

BAYERISCHE AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

Veröffentlichungen der Musikhistorischen Kommission

Band 7

CLAVIS GERBERTI

Eine Revision von Martin Gerberts
Scriptores ecclesiastici de musica sacra potissimum
(St. Blasien 1784)

Teil 1

von

MICHAEL BERNHARD

MÜNCHEN 1989
VERLAG DER BAYERISCHEN AKADEMIE DER
WISSENSCHAFTEN

IN KOMMISSION BEI DER C. H. BECK'SCHEN
VERLAGSBUCHHANDLUNG MÜNCHEN

ISBN 3 7696 6000 5

© Bayerische Akademie der Wissenschaften. München, 1989

Druck der C. H. Beck'schen Buchdruckerei Nördlingen

Printed in Germany

INHALTSVERZEICHNIS

Abkürzungen	VIII
Vorwort	IX
REPONTIKON s. PAMBONIS, ABBATIS NITRIAE	1
De sene sanctissimo Pambo	1
MONACHO QUA MENTE SIT PSALLENDEM	3
INSTITUTA PATRUM DE MODO PSALLENDI SIVE CANTANDI	3
S. NICETIUS EPISCOPUS TREVERENSIS	9
(Nicetas Remesianus, De psalmodiae bono)	
MAGNI AURELII CASSIODORI INSTITUTIONES MUSICAE	9
(Cassiodorus, Institutiones II, V)	
S. ISIDORI HISPALENSIS SENTENTIAE DE MUSICA	9
Isidorus Hispalensis, Etymologiae III,15-23	9
Excerptum ex rhythmimachia Odonis	9
FLACCI ALCUINI, SEU ALBINI MUSICA	10
(Aurelianus Reomensis, Musica disciplina cap.VIII)	
AURELIANI REOMENSIS MUSICA DISCIPLINA	10
REMIGII ALTISIODORENSIS MUSICA	11
(Remigius Autissiodorensis commentum in Martianum Capellam, lib.IX)	
NOTKERI DE MUSICA	11
Notkerus Balbulus, Epistola ad Lambertum	11
Notkerus Labeo, Tractatuli de musica	11
LIBER UBALDI DE HARMONICA INSTITUTIONE	12
Hucbaldus, Liber de harmonica institutione	12
Mensura monochordi „In primo diapason E habet totum F“	12
CITA ET VERA DIVIDIO MONOCHORDI IN DIATONICO GENERE	12
Mensura monochordi „Dimidium proslambanomenos est mese“	12
Anonymus de speciebus „Prima species“	13
Mensura fistularum „Si secunda primam“	13
DIMENSIO MONOCHORDI	13
Mensura monochordi „In primis censeo“	13
Anonymi modorum sive tonorum ordo	16
ALIA MUSICA	16
DE MENSURIS	17
Mensura fistularum „Prima habeat“	17

Mensura fistularum „Prima per“	17
Mensura fistularum „Prima quantaecumque“	17
Mensura fistularum „Data igitur“	18
Mensura fistularum „Si tonum“	18
Mensura fistularum „Si fistulae“	18
DE CYMBALORUM PONDERIBUS	18
Mensura cymbalorum „Primum quantumcumque ponderis“	18
Anonymus „De modis“	19
DE QUINQUE SYMPHONIIS	19
Tabula intervallorum „De quinque symphoniis“	19
Anonymus „De consonantiis tribus“	20
„Diapente et diatessaron“	24
Excerpta ex scholiis in Boethium, De institutione musica	33
Anonymus „Beatus Augustinus perhibet“	33
HUGBALDI MONACHI ELNONENSIS MUSICA ENCHIRIADIS	35
(Musica et scolica enchiriadis)	
COMMEMORATIO BREVIS DE TONIS ET PSALMIS MODULANDIS	37
REGINO PRUMIENSIS DE HARMONICA INSTITUTIONE	37
(Regino Prumiensis, Epistola de armonica institutione)	
D. ODDONIS ABBATIS, UT VIDETUR CLUNIACENSIS TONARIUS	74
(Anonymus, De modorum formulis et tonarius)	
D. ODDONIS DIALOGUS DE MUSICA	74
Anonymus, Prologus in antiphonarium	74
Anonymus, Dialogus de musica	74
D. ODDO DE MUSICA	75
Anonymus, De musica	75
Excerpta ex Aureliano Reomensi	75
REGULAE DOMNI ODONIS DE RHYTHMIMACHIA	75
(Odo Tornacensis, Regulae de rhythmimachia)	
REGULAE DOMNI ODDONIS SUPER ABACUM	75
(Anonymus, Regulae super abacum)	
EIUSDEM ODDONIS QUOMODO ORGANISTRUM CONSTRUATUR	76
Mensura organistri	76
Mensura fistularum „In mensuris“	76
ADELBOLDI MUSICA	76
(Excerpta ex Boethii musica)	
BERNELINI MUSICA	77
Mensura monochordi „Dimidium proslambanomenos“	78

Anonymus de speciebus „Prima species“	79
Mensura fistularum „Rogatus“	81
Anonymus „A summa quacumque locata“	81
Tabula trium generum musicae	82
Mensura fistularum „Si tonum“	82
Mensura fistularum „Si fistulae II“	82
Mensura monochordi „In primo diapason E habet totum F“	82
Anonymus „A summa quacumque locata“	84
ANONYMI I. MUSICA	85
(Berni Augiensis, De mensurando monochordo)	
ANONYMI II. TRACTATUS DE MUSICA	85
Ratio breviter excerpta de musica cum tonario	85
Versus „Indicis a summo“	190
Mensura monochordi „Prius dividenda est“	190
ANONYMI III. FRAGMENTUM MUSICES	192
Glossa in Boetium, De institutione musica II, 21	192
Gerbertus, Epistola ad Constantinum	193
Gerbertus, Epistola ad Constantinum	193
MENSURA MONOCHORDI BOETII	193
(Mensura monochordi „Totum monochordum partire“)	
MENSURA MONOCHORDI. EX COD. S. BLAS. SEC. XII	194
(Mensura monochordi „Monochordum disparaturus“)	
DE MENSURA MONOCHORDI. EX EODEM COD. Msc. S. BLAS.	194
(Mensura monochordi „Si regularis monochordi divisionem“)	
ITEM AD MONOCHORDUM REGULA	197
(Mensura monochordi „Organalis mensura hox exigit“)	
MENSURA GUIDONIS	198
(Mensura monochordi „Cum primum a Γ “)	
OTKERI RATABONENSIS MENSURA QUADRIpartitAE FIGURAE	199
(Mensura quadripartite figurae)	

ABKÜRZUNGEN

Alia mus.	Alia musica (Traité de musique du IXe siècle), ed. J. Chailley, Publications de l'institut de musicologie de l'université de Paris 6, Paris 1965
Augustinus enarr.	Sancti Aurelii Augustini enarrationes in psalmos, ed. E. Dekkers - I. Fraipont, Corpus Christianorum 38-40, Turnhout 1956
Aurelian.	Aurelianus Reomensis musica disciplina ed. L. Gushee, CSM 21, 1975
Boeth.mus.	Anicii Manlii Torquati Severini Boetii de institutione musica libri quinque ed. G. Friedlein, Leipzig 1867
Cassiod.	Cassiodori Senatoris institutiones ed. R. A. B. Mynors, Oxford 1937
Fulgent.mitilog.	Fabii Planciadis Fulgentii V. C. opera ed. R. Helm, add. adiec. Jean Préaux, Stuttgart 1970
Hieron.ep.	Sancti Eusebii Hieronymi epistulae, pars I ed. I. Hilberg, Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum LIV, Wien-Leipzig 1910
Horatius ars poet.	Q. Horatii Flacci ars poetica, ed. F. Klingner, Leipzig 1959
Isid.etym.	Isidori Hispalensis episcopi etymologiarum sive originum libri XX ed. W. M. Lindsay, Oxford 1911
Macrobo.	Ambrosii Theodosii Macrobiani commentarii in somnium Scipionis ed. I. Willis, Leipzig 1963
Mart.Cap.	Martianus Capella, ed. I. Willis, Leipzig 1983
Remig.Autiss.comm.	Remigii Autissiodorensis commentum in Martianum Capellam, ed. C. E. Lutz, Leiden, 1962 u. 1965
Regino ep.	Regino Prumiensis, Epistola de armonica institutione, ed. M. Bernhard, VMK 7, S.39-73
Tonar.Mett.	Der karolingische Tonar von Metz, ed. W. Lipphardt, Liturgiewissenschaftliche Quellen und Forschungen 43, Münster 1965
Verg.Aen.	Vergilius, Aeneis, ed. R. A. B. Mynors, Oxford 1969
Verg.ecl.	Vergilius, Eclogae, ed. R. A. B. Mynors, Oxford 1969
AMw	Archiv für Musikwissenschaft
AM	Acta musicologica
CSM	Corpus scriptorum de musica
GS	M. Gerbert, Scriptores ecclesiastici de musica sacra potissimum, St. Blasien 1784
JAMS	Journal of the American Musicological Society
KmJb	Kirchenmusikalisches Jahrbuch
MPL	Migne, Patrologia Latina
RdM	Révue de musicologie
VMK	Bayer. Akademie d. Wissenschaften, Veröffentlichungen der Musikhistorischen Kommission
ZfMw	Zeitschrift für Musikwissenschaft

VORWORT

Mehr als zweihundert Jahre ist es jetzt her, daß Fürstabt Martin Gerbert von St. Blasien im Schwarzwald seine Sammlung mittelalterlicher Musiktraktate, die *Scriptores ecclesiastici de musica sacra potissimum* (St. Blasien 1784) herausgab. Diese Edition ist in gewichtigen Teilen auch heute noch Grundlage der Beschäftigung mit mittelalterlicher Musiktheorie geblieben. Der sichere Zugriff des Forschers, der sowohl die meisten wichtigen Texte als auch oft die besten Handschriften zutage förderte, erstaunt heute mehr denn je. Daß Gerberts Texte mit vielen Fehlern behaftet und seine Zuschreibungen nach dem heutigen Stand der Forschung oft nicht haltbar sind, ist bei der damaligen Quellenkenntnis hingegen nicht verwunderlich. Dennoch wird immer noch nach seinen *Scriptores* zitiert, obwohl inzwischen viele Texte in Neuausgaben vorliegen. Das liegt vor allem daran, daß Gerbert eine bequem zugängliche Sammlung vieler wichtiger Texte zur Musiktheorie bietet, Neueditionen dagegen verstreut in einer immer schwerer zu überschauenden Zahl von Publikationen erschienen sind.

Der Zweck dieser Clavis ist es vor allem, den neuesten Stand der Forschung für alle Texte in Gerberts *Scriptores* anzuzeigen, und für die seitdem nicht mehr edierten Texte Neueditionen zu liefern.

In einem Fall geht dieser Band über Gerbert hinaus: Der Anonymus II ist bei Gerbert nur unvollständig gedruckt. Verknüpft mit der theoretischen Einleitung ist ein Tonar, der sich in mehreren Handschriften nahtlos an die Einleitung anschließt. Daher habe ich hier auch eine Edition des Tonars aufgenommen. Nicht berücksichtigt habe ich dagegen den Tonar Reginos von Prüm: Nur in einer einzigen Handschrift überliefert, ist er dort weder unmittelbar mit der Epistola verbunden noch als das Werk Reginos gekennzeichnet. Das Mittelalter hat also die Epistola als etwas Eigenständiges gekannt und als solches rezipiert und weitergegeben.

Problematisch für die Edition erweist sich die gelegentliche Verwendung von adiastematischen Neumen in den Quellen, so vor allem im Tonar des Anonymus II. Ich habe auf die Wiedergabe aus zwei Gründen verzichtet: Ein Abmalen der Neumen erschien mir nicht sinnvoll, da zu leicht Fehler aus Verunreinigung oder Abnützung des Pergaments als auch aus einer gewissen Glättung durch die eigene Handschrift entstehen, die jede weitere Interpretation fragwürdig machen. Eine Faksimile-Beigabe verbot sich leider durch den Umfang der zu faksimilierenden Texte, bei dem der zu erwartende Ertrag vielleicht doch nicht den Aufwand rechtfertigen würde. Die Neumenforscher muß ich daher auf die Handschriften zurückverweisen.

Die ausstehenden Teile hoffe ich in nicht allzu ferner Zeit liefern zu können. Am Schluß des dritten Teils werden die Register für alle Bände zu finden sein.

Die Bayerische Akademie der Wissenschaften wählte Martin Gerbert im Jahre 1761, nur zwei Jahre nach ihrer Gründung, zu ihrem auswärtigen Mitglied. Daß sie mir zweihundert Jahre später die Möglichkeit gab, mich mit den *Scriptores* zu beschäftigen, bezeugt erneut den Respekt vor dem Werk dieses großen Gelehrten, das hier eine, wie ich hoffe, nützliche Ergänzung erfahren möge.

Michael Bernhard

SCRIPTORES VETERES
de cantu et musica potissimum ecclesiastica.

ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΝ s. Pambonis, abbatis Nitriae
(GS1, p.1-4)

Die Quellen Gerberts: Wien, Österr. Nationalbibl. Cod. theol. graec. 117 olim 19, fol.5rv

Neuedition: O. Wessely: „Die Musikanschauung des Abtes Pambo“. In: *Österr. Akademie d. Wissenschaften, Phil.-hist. Klasse, Anzeiger* 89. Jg. 1952, S.46-62 (Griechischer Text mit deutscher Übersetzung)

Entstehungszeit: s.V (mündliche Tradition) s.VII-VIII (schriftliche Fixierung) nach Meinung Wesselys.

Die Edition Wesselys stützt sich auf das von Gerbert benützte Fragment und ergänzt es durch Paulos Euergetinos ΣΥΝΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΘΕΟΦΘΟΡΩΝ ΠΗΜΑΤΩΝ (Venedig 1783). In einer musiktheoretischen Handschrift (Monte Cassino, Bibl. Abbaziale 318, p.289-291, s.XI) ist eine lateinische Fassung des Textes aufgezeichnet, die ich hier als Ergänzung zum Abdruck bringe. Diese Fassung zeigt starke grammatische Entstellungen. Ich habe allerdings auf Besserungen verzichtet, da anderenfalls gewichtige Eingriffe in den Text notwendig wären, die philologisch nicht vertretbar sind. Nur die Interpunktion wurde geändert, um die syntaktische Gliederung deutlicher zu machen.

De sene sanctissimo Pambo

¹ Misit aliquando abbate Pambo discipulum suum in civitate Alexandria propter opus suum, et permansit ibi sex diebus. ² Dum autem ora matutina pervenit, et introibit in aeclesia sancti Marci propter audendam officia sanctorum, mox ita sacerdotibus in voce tonare psallendo et legendo pernotari praecipiebam. ³ Dum audito tristus regrediens ad monasterium. ⁴ Cum autem vidit eum senex, interrogavit eum et dixit: „Fili, quid te contigit in via, qua tristus es?“

⁵ Dixit ei: „Multum tepidus et tristes sum, quia ociosus semper fui in opus Dei. ⁶ Cum ibi in Alexandria in domum beati Marci, ibi autem

M = Monte Cassino, Bibl. Abbaziale 318, p.289-291, s.XI

2 mox] .i. statim glo. *M* tonare] .i. sonare glo. *M*

6 tonare] .i. sonare glo. *M*

voce angelica tonare et laudare Dominum, ego umquam nec in voce, neque pernotari non cepi, magna tristitiam ago.“

⁷ Cui senex suscitando dixit: „Ve nobis, fili mi. ⁸ Nunc appropinquati sunt dies illi, in qua monachi et alibi sacerdotes in errore ducti derelinquunt spiritalia salvationis animae. ⁹ O christianis in qua derelinquunt libri euangelistarum, prophetarum et apostolorum et agunt post sonum, quia Deo nolet organari et melodiari et in crepito vocis tonare et brachia movere. Texunt digiti agitando manus. ¹⁰ Isti non pro Deo sed hominibus placent, qui aiunt † iochos in quid protos † et antiphonia et aeua et euouae. ¹¹ Ista non pro Deo loquerentur, sed pro saeculi lucrum honore. ¹² Fili mi, dic mihi, qua compunctione cordis fontem lacrimarum in eis cognovisti?“

¹³ Discipulus: „Ilari vultu et mente tonabat.“ ¹⁴ Senex dixit: „Fili, apprehendite disciplina Domini, ne pereatis de via iusta. ¹⁵ Servite Domino in timore et exultate ei cum tremore, et noli apprehendere de tot ista troparia. ¹⁶ Disce, quomodo in voce angelica: ‚In conspectu angelorum psallam tibi et adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.‘ ¹⁷ Liceat nobis, quia monachus saeculum renuntiari promittens et postea in mundo convertit cum laudando voce, ut laudem populi placeat, relinquit promissam suam et cum mundo dampnatus est. ¹⁸ Abundant nequitias iniquitatem et erunt tempora in pravitatis malitiae.

¹⁹ Consurgunt gens contra gentem, et regnum adversus regnum, et principes adversus principes, et erunt sacerdotes adversus sacerdotes. ²⁰ Ista omnia propter saeculi lucrum edentes et bibentes et proxima nichilo reportantes et erunt abbati in ore vocati in fide dampnati, quia sua sanctam regulam et fide, quae promisit, neglessit, et a mundo honoris quaerit. ²¹ Ipsum et ovis suo interficit satanas, et abbas miserrimus non putat sibi maculam et gravem travem, quae in oculo suo est, sed elemosinas et lucra aliena in se repetit, mundum in voce renuntiat, mundi lucro acquirit cum diabolo mansuros. ²² Nam itaque episcopi erunt acceptiones propter personare et potestate mundi placentem et in nequitia positi et cor eius in aliorum elemosinis et laboris avaritiam in se cludunt, caritatem nihil pro-

10 aeua et euouae] = alleluia et seculorum amen

16 In conspectu angelorum] Ps.137,1

19 Consurgunt ...] Matth. 24,7

21 et gravem travem ...] Matth. 7,3

8 melodiari] .i. dulcia cantari *glo. M*

9 tonare] .i. sonare *glo. M*

10 aiunt] .i. faciunt *glo. M*

13 tonabat] .i. sonabat *glo. M*

15 troparia] .i. sonaria *glo. M*

17 Liceat] .i. placeat *glo. M.*

22 proferet] .i. det *glo. M* calamitatem] .i. contritione miseria *glo. M*

feret, pauperes et viduas et orfanis calamitatem ostendunt. ²³ Sic itaque iustificatio Domini prophanabunt, si mandata eius non custodiunt.

²⁴ Propterea abundavit malitia in populo, et discordia, luxuria, ebrietate, odia et cetera mala et in monachi vel qualibet sacerdotes in errore huius saeculi cessant bonitatem et adimplent iniquitatem. ²⁵ Et scribunt tam mala notaria orthodoxorum patrum in pelle membranis et in tomum in magno honoris revolutum, ut non deleant palliamento ornatos et ita propter graeca scribunt nota. ²⁶ Ita non custodiunt sacra, quae dicunt, sed quae laus sit in populo. ²⁷ Tantum beatum ille servus, quem cum venerit Dominus, ita si invenerit in corde fit vigilari in confessione. ²⁸ Hic erit magnus in regno caelorum, et qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. " AMEN.

27 Tantum beatum ...] Luc. 12,37

23 prophanabunt] .i. contaminabunt *glo. M*

24 qualibet] .i. qualiscumque *glo. M*

25 orthodoxorum] .i. rectorum gloriosorum *glo. M*

Monacho qua mente sit psallendum (GS1, p.4-5)

Die Quellen Gerberts: Bibliotheca Patrum (Venedig ?), S.712

Der Text stammt aus dem Kreis der *Vitas patrum*, die zuerst H. Rosweyde in einer Sammlung vereinigt hat (Antwerpen 1615 u.ö.; am bequemsten zugänglich in MPL 73 und 74). Das bei Gerbert abgedruckte Stück ist bei Rosweyde nicht zu finden. Da mir die Quellen nicht zugänglich sind und der Text zudem nur geringen musikgeschichtlichen Wert hat, verzichte ich auf einen Neudruck.

Instituta patrum de modo psallendi sive cantandi (GS1, p.5-8)

Die Quellen Gerberts: J. M. Tommasi: *Opera omnia* vol. IV, Rom 1754, S.353 ff.

Entstehungszeit: Kurz nach 1220

Gerbert hat den Text aufgrund seines Titels und seines Inhalts, der sich auf allgemeine Vorschriften zur liturgischen Gesangspraxis beschränkt, unter die Väter-Schriften eingereiht und als Entstehungszeit das 4. Jh. angenommen. Diesen Vermutungen ist J. Smits van Waesberghe (*Muziekgeschiedenis der Middeleeuwen* II, Tilburg 1939-42, S.197-205) entgegengetreten und hat den Text mit

Recht ins 13. Jh. gesetzt. Seine Beobachtungen an der Handschrift St. Gallen 556 führte zu folgenden Ergebnissen: Vor den *Instituta patrum* steht die *Vita Notkeri Balbuli* von Ekkehard V., Dekan von St. Gallen. Beide Texte sind von derselben Hand geschrieben und tragen wegen der Texterweiterungen an den Rändern Merkmale eines Autographs an sich. Parallelen zwischen beiden Texten bestätigen den Schluß, daß Ekkehard V. auch der Verfasser der *Instituta patrum* ist.

In seinem Aufsatz „Saint Bernard and the ‚Instituta patrum‘ of Saint Gall“ (*Musica disciplina* IV, 1950, S.99-109) weist S. A. van Dijk deutliche Entlehnungen aus einem Text nach, der dem hl. Bernhard von Clairvaux zugeschrieben wird und unter verschiedenen Titeln überliefert ist. Van Dijk läßt offen, ob Ekkehard V. tatsächlich der Verfasser der *Instituta patrum* ist; jedenfalls hat der Autor seinen Text aus dem Ps.-Bernhard und möglicherweise späterem Material kompiliert.

Weder Smits van Waesberghe noch Van Dijk sind der Frage nachgegangen, ob die Zuschreibung der *Vita Notkeri Balbuli* an Ekkehard V. begründet ist. Der Codex St.Gallen 556 enthält keinerlei Hinweise auf den Autor. In der Tat stellt sich heraus, daß die Person Ekkehards V. eine Fiktion ist (E. Lechner, *Vita Notkeri Balbuli*. Mitteilungen zur vaterländischen Geschichte XLVII, St. Gallen 1972). Die Zuweisung an einen „Ekkehardus minor“ stammt aus der Zeit um 1600 von Melchior Goldast, der damit wohl die zahlreichen Entlehnungen aus Ekkehard IV. charakterisieren wollte. Die Betitelung „decanus s.Galli“ stammt von Heinrich Canisius (*Antiquae lectionis tomus VI*, Ingolstadt 1604) und beruht auf einer Verwechslung mit Ekkehard I. (dazu Lechner S.165 ff.)

Über den anonymen Verfasser der *Vita Notkeri* kann deshalb nichts anderes ausgesagt werden, als daß er wohl Mönch in St. Gallen gewesen ist, was sich aus seiner Quellenkenntnis schließen läßt. Die *Vita Notkeri* ist nach Lechner (S.170 ff.) bald nach 1220 entstanden. Die Identität ihres Verfassers mit dem Verfasser der *Instituta patrum* ist aufgrund der Beobachtungen von Smits van Waesberghe wahrscheinlich. Es scheint sich allerdings wie bei der *Vita Notkeri* vornehmlich um eine Kompilation zu handeln, in der eine zugrundeliegende Zisterzienser-Schrift frei verarbeitet und mit eigenen Ausführungen angereichert wurde (vgl. Lechner S.28). Gehen wir von der Hypothese eines Autographs aus, wogegen nichts einzuwenden ist, ergibt sich dieselbe Entstehungszeit für die *Instituta patrum* wie für die *Vita Notkeri*.

Instituta patrum de modo psallendi sive cantandi

¹ Sancti patres nostri antiqui docuerunt et instituerunt subditos suos, 5a
 praecipientes eis hunc ritum modulandi servare, talemque formam cantandi
 sive psallendi in choris suis tenere, per hanc asserentes et affirmantes Deo
 gratum esse et placere sacrificium laudis nostrae; angelis vero acceptabile
 et iocundum, omnibus hominibus intuentibus et audientibus delectabile et 5b
 edificatorium, generans devotam compunctionem, et suscitans animum ad
 indagandum scripturarum intellectum, et erigens mentem ad contemplan-
 dum ea, que supra se sunt, celestia ac divina. ² Nam in choris ubi plures
 magistri volunt esse, aliquis forsitan propter religiositatem suam, alius propter
 prelationem, alius propter vocis sonoritatem, alius putans se aliquem
 esse, ut videatur et audiatur, et nullus istorum nec modum potest habere,
 aut nescit, et forte nec scientiam habet. ³ Unde necesse est ut error oria- 6a
 tur, fomes discordie morum et vocum; et non solum ipsi inter se intus
 non bene emulantes turbantur, verum etiam hii, qui foris sunt, audientes
 scandalizantur; et ubi Deum deberent laudare, potius ibi diiudicentur ad
 invicem mordere et certare. ⁴ Quicumque ergo in choro discordiam et er-
 rorem subministrat et nutrit, sive prelatus sit an subditus, sciat se graviter
 delinquere in Deum et angelos et homines, seu vera an vana modulatione
 hoc faciat. ⁵ Huic nequitie obviantes, statuimus, que subiungimus, et ea
 sollicitate observanda mandamus.

⁶ Tres ordines melodie in tribus distinctionibus temporum habeamus,
 verbi gratia, in praecipuis sollempnitatibus, toto corde et ore omnique
 affectu devotionis; in dominicis diebus et minoribus festivitatibus sive na-
 taliciis sanctorum, in quibus plebes laborant partim vel totaliter, multo
 remissius; privatis autem diebus ita psalmodia moduletur nocturnis horis,
 et cantus de die, ut omnes possint devote psallere et intente cantare sine
 strepitu vocis, cum affectu absque defectu.

⁷ Omni tempore estate vel hieme, nocte an die sollempni sive privato,
 psalmodia semper pari voce, equa lance, non nimis protrahatur; sed me-

1 audientibus ... edificatorium] cf. Vita Notkeri Balbuli cap.IV (AASS Apr.I, 584 C)
 compunctionem ...] cf. Vita Notkeri cap.IV (584 C)

2 magistri ... religiositatem suam] cf. Vita Notkeri cap.II (579 D)

7 psalmodia ... teneant omnes] cf. Ps. Bernardus Clarevallensis (S. A. van Dijk: „Saint
 Bernard and the ‚Instituta patrum‘ of Saint Gall.“ In: *Musica disciplina* IV, 1950,
 S.105)

S = St. Gallen, Stiftsbibl. 556, p.365-568, s.XIII (p. post a. 1220)

4 Quicumque ... faciat.] in margine S

7 initium] arsys *suprascr.* S medium] dyesis *suprascr.* S finem] thesys *suprascr.* S

6b diocri voce, non nimis velociter, sed rotunda, virili, viva et succincta voce psallatur; sillabas, verba, metrum in medio et in fine versus, id est initium, medium et finem simul incipiamus, et pariter dimittamus. Punctum equaliter teneant omnes. ⁸ In omni textu lectionis, psalmodie vel cantus, accentus sive concentus verborum, in quantum suppetit facultas, non negligatur, quia exinde permaxime redolet intellectus. ⁹ Scire debet omnis cantor, quod littere que liquescunt in metrica arte, etiam in neumis musice artis liquescunt.

¹⁰ Ammonemus itaque, ut una aspiratione sive uno anhelitu usque ad punctum rithmice vel metricè psallamus: post medium metrum modica modulatione peracta, pausam bonam et competentem faciamus: facta pausa, quod de versu restat, morosiori modulatione deponatur salvo tono; sicque omnis modulatio psalmodie sive cantus rotundetur et terminetur, ut finis inveniat suum exordium secundum illud: „Rota ducendo volvitur, in suum pristinum volvendo reducitur“. ¹¹ Nullus ante alios aut post incipere in versu vel cantu, verba cantata reiterare, vel nimis discorditer festinare, presumptiori vel altiori, remissiori an graviori, id est, susum vel iusum, tardiori an velociori voce, aut post alios diutius protrahere et punctum tenere presumat. ¹² Una qualitate cantemus, simul pausemus, semper auscultando. Si morose cantamus, longior pausa fiat; si propere, brevior: semper in psalmodia punctus et pausa teneantur.

7a ¹³ Quomodo ergo toni deponantur in finalibus propter diversos accentus, nunc dicendum est. ¹⁴ Omnis enim tonorum depositio in finalibus, mediis vel ultimis, non est secundum accentum verbi, sed secundum musicalem melodiam toni facienda, sicut dicit Priscianus: „Musica non subiacet regulis Donati“, sicut nec divina scriptura. ¹⁵ Si vero convenerint in unum accentus et melodia, communiter deponantur; sin autem, iuxta melodiam toni, cantus sive psalmi terminentur. ¹⁶ Nam in depositione fere omnium tonorum, musica in finalibus versuum per melodiam subprimit sillabas, et accentus sophisticat, et hoc maxime in psalmodia. ¹⁷ Ideoque si tonaliter finis versuum deponitur, oportet ut sepius accentus infringatur eo modo, verbi gracia, ut sunt sex sillabe: „Seculorum amen“; ita sex conformentur notis toni in depositione verborum et sillabarum. ¹⁸ Ergo cum quicquid agitur pro defunctis, totum flebili et remissiori debet fieri voce, ut nichil ibi resonent verba nisi devotum merorem et humilitatem. In hymnis *Te Deum laudamus*, *Gloria in excelsis*, et *Credo in unum*, sic punctus et pausa fiant, ut intellectus discernatur, et mediocri voce decantentur: ¹⁹ Dum ymnos vel responsoria sive antiphonas seu *Alleluia*, *Kyrie eleison*, *Sanctus* an *Agnus Dei*, quecumque pulchra, suavia ac dulcia et iocunde sonant, in

10 post medium ... faciamus] cf. Ps. Bernardus (S.105)

11 Nullus ... 12 auscultando] cf. Ps. Bernardus (S.105)

hiis punctum bene discernendo, notulas decanemus, et in clausulis pausam faciendo, aliquantulum expectemus, et hoc maxime festivis diebus.

²⁰ Caveamus etiam ne neumas coniunctas nimia morositate scindamus vel disiunctas inepta velocitate coniungamus; sed concorditer pausam ad punctum habeamus; vel sequentias si cantamus sive alternatim seu una simul, concentu parili, voce consona finiatur. ²¹ Iubilus vero dulci modulamine bene discretis neumis deponatur.

²² Omnem igitur cantum sive psalmodiam, si morose an propere psallimus, semper cum facultate vocum et rotunde, suavi melodia peragamus. 7b

²³ Responsoria vero et antiphonas, gradualia, tractus, alleluia, offertoria et communiones, omnemque gravem cantum, remissiori ac velociori processu persolvamus. ²⁴ Festivis namque diebus in omni cantu punctum et pausam non omittamus; privatis autem diebus sic psallamus et canemus, ut nullus tepidus aut desidiosus aliquam, astute cavillando, possit habere excusationem. ²⁵ Si duo simul cantent, sillabas et pausam ad punctum equaliter incipiant et finiant, et descendat vox fortior infirmiori; si autem in pares sunt voces et dissonae, vilior mutetur, et sic parificentur. ²⁶ Solus quicquid cantet vel legat, mediocriter inchoet, et tali voce ut sine strepitu perficiat, et intellectui verba distribuat, ac neumata dulci dyaphonia synphoniciacae terminet, ut edificentur audientes.

²⁷ Quicumque inponit antiphonam vel responsum, psalmum aut ymnus, introitum an graduale, tractum sive alleluia, seu quicquid incipit, duas vel tres sillabas an unam sillabam, et duas aut tres notulas inponat solus tractim, aliis tacentibus; et ab eo loco quo intonans dimisit, ceteri inchoent, subsequentes, non repetendo quod ille precinuit. ²⁸ Similiter observetur, cum cantor inponit aliquid vel reincipit, seu quemcumque cantum pronuntiat, chorus concorditer melo subsequatur voce unanimi. ²⁹ Caveat autem cantor, ne umquam cantum mutet de voce in vocem, scilicet ut aliam incipiat, quam eam, in qua inceptus est cantus; quia valde indecens est in musica, nisi tantum per dyapason, sive susum sive iusum. 8a

³⁰ Hec de gremio sanctorum patrum collegimus; quorum quidam hunc modum cantandi ab angelis didicerunt, alii, spiritu sancto rimante in cordibus eorum, per contemplationem perceperunt. ³¹ Quam formam si diligenti studio imitari conamur, erimus et nos psallentes ymnis et canticis spiritalibus, cantantes Deo in cordibus nostris spiritu et mente. ³² Qui

19 Dum ymnos ... diebus] cf. Ps. Bernardus (S.107)

26 ut edificentur audientes] cf. Vita Notkeri cap.IV (584 C)

27 Quicumque ... reincipit] cf. Ps. Bernardus (S.105)

20 scindamus] scridamus S vel sequentias ... deponatur] in margine sine indice quo loco inserendum sit

31 ymnis ... nostris] cf. Ephes. 5,19 spiritu et mente] cf. Vita Notkeri cap.IV (584 F)

ergo hanc regulam institutionis nostre transgredi temere presumpserit et violare, tam graviter puniatur, ut ceteri metum habeant, et emendentur.

³³ Hystrionicas voces, <monstruosas>, garrulas, alpinas sive montanas, tonitruantes, vel sibilantes, hinnientes velut vocalis asina, mugientes, seu balantes quasi pecora; sive femineas, omnemque vocum falsitatem, iactantiam seu novitatem detestemur, et prohibeamus in choris nostris; quia plus redolent vanitatem et stulticiam quam religionem; et non decent inter spiritales homines huiusmodi voces in presentia Dei et angelorum eius intra sancta sanctorum. ³⁴ Tales enim qui eiusmodi voces habent, et carent modo naturali, quia nec aliquando exercitati alicuius instrumenti musicalis artificio; et ideo aptam flexibilitatem vocis non valent habere ad neumas.

³⁵ Ergo isti, cum sint inconpositi moribus et voce, tamen sub obtentu religionis presumunt esse et videri cantores et rectores in choris, cum non sciant, nec scire velint; propterea interdum subministrant discordiam et dissolutionem in choris, et sustollunt ceteros. ³⁶ Cum aut levitate nimia precipitant cantum, aut gravitate inepta sillabas fantur, quasi qui trahat molarem lapidem ad montem sursum, et tamen in preceps ruat semper deorsum; ideoque nullo moderamine contenti, non percipiunt subtilem dulcedinem intellectus, et raro perveniunt ad delectationem virtutum; multo magis numquam aspirant ad speculandum divina mysteria, et ad rimandum secreta celestia. ³⁷ Talium utique hominum vocibus, cum non sint bone, musica tamen scit eis bene uti in locis oportunitis, quod illi ignorant, qui eas habent in archa sui pectoris.

³⁸ Nos igitur sic stemus in disciplina psallendi, ut secundum regulam beati Benedicti patris nostri mens nostra concordet voci, cantantes et psallentes in conspectu sancte Trinitatis et sanctorum angelorum, compuncti corde cum tremore, et in timore divino, devota mente, amore supernorum, spiritus ardore, intimo desiderio accensi, ut per verba que pangimus, ad celestia elevati, celibes effecti, archana contemplantes, suavi animo, pura anima, iocunda spiritus gravitate, concordi levitate, dulci melodia, nectareo iubilo, organica voce, ineffabili leticia iubilemus Deo creatori nostro; ut tandem inter sanctos resuscitati, mereamur eum qui nos vocavit, in eterno gaudio tripudiantes, laudare, ubi vivit et regnat per omnia secula seculorum. Amen.

34 qui eiusmodi ... naturali] cf. Vita Notkeri cap.II (579 C)

35 cum sint ...] cf. Vita Notkeri cap.II (579 CD)

36 molarem lapidem] cf. Luc. 17,2 non percipiunt ... intellectus] cf. Vita Notkeri cap. II (579 D)

38 sic stemus ... angelorum] cf. Regula s. Benedicti XIX,7 compuncti corde] cf. Vita Notkeri cap.IV (584 F); Regula s. Benedicti XLVIII,4 cum tremore ...] cf. Vita Notkeri cap.IV (584 D)

**S. Nicetius episcopus Treverensis,
de laude et utilitate spiritualium canticorum,
quae fiunt in ecclesia christiana; seu de psalmodiae bono.
(GS1, p.9-14)**

Die Quellen Gerberts: Ms. Oxoniense cum ms. Mortoniano collato

Neuedition: C. H. Turner: „Niceta of Remesiana II. Introduction and Text of ‚De psalmodiae bono‘.“ In: *Journal of Theological Studies* XXIV, 1923, S.225-252

Die falsche Zuschreibung Gerberts ist wohl durch die Namensgleichheit zustande gekommen. Nicetas, Bischof von Remesiana, wird von der Forschung in die Zeit um 400 datiert.

**Magni Aurelii Cassiodori institutiones musicae,
seu excerpta ex eiusdem libro,
de artibus ac disciplinis liberalium artium.
(GS1, p.14-19)**

Die Quellen Gerberts: *Cassiodori opera* tom. II, ed. Benedict. (Venetiis 1729)

Neuedition: R. A. B. Mynors: *Cassiodori Senatoris Institutiones*. Oxford 1937, lib. II, V, 1-10

**S. Isidori Hispalensis sententiae de musica.
(GS1, p.19-24)**

Die Quellen Gerberts: Wien, Österreichische Nationalbibl. cpv 2503 s. XIII, fol. 32r-33

Neuedition: W. M. Lindsay: *Isidori Hispalensis episcopi etymologiarum sive originum libri XX*. Oxford 1911, lib. III, 15-23

Die von Gerbert benutzte Handschrift enthält nur die Musikkapitel aus Isidors *Etymologiae* (lib. III, cap. 15-23). Diese Auszüge sind in mehreren musiktheoretischen Handschriften überliefert, wie z.B. in: Firenze, Bibl. Laurenziana Ashb. 1051, fol.147r-150v und Roma, Bibl. Apostolica Vaticana Reg. lat. 1315, fol.81r-88r.

**Hoc excerptum est de rhythimachia
(GS1, p.25)**

Die Quellen Gerberts: Wien, Österreichische Nationalbibl. cpv 2503, fol.36v-37r

Das abgedruckte Stück entspricht den Odonischen *Regulae de rhythimachia* (GS1, 287a-288a), ist aber ursprünglich ein Exzerpt aus Regino von Prüm, *Epistola de armonica institutione* (GS1, 237b20-238b23). In der Wiener Handschrift aus dem 13. Jh. ist sowohl das Exzerpt als auch die vollständige Rhythimachia enthalten. Weiteres siehe S.75.

**Flacci Alcuini, seu Albini musica.
(GS1, p.26-27)**

Die Quellen Gerberts: Wien, Österreichische Nationalbibl. cpv 5271, s.XVI (= Kopie von Wien, cpv 2269. Siehe Gushee S.38)

Neuedition: L. Gushee: *Aureliani Reomensis musica disciplina*. CSM 21, 1975, S.78-79 (VIII,1-21)

Der von Gerbert dem Alcuin zugeschriebene Text stimmt wörtlich überein mit dem ersten Teil des 8. Kapitels von Aurelians *Musica disciplina*. Die Zuschreibung ist wegen der wenig stichhaltigen Argumentation von der neueren Forschung abgelehnt worden. Gushee vertritt die Ansicht, daß Aurelian hier auf eine ältere Quelle zurückgegriffen hat, was er mit der mehrfachen Einzelüberlieferung dieses Abschnitts (siehe Gushee, S.40 f.) begründet. H. Schmid hat hingegen die Ansicht vertreten, daß das Stück ein Exzerpt aus Aurelian ist (E. Jammers - R. Schlötterer - H. Schmid - E. Waeltner: „Byzantinisches in der karolingischen Musik.“ In: *Berichte zum XI. Internationalen Byzantinisten-Kongreß*, München 1958; V,2, S.16).

**Aureliani Reomensis musica disciplina.
(GS1, p.27-63)**

Die Quellen Gerberts: Firenze, Bibl. Med. Laurenziana plut. XXIX. 48, s.XII, fol.58v-71v (Gushee S.28)

Neuedition: L. Gushee: *Aureliani Reomensis musica disciplina*. CSM 21, 1975. Vgl. dazu M. Bernhard: „Textkritisches zu Aurelianus Reomensis.“ In: *Musica disciplina* XL, 1986, S. 49-61

Remigii Autissiodorensis musica. (GS1, p.63-94)

Die Quellen Gerberts: Ex collatione mss. Parisiensium quatuor

Neuedition: C. E. Lutz: *Remigii Autissiodorensis commentum in Martianum Capellam*. Leiden 1962 u. 1965, Lib. IX

Notkeri de musica. (GS1, p.95-102)

1. EPISTOLA NOTKERI BALBULI AD LAMBERTUM (GS1, p.95-96)

Die Quellen Gerberts: Canisius, *Lectio antiqua* tom. II, p. III

Neuedition: E. Dümmler: „St.Gallische Sprachdenkmale.“ In: *Mitteilungen der antiquarischen Gesellschaft Zürich* 12, 1859 (aus: St. Gallen, Stiftsbibl. 381) S.223 f. vgl. S.258 f.

R. van Doren: *Étude sur l'influence musicale de l'abbaye de Saint-Gall*, Louvain 1925, S.105-113

J. Smits van Waesbergh: *Muziekgeschiedenis der Middeleeuwen* II, Tilburg 1939-42, S.17-196

J. Froger: „L'épître de Notker sur les lettres significatives.“ Edition critique. In: *Études gregoriennes* 5, 1962, S.23-71

2. NOTKERI LABEONIS TRACTATULI DE MUSICA (GS1, p.96-102)

Die Quellen Gerberts: St. Gallen, Stiftsbibl. 242, s. XI, p.10-16

Neuedition: P. Piper: *Schriften Notker's und seiner Schule* I, Freiburg und Tübingen 1882, S.853-859

J. Schmid-Görg: „Ein althochdeutscher Traktat über die Mensur der Orgelpfeifen.“ In: *KmJb* XXVII, 1932, S.58-64

K.-J. Sachs: *Mensura fistularum* I, Stuttgart 1970, S.98, 101-103
(*Tér die* und *Sid tû nû becennêst*)

**Ubaldi seu Hucbaldi monachi Elnonensis
opuscula de musica.
(GS1, p.103-229)**

**Liber Ubaldi de harmonica institutione
(GS1, p.104-122)**

1. HUCBALDI LIBER DE HARMONICA INSTITUTIONE (GS1, P.104-121A)

Die Quellen Gerberts: ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)
Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.167v-177r

Neuedition: Y. Chartier: *La ‚Musica‘ d’Hucbald de St. Amand.* Diss. Paris-Sorbonne 1973.

2. MENSURA MONOCHORDI „IN PRIMO DIAPASON E HABET TOTUM F“
(GS1, P.121A-122A)

Die Quellen Gerberts: ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)
Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.177rv

Derselbe Text ist ein zweites Mal p.329b-330a abgedruckt. Die Behandlung erfolgt dort S.82 ff.

**Cita et vera divisio monochordi in diatonico genere.
(GS1, p.122)**

1. MENSURA MONOCHORDI „DIMIDIUM PROSLAMBANOMENOS EST ME-
SE“ (GS1, P.122A)

Die Quellen Gerberts: ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)
Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.177v

= GS1, p.313a (siehe S.78 f.)

2. ANONYMUS DE SPECIEBUS „PRIMA SPECIES“ (GS1, P.122)

Die Quellen Gerberts: ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)
 Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.177v
 = GS1, p.313 (siehe S.79 f.)

3. MENSURA FISTULARUM „SI SECUNDA PRIMAM“ (P.122B)

Die Quellen Gerberts: ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)
 Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1 fol.178r

Der Text ist hoffnungslos verderbt. Ich gebe ihn in Abschrift der Hs. Cesena, ohne einen Versuch der Besserung zu unternehmen.

Si secunda primam totam in se et eius octavam partem habuerit, tono 122b
 a se distabit. Si secunda tertiam et eius partem quartam decimam, ad
 se invicem toni reddunt consonantiam. Si quarta tertiam et eius octavam
 et octave octavam, semitonii facit simphoniam. Si quartam quinta et sic
 quintanam quinq;ue quintam, diapente erit ad primam. <...> Si septima
 sextam et sui partem septimam, resonat semitonium quod est sinemenon.

Dimensio monochordi (GS1, p.122b-125b)

1. MENSURA MONOCHORDI „IN PRIMIS CENSEO“ (GS1, P.122B-124A)

Die Quellen Gerberts: ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)
 Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.178r-179r

Neuedition: H. Riemann: *Studien zur Geschichte der Notenschrift.* Leipzig
 1878, S.294-96

Der Text trägt in Smits van Waesberghes *Mensurenverzeichnis (De musico-paedagogico et theoretico Guidone Aretino, Florenz 1953, S.159f.)* die Nr.6. Die dort angegebene Handschrift Roma, Bibl. Apostolica Vaticana Reg. lat. 1661 fol. 34r enthält den Text nicht. Die Tafel zu p.122 bei Gerbert ist im ms. Cesena nicht vorhanden. Vermutlich hat Gerbert sie aus einem Boethius-Text übernommen und unten mit den Tonbuchstaben F-F versehen, wie es der Text beschreibt.

Dimensio Monochordi

122b

¹ In primis censeo, totum monochordum in directum dividi III lineis, quarum prima cum suo spatio concedenda est generi diatonico, secunda cromatico, tertia enarmonico. ² Que tria dissimili dimensione constant in monochordi ratione. Sed ut facilius ceterorum mensura possit consequi, primum scribatur mensura diatonici, ut per huius regularem dimensionem artificialem melius in ceteris decernere valeamus rationem. ³ Primum in IIII equa dividatur, in quorum prima ·F· finali littera proslambanomenos cum numero VIII.CCXVI, secundo ·B· lychanos ypaton VI.DCCCCXII, tertio ·F· mese III.DCVIII, quarto ·F· nete yperboleon II.CCCIII ascribatur. ⁴ A qua ·F·, id est nete yperboleon, linea in cromaticum et enarmonicum genus ducatur et ·F· ut in diatonico in utroque constituatur.

123a

⁵ Illa pars, que III ·F· nete yperboleon ascribitur, in VIII dividatur et nona interius sumpta ·E·, que est paranete yperboleon cum numero II.DXCII, adnotetur.

⁶ Iterum I ·E· a paranete yperboleon usque in extremum octava sumpta nonaque respiciente interius, ·D·, que est trite yperboleon cum numero II.DCCCCXVI assignatur. ⁷ Intraque I ·E·, id est paranete yperboleon, et trite yperboleon ·D· dividatur superius cum linea cromaticum genus, et fit in cromatico genere inter ·E· et ·F· <semidi>tonus et ·D· et ·E· semitonium. ⁸ Duobus integris tonis inter ·D· et ·E· et ·E· et ·F· in diatonico existentibus fit in enarmonico inter ·E· et ·F· <di>tonus integer.

⁹ Rursus in diatonico a ·F· nete yperboleon tribus ad extremum sumptis quarta interior fit ·C·, id est nete diezeugmenon cum III.LXXII, et sic linee ducantur de ·C· et ·D· in diatonico ad ·C· et ·D· in cromatico et ·C· et ·D·, id est ·E·, in enarmonico. ¹⁰ Itaque quod intra ·C· et ·D· in diatonico, est semitonium. Fit etiam ea parte superius in cromatico intra ·C· et ·D· semitonium, quod ipsum semitonium in enarmonico fit intra ·C· et ·D·, id est ·E·, divisum.

C = Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.178r-179r, s.XV

1 III] III C

5 III ·F·] in ·F· Gerbert, Riemann („tribus ·F· nete yperboleon“ fortasse spectat ad genus diatonicum, chromaticum et enarmonicum; vide 6 et 7: „I. ·E·.“)

6 I.] om. Gerbert, Riemann („primum ·E·“ fortasse est ·E· in diatonico genere)

7 I.] om. Gerbert, Riemann <semidi>tonus] Riemann ·D· et ·E·] Riemann, ·d·F·E· C

8 ·D· et ·E·] Riemann, ·a· et ·C· C enarmonico] enarmonico C <di>tonus] Riemann

9 a ·F·] ·A· vel ·d· C a ·D· Riemann de ·C·] Riemann, ·D·E·C C ad ·C·] Riemann, at ·C· C et ·C· et ·D·, id est ·E·] et ·c· et ·d· et ·e· C et ·C· et ·E· Riemann

10 enarmonico] cromatico C ·C· et ·D·, id est ·E·] ·C· et ·d·E· C, ·C· et ·E· Riemann

¹¹ Iterum in diatonico a paranete yperboleon usque in extremum ternis mensuratis occurrit quarto spatio inferiori ·B·, id est nete sinemenon, paranete diezeugmenon cum $\overline{\text{III.CCCCLVI}}$.

¹² Rursus in diatonico a trite yperboleon tribus ad ultimum sumptis quarta inferior pervenerit ·A·, id est paranete sinemenon, trite diezeugmenon. ¹³ Intra que, id est ·A· et ·B· diatonicum, dividatur superius cromaticum, et fit ibi intra ·A·B· semitonium, intra ·B·C· <semi>tonus, in enarmonico intra ·B·C· <di>tono existente, quod dividat totum ab ·A· diatonico ducta linea in enarmonium. ¹⁴ Tribus iterum a nete diezeugmenon ad finem datis quartum fit ·G·, id est paramese $\overline{\text{III.XCVI}}$. ¹⁵ Ab eo, id est diatonico paramese, fit in enarmonium genus ductio linee, et fit in diatonico ·G· et ·A· semitonium, quod etiam per easdem ·G·A· contingit in cromatico; ipso semitono tamen diviso in enarmonio. ¹⁶ Sicque fit, ut videatur, semitonium, tonus, tonus intra ·G·A·B·C·, et in cromatico similiter, sed contrario modo, id est, intra ·G·A·B·C· semitonium, semitonium, <semi>tonus, similiterque in enarmonio inter ·G·A·B·C· semitonium <divisum>, semitonium <divisum>, <di>tonus.

¹⁷ Rursus a paranete sinemenon, trite diezeugmenon VIII in extremum datis VIII inferius erit ·G· trite sinemenon cum $\overline{\text{III.CCCLXXIII}}$. ¹⁸ Ex quo fit in cromaticum ductio linee et notetur cromaticum ·G· simili ratione.

¹⁹ His tali sumptis ordine, due illarum, quas in primis posuimus, partium consumpte sunt integre. Sequentiarum ordinem per huius unius mensure dicemus rationem. ²⁰ Ubi in divisione quatuor partium mese cum $\overline{\text{III.DCVIII}}$ poni iussimus, ibi incipiat duarum partium ordo posterius. ²¹ Sed sic, ut quod in minore divisione constat simplum, in huius sequentis genitura proveniat duplum. Verbi gratia: spatium, quod intra nete yperboleon et paranete yperboleon simplificatur, id inter mese et lichanos meson duplicatur. Qui lichanos meson cum $\overline{\text{V.CLXXXIII}}$ numero ad mese integro tono. ²² Sic per huius ordinis consequentiam eandem in ceteris inevitabiliter verificam provenire sententiam. ²³ Nec id in solo sic duplicatur diatonico, verum etiam per easdem litteras, non tamen eodem

123b

124a

11 paranete yperboleon] *C suprascr.*: i.e. e

12 trite yperboleon] *C suprascr.*: d

13 ·B·C·] *Gerbert, Riemann*, ·E·C· *C* <semi>tonus] *Riemann* <di>tono] *Riemann*

14 $\overline{\text{III.XCVI}}$] *Gerbert, Riemann*, $\overline{\text{III.XCVI}}$ *C*

16 vidiatur *C* ·G·A·B·C· semitonium] *Gerbert, Riemann*, ·G·a·b·c· sentitur *C* <semi>tonus] *Riemann* similiterque ... <di>tonus] *C in marg.* ·G·A·B·C· ... <di>tonus] ·G·A·b·c· sentitur semitonium tonus *C*, ·G·A·b·C· semitonium, semitonium, tonus *Gerbert*, ·G·A·B·C· semitonium divisum <di>tonus *Riemann*

17 paranete sinemenon] *C suprascr.*: a

18 ductio] *Gerbert, Riemann*, ducte *C*

20 $\overline{\text{III.DCVIII}}$] quatuor·dc·viii *C*

21 minore] *Gerbert, Riemann*, minori *C* nete yperboleon] *C suprascr.*: i.e. F mese] *C suprascr.*: F lichanos meson] *C suprascr.*: E lichanos meson] *C suprascr.*: F

loco, in cromatico et enarmonico. ²⁴ Igitur, quia tedio deputaretur, si de singulis sufficienter iam dictis iterato tractaretur, inde ratione postposita priorum tantum nomen cum numero remanentium ascribatur tonorum cum prioribus duplicandorum.

²⁵ Ergo post linchanos meson ·D·, quod est paripate meson cum numero $\overline{\text{V.DCCCXXXII}}$, post illum ypate meson cum $\overline{\text{VI.CXLIIII}}$, post quam lichanos ypaton ·B· cum numero, quem iam diximus. ²⁶ Hunc sequatur ·A·, paripate ypaton cum numero $\overline{\text{VII.DCCLXXVI}}$. Retro illum ·G· ypate ypaton cum $\overline{\text{VIII.CXCII}}$. Post quem in ipso monochordi initio assignetur ·F· proslambanomenos cum numero supradicto.

²⁷ Et hec in omnibus, id est his tribus generibus, ratio servetur, ut quod in altioribus chordis simplum habetur, in inferioribus semper in suimet convenienti loco duplicetur. His ita ordinatis, si diligens mensuris adsit cura, numquam fallat mensura.

25 linchanos meson] C, *suprascr.*: i. E $\overline{\text{VI.CXLIIII}}$] $\overline{\text{VI.cxliiii}}$ C

2. ANONYMI MODORUM SIVE TONORUM ORDO (GS1, P.124B-125B)

Die Quellen Gerberts: ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)

Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.178r-179r

Neuedition: Musica et scolica enchiridis ed. Hans Schmid, VMK 3, München 1981, S.182-184

Das Textstück, dem der Anfang fehlt, ist in der Hs. Cesena ohne Trennung dem vorangehenden Text angefügt.

Alia musica (GS1, p.125b-147b)

Die Quellen Gerberts: ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)

Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.179v-194r
München, clm 14272, fol.175r-181v

Neuedition: J. Chailley: *Alia musica (Traité de musique du IXe siècle)*. Publications de l'institut de musicologie de l'université de Paris No. 6, Paris 1965

Bei Chailley nicht berücksichtigt sind folgende Handschriften:

Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.179v-194r, s.XV

Brugge, Stadsbibliotheek 532, fol.3r-4r, s.XIII (Nova expositio)

Paris, Bibl. Nationale lat. 8663, fol.51r, s.XI (Nova expositio)

Praha, Státní knihovna XIX C 26, fol.17v-18v, c.1100 (Nova expositio und andere Exzerpte)

Barcelona, Archivo d. l. Cor. d. Arag. Cod. Ripoll 42, fol.65v-67r (eigenständige Fassung der Nova expositio fol.68v-69r (Exzerpte), s.XI

Zu den Handschriften Brugge, Paris und Prag vgl. M. Bernhard: *Anonymi saeculi decimi vel undecimi tractatus de musica „Dulce ingenium musicae“*, VMK 6, München 1987 (mit einigen Verbesserungen der Edition Chailleys); zur Handschrift Ripoll: K.-W. Gümpel: „Musica cum Rhetorica: die Handschrift Ripoll 42.“ In: *AfMw* XXXIV, 1977, S.279-281

De mensuris (GS1, p.147b-148b)

1. MENSURA FISTULARUM „PRIMA HABEAT“ (GS1, P.147B)

Die Quellen Gerberts: ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)
Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.195v
Neuedition: K.-J. Sachs: *Mensura fistularum*. Stuttgart 1970, S.82-83

2. MENSURA FISTULARUM „PRIMA PER“ (GS1, P.147B-148A)

Die Quellen Gerberts: ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)
Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.195v
Neuedition: K.-J. Sachs: *Mensura fistularum*. Stuttgart 1970, S.83-84

3. MENSURA FISTULARUM „PRIMA QUANTAECUMQUE“ (GS1, P.148A)

Die Quellen Gerberts: ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)
Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.195v-196r
Neuedition: K.-J. Sachs: *Mensura fistularum*. Stuttgart 1970, S.84

4. MENSURA FISTULARUM „DATA IGITUR“ (=„ROGATUS“) (GS1, P.148A)

Die Quellen Gerberts: ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)
Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.196r

Neuedition: K.-J. Sachs: *Mensura fistularum*. Stuttgart 1970, S.73

Dieselbe Mensur ist bei Gerbert auch unter den dem Bernelinus zugeschriebenen Texten abgedruckt (GS1, p.322b-323a)

5. MENSURA FISTULARUM „SI TONUM“ (P.148AB)

Die Quellen Gerberts: ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)
Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.196r

Neuedition: K.-J. Sachs: *Mensura fistularum*. Stuttgart 1970, S.52

6. MENSURA FISTULARUM „SI FISTULAE“ (I) (GS1, P.148B)

Die Quellen Gerberts: ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)
Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.196r-196v

Neuedition: K.-J. Sachs: *Mensura fistularum*. Stuttgart 1970, S.49-51

De cymbalorum ponderibus (GS1, p.149ab)

1. MENSURA CYMBALORUM „PRIMUM QUANTUMCUMQUE PONDERIS“ (GS1, P.149A)

Die Quellen Gerberts: ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)
Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.196v

Neuedition: J. Smits van Waesberghe: *Cymbala*. Rom 1951, S.53-54

Die Ausgabe von Smits van Waesberghe stützt sich nur auf Gerberts Abdruck. Nach der Handschrift Cesena ist in Zeile 1 *quanticumque* in *quantumcunque* zu ändern.

2. ANONYMUS „DE MODIS“ (GS1, P.149AB)

Die Quellen Gerberts: ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)

Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.196v-197r

Neuedition: T. Bailey: „De modis musicis. A New Edition and Explanation.“In: *KmJb* 61/62, 1977/78, S.47-60

**De quinque symphoniis,
tribus simplicibus, et tribus compositis
(GS1, p.149b-152b)**

1. TABULA INTERVALLORUM „DE QUINQUE SYMPHONIIS“ (GS1, P.149B-150A)

Die Quellen Gerberts: ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)

Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.197rv

De quinque simphoniis, tribus simplicibus et tribus compositis

149b

Diapason simphonia est, que fit in duplo, ut est hoc:

diapason

I II

dupla

Diapente vero est, que his numeris constat:

diapente

II III

sesquialtera

Diateseron vero est, que in hac proportione consistit:

diateseron

III IIII

sesquitercia

Tonus vero sesquioctava proportione concluditur:

tonus

VIII VIII

sesquioctava

Diapason et diapente tripla comparatione colligitur hoc modo:

diapason ac diapente
 tripla
 diapason diapente
 II III VI
 tripla

150a

Bisdiapason quadrupla collatione perficitur:

quadrupla
 bisdiapason
 II III VIII
 diapason diapason
 bisdiapason

Diatesseron ac diapente unum perficiunt diapason, hoc modo:

diapason
 II III IIII
 sesquialtera sesquitercius
 dupla

2. ANONYMUS „DE CONSONANTIIS TRIBUS“ (GS1, P.150A)

Die Quellen Gerberts: ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)

Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.197v

Neuedition: J. Smits van Waesberghe: *School en Muziek in de Middeleeuwen*, Amsterdam 1949, S.105 (nach *Ps*)

Entstehungszeit: 10.-11. Jh.

Der Text ist fragmentarisch überliefert. In der Handschrift Cesena beschreibt er die drei Species der Quarte und eine Species der Quinte. Der Text ist mit Tonbuchstaben in einer Reihe versehen, die von unten nach oben mit d e f g h bezeichnet sind.

In Paris BN lat. 10275 liegt uns eine Abschrift aus dem 11. Jahrhundert mit adiastematischen Neumen vor. Sie umfaßt denselben Textbestand wie Cesena.

Die um 1100 entstandene Handschrift Prag, Státní Knihovna XIX C 26, fol.39v-40r enthält darüber hinaus die zweite Species der Quinte. Die hier angewendete Buchstabennotation - von unten nach oben D H I M O - beruht auf der Reihe der *Alia musica*. Die Buchstaben sind diastematisch notiert.

In der Handschrift Paris 7211 (s.XI ex.) sind hingegen nur die Species der Quinte vorhanden. Hier wird die Reihe D E F G a benutzt, wobei die Buchstaben ebenfalls diastematisch notiert sind. Der Text schließt sich unmittelbar an „Diapente et diatessaron“ (s. unten) an.

Pa: Symphonia dicta et lenice diatessaron tono constat tonoque cum

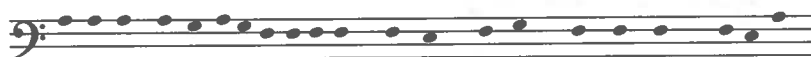

Pr: Symphonia dicta ellenice dyatessaron constat tono tonoque cum

C: Simphoniam dictam eolice diatessaron tono constat tonoque cum

Pa: copula semitonii taliter aptam ratam dulcemque melodiam

Pr: copula semitonii taliter aptam ratam dulcemque melodiam

C: copula semitonii taliter aptam ratam dulcemque melodiam

Pa: resonat. Haec secunda forma modulatur tono ac semitonio

Pr: reson<ans>. Haec secunda forma modulatur tono ac hemitonio

C: resonans. Hec secunda forma modulatur tono ac emitonio

Pa = Paris, Bibl. Nationale lat. 10275, fol.1r

Pr = Prag, Státní Knihovna XIX C 26, fol.39v-40r

Ps = Paris, Bibl. Nationale lat. 7211, fol.123v-124r

C = Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.197v

Pa: tonoque pulchre sonans. Tertiaque simphonia huius semitonii

Pr: tonoque pulchre son<ans>. Tertiaque symphoniae huius semitonio

C: tonoque pulcre sonans. Tertiaque simphonia huius semitonii

Pa: tono tono species constat.

Pr: tono tono species constat.

C: tono tono speties constat.

Pa: Consonantia dicta sesqualtera diapente prima species tono constat

Pr: Consonantia dicta sesqualtera dyapente prima species tono constat

Ps: Consonantiae dictae sesqualtera diapente prima species tono constat

C: Consonantia dicta sesqualtera diapente. Prima species tono constat

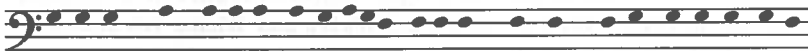
Pa: tonoque cum copula semitonii addito quoque tono amplius tota

Pr: tonoque cum copula semitonii addito quoque tono amplius tota

Ps: tonoque concopula semitonii addito quoque tono amplius tota

C: tonoque cum copula semitonii addito quoque tono, amplius tota

Pa: diatesseron pulchre distinguens carmina.

Pr: dyatessaron pulcre distinguens carmina.

Ps: diatesseron pulchre distinguens carmina.

C: diatesseron pulcre distinguens carmina.

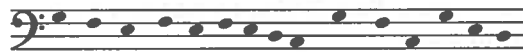
Pr: Gravior prima pars secunda dyapentes sesquialterae consonantiae

Ps: Gravior prima pars secunda diapente sesquialtere consonantiae

Pr: stat tono hemitonioque cum tono ac tono.

Ps: stat tono semitonioque cum tono ac tono.

3. „DIAPENTE ET DIATESSARON“ (GS1, P.150B)

Die Quellen Gerberts: ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)

Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.197v

Neuedition: H. Sowa: „Zur Handschrift clm 9921.“ In: *AM V*, 1923, S.65 (veränderte Version aus *Mü*)

K. Strecker: *Die Cambridger Lieder*, Monumenta Germaniae Historica, Berlin 1926, S.62 (Nr.21) (nach *Cb*)

J. Smits van Waesberghe: *School en Muziek in de Middeleeuwen*, Amsterdam 1949, S.102-105 (nach *PaRoWgWn* und *WgMü*. Die angegebene Hs. Roma, Bibl. Apostolica Vaticana Pal. lat. 325, fol.57v enthält das Stück nicht.)

J. Smits van Waesberghe: *Expositiones in Micrologum Guidonis Aretini*, Amsterdam 1957, S.56-57 (nach *Pa* und *Rv*)

Odorannus de Sens: *Opera omnia*, ed. R. H. Bautier, M. Gilles, M.-E. Duchez, M. Huglo, Paris 1972, S.225 (nach *Rm*)

K.-W. Gumpel: „Spicilegium Rivipullense.“ In: *AfMw XXXV*, 1978, S.57 (nach *Bc*)

Musica et Scolica enchiriadis, ed. H. Schmid, VMK 3, München 1981, S.47 (nach *Mc*)

Vgl. dazu A. Machabey: „ ‚Tonale‘ inédit du graduel manuscrit de Nevers“, in: *RdM N.S.* 10, No.19, 1926, S.121 (Faksimile von *Ps*); J. Handschin: „Zur Frage der melodischen Paraphrasierung im Mittelalter“, in: *ZfMw* 10, 1928, S.521 und J. Smits van Waesberghe: *Musikerziehung*. Musikgeschichte in Bildern III, 3, Leipzig 1969, S.100 f.

Entstehungszeit: 10. Jh.

Ba = Bamberg, Staatsbibl. lit. 160, fol.22v-23r, s.XII

(Diastematische Neumen ohne Linien)

Bc = Barcelona, Archivo d. l. Cor. d. Arag. Cod. Ripoll 42, fol.5r, s.XI

(Diastematische Neumen mit einer Linie)

Ca = Cambridge, Trinity College 1441, s.XV (Liber specierum)

(Text mit Linien ohne Notation)

Cb = Cambridge, Univ. Libr. Ms. Gg. 5.35, fol.437v, s.XI

(Text mit Spatien nach „Diapente“ und „Diapason“)

Ce = Cesena, Bibl. Malatest. S. XXVI. 1, fol.197v-198r, s.XV

(Buchstabennotation: a b c d e f g h und diast. Neumen ohne Linien)

Fi = Firenze, Bibl. Med. Laurenziana Plut. XXIX. 48, fol.54r, s.XV

(Text mit Spatien für Notation)

Fz = Firenze, Bibl. Nazionale Conv. Soppr. F. III. 565, fol.74r, s.XII

(Buchstabennotation: A B C D E F G A)

Gt = Gent, Universiteitsbibl. 70, fol.61v-62r, a.1503-4

(Neumen auf Linien mit F-Schlüssel)

- Ka* = Kassel, Murrhardsche Bibl. 4° Mss. Math. 1, fol.18r, s.XII
(Neumen auf 4 Linien)
- Le* = Leiden, BPL 194, fol.41v-43v, s.XII
(adiastematische Neumen)
- Lp* = Leipzig, Universitätsbibl. 1493, fol.53r, s.XII
(adiastematische Neumen)
- Ma* = Madrid, Bibl. Nacional 9088, fol.125r, s.XI
(adiastematische Neumen)
- Mc* = Monte Cassino, Bibl. Abbaziale 318, p.86, s.XI
(Neumen auf zwei Linien mit F-Schlüssel)
- Ml* = Malibu, J. P. Getty Museum Ms. Ludwig XII 5, fol.37r, s.XII
(Text mit Spatien nach „Diapente“, „diatessaron“ und „diapason“)
- Mü* = München, clm 9921, fol.19v, s.XI
(Neumen auf 4 Linien mit Schlüsselbuchstaben D F a c)
- Pa* = Paris, Bibl. Nationale lat. 7211, fol.123v, s.XI ex. (Liber specierum)
(Buchstabennotation: A B C D E F G a b c d)
- Pi* = Paris, Bibl. Nationale Nouv. acqu. lat. 443, fol.36r, s.XI-XII
(Text mit Spatien für Notation mit Schlüsselbuchstaben B D F a)
- Ps* = Paris, Bibl. Nationale Nouv. acqu. lat. 1235, fol.146r, s.XII
(Neumen auf 4 Linien mit farbiger F- und C-Linie; F-Schlüssel)
- Pr* = Praha, Státní knihovna XIX C 26, fol.40r, c.1100
(Buchstabennotation: A B C D H I M O)
- Ra* = Roma, Bibl. Apostolica Vaticana Pal. lat. 563, fol.141v, s.XII
(adiastematische Neumen)
- Rm* = Roma, Bibl. Apostolica Vaticana Reg. lat. 577, fol.79v, s.XI/1
(Odorannus Senonensis) (adiastematische Neumen)
- Ro* = Roma, Bibl. Apostolica Vaticana Reg. lat. 1424, fol.2r, s.X-XI
(Text mit Spatien für Notation)
- Rv* = Roma, Bibl. Apostolica Vaticana Vat. lat. 9496, fol.15v, s.XI-XII
(Liber specierum) (Neumen auf 4 Linien mit F-Schlüssel)
- Wi* = Wien, Österreichische Nationalbibl. cpv 787, fol.60v-61r, s.XII ex.
(Neumen auf 4 Linien mit F- und c-Schlüssel oder B- und F-Schlüssel)
- Wn* = Wien, Österreichische Nationalbibl. cpv 2502, fol.27v, s.XII
(Neumen auf 4 Linien mit F-Schlüssel)
- Wg* = Wolfenbüttel, Gud. lat. 334, fol.137r, s.XI-XII
(Neumen auf 1 Linie mit Schlüsselbuchstaben D F a c und B D F a)
- Wh* = Wolfenbüttel, Helmst. 1050, fol.16r, s.XII
(adiastematische Neumen)
- Zw* = Zwettl, Stiftsbibl. 328, fol.165r, s.XII-XIII
(Neumen auf 4 Linien mit F- oder B-Schlüssel)
- IL* = Iacobus Leodiensis, Speculum musicae lib.VI ed. Bragard, CSM 3, VI
S.315-16, s.XIV/1

Ro: Diapente et diatessaron

Bc: Diapente et diatessaron

Rm: Diapente et diatessaron

Cb: Diapente et diatessaron

Ma: Dyapente et dyatessaron

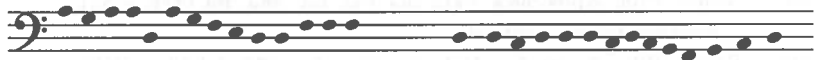
Pa: Et diatessaron diapente

Mc: Diapente et diatessaron

Rv: Dyapente

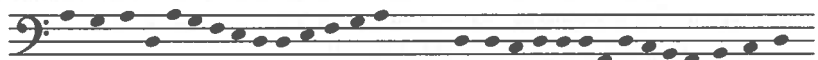

Wg: Diapente et diatessaron

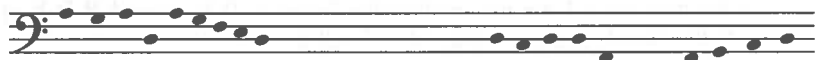

Pr: Dyapente et dyatessaron

Pi: Diapente et diatessaron

Ba: Diapente et diatessaron

Fz: Diapente Diatessaron

Ka: Dyapente et Dyatessaron

Le: Dyapente diatessaron

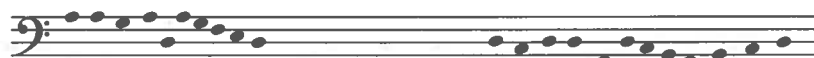
Lp: Dyapente et dyatessaron

Ml: Diapente et diatessaron

Ps: Diapente et diatessaron

Ra: Diapente et diatesserom

Wi: Diapente Diatessaron

Wn: Diapente et diatessaron

Wh: Diapente et diatessaron

Zw: Diapente Diatessaron

IL: Diapente et diatessaron

Ca: Et dytessaron. Dyapente.

Ce: Diapente et diatessaron

Fi: Diapente et diatessaron

Gt: Diapente et diatessaron

Ro: symphonie et intente ac remisse pariter consonantiam

Bc: simphonie et intense et remisse pariter consonantia

Rm: simphoniae et intense et remisse pariter consonantiae

Cb: simphonia et intensa et remissa pariter consonantia

Ma: simphoniae et intense et remisse pariter consonantiae

Pa: Symphonie et intense et remisse pariter consonantiae

Mc: simphoniae et remisse et intente pariter consonantia

Rv: symphonie et interite et remisse pariter consonantia

Wg: simphoniae et intense et remisse pariter consonantiam

Pr: simphoniae et intensae et remissae pariter consonantiae

Pi: symphonie et intente et remisse pariter consonancia

Ba: simphoniae intensae ac remissae pariter consonantiam

Fz: simphonie et intente ac remisse pariter consonantia

Ka: symphonie et intente ac remisse pariter consonantiam

Le: sinphoniae et intensae ac remissae pariter consonantia

Lp: simphoniae et intente et remissae pariter consonantiam

Ml: simphoniae et intentae et remissae pariter consonantia

Ps: symphonie et intense ac remisse pariter consonancia

Ra: sinphonia ei intense et remove pariter consonantia

Wi: symphoniae et intensae ac remissae pariter consonantiam

Wn: symphoniae et intensae et remissae pariter consonantiam

Wh: simphoniae et intensae et remissae pariter consonantiam

Zw: Symphoniae et intense ac remissae pariter consonantiam

IL: symphoniae et intensae et remissae pariter consonantiam

Ca: Symphonie intente et remisse pariter consonantia

Ce: simphonie et intense et remisse pariter consonantiam

Fi: symphonie et intente ac remisse pariter consonantiam

Gt: simphonie et intense et remisse pariter consonantia

Ro: diapason modulationem consonam reddunt

Bc: diapason in modulatione consona reddunt

Rm: diapason modulationem consonam reddunt

Cb: Diapason modulatione consona reddunt

Ma: dyapason modulationem consonam redunt

Pa: diapason modulationem consonam reddunt

Mc: diapason modulatione consona reddunt

Rv: diapason

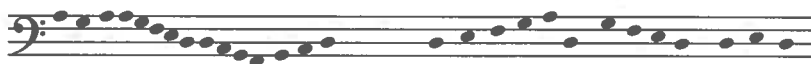

Wg: diapason modulatione consona reddunt

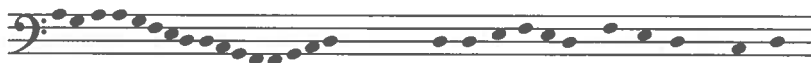

Pr: dyapason modulationem consonam reddunt

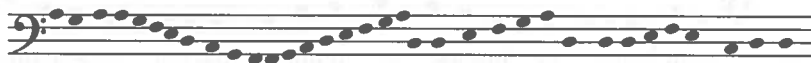
Pi: diapason modulatione consona reddunt

Ba: diapason modulatione consona reddunt

Fz: diapason Modulatione consonat cantus.

Ka: dyapason modulatione consona reddunt

(dyapa)son] DAA pro BAA Pr reddunt] pergit Ka cum neumis: canat cum monochordo incipiens tonum primum currensque ad novissimum.

Le: dyapason modulatione consona semper canunt

Lp: dyapason modulatione consona reddunt

Ml: diapason modulatione consona reddunt

Ps: diapason modulationem consonam reddunt

Ra: diapason modulatione consona reddunt

Wi: Diapason modulatione consona reddunt

Wn: diapason modulatione consona reddunt

Wh: diapason modulati<0>ne consona canunt.

Zw: Dyapason modulatione consona reddunt

IL: diapason modulatione consona reddunt

Ca: dyapason

Ce: diapason modulatione consona reddunt

Fi: Dyapason Modulationem consonam canunt

Gt: diapason modulatione consona reddunt

reddunt] *pergit Ps:* GaGaGFEGGFEGaGEFED

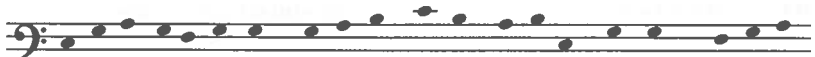
Eine veränderte Version des Textes ist in den Handschriften München, clm 9921, fol.19v und Wolfenbüttel, Gud. lat. 334, fol.137r zu finden:

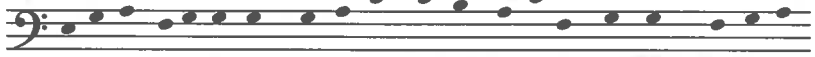
Mü: Dyatessaron et diapente symphoniae

Wg: Dyatessaron et diapente symphonie

Mü: pariter coniunctae intensae atque remisse reddunt consona

Wg: pariter coniuncte intense atque remisse reddunt consona

Mü: modulatione dyapason quae continet in se legem

Wg: modulatione dyapason quae continet in se legem

Mü: totius armoniae per quam reddimus laudes regi regum regnanti

Wg: totius armonie per quam reddimus laudes regi regum regnanti

Mü: per secula seculorum Amen.

Wg: per secula seculorum.

4. EXCERPTA EX SCHOLIIS IN BOETHIUM, DE INSTITUTIONE MUSICA
(GS1, P.150B-151A)

Die Quellen Gerberts: ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)
Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.198r

Der Text ist aus einem Glossencorpus exzerpiert, das in zahlreichen Handschriften vornehmlich vom 9. - 12. Jahrhundert verbreitet war. Die bei Gerbert abgedruckte Glosse bezieht sich auf Boethius, inst. mus. III,1 (Friedlein S.270-272). Teile des Textes sind z.B. in den glossierten Boethius-Handschriften Milano, Bibl. Ambrosiana C 128 inf.; München, clm 18480; Paris, Bibl. Nationale lat. 10275 und Wien, Österreichische Nationalbibl. cpv 2269 zu finden. Die genaue Zuordnung wird einer Gesamtausgabe dieses Glossencorpus zu entnehmen sein, die ich zusammen mit Calvin M. Bower vorbereite.

5. ANONYMUS „BEATUS AUGUSTINUS PERHIBET“ (GS1, P.151A-152B)

Die Quellen Gerberts: ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)
Cesena, Bibl. Malatestiana S. XXVI. 1, fol.199rv

Die Handschrift Cesena enthält ein Repertoire von Texten des 9. und 10. Jahrhunderts. Der anonyme Text „Beatus Augustinus perhibet“ dürfte daher ebenfalls frühmittelalterlich sein (vgl. H. Schmid: „Die Musica-enchiriadis-Handschriften der Bayerischen Staatsbibliothek“. In: *Ars iocundissima*. Festschrift Kurt Dorfmueller. Tutzing 1984. S.321, Anm.13)

¹ Beatus Augustinus perhibet, quia penaliter peccat, qui in divinis canticis altitudinem vocis magis quam sensum verborum delectat; quia ideo non voce, sed corde cantandum est. ² Ad hoc enim usus psalendi constitutus est; ut sicut David in citharizando nequam spiritum in Saule compescebat, ita cantores modulando vel iubilando quaelibet diabolica desideria de cordibus audiencium expellant, et celestibus armoniis interesse persuadeant. ³ Quapropter satagendum est, ne usum canendi deseramus, et per vocis exaltationem ne delinquamus. ⁴ Hinc David: „Beatus populus, qui scit iubilationem“.

⁵ Cognitum esse debet omni musicam scientiam habere cupienti, quod omnes musicæ consonantie aut in duplici, ut II ad IIII, aut in triplici, ut

1 cf. Augustinus, ennar.in ps. XVIII, II, 1

4 Beatus ...] cf. Ps. 88,16

II ad VI, aut in quadrupla, ut sunt II ad VIII, aut in sesquialtera, ut III ad II, aut in sesquitercia, ut IIII ad III proportione consistit. ⁶ Que enim in arithmetica dicitur sesquitercia, diatesseron vocatur in musica; que numeris sesquialtera, diapente appellatur in melodia. ⁷ Que vero dupla est in proportionibus, diapason in consonantiis, tripla vero diapente ac diapason, quadrupla vero bis diapason.

151b ⁸ Consonantia, que omnem musicę modulationem regit, preter sonum fieri nequit. ⁹ Sonus vero propter quendam pulsum percussionemque non redditur; pulsus vero atque percussio nequaquam esse potest, nisi preceserit motus; et hec speties climax dicitur.

¹⁰ Simplicem legimus principio fuisse musicam, adeo, ut quatuor nervis tota constaret, et hoc usque ad Orpheum permansit, ut primus quidem nervus et quartus diapason consonantiam resonarent, medii ad se invicem atque ad extremos diapente ac diatesseron, ut nihil in his esset inconsonum ad imitationem mundane scilicet musicę, que ex quatuor constat elementis; cuius quadrichordi Mercurius dicitur fuisse inventor.

152a ¹¹ Fertur a quibusdam, tempore quodam Nilum multipliciter redundasse, ita ut terre circa eius litus operirentur, post cuius recessum pisces innumerabiles absque aqua per campos relictos periisse, acciditque eo tempore Mercurium per hanc pergere arenam cocleamque, in qua piscis iam putrefactus erat, invenisse, quam cocleam Mercurius accipiens nihil preter nervos IIII^{or} eius piscis, qui in ea fuerat, invenisse dicitur; quos singillatim tangens hoc tetrachordum primus reperisse narratur. ¹² Sed omnis huius artis summa, sicut nobis videtur, in regularis monochordi divisione patescit. ¹³ In qua divisione maius spatium chorde et maior multitudo numeri sonos graviores efficit. ¹⁴ At si fuerit nervi longitudo contractior <et in numeris non multa pluralitas, acutiores voces edi necesse est. ¹⁵ Atque ex hac comparatione, quantum unaquęque fuerit vel longior vel plurium numerorum aliaque vel contractior> vel paucioribus signata numeris, tanto gravior sonus, vel acutior invenitur. ¹⁶ Ubi chordarum spatia sonosque metimur, naturam rerum insequi necesse est, maiorique chordarum longitudini, <ex qua gravitas> existit ampliores, minori vero, ex qua vocis acumen nascitur, dare breviores. ¹⁷ Proslambanomenos ad ·GB· que est ypateme-

5 Cognitum-cupientij] cf. Regino, ep. V, 98

9 cf. glossas in Boeth.mus. I, 2 (189,15) cod. Paris. lat. 7297 et al.

10 cf. Boeth.mus. I, 20

11 cf. Isid.etym. III, 22, 8 cf. glossas in Boeth.mus. I, 20 (206,7) cod. Paris. n. a. lat. 1618 et al.

12-18 cf. Boeth.mus. IIII, 5 (314,8-18; 315,5-9; 317,3-4; 317,8-10)

5 III ad II] IIII ad II C

10 imitationem] inimitationem C

11 aciditque C

son, diapente consonantiam facit. ¹⁸ Rursus AB· proslambanomenos ad CB· lychanos ypaton diatonum habet consonantiam diatesseron.

¹⁹ Sicque in numeris chordarum rationabiliter digestarum peritus musice lector tonos legitimos invenire gaudebit. ²⁰ Tam difficillimum opus brevi nequit explicari, quod raro vel numquam in longo tractatu minus peritis aperte patescit. ²¹ Hinc liquet, quosdam non inconvenienter contendisse, musicam cum Boetio celum veraciter ascendisse.

152b

18 diatonum] *suprascr. C: os*

19 legitimos] *legiptimos C*

20 nequit] *Gerbert inquit C*

Hugbaldi monachi Elnonensis musica enchiriadis (GS1, p.152-212)

Die Quellen Gerberts: Einsiedeln, Stiftsbibl. 79

Firenze, Bibl. Nazionale Cod. I. 406

Heidelberg, Universitätsbibl. Schr. 9. XX.

Monte Cassino, Bibl. Abbaziale 318

München, clm 18914

Paris, Bibl. Nationale lat. 7202

ms. San-Blasianum (verbrannt)

ms. papyraceum Argentoratense (verbrannt)

Neuedition: H. Schmid: *Musica et scolica enchiriadis*. VMK 3, München 1981. S.1-156

Zur Neuedition des Textes sind heranzuziehen die Rezensionen von N. Phillips (*JAMS* XXXVI/1, 1983, S.128-142) und A. Traub (*Mittelateinisches Jahrbuch* 18, 1983, S.353-354), sowie der Aufsatz von H. Schmid: „Die Musica-enchiriadis-Handschriften der Bayerischen Staatsbibliothek“. In: *Ars iocundissima*. Festschrift Kurt Dorfmueller. Tutzing 1984. S.311-322. Die Korrekturen zur Edition hat H. Schmid gesammelt und den ausgelieferten Exemplaren teilweise auf einem Errata-Blatt beigelegt. Mit seiner Zustimmung gebe ich hier noch einmal diese Korrekturen-Liste für den gesamten Band wieder:

p. VIII et XII	pro Solothurn, Stadtarchiv lege Solothurn, Staatsarchiv
p. XII, sigl. H	pro coc. lege cod.
p. XII, sigl. Na	pro Ms. lat. 202 lege Ms. lat. 7202
p. 14, vers. 12	pro \int lege ζ
p. 17, app. crit.	v. 13 adde Lauda-a 1 lin. infer. E
	v. 16 post A adde \int E, post FiGi adde \int E

- p. 24, descr. 1 apud Al le in parte dext. lineae crassae adde inter chordas abbreviationes distantiarum sonorum t s t, t t s, etc.
- p. 29, app. crit. adde in lat. sin. diapason] dyplasion et duplaris, diatess.] epitrite, diapente] emiolia et diapente ac diapas.] triplaris E
- p. 33, app. crit. ad 31 ... concinentia adde M
- p. 35, app. crit. pro voc. inf. 1 lin. super. J lege amb. voc. 1 lin. super. EJ
- p. 36, app. crit. apud descr. 2 adde syll. fi-li-us omn. voc. 1 lin. super. E
- p. 39, app. crit. apud descr. adde -li- (voc. org. sup.) 1 lin. infer., -tris sem-piternus es fi- (voc. org. inf.) 1 lin. super. N
v. 11 pro infer. H fi-li-us (v. lege infer. H fi-li- (v.
- p. 42, app. crit. v. 1 ex CFEJMRVXBrIn dele E
- p. 44, app. crit. apud 11 ... Ptholomei adde J
apud descr. adde omn. semicirc. in lat. dext., inter sing. diatess. add. conjun. aut disjun. M
- p. 48, app. crit. apud 13 adde editur] edicitur F
- p. 49, app. crit. v. paenult. pro in canendo O lege in canendo FO
- p. 54, app. crit. v. 7 pro es amb. voc. 1 lin. infer. PFiGi lege es voc. org. 1 lin. super. F, 1 lin. infer. DRXIn, amb. voc. 1 lin. infer. PAdCaFiGi
- p. 55, app. crit. v. 2 pro add. T lege add. T (ult. syll. -us 1 lin. - i.e. sup. voc. princ. - ascend.)
apud descr. 5 adde ult. syll. voc. org. 1 lin. sup. voc. princ. ascend. T
- p. 57, app. crit. apud 3 Orpheon adde N
- p. 60, app. crit. v. 13/14 ante : Ita puto. adde Δ
- p. 62, gloss. 12 ante i.e. ... cod. N adde videlicet
- p. 66, vers. 100 pro \mathcal{F} lege \mathcal{F}
- p. 66, app. crit. v. 4 pro H, cett. codd. om. lege HSt, cett. codd. om.
- p. 67, descr. 7b pone I ascendendo unam paginulam infer. (immediate post \mathcal{F})
- p. 69, descr. 10a pone I ascendendo et descendendo 1 pagin. infer. (iuxta \mathcal{F})
- p. 72, app. crit. v. 2 pro 147 tetrardi NIn lege 147 \mathcal{V} tetrardi NIn
- p. 74, gloss. 98 pro om. O lege om. P
- p. 86, vers. 377 pro J lege Δ
- p. 86, gloss. 147 pro lociturus lege locuturus
- p. 87, app. crit. v. 2 ante et - TWe adde \cup
- p. 91, app. crit. v. 2 pro JKCa lege JKTCa
- p. 95, app. crit. apud descr. 5 adde amb. voc. org. 1 lin. super. (inc. \mathcal{F}) H
- p. 96, app. crit. v. 9 pro ABGJKLQV lege ABEGJKLQV
- p. 118/9 et 121/2 in app. loc. lege Cass. inst. libr. II, III 5 (pro II, III 5)

- p. 145, descr. 4 **inverte numeros CCLVI et CCXVI**
- p. 160, app. crit. **apud descr. 4 adde $\frac{e}{\text{nu}} \frac{nc}{H}$**
JJJ J F F F F I F I I F F
- p. 165, vers. 110 **lege afferte Domino filios arietum.**
JJJJ F I JJJJ F I
- p. 165, vers. 112 **pro benedicimus lege benedicimus**
- p. 175, vers. 287 **pro notae lege nothae**
- p. 190, vers. 86 **pro \wedge lege f**
- p. 233
Cod. olim in San Juan Capistrano (Calif. USA), Bibl. Rob. B. Honeyman Jr., Ms. Phillipps 12145 nunc in Malibu, J. Paul Getty Museum, ms. Ludwig XII 5 adservatur.
- p. 251 **adde In exitu Ps. 113 cf. Nos qui vivimus**
- p. 279 **apud Ignis ante ipsum pro Ps. 91,3 lege Ps. 96,3**
apud nota dele 175, 287; adde novum lemma nothus 175, 287

**Incipit commemoratio brevis
de tonis et psalmis modulandis
(GS1, p.213-229)**

Die Quellen Gerberts: München, clm 14272
ms.papyraceum Argentoratense (verbrannt)

Neuedition: T. Bailey: *Commemoratio brevis de tonis et psalmis modulandis.*
Ottawa 1979 (mit engl. Übersetzung)

H. Schmid: *Musica et scolica enchiriadis.* VMK 3, München 1981,
S.157-178

**Regino Prumiensis de harmonica institutione
(GS1, p.230-247)**

Die Quellen Gerberts: Leipzig, Stadtbibl. Rep. I 93 (olim 169)

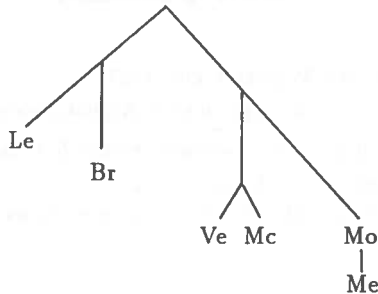
Zu Quellen und Stemma der folgenden Edition siehe: M. Bernhard, „Zwei bayerische Exzerpte der *Epistola de armonica institutione* des Regino von Prüm.“ In: *Musik in Bayern* 17, 1978, S.57-60; sowie: M. Bernhard, *Studien zur Epistola de armonica institutione des Regino von Prüm.* VMK 5, München 1979.

In der Orthographie folge ich der ältesten Handschrift (*Le*), die wegen ihrer zeitlichen Nähe zum Original am ehesten den Usus der Zeit Reginos widerspiegelt. Inkongruenzen sind dabei bewußt belassen. Abweichungen von dieser

Handschrift, die nach meiner Auffassung als Fehler des Schreibers zu betrachten sind, werden im Apparat ausgewiesen; dagegen sind Orthographica der anderen Textzeugen nur in Auswahl vermerkt. Die Interpunktion ist nach modernem Gebrauch gesetzt.

Sigla codicum

- Le* = Leipzig, Stadtbibl. Rep. I 93 (olim 169) fol.4r-33v, p. post 900
Br = Bruxelles, Bibl. Royale 2751, fol.42r-44v, s.X/2
Ve = Venezia, Bibl. Naz. Marciana Ms. lat. 497 (= 1811), fol.148v-154v, s.XI
Mo = Montpellier, Bibl. de l'Ecole de Médecine H 159, fol.1r-7v, s.XI
Me = Metz, Bibl. municipale 494, fol. 81r-101v, s.XI/2
Mc = Monte Cassino, Bibl. Abbaziale 318, p.112-115, 236-237, s.XI
Pa = Paris, Bibl. Nationale lat. 10509, fol.69v-72r, s.XII
Oi = Oxford, Bodleian Libr. Lyell 57, fol.5v, s.XI
Mü = München, clm 23577, fol.78v-79r, s.XI
Ob = Oxford, Bodleian Libr. Bodley 613, fol.42v-44r, s.XII

Nicht berücksichtigt sind die kleinen Auszüge aus cap.XIV in den Handschriften Berlin, Staatsbibl. Preuss. Kulturbesitz lat. oct. 265, fol.23v-24v; Firenze, Bibl. Medicea Laur. Plut. XXIX.48, fol.52rv; Paris, Bibl. Nationale lat. 7461, fol.26r und Kassel, Murrhardsche Bibl. 4° Mss. Math. 1, fol.36r. Der gleiche Umfang der Exzerpte in den Handschriften Berlin, Firenze und Paris läßt auf eine gemeinsame Zwischenstufe schließen. Ebenfalls nicht berücksichtigt sind die Regino-Zitate in der Prager Kompilation *Dulce ingenium musicae* (ed. M. Bernhard, VMK 6, München 1987) und in der *Rhythmimachia* des Odo von Tournai (vgl. S.75). Alle diese Texte tragen nichts zur Konstituierung des Textes bei.

INCIPIT EPISTOLA DE ARMONICA INSTITUTIONE
MISSA AD RATHBODUM ARCHIEPISCOPUM TREVERENSEM
A REGINONE PRESBYTERO.

<I.> ¹ Excellentissimo domino Rathbodo sanctae Treverensis aeccliesiae 230a
archiepiscopo Regino devotum obsequium in perpetuum.

² Cum frequenter in aeclesia vestrae diocesis chorus psallentium psal- 230b
morum melodiam confusis resonaret vocibus propter dissonantiam toni,
et pro huiuscemodi re vestram venerationem sepe commotam vidissem,
arripui antiphonarium, et eum a principio usque in finem per ordinem
diligenter revolvens, antiphonas, quas in illo adnotatas repperi, propriis,
ut reor, distribui tonis. ³ Divisiones etiam tonorum, id est differentias,
quae in extrema sillaba in versu solent fieri, ut decens et conveniens fiat
concincentia, sicut a maioribus nobis traditae sunt, et sicut ipsa armonicae 231a
disciplinae experientia nos instruit, distinctis ordinibus inserere curavi. ⁴
Adiciunt autem quidam et alias divisiones, quas superfluas esse arbitramur.
⁵ Sed ne a superstitiosis musicis reprehendamur, eas subtus aut
supra in margine adnotare studuimus, periti cantoris iudicio relinquentes,
utrum eas necessarias an supervacuas opinari velit. ⁶ Non solum autem
antiphonas per congruos tonos distinxi, verum etiam introitus ad missas
et communiones; nec non et responsoria, quae nocturnis horis in Dei laude
canuntur, consonantibus sibi tonorum convenientiis associare summo stu-
dio elaboravi.

INCIPIT ... PRESBYTERO.] *om. BrMe*, INCIPIT UTILLIMUM DE MUSICA BREVIARIUM *VeMo* ITEM UTILLIMUM DE MUSICA BREVIARIUM *Mc*

Cap. I om. PaOIMũOb. Pro cap. I habent VeMoMeMc: Quoniam pauci sunt, qui
maiorum et difficiliorum (*glo.: .i. arduum Mc*) memoriam operum pleniter absque (*glo.: .i. sine Mc*) libris possunt (*possint VeMc*) retinere, quarundam (*glo.: .i. aliquarum Mc*)
excerptiones (*exerptiones VeMc* exceptiones *Mc*; *glo.: .i. laborationes Mc*) artium (*glo.: .i. manualibus (an manualibus Mc)*) habentur (*haberetur Mc*) idcirco (*glo.: .i. propter hoc Mc*) libellis (*glo.: .i. codicellis Mc*), ne totius (*totis Mc*) expertes (*glo.: .i. pri... sapiens Mc*) iocunditatis minus imperiti (*glo.: .i. docti Mc*) sint vel saltem
(*glo.: .i. nunc vel sic Mc*) rebus necessariis. Quapropter scripturus aliquid de musicae
(*glo.: .i. cantice Mc*) artis institutione (*glo.: .i. con Mc*), pauca de tonorum (*glo.: .i. sonorum Mc*)
divisionibus vel differentiis (*glo.: .i. discernentiis Mc*), quae frequenter fieri solent, ut decens
(*dicens Mo*; *glo.: .i. pulcer Mc*) et conveniens sit concincentia (*glo.: .i. resonantia Mc*),
sicut a maioribus traditae sunt (*om. MeMc*), et ut ipsa armonicae (*glo.: .i. cantice Mc*)
disciplinae nos instruit (*glo.: .i. oriat Mc*) experientia (*glo.: .i. prudentia Mc*), distinctis
(*glo.: .i. divisio Mc*) ordinibus inserere (*glo.: .i. imponere Mc*), curavimus (*curabimus glo.: .i. studiabimus Mc*).

2 tonis] toras *Br*

5 superstitiosus *Le*

6 elaboravit *Br*

<II.> ¹ Scire autem oportet peritum cantorem, quod non omnis tonorum consonantia in quibusdam antiphonis facile cognoscitur. ² Sunt namque quaedam antiphonae, quas nothas, id est degeneres et non legitimas, appellamus, quae ab uno tono incipiunt, alterius sunt in medio, et in tertio finiuntur. ³ Quarum dissonantiam et ambiguitatem in breviario operis subsequenter suis in locis patefecimus. ⁴ Sed tamen ut evidentior ratio clarescat, nonnullas exempli causa hoc in loco inserimus: ⁵ *Ante me non est formatus Deus*; ⁶ *Ex quo facta est vox*; ⁷ *Ex Aegypto vocavi*; ⁸ *Ad te Domine levavi animam meam*; ⁹ *Sion renovaberis*; ¹⁰ *O mors, ero mors tua*; ¹¹ *Vade iam et noli peccare*. ¹² Hae praedictae antiphonae a septimo tono incipiunt, et quaedam in primo, aliae in quarto finiuntur tono. ¹³ Similiter antiphonae: *Ne reminiscaris*, ¹⁴ *Tulit ergo paralyticus* a tertio

Cap. II om. Pa

1 Scire autem oportet] Oportet igitur scire *VeMoMeMc* Nosse oportet *OIMū* Scire cantorem] Oportet primum peritum cantorem scire *Ob* peritum] *glo.*: .i. doctum *Mc* tonorum] *glo.*: .i. sonorum *Mc* consonantia] *glo.*: .i. insimul concinentia *Mc* in quibusdam] *glo.*: .i. in aliis *Mc* facile] *glo.*: .i. citius *Mc*

2 quaedam] *glo.*: .i. alie *Mc* nothas] notas *OIMū*; *glo.*: .i. de nobile matre et ignobili patre *Mc* id est degeneres] *om. Me* id est degeneraciones *Mc* vel (*suprascr.*: id est) degeneres *Ol* legitime *Ob* tono] *glo.*: .i. sono *Mc* incipiunt et alterius *OIMū* alterius-medio] *om. Ob* sunt] *om. VeMoMeMc* et finiuntur in tertio *OIMū* tertio] alio *Ob*

3 *om. VeMoMeMcOb* Quorum *LeBr* in breviario-ratio] *om. OIMū* breviano *Br* 4 tamen] *om. VeMoMeMcOb* evidentior] *glo.*: adentior *Mc* ratio] *glo.*: .i. recta locutio *Mc* clarescat] clareat *Ob* notantes *OIMū* nonnullas] non nullas earum *OIMū*; *glo.*: .i. alias *Mc* causa] gratia *Me* inserimus] *glo.*: .i. imponimus *Mc*

5 Ant. Ante *VeMcOIMūOb* Ante me] *supra*: Sion reno *Me* formatus Deus] *om. Ve-MeOb* for *Mo* for *Mc* Deus] *om. Mū*

6 *om. Me* Ant. Ex *McOIOb* vox] *om. VeMcOIMūOb*

7 Ant. Ex *McOIOb* Ex Aegypto] *supra*: Vade iam *Me* vocavi] *om. VeOb* vocavi filium meum *Br*

8 Ant. Ad *McOIOb* *supra*: O mors ero *Me* levavi animam meam] *om. Ob* animam meam *om. VeMoMeMcOIMū*

9-11 *om. Me* Ant. Sion *McOIOb*

10 Ant. O mors *McOIOb* ero-11 peccare] *om. Ob* ero-tua] *om. MoMc* mors tua] *om. Ve*

11 Ant. Vade *McOl* et noli peccare] *om. Mū* noli peccare] vide siñ *Ve* peccare] *om. MoMc*

12 Hae praedictae] Quide[m] sunt ... dictae hae *Mc* Hae sunt praedictae *OIMū* praedictae] *om. Ob* antiphonae] *om. Me* a] ab VIII° *Ve* alie *Mū* tono] *glo.*: .i. sono *Mc* tono incipiunt] videntur incipere tono *Ob* in primo-finiuntur] III quedam IIII finiuntur *Mū* aliae] *om. Ol* quaedam *Ob* in] *om. Ob* tono] *om. Ob*; *glo.*: .i. sono *Mc*

13 Similiter] Item *OIMū* Ant. Ne *OIOb* reminiscaris] reminiscaris domine *McOIMū*

14 Ant. Tulit *McOIOb* paralyticus] *om. VeMoMeMcMūOb* post: Tulit ergo] Ant. Nemo te condemnavit. Tanto tempore. *Ob* a tertio-15 detraxistis] *om. Ob* tono] *om. OIMū*; *glo.*: .i. sono *Mc* inchoant] incipiunt *Me*; *glo.*: .i. incipient *Mc* sed in quarto *OIMū*

tono inchoant, sed quarto finiuntur. ¹⁵ Item: *Quare detraxistis*, ¹⁶ *Multa quidem et alia signa* a tertio tono incipiunt, sed sexto finiuntur. ¹⁷ *Quid odit animam suam*, ¹⁸ *Et respicientes* a tertio incipiunt, sed octavo finiuntur. ¹⁹ *Quod uni ex minimis meis* a septimo incipit, sed primo finitur. Et multa his similia.

²⁰ Verum non solum antyphoniae his ambiguitatibus et dubietatibus tonorum permixtae sunt, sed etiam nonnulli introitus ab uno incipiunt tono, sed alio finiuntur, siquidem: ²¹ *Deus in adiutorium meum intende* ab octavo incipit tono, sed septimo finitur. ²² Similiter: *Accipite iocunditatem* et: ²³ *Deus dum egredereris* ab octavo tono incipiunt, sed quarto finiuntur. ²⁴ *Repleatur os meum* et ²⁵ *Caritas Dei* a tertio incipiunt et quarto finiuntur. ²⁶ *Iudica Domine nocentes me* a quarto incipit, sed septimo finitur. ²⁷ *Victricem manum tuam* a tertio incipit, sed octavo finitur. ²⁸ *Eduxit*

15 Item] Ita *Br*, corr. ex ita *Le glo.*: .i. Iterum *Mc* et illa *A. Ol* et illa *Mū* Quare-18 finiuntur] *om. OIMū* Ant. Quare *Mc* detraxisti *BrMc*

16 Multa] et: Multa *Me* Ant. Multa *Mc* et alia signa] *om. VeMoMeMc* et multae his similes *Ob* tonoj] *om. BrVeMoMe*; *glo.*: .i. sono *Mc* incipiunt] videntur incipere *Ob*

17 *om. VeMoMeMcOb*

18 Ant. Et *Mc* Item Ant. Et *Ob* respicientes] respicientes viderunt *Br* incipiunt] incipit *VeMoMeMcOb* sed] sed tantum *Ob* finit *Ve* finitur *MoMeMcOb*

19 Ant. Quod *Mc* Quot *Ol* meis] *om. VeMoMeMcOlOb* meis fecistis *Br* post minimis: Ant. Ipsi vero. Ant. Iste puer. Ant. Cognoverunt omnes *Ob* incipit] inchoat *OIMū* incipiunt *Ob* sed in primo *OIMū* finiuntur *Ob* post finitur: atque illa (atque illa *om. Ol*): Cuntis diebus. III. incipit et (*om. Ol*) IIII. finitur. Ac illa (Ac illa *om. Ol*): Omnes angeli. a (*om. Ol*) V. incipit, finitur VI. *Ol* in marg.; *Mū* Econtra: Ant. Ipse praeibit. a primo incipit, sed septimo finitur. Ant. Sic benedicam te. a septimo incipit, sed secundo clauditur. Ant. Venite benedicti. ab octavo incipit, sed septimo clauditur.

Ob multa similia his *Mc* post similia : quae agnosci poterit cantoris peritia *Ob* 20 his-sunt] *om. OIMū* ambiguitatibus] *glo.*: .i. dubietatibus *Mc* et dubietatibus] *om. VeMc* tonorum] *glo.*: .i. sonorum *Mc* etiam] *glo.*: .i. certe *Mc* nonnulli] *glo.* .i. alii *Mc* nonnulli introitus] introitus nonnulli *Me* tonoj] *glo.*: .i. sono *Mc* sed-finiuntur] et finiuntur in alio *OIMū* alio] in alio *VeMc* siquidem] siquidem introitus *BrMoMeMūOb* sicut introitus *VeMc*

21 Of. *Deus Ob* meum intende] *om. VeMcOIMūOb* intende] *om. Me* tonoj] *glo.*: .i. sono *Mc* sed-finitur] sed apud aliquantos finitur in septimo *Ob*

22 Similiter] Sic et *Me* post similiter: Of. Miserere mei Domine. Of. Exaudi Domine. a tertio incipiunt tono sed clauduntur primo. *Ob* Accipite] Of. Accipite *Ob* et] *om. Mū*

23 dum] cum *Ol* egredereris] egredere *Le*; corr. ex egredieris *Ol* egredieris *Mū* ab] cum ab *Ob* tono incipiunt] incipiunt tono *BrVeMoOIMūOb* incipiunt *Mc* incipit tono *Me* sed-finiuntur] sed finiuntur quarto *OIMū* finiuntur quarto *Ob*

24 Repleatur-25 finiuntur] *om. Mc* os meum] *om. MeOIMūOb* post meum: laude *Ve* et] *om. Ob*

25 post Dei: Sacerdotes tui. Ecce oculi Domini ... *Ob* a tertio-finiuntur] incipiunt <a ... tertio> tono, sed finiuntur quarto. *Ob* et] sed *Ve* et in *OIMū*

26 me] *om. MeMcOIMūOb* incipit] inquit *Ve*

27 Victricem-finitur] *om. Ve* victrice *Mc* *glo.*: .i. victoriae *Mc* tuam] *om. MeMc-OIMū* tuam Domine *Mo* sed] *om. Ob* octavo finitur] finitur octavo *BrOIMū*

28 *om. Br* Eduxit] Of. Eduxit *Ob* populum suum] *om. VeMcOIMūOb* finitur octavo] octavo finitur *MeMc* septimo finitur *Ob*

Dominus populum suum a quarto incipit, sed finitur octavo. ²⁹ *Ecce oculi Domini* a tertio incipit, sed quarto finitur. ³⁰ *Loquetur Dominus* a tertio incipit, sed quarto finitur. ³¹ *Iustus non conturbabitur* incipit a secundo, sed finitur primo. ³² *Dicit Dominus, sermones* incipit tertio, finitur primo. Et his similia. ³³ Illud autem sumopere prudens cantor observare debet, ut semper magis principium antyphoniae, introitus vel communionis adtendat in toni sonoritate, quam finem; et e contra in responsoriis magis consideret finem et exitum in toni consonantia, quam initium.

232a

<III.> ¹ Inveniuntur vero in naturali musica, id est, in cantilena, quae in divinis laudibus modulatur, quattuor principales toni, qui ita greco vocabulo nuncupantur: authenticus protus, authenticus deuterus, authenticus tritus, authenticus tetrarcus. ² Ex quorum fontibus alii quattuor manant, qui ita vocantur: plaga protii, plaga deuteri, plaga triti, plaga thetrarchi. ³ Nam ab authentico proto nascitur vel dirivatur plaga protii. ⁴ Sic et a ceteris tribus exordium capiunt reliqui tres, suntque, ut ita dicam, eorum membra.

⁵ Possunt autem ita interpretari: authenticus protus, id est auctoritas prima, subauditur, in naturali musica. ⁶ Authenticus deuterus, id est auctoritas secunda. ⁷ Authenticus tritus, id est auctoritas tertia. ⁸

III,1-12 cf. Aurelian. VIII,8-21

III,5-8 cf. Tonar.Mett. p.12; Alia mus. 181, p.85; 183, p.88; 187, p.93

29-30 *om. Ob* quarto finitur] finitur quarto *Mū*

30 quarto finitur] finitur quarto *Ol*

31 *post* conturbabitur: Iustus ut palma *Ob* incipit a secundo] a secundo incipit *Mū* incipiunt a secundo *Ob* sed] et *BrMoMcOIMū* finitur] finiuntur *Ob* *post* primo *cod. Ob* *add. partem incipiens*: In gradalibus autem similiter invenitur mutatio. In quibus id perpendendum est, quod aliqui in suis corporibus unius videntur esse toni in suis vero versibus alteri. (*sequuntur exempla*)

32 Dicit-primo] *om. MeMcOIMūOb* *post* sermones: meos *BrMo* tertio] a tertio *VeMo* *post* tertio: sed *Ve* et *Mo* Et-similia] *om. Ob*

33 autem] *om. Me* vero *Ob* sumopere] *glo.*: .i. maiorem opere *Mc* observare] observare *Mū* magis] *glo.*: .i. multum *Mc* introitus] vel introitus *Me* et introitus *OIMū* adtendat] *om. VeMc* toni] tonis *Mo*; *glo.*: .i. sonis *Mc* sonoritate] sonoritatem *Mo-MeOb*; *glo.*: .i. voce bene sonante *Mc* et-et] *om. Ve* magis] *glo.*: .i. multum *Mc* et exitum] *om. OIMū* toni] *glo.*: .i. soni *Mc* consonantia] *glo.*: .i. concinentia *Mc*

Cap. III om. McOIMū Pa solum habet 5-6,9

1 in divinis] divinis *Me* greco] gr̄c̄ *Ve* authenticus] autentus *Ve* *passim* tetrarcus] tetrarchus *Mo* tetrardus *MeOb*

2 thetrarchi] tetrardi *VeMeOb* tetrarchi *Mo*

4 capiunt] sumunt *Ob*

5 Possunt-interpretari] Quod autem vocamus primum tonum *Pa* *post* protus : grece *Pa* subauditur-musica] *om. Pa*

6 Authenticus] Vel tercius autentus *Pa* id est] *om. Ob* auctoritas] actoritas *Ve* secunda] tertia, sicque de ceteris. *Pa*

7 id est] *om. Ob*

Authenticus thetrarchus, id est auctoritas quarta. ⁹ Plaga protii, id est pars primi toni. ¹⁰ Plaga deuteri, id est pars secundi toni. ¹¹ Plaga triti, id est pars tertii toni. ¹² Plaga thetrarchi, id est pars quarti toni.

¹³ In quibus octo tonis non solum omnis armonia spiritalis melodiae, verum etiam omnis naturalis cantilena continetur atque comprehenditur.

<IV.> ¹ Sed multi audiunt tonum et fortassis ignorant, quid sit tonus, aut quare dicatur tonus, aut quam longe inter se differant tonus naturalis musicae et tonus artificialis. ² Siquidem toni naturalis musicae sunt quattuor principales, toni vero artificialis musicae sunt quinque et duo semitonia, quae tamen semitonia integrum non implent tonum; non enim in aequis partibus dividi possunt. ³ Est denique unum maius et alterum minus, ac idcirco aequas non recipiunt sectiones.

⁴ Constant autem hi quinque toni cum duobus semitoniis in tribus consonantiis musicae perfectionis, videlicet in diapente, diatessaron et diapa-
son. ⁵ Item ex quattuor principalibus tonis naturalis musicae alii quattuor oriuntur, et veluti a fontibus rivuli manant, et a radice arboris rami procedunt, ita quodammodo ab ipsis originem ducunt. ⁶ Nihil horum fit in artificiali musica; nam neque tonus alium tonum ex se gignit, neque unus ex illis alium auctoritate praecellit, sed omnes inter se aequis dimensionibus partiuntur, scilicet sesquioctava proportione, exceptis semitoniis.

⁷ Illud etiam adtendendum, quod in naturali musica omnes octo toni integri sunt atque perfecti, quamvis auctoritate inter se differant, nullum-

232b

IV,2 cf. Boeth.mus. I,19 (205,5-7)

8 thetrarchus] thetrarcus *Br* tetrardus *VeMeOb* tetrarchus *Mo* id est] *om. Ob*
9 pars] pars vel discipulus *Ob* post toni: sic usque ad octo *Me* sic et de aliis usque ad octavum *Ob*

10-12 *om. MeOb* post secundi toni: et sic usque ad octo *VeMo*

11 Plaga triti-12 toni] *om. VeMo*

13 omnis] *om. Me* spiritalis] spiritualis *Ob* melodiae] disciplinae *VeOb* disciplinae *suprascr.*: vel melodiae *Mo* etiam] *om. Ob* naturalis] *om. Ob*

Cap. IV om. McOIMū *Ob* solum habet 1 - dicatur *Br* habet 1-8 *Pa* habet 2, 4 - 7 tetrastemoria, 17

1 ignorant] nesciunt *VeMoMeOb* post dicatur *pergit Ob*: Tonus est compositio octo cordarum, quinque tonos et duo semitonia continens. *etc.* quam] tamquam *Me* et tonus] et *VeMoMe* artificialis *Ve*

2 Siquidem] Ergo *Pa* tamen semitonia] *om. Me* tonum] sonum *Pa*

3 denique] enim *Me* sectionis *Br*

4 autem] enim *Pa* perfectionis] perfectoris *Pa* diatessaron *Me*

5 naturalis] natura *Ve* velut *Pa* et a radice-ipsis] *om. Pa* a radice arboris rami] ab arboris radice ceu rami *VeMoMe* procedunt] prodeunt *Ve*

6 Nihil horum] Nichilorum *Ve* artificili *Me* illis] aliis *Pa*

7 Illud etiam] Illudque *Pa* adtendum *Le* (*corr. al. man.*) quod] *om. Br* sunt integri *Pa* sunt] fiunt *Ve* semitonum *Br* apotamen] apotomen *VeMe* apotame *Pa* triste moria *Me* tetraste moria *Me* artificiales] *Le*

que recipiunt semitonium, nec diesin nec apotamen, aut tristemoria aut tetrastemoria; siquidem in his partibus tonus artificialis musicae dividitur.

⁸ Ex hac itaque dissonantia apparet, quod illi sepe dicti octo, qui dicuntur toni, non tam toni dicendi sunt, quam modi vel differentiae seu tropi consonantiarum musicae modulationis; qui pulchra varietate armonicae delectationis ex gravibus acutisque sonis mixti, quasi quibusdam floribus respersi blandam atque convenientem reddunt melodiae suavitatem.

233a

⁹ Huc accedit, quod omnis musicae disciplinae peritia arithmetiis regulis metitur atque coartatur. ¹⁰ Fit enim aut duplis aut quadruplis, aut sesquialteris seu sesquiterciis vel sesquioctavis numerorum proportionibus. ¹¹ Quae dimensiones, ut arbitror, difficile repperiri possunt in supradictis tonis. ¹² Oportet enim, ut omnes integri atque perfecti toni inter se differant aequis dimensionibus, id est, octava sui parte. ¹³ Quae distantia inter octonarium et novenarium numeros potest demonstrari: ¹⁴ Continet quippe novenarius totum octonarium numerum intra se, et insuper eius octavam partem, id est unum. ¹⁵ Et hanc differentiam appellant musici intervallum <toni>, arithmetici vero sesquioctavam porportionem. ¹⁶ Dicitur autem intervallum soni acuti gravisque distantia. ¹⁷ Tonus itaque aut transcendit alium tonum, aut transcenditur ab alio tono octava sui parte. ¹⁸ Sed que tonorum aut supradictarum consonantiarum ratio sit, vel quemadmodum ipsae consonantiae musicae repperiantur, vel qualiter ad invicem coaptentur seu ab invicem seiungantur, in subsequentiis manifestius demonstrabimus.

<V.> ¹ Interim supra memoratae disputationi sub mediocri intel-

IV,14 cf. Macrob. 2,1,20

IV,16 cf. Boeth.mus. I,8 (195,6)

IV,18 cf. Boeth.mus. I,19 (205,17-19)

V,1 cf. Boeth.mus. I,19 (205,19-22)

8 modi] moduli *Ve* ex] et *Ve*

9 disciplinae] *om. Ve*

10 aut quadruplis] *om. Ve* sequalteris *LeMo*

11 dimessiones *Le*

13 demonstrari] monstrari *Me*

14 novenarius *Mo* intra] in *Ve* inter *MoMe* partem] *om. Ve*

15 differentiam] differ *Me* appellant musici] musici appellant *VeMoMe*

17 itaque] *om. Pa* aut] *om. VeMoMePa* alium] *om. Pa* aut] vel *Pa* sui parte] parte sui *Pa*

18 aut] et *VeMoMe* consonantiarum] consonantium *Ve* sit] fit *Ve* coaptantur *Me* manifestius] apertius *Me* demonstravimus *Ve*

Cap. V *om. McOlMüOb*; *Br* habet 1 - 6; *Pa* habet 5 - modos, 60, 64, 66 - 67, 69 - 72, 77 - 78, 81, 85 - 86, 88 - 90

1 credulita *Me* adhibenda est] est adhibenda *Me* indubio *MoMe* fides non erit *Le* (non supra lin.) fide *Ve* manifesta] aperta *Me*

gentia credulitas adhibenda est; tunc indubia fides erit, cum manifesta demonstratione ea, quae ambigua videbantur, revelata fuerint. ² Et quia de naturali et artificiali musica hactenus mentio facta est, a minus perito musico quaeri potest, quae distantia sit inter musicam naturalem et artificalem. ³ Ad quod respondendum, quia, quamquam omnis harmonicae institutionis modulatio una eademque sit in consonantiarum sonis. ⁴ Tamen alia est musica naturalis, alia artificialis. ⁵ Naturalis itaque musica est, quae nullo instrumento musico, nullo tactu digitorum, nullo humano impulsu aut tactu resonat, sed divinitus aspirata sola natura docente dulces modulatur modos; quae fit aut in celi motu aut in humana voce. ⁶ Nonnulli adiciunt tertium, videlicet in inrationabili creatura, sono vel voce.

233b

⁷ In celi motu musicam inesse a Phitagoricis hac argumentatione deprehenditur: ⁸ Quomodo, inquit, potest fieri, ut tam velox celi machina tacito silentique cursu moveatur? ⁹ Etsi ad nostras aures sonus ille non pervenit, nullo modo tamen potest fieri, ut motus tam velocissimus sono careat, praesertim cum tanta coaptatione et convenientia sint coniuncti stellarum cursus, ut nihil ita coniunctum atque conexum possit intellegi. ¹⁰ Namque alii excelsiores, alii inferiores feruntur, atque ita omnes aequali incitatione volvuntur, ut per dispares inaequalitates raturum cursuum ordo ducatur. ¹¹ Unde conicitur, in celi motu raturum modulationis ordinem inesse.

¹² Consonantia siquidem, quae omnem modulationem musicae regit, absque sono fieri non potest. ¹³ Sonus vero absque aliquo impulsu vel ictu non redditur. ¹⁴ Rursus pulsus non fit, nisi praecesserit motus. ¹⁵ Motuum vero alii sunt velociores, alii tardiores; et si tardus ac rarior fuerit motus, graves sonos efficit, sin vero celeres ac spissi, accutus necesse est reddi

V,8-11 cf. Boeth.mus. I,2 (187,26-188,7)

V,12-14 cf. Boeth.mus. I,3 (189,15-19)

V,15 cf. Boeth.mus. I,3 (189,23-24; 189,28-190,2)

V,16-17 cf. Boeth.mus. I,3 (189,19-23)

5 itaque] *om. Pa musico] musica MoMe nullo-digitorum] om. Pa impulsu] impulsa Me pulsu Pa aut tactu] om. Pa attactu Me aspirata] inspirata Pa docente] om. VePa dulce Ve motu] monitu suprascr. vel motu Mo*

6 tertiam *Me sonum vel vocem Ve*

7 motu] monitu *suprascr. vel motu Mo musica VeMo*

8 inquit] inquit *Ve*

9 nostras aures] aures nostras *Me fieri potest Ve ita] aequae Ve*

10 alii excelsiores] excelsiores alii *Me inaequalitates] inaequalitate Ve*

11 inesse ordinem *Me*

13 aliquo] alio *Ve impulsu] pulsu VeMoMe non] om. Me*

14 non fit pulsus *VeMoMe*

15 vero] autem *Ve velociores sunt Ve tardus] rarior Ve tardior MoMe rarior] corr. ex rarius Le tardior Ve efficit sonos VeMoMe*

234a

sonos. ¹⁶ In re enim immobili nullus umquam fit sonus. ¹⁷ Idcirco definiunt musici sonum ita: sonus est percussio aeris indissoluta usque ad auditum.

¹⁸ Ex pluribus itaque motibus tam acumen quam gravitas constat.

¹⁹ Ex hac igitur coniectura dicunt astrologi vel musici inter extimam spaeram et circulos septem planetarum omnes musicas consonantias impleri. ²⁰ Nam a Saturno usque ad speram celestem aiunt acutissimum fieri sonum, a terra usque ad lunarem circulum gravissimum; ²¹ licet quidam aliter sentiant, denique a Saturno usque ad spheram <celestem> graviorem sonum, a terra vero usque ad lunarem circulum acutiorem fieri asserunt sonum; ²² idcirco quia, quod strictius et brevius est, necesse est, ut acutius resonet, sicut e contra, quod longius, gravius. ²³ Inter circulum vero Saturni et lunae per totam amplitudinem planetarum varietas diversorum sonorum et omnes musicae perficiuntur consonantiae. ²⁴ Quae omnia figurate Martianus in libro, quem de nuptiis Filologiae et Mercurii conscribit, in nemore Apollinis fuisse configit, videlicet quia ipse est Sol moderator musicae celestis. ²⁵ „Nam,“ inquit, „eminentiora culmina (id est rami altiores) perinde distenta (id est valde extenta) acuto sonitu (id est subtili et gracili) resultabant (id est resonabant). ²⁶ Quicquid vero terrae confine ac propinquum fuerat (rami videlicet inclinatiores et humiliores ac terrae viciniore) quatiebat (id est impellebat vel repercutiebat) rauca gravitas (ypallage, id est gravis raucitas). ²⁷ At media (id est mediae partes ip-

V,18 cf. Boeth.mus. I,3 (190,25-26)

V,19-23 cf. Remig.Autiss.comm. 10.24, p.86,21-29

V,24 cf. Remig.Autiss.comm. 11.7, p.88,1-2

V,25-27 cf. Remig.Autiss.comm. 11.1-5, p.86,30-87,11

17 definiunt musici] musici diffiniunt *Ve* musici definiunt *MoMe* aeris percussio *Ve-MoMe*

19 igitur] itaque *Ve* astrologici *Ve* septem planetarum circulos *VeMoMe* impleri consonantias *VeMoMe*

20 usque] *om. VeMoMe* sonum] sonitum *Me* gravissimum-21 circulum] *om. Me*

21 vero] *om. VeMo* asserunt fieri sonum *VeMoMe*

22 *om. Me* strictius est et brevius *VeMo* sicut] sic *VeMo*

23 planetarum amplitudinem *VeMoMe* diversorum varietas *VeMoMe*

24 conscribit] *om. MoMe* in] et in *VeMe* apollinis nemore *VeMoMe* quia] qui *Le*

est Sol] sol est *VeMo* sol *Me* musicae caelestis moderator *VeMoMe*

25 id est] vel *VeMoMe* perinde] *suprascr. valde MoMe* (id est valde extenta)] *om. VeMoMe* (id est subtili et gracili)] *om. VeMoMe* resultabant-resonabant)] resonabant *Ve* resultabant *suprascr. resonabant Mo* resultabant *suprascr. vel resonabant Me*

26 videlicet] scilicet *VeMoMe* inclinatiores] *suprascr. id est viciniore Mo suprascr. viciniore Me et-viciniore)] om. VeMoMe* quatiebat-raucitas)] rauca gravitas quatiebat *VeMoMe* rauca gravitas *suprascr. ypallage id est gravis raucitas MoMe* quatiebat *suprascr. id est implebat Mo suprascr. implebat Me post impellebat: vel Le* (ypallage-raucitas)] *om. Le*

27 At] Ad *Ve* (id-silvae)] pars silvae *VeMoMe* per] *om. Le* concinebant] concinebant *Le* duplis concinebant *VeMo* duplis concinebat *Me*

sus silvae) per coniuncta sibi spatia concinebant duplis succentibus.“²⁸ Concentus est similium vocum adunata societas, succentus vero est varii soni sibimet convenientes, sicut videmus in organo.²⁹ „Duplis“, inquit, „succentibus ac sesquialteris nec non sesquiteritiis.“³⁰ Hic tres tangit consonantias, scilicet diapason, diatessaron et diapente.³¹ „Octavis enim sine discretione (id est sine intervallo) iuncturis (id est consonantiis).“³² Hic integrum tonum tangit.³³ „Licet intervenirent limmata (id est semitonia).“³⁴ Hic tangit duo semitonia.³⁵ Ex quibus omnibus totius musicae summa consistit.³⁶ Sed haec omnia suo in loco manifestius demonstrabuntur.

³⁷ Nec illud est omittendum, quod etiam nervi, id est cordae, celestis musicae comparantur.³⁸ Nam ipate meson a musicis Saturno est attributa.³⁹ Parypate Ioviali circulo consimilis est.⁴⁰ Lichanos meson Marti tradidere.⁴¹ Sol mesen obtinuit.⁴² Triten sinemenon Venus habet.⁴³ Paraneten sinemenon Mercurius regit.⁴⁴ Nete autem lunaris circuli tenet exemplum.⁴⁵ Hec secundum Boetium.

⁴⁶ Porro Cicero contrarium ordinem facit.⁴⁷ Nam in somnio Scipionis ita asserit:⁴⁸ „Et natura fert, ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute sonent.“⁴⁹ Quam ob causam summus ille caeli stellifer cursus, cuius conversio est concitator, acuto et excitato movetur sono, gravissimo autem hic lunaris atque infimus.⁵⁰ Nam terra, nona, immobilis manens

234b

V,28 cf. Remig.Autiss.comm. 11.11, p.88,10-11

V,29 cf. Remig.Autiss.comm. 11.5, p.87,11

V,31 cf. Remig.Autiss.comm. 11.5, p.87,27-29

V,32-33 cf. Remig.Autiss.comm. 11.7, p.87,34

V,38-52 cf. Boeth.mus. I,27 (219,7-25)

28 est] enim *Ve* vero *MoMe* adunata] adiuncta *VeMoMe* sibimet] sibi *VeMoMe*

30 diatessaron *Le* diatessaron *Me*

31 enim] *om. VeMoMe* discretione-intervallo]] discretione *VeMoMe* *suprascr.* intervallo *MoMe* iuncturis-consonantiis]] iuncturis *VeMoMe* *suprascr.* id est consonantiis *MoMe*

32 integrum] *om. Le* tangit tonum *VeMoMe*

33 limmata-semitonia]] limmata *VeMoMe* *suprascr.* id est semitonia *MoMe*

34 duo tangit *VeMoMe*

35 totius summa musicae *Ve*

37 Nec illud est] Nec illud *Le* Nec est illud *Ve* omittendum *Le*

38 ipate] ypate *Ve* hipate *Me*

39 Parypate] Parhipate *Me*

40 Lichanos] Lycanos *Mo* Lycha *Me* tradidere marti *VeMoMe*

41 optinuit *VeMe*

42 Triten *Ve* sinemenon *MoMe*

43 Paranete *Le*

46 facit ordinem *VeMoMe*

47 somno *VeMoMe*

48 extrama *Ve* autem] vero *Ve* acute *Le* sonet *Me*

49 ob causam] occausam *Le* gravissima *Me* infimus] infirmus *Me*

235a una sede semper heret.“⁵¹ In hoc igitur loco Cicero terram quasi silentium ponit, scilicet immobilem.⁵² Post hanc, qui proximus a silentio est, dat lunae gravissimum sonum, ut sit luna proslambanomenos, quae corda gravissime resonat; Mercurius hypate hypaton, Venus parhypate hypaton, Sol lichanos hypaton, Mars hypate meson, Iovis parhypate meson, Saturnus lichanos meson, spera caelestis mese.⁵³ Luna ergo Mercurio comparata tonum resonat.⁵⁴ Eadem luna cum Marte diapente consonantiam creat, cum Sole diatessaron, cum sphaera caelesti diapason.⁵⁵ Ecce habes in celi motu totius musicae summam.⁵⁶ Igitur haec pauca de celesti musica sufficient.⁵⁷ Si quis autem haec plenius scire desiderat, legat secundum librum Machrobii egregii philosophi in supra dicto somnio Scipionis.⁵⁸ Hoc unum addimus, non solum gentilium philosophos, verum etiam Christianae fidei strenuos predicatores in hac celesti armonia adsentire.

⁵⁹ His omissis ad contemplandam humanam musicam transire oportet.

⁶⁰ Omnibus hominibus et omnibus aetatibus, omnique sexui naturaliter musicam esse coniunctam, nulli, qui semetipsum intellegit, dubium est.

⁶¹ Quae enim aetas, aut quis sexus musicis non delectatur cantilenis?⁶² Proprium quidem humanitatis est, oblectari animum dulcibus modis, exasperari contrariis.⁶³ Namque infantes ac iuvenes, nec non etiam senes ita naturaliter affectu quodam spontaneo modulationibus musicis implicantur, ut nulla sit omnino aetas, quae expers sit delectatione dulcis cantilena.⁶⁴ Etsi sunt nonnulli, qui docte ac suaviter aliis canere non possunt, sibi tamen aliquid insuaviter suave canunt.

235b ⁶⁵ Sciendum praeterea, quod mores hominum per musicam cognoscuntur.⁶⁶ Lascivus quippe ac petulans animus lascivioribus delectatur modis,

V,60-61 cf. Boeth.mus. I,1 (186,15-17; 187,9)

V,62 cf. Boeth.mus. I,1 (179,23-25)

V,63 cf. Boeth.mus. I,1 (179,27-180,3)

V,64 cf. Boeth.mus. I,1 (186,25-26)

51 scilicet] silicē *MoMe*

52 est] *om. Ve* proslambonomenos *Me* chorda *Me* parhypate hypanton *Le* lichanos *MoMe*

54 luna cum] luna *Me*

56 sufficient musica *VeMoMe*

57 machobii *Ve* philosophi *Ve* Scipionis somnio *Ve* somno *Me*

58 philophisophos *Ve* consentire *Ve*

60 Omnibus-musicam] *Omni* aetati et sexui musicam naturaliter *Pa*

61 aut] vel *Me*

62 est humanitatis *Ve*

63 ac] hac *Ve* etiam] *om. Me* senes] senex *Ve* implicantur] impleantur *Me*

64 aliis] *om. Pa* aliquid insuaviter] aliquam suavitatem *Pa* suave] *om. Ve*

66 quippe] quidem *Ve* ac petulans] *om. Pa* aut-effeminatur] *om. Pa* aut] et *Ve-MoMe*

aut frequenter eos audiens emollitur atque effeminatur. ⁶⁷ Econtra durior atque ferocior mens vel asperioribus gaudet, vel asperioribus incitatur. ⁶⁸ Neque enim fieri potest, ut mollia duris, dura mollioribus adnectantur aut gaudeant, sed amorem delectationemque similitudo morum, ut dictum est, conciliat. ⁶⁹ Nam quae asperiores sunt gentes, durioribus delectantur modis, quae vero mansuete ac pacifice, lenioribus.

⁷⁰ Ita denique omnis morum habitus cantibus gubernatur et regitur, ut et ad bellum progressui et item receptui canatur, cantu tubae excitante et rursus sedante virtutem animi. ⁷¹ Dat cantus somnos, adimitque, nec non curas et sollicitudines inmittit et retrahit, iram suggerit, clementiam suadet, corporum quoque morbis medetur. ⁷² Vulgatum quippe est, quam sepe iracundas mentes cantilena represserit, quam multa in corporum vel animorum afflictionibus miranda perfecit. ⁷³ Denique, ut Cicero auctor est, cum vinolenti adulescentes, tibiaram cantu illiciti, mulieris pudicae fores frangerent, ut eius pudicitiam violarent; intellexit Phitagoras, sono frigii modi adulescentium animos ad libidinem esse incitatos. ⁷⁴ Nam ea hora stellarum cursus inspiciebat, statimque accurrens admonuit tibicinam, ut mutaret modum et spondeum caneret. ⁷⁵ Quod cum illa fecisset, tarditate moderatorum et gravitate canentis illorum furens petulantia consedit.

⁷⁶ Sed quod de gentiliis libris proferimus, ex nostris adfirmare possumus. ⁷⁷ Namque cum Saulem regem spiritus malus exagitaret, David psalterium arripiens dulcibus et suavibus modis ferocitatem eius pectoris

236a

V,66-67 cf. Boeth.mus. I,1 (180,12-15)

V,68 cf. Boeth.mus. I,1 (180,19-22)

V,69 cf. Boeth.mus. I,1 (181,5-7)

V,70-71 cf. Macrob. 2,3,9

V,72 cf. Boeth.mus. I,1 (184,7-9)

V,73-75 cf. Boeth.mus. I,1 (185,13-14; 185,4-8; 185,14-17)

V,76-79 cf. Aurelian. I,6-8 (v. Cassiod.inst. II,V,9)

67 Econtra-vel] Econtra mens durior Pa At contra Me vel asperioribus incitatur] vel incitatur duris Me sive incitatur Pa

69 Nam quae] Namque Me Quae enim Pa gentes sunt Pa durioribus] asperioribus Pa ac pacifice] om. Pa

70 Ita denique] om. Pa ut et] ut Ve progressui] congressui VeMoMe congressum Pa canatur, cantu] canticu canatur Ve cantu canatur MoMePa animi virtutem Pa

71 post somnos: id est Pa retrahit] retrainit Me iterat Pa suggerit] aufert VeMoMePa post morbis: et Pa

72 in] om. VeMoMePa post animorum: in VeMoMePa

73 vinolentes Me adolescentes VeMe Pithagoras MoMe phrigii Ve adolescentium MoMe

74 mutaret] immutaret Ve

75 et gravitate] gravitateque Me

77 Namque cum] Cum enim Pa regem] om. Pa David psalterium] psallente david Pa spalterium Me dulcis Le eius pectoris] ipsius Me mitigabat-78 dicimus?] mitigatum et heliseum psalterio prophetare Pa

mitigabat. ⁷⁸ Quid de Heliseo propheta dicimus? ⁷⁹ Qui, cum a rege interrogatus, intellexisset, illa hora spiritum prophetiae in se non esse, praecepit sibi psalterem adducere, cumque coram eo psalleret, repente descendit in eum spiritus et prophetavit. ⁸⁰ Itaque sicut pro certo patet, quod in bello pugnantium animi cantu tubarum accenduntur, ita non est dubium, quod conturbationem mentis modestior ac suavior carminum modus possit temperare.

⁸¹ Ex his omnibus perspicue et indubitanter apparet, ita nobis musicam naturaliter esse coniunctam ut ea, nec si velimus quidem, carere possimus.

⁸² Quocirca erigenda est mentis intentio, ut id, quod naturaliter nobis est insitum, scientia quoque possit esse comprehensum.

⁸³ Nunc restat, ut tertium genus naturalis musicae videamus, quod supra meminimus in inrationabili creatura esse. ⁸⁴ De hoc itaque talis philosophorum opinio est: ⁸⁵ Et non mirum, inquit, si inter homines musicae tanta dominatio est, cum aves quoque, ut luscinae, ut cigni aliaeque cantum veluti quadam disciplina musicae artis exercent; unde Virgilius de cignis ait: „Dant per colla modos“, et cetera. ⁸⁶ Nonnullae vero aves, terrena vel aquatiles invitante cantu in retia vel aucupia sponte decurrunt. ⁸⁷ Nec minus et illud intuendum, quod pastoralis fistula pastum gregibus, progressum atque quietem imperet. ⁸⁸ Sed et in mari Sirenae cantus edere dulces feruntur. ⁸⁹ Iure igitur musica capitur omne, quod vivit, quia celestis anima, qua animatur universitas, originem sumpsit ex musica, ut Platoni et eius sectatoribus placet. ⁹⁰ Hec de naturali musica

236b

V,80 cf. Boeth.mus. I,1 (186,29-30;187,1-3)

V,81-82 cf. Boeth.mus. I,1 (187,8-12)

V,85-87 cf. Macrob. 2,3,10

V,85 Dant per colla modos] Verg.Aen.VII,701

V,89 cf. Macrob. 2,3,11

78 Quis] Et quid *Me*

79 intellexisset *Me* illa] in se illa *Me* hora] ora *Ve* in se] *om. Me* psalterem *Me* psallerent *Ve* psalleret *Me*

80 accenduntur tubarum *Me* conturbatione *LeVe*

81 et indubitanter] *om. Pa* ea] eam *VeMe* possimus] valeamus *Me*

82 nobis] in nobis *Le*

83 ut ad tertium *Ve* tertium] *om. Me* videamus] veniamus *Ve*

84 philosophorum talis *Me*

85 Et non] Nec *Pa* non] *om. VeMoMe* inquit] *om. Pa* ut luscinae] et luscinae

Me ut cigni] et cigni *VeMoMePa* cantu *VeMoMePa* exercentur *Ve* unde-86

aquatiles] *om. Pa* Virgilius *Le* et cetera] *om. MoMe*

86 invitante] invitate *VeMe* sive invitante *Pa* vel aucupia] *om. Pa* aucupio *LeMoMe* aucupium *Ve*

87 post gregibus : et *VeMoMe*

88 Sed-Sirenae] Nam etsi ranae in mari *Pa*

89 celestis] caelites *Me* ut-placet] *om. Pa*

90 musica] *om. Pa* succingitum perstrinximus.] dictum sufficiat *Pa*

succingtim perstrinximus.

⁹¹ Restat, ut de artificiali breviter videamus. ⁹² Artificialis musica dicitur, quae arte et ingenio humano excogitata est et inventa. ⁹³ Que in quibusdam consistit instrumentis. ⁹⁴ Et haec similiter in tria genera dividitur, videlicet in tensibile, inflatile et percussibile. ⁹⁵ Tensibile fit intentione cordarum, ut puta in lira, cythara, arpa et huiusmodi. ⁹⁶ Inflatile autem, quod spiritu vel vento inpellitur, ut in tibiis, musis, fistulis, organis et his similibus. ⁹⁷ Percussibile vero est, quod fit in quibusdam concavis aereis vasis vel aliis instructis, cum pulsu vel quadam percussione feruntur atque inde diversi efficiuntur soni, ut in cymbalis, tympanis et cetera.

⁹⁸ Omni autem notitiam huius artis habere cupienti sciendum est, quod, quamquam naturalis musica longe praecedat artificalem, nullus tamen vim naturalis musicae recognoscere potest, nisi per artificalem. ⁹⁹ Igitur quamvis a naturali nostrae disputationis sermo processerit, necesse est, ut in artificiali finiatur, ut per rem visibilem invisibilem demonstrare valeamus.

<VI.> ¹ His summatim praelibatis iam ratio exposcit, ut ipsam musicam diligentius contemplemur. ² Ac primo dicendum, unde dicitur mu-

V,93 cf. Boeth.mus. I,2 (189,6-7)

V,94 cf. Cassiod.inst. II,V,6

V,95-96 cf. Boeth.mus. I,2 (189,7-9)

V,97 cf. Boeth.mus. I,2 (189,9-11)

91 videamus] dicamus *VeMoMe*

92 dicitur musica *VeMoMe* excogitata et inventa est *MoMe*

94 dividitur genera *VeMoMe* post genera dividitur addunt: in chromaticum, diatonicum, enarmonicum. Chromaticum (Chronicum *Ve*) dicitur quasi colorabile, quod ab illa naturali discedens (discedens naturali *Ve* naturali descendens *Me*) intentione et in mollius decidens, sicut in choro ludentium mulierum frequenter (sepe *Me*) auditur, et in (in] *om. Ve*) hymno *Ut queant lazis*. Constat autem regulariter per semitonium et semitonium et tria semitonia. Diatonicum autem aliquanto durius et naturalius et nobis ceteris aptius. Vocatur autem diatonicum, quod per tonum et tonum et semitonium progrediatur (progreditur *Ve*). Enarmonicum vero magis coaptatum, et reliquorum gravissimum, quod cantatur per diesin et diesin et ditonum. Diesis autem est (est] *om. MoMe*) semitonium dimidium. Sed (Sed] *om. Me*) haec in Boetii musica liquidius declarantur. Artificialis musica, de qua nunc tractatus est, in tria dividitur genera: *VeMoMe* vide Boeth. mus. (212,26-213,14) in tensibile] intonsibile *MoMe*

95 intensione *VeMe* harpa *VeMoMe*

96 musis] *om. VeMoMe*

97 vero] *om. Ve* concavis] *om. VeMoMe* vel aliis-et cetera.] ad hoc constructis ut in cymbalis tympanis quae quadam percussione feruntur atque inde diversi soni (toni *Ve*) efficiuntur *VeMoMe*

98 quamquam] quadam *Me*

99 disputationis] dispositionis *VeMoMe*

Cap. VI *om. BrMcOlMũObPa*

2 primum *Ve*

237a

sica. ³ Musica dicitur a musis, quod instrumentum omnibus musicis instrumentis veteres preferendum dignum duxerunt, sive, quod primum, ut aiunt, a natura inventum est, sive potius, quod in ipso omnis musica perfectio continetur. ⁴ Nam in superioribus foraminibus omnes consonantiae et toni demonstrari possunt, in duobus inferioribus duo semitonia maius ac minus. ⁵ Dicitur autem a musa musica, sicut a grammate grammatica, et a rethoreon, id est elocutionis copia, rethorica, et a lethon, id est disputatione, dialectica, et a rithmo, id est numero, arithmetica, et a ge, id est terra, geometrica, et ab astro, id est stella, astrologia.

<VII.> ¹ Sed antequam partes musicae institutionis discernamus, primum de voce et sono aliquid dicamus. ² Quamquam itaque omnis vox sonus sit, non tamen omnis sonus recte vox dici potest. ³ Ea igitur creatura, quae vitali spiritu aspiratur, vocem reddit, quae vero pulsu, ictu vel flatu inpellitur, sonum. ⁴ Omnis autem vox aut sineches est, id est continua, qua loquentes vel lectionem legentes, verba continuatim percurrimus: aut diastematike, id est, cum intervallo suspensa, quam canendo suspendimus, in qua non sermonibus, sed modulis inservimus. ⁵ De qua modo sermo versatur. ⁶ Est vero sonus casus vocis emmelos, id est aptus melo, id est cantilenae in unam intensionem vel percussionem. ⁷ Sonum autem non generalem diffinimus, sed eum, qui grece dicitur pthongos a similitudine loquendi.

<VIII.> ¹ Sciendum autem, quod ex voce vel sono procreatur consonantia. ² Sed et hoc adtendendum, quod in his vocibus vel sonis, quae nulla inaequalitate discordant, nulla omnino consonantia est. ³ Diffinitur

VII,4 cf. Boeth.mus. I,12 (199,3-6; 199,10-11)

VII,6-7 cf. Boeth.mus. I,8 (195,2-5)

VIII,2-3 cf. Boeth.mus. I,3 (191,1-4)

3 Musica] Musa Me

5 grammate] gramma Le terra] de terra MoMe geometria Ve

Cap. VII om. BrMcOIMüObPa

1 aliquod MoMe

2 vox-omnis] om. VeMoMe vox recte VeMoMe

3 hictu Ve

4 aut sineches] et sineches Me diastematice Le intervallo] intra vallo Me suspensae Mo suspense Me

6 vocis casus VeMoMe emmosos Me

7 autem] vero Ve dicitur grece Me

Cap. VIII om. BrMcOIMüObPa

1 autem] vero VeMoMe

2 que] om. VeMoMe discordantibus VeMoMe consonantia est] fit consonantia Ve-MoMe

3 Diffinitur-consonantia:] om. Ve autem] om. MoMe una Ve

autem ita consonantia: Consonantia est dissimilium inter se vocum in unum redacta concordia. ⁴ Aliter: Consonantia est accuti soni gravisque mixtura, suaviter uniformiterque auribus accidens. ⁵ Econtra dissonantia est duorum sonorum sibimet permixtorum ad aurem veniens aspera atque iniocunda percussio. ⁶ Consonantiam vero licet aurium sensus diiudicet, ratio tamen perpendit. ⁷ Quotiens enim duae cordae intenduntur, et una ex his gravius, altera acutius resonat, simulque pulsae reddunt permixtum quodammodo et suavem sonum, dueque voces in unum quasi coniunctae coalescunt, tunc fit ea, quae dicitur consonantia. ⁸ Cum vero simul pulsus sibi quisque contraire nititur, nec permiscent ad aurem suavem atque unum ex duobus compositum sonum, tunc est, que dicitur dissonantia.

<IX.> ¹ Sunt autem numeri, qui consonantias creant, vel per quos ipsae consonantiae discernuntur, tantummodo sex, id est, epitritus, hemiolius, duplaris, triplaris, quadruplus et epogdous. ² Est autem epitritus, cum de duobus numeris maior habet totum minorem, et insuper eius tertiam partem, ut sunt quattuor ad tria. ³ Nam in quattuor sunt tria et tertia pars trium, id est unum. ⁴ Et is numerus vocatur in arithmetica sesquitercius; deque eo nascitur simphonia, id est consonantia, quae in musica appellatur diathessaron. ⁵ Hemiolius est, cum de duobus numeris maior habet totum minorem et insuper eius medietatem, ut sunt tria ad duo. ⁶ Nam in tribus sunt duo et media pars eorum, id est unum. ⁷ Et appellatur hic numerus sesquialter in arithmetica, et de eo fit simphonia, quae nuncupatur diapente. ⁸ Duplaris numerus est, cum de duobus numeris

VIII,4-5 cf. Boeth.mus. I,8 (195,6-10)
 VIII,6-8 cf. Boeth.mus. I,28 (220,2-10)
 IX,1-24 cf. Macrobian. 2,1,14-24

4 Est consonantia *MoMe*
 5 sonorum] suorum *Me* perveniens *Me* percusso *Le*
 6 Consonantia *Me*
 8 nec-sonum,] *om. VeMoMe*

Cap. IX om. BrMcOIMüObPa

1 hemiolus *Me* triplaris] *om. Me*
 2 cum] *om. Ve* maior] quando maior *VeMoMe* minorem] in se minorem *Me* tria] tertiam *Me*
 3 id est unum] quae est unitas *Ve* unum *suprascr.* vel unitas *MoMe*
 4 Et] *om. VeMoMe* simphonia] *suprascr.* id est consonantia *MoMe* id est consonantia] *om. Ve*
 5 Hemiolus *Me* totum habet *VeMoMe*
 6 id est] *om. MoMe* unum] *suprascr.* vel unitas *MoMe*
 7 Et] *om. VeMoMe* et-diapente.] sed diapente simphonia vocatur in musica. *VeMo* sed diapentes in symphonia. *Me*
 8 *om. Me*

minor in maiore bis numeratur, ut sunt quattuor ad duo. ⁹ Et ex hoc duplari nascitur simphonia, cui nomen est diapason. ¹⁰ Triplaris est, cum de duobus numeris minor ter in maiore numeratur, ut sunt tria ad unum. ¹¹ <Et ex hoc numero simphonia procedit, quae dicitur diapason et diapente. ¹² Quadruplus est, cum de duobus numeris minor quater in maiore numeratur>, ut sunt quattuor ad unum. ¹³ Qui numerus facit simphoniam, quam dicunt bis diapason. ¹⁴ Epogdous est numerus, qui intra se habet minorem, et insuper eius octavam partem, ut novem ad octo, quia in novem et octo sunt, et insuper octava pars eorum, id est unum. ¹⁵ Appellant autem hunc numerum arithmetici sesquioctavum. ¹⁶ Parit vero hic numerus sonum, quem tonum musici vocaverunt.

¹⁷ Sonum vero tono minorem veteres quidem semitonium vocitare voluerunt; sed non ita accipiendum est, ut dimidius tonus putetur, quia nec semivocalem in litteris pro medietate vocalis accipimus. ¹⁸ Deinde tonus per naturam sui in duo dividi sibi aequa non poterit. ¹⁹ Cum enim ex novenario numero constet, novem autem numquam aequaliter dividantur, tonus in duas dividi medietates recusat. ²⁰ Sed semitonium vocaverunt sonum tono minorem, quem tam parvo intervallo distare deprehensum est, quam hi duo numeri inter se distant, id est ducenta quadraginta tria et ducenta quinquaginta sex. ²¹ Hoc semitonium Phitagorici quidam veteres diesin nominabant, sed sequens usus sonum se minorem diessin constituit nominandum. ²² Plato semitonium limma vocitavit. ²³ Hae sunt partes, in quibus omnis musica resolvitur.

²⁴ Sunt igitur quinque simphoniae, id est consonantiae: diatesaron,

238b

9 Et-simphonia] *om. Me Et] om. VeMo*

10 Triplaris autem est *Ve ut-unum] om. LeMe*

11 *om. LeMe* Ex hoc igitur triplari nascitur symphonia que dicitur diapason et diapente. *Ve* Unum (*suprascr.* vel unitas) <enim> ter est in ternario, qui numerus facit simphoniam que vocatur diapason diapente. *in marg. Mo*

12 Quadruplus-numeratur,] *om. LeMe* Quadruplus vero numerus est, cum de duobus numeris minor in maiore quater numeratur. *Ve* Quadruplaris (*suprascr.* vel quadruplus) numerus <est> quando maior numerus quadruplo vincit minorem *in marg. Mo* ut sunt quattuor ad unum] *dupluciter in margine et in textu Mo*

13 quam dicunt] quae dicitur *VeMoMe*

14 eorum] *om. VeMoMe* id est] *om. Me*

15 Appellant-numerum] Hunc numerum appellant *VeMoMe*

16 Parit-sonum,] *om. VeMoMe* tonum musici vocaverunt] musici vocant tonum *VeMoMe*

17 vocitare voluerunt] vocitabant *VeMoMe*

18 duo dividi sibi aequa] duo aequa dividi *Ve sibi] om. MoMe*

19 autem] enim *VeMoMe* dividuntur *VeMoMe* dividi in duas *Ve*

20 intervallo] *om. VeMoMe suprascr. Le* tria] tria tria *Mo* ducenti *Ve*

21 quidam] quidem *VeMoMe* usus] versus *Me*

22 lima *Ve* limina *Me*

23 Haec *Le*

24 simphoniae] *suprascr.* id est consonantiae *Mo suprascr.* consonantiae *Me* id est

diapente, diapason, diapason ke diapente et bisdiapason.

²⁵ Consistunt itaque omnes musicae consonantiae aut in duplici, aut in triplici, aut in quadrupla, aut in sesquialtera, aut in sesquitercia numerorum proportione. ²⁶ Vocatur autem, que in numeris est sesquitercia, diatessaron in sonis; quae in numeris sesquialtera, diapente appellatur in vocibus; quae dupla in numeris, diapason in consonantiis; tripla vero diapente ac diapason; quadrupla autem bisdiapason. ²⁷ Agnoscat autem diligens lector, quod consonantiae consonantiis superpositae alias quasdam consonantias effecerunt. ²⁸ Nam diapente et diatessaron iunctae diapason consonantiam creant. ²⁹ Huic vero, id est diapason, si diapente iungatur, fit consonantia, quae ex utrisque vocabulis nuncupatur, diapason scilicet ac diapente. ³⁰ Cui si diatessaron addatur, fit bisdiapason. ³¹ Illud pretere sciendum, quod si diapason ac diatessaron iungantur, nullam efficiant consonantiam. ³² Statim enim in superpartiente inaequalitatis genere cadit, nec servat vel multiplicatis ordinem, vel superparticularitatis simplicitatem. ³³ Qualiter vero hoc adprobari possit, longum est hoc loco inserere. ³⁴ Quisquis autem id plenius scire desiderat, legat secundum Boetii librum de institutione armonica.

<X.> ¹ Hoc tamen unum breviter commemorasse sufficiat, quod ab inaequalibus numeris concordia fit consonantiarum. ² Quae vero sunt inaequalia numerorum genera, quinque inter se modis dissentiunt in sua inaequalitate. ³ Aut enim alterum ab altero multiplicitate transcenditur, aut singulis partibus, aut pluribus, aut multiplicitate et parte, aut multiplicitate et partibus. ⁴ Si quis autem has inaequalitatum species considerare

239a

IX,25-26 cf. Boeth.mus. I,7 (194,19-26)
 IX,27-30 cf. Boeth.mus. II,27 (259,3-10)
 IX,31-32 cf. Boeth.mus. II,27 (259,11-15)
 X,1 cf. Boeth.mus. I,3 (191,1-3)
 X,2-3 cf. Boeth.mus. I,4 (191,6-10)

consonantiae] om. Ve diatessaron-diapason] diapason diatessaron diapente Ve diapason,] om. MoMe ke] et Le ke VeMoMe suprascr. id est et Ve et bisdiapason] bis diapente Me
 26 est] om. VeMoMe sonis] melodia VeMoMe autem] vero Ve
 29 Huic] Hunc Me
 30 diatessaron Le
 31 iungatur Me efficiunt Ve
 32 superpartientes Ve multiplicatis Le
 33 huic loco Ve hoc in loco Me
 34 scire] nosse Ve librum boetii Ve

Cap. X om. BrMcOIMũObPa
 1 concordia Mo
 2 aequalia genera numerorum Me
 4 in arithmetica boetii Ve

desiderat, primum Boetii in arithmetica librum legat. ⁵ Notandum autem, quod ex supradictis quinque inaequalitatum generibus duo tantum ad harmonicas formandas consonantias adsumuntur, id est multiplex et superparticularis. ⁶ Multiplex ille numerus dicitur, qui minorem numerum duplo aut triplo aut quadruplo in se continet. ⁷ Et ex hoc formantur diapason consonantiae. ⁸ Superparticularis vero ille numerus dicitur, qui minorem numerum totum in se habet, et insuper eius medietatem, aut tertiam aut octavam partem. ⁹ Et ex hoc procreantur diapente et diatessaron consonantiae, nec non etiam tonus. ¹⁰ Proinde scire convenit, nullum posse perfecte fieri musicum, nisi antea fuerit arithmetice regulis pleniter institutus.

239b

<XI.> ¹ His lucidandi gratia praemissis, praefatas consonantias per tonos discutiamus. ² Diatessaron consonantia constat de duobus tonis et semitonio, et fit ex epitrito, id est sesquitercio. ³ Diapente consonantia constat ex tribus tonis et semitonio, et fit de hemiolio, id est de semis et toto. ⁴ Nam Graeci semis hemi, olon totum dicunt. ⁵ Diapason consonantia constat de sex tonis, et fit de duplari numero; siquidem ex diapente et diatessaron fit simphonia diapason. ⁶ Nam supra monstratum est, diatessaron ex duobus tonis et semitonio, diapente ex tribus tonis et semitonio constare, <diapason de sex tonis,> id est ex quinque tonis et duobus semitonis. ⁷ Verum diapason et diapente constat ex novem tonis et semitonio, et fit de triplari numero. ⁸ Bisdiapason continet duodecim tonos, et fit ex

X,5 cf. Boeth.mus. I,5 (192,22-23)

X,6 cf. Boeth.mus. I,4 (191,11-13)

X,8 cf. Boeth.mus. I,4 (191,16-19)

XI,2-3 cf. Macrob. 2,1,25

XI,4 cf. Remig.Autiss.comm. 45.5 p.150,30-31

XI,5 cf. Macrob. 2,1,25

XI,6 id est ...] cf. Boeth.mus. I,19 (205,5-6)

XI,7-8 cf. Macrob. 2,1,25

5 ex] *om. Me* formanda *Ve*

6 dicitur numerus *Me* minore *Le*

7 *om. Me*

8 *om. Me* in se habet totum *VeMo*

9 diapante *VeMo* diatessaron] diapason *Me*

10 antea] ante *VeMoMe* arithmetice-institutus] arithmetica pleniter instructus *VeMoMe*

Cap. XI om. BrMcOlMüObPa

1 praefatas] praestitas *Me*

2 de] *om. MoMe* ex *Ve*

3 semis] sonis *MoMe* toto] *corr. ex tono Le* tono *MoMe*

4 Graece *VeMoMe* hemi, olon] id est emi olon *Ve* id est hemiolon *MoMe*

5 simphonia] consonantia *VeMoMe*

7 constant *Ve*

quadruplo.

⁹ Haec iuxta assertionem Macrobiani de tonis diximus; verum Cassiodorus in secularibus litteris quindecim tonos esse adfirmat, secundum numerum cordarum, quae ponuntur in bisdiapason consonantia. ¹⁰ Quos demonstrabimus in subsequens, cum de chordis et earum nominibus ceperimus tractare.

<XII.> ¹ Sciendum vero, quod sepe dictae consonantiae nequaquam sunt humano ingenio inventae, sed divino quodam nutu Phitagorae sunt ostensae. ² Denique cum idem philosophus ardentis esset ingenii, diuque estuans inquireret, quam ratione firmiter et constanter consonantiarum momenta perdisceret, accidit, ut praeteriens fabrorum officinas pulsos malleos exaudiret, ex diversis sonis unam quodammodo convenientiam personantes. ³ Igitur ad id, quod diu querebat, adtonitus accessit ad opus, diuque considerans arbitratus est, diversitatem <sonorum> ferientium vires efficere. ⁴ Et ut hoc appareret, mutari inter se malleos imperavit. ⁵ Quibus mutatis sonorum diversitas ab hominibus recedens malleos sequebatur. ⁶ Tunc omnem curam ad pondera eorum examinanda convertit. ⁷ Et inventus est unus, qui maior erat, duodecim ponderum, alter novem ponderum, tertius octo, quartus sex. ⁸ Igitur hi mallei, qui duodecim et sex ponderum erant, diapason in duplo consonantiam personabant. ⁹ Malleus duodecim ponderum ad malleum novem, et malleus octo ponderum ad malleum sex ponderum secundum epitritam, id est sesquiertiam proportionem diatessaron consonantiam concinnebant. ¹⁰ <Novem vero ponderum ad sex et>

240a

XII,1 divino quodam nutu] cf. Boeth.mus. I,10 (197,3-4)

XII,2-4 Boeth.mus. I,10 (197,1-3; 197,4-9)

XII,5-6 cf. Macrobiani. 2,1,10-11

XII,7-13 cf. Boeth.mus. I,10-11 (197,29-198,16; 198,19-20)

⁹ assertionem *Le* macrobiani *Mo*

¹⁰ et-tractare] tractare ceperimus *VeMoMe*

Cap. XII om. *BrMcOlMūObPa*

1 vero] vero est *Ve* est autem *MoMe* sed-ostensae] om. *VeMoMe*

2 esset] esse *Ve* estuans *Ve* consonantiarum momenta] consonantias *VeMoMe* praeteriens per *VeMoMe* pulsus *Ve* ex diversis sonis] om. *VeMoMe* convenientiam] consonantiam *Le*

3 quod] quo *Ve* <sonorum>] tonorum *Le* sonorum *VeMoMe*

5 hominibus] omnibus *Ve*

7 novem ponderum] VIII *Ve*

8 duodecim] XV *Me* personabant] *add. MoMe*: ut inclina aurem tuam ad me (ut Inclina domine aurem *Me*) et omnia quae in primo inveniuntur tono.

9 novem] *add. Me*: ponderum epitrita *Ve* sesquiertia proportione *Ve* concinnebant] concinnebant *VeMo* *add. MoMe*: Adest exemplum. Confessio et pulchritudo et cuncta quae in tono authentici deuteri conscribuntur.

10 om. *Le* permiscebant] *add. MoMe*: ut habet (hoc *Me*) Circumdederunt me et ce-

duodecim vero ad octo diapente consonantiam permiscebant. ¹¹ Novem autem ad octo in sesquioctava proportione resonabant tonum. ¹² Igitur Phitagoras domum reversus varia examinatione perpendit, quod in supradictis dimensionibus tota consisteret simphoniarum ratio. ¹³ Nunc quidem aequa pondera cordis aptans, earumque consonantias aure diiudicans; nunc vero in longitudine calamorum vel fistularum duplicitatem medietatemque vel ceteras proportiones aptans, sepe etiam cimbala diversis formata ponderibus secundum supra comprehensum modum malleolo percutiens. ¹⁴ Ex his omnibus integerrimam fidem diversa experientia collegit, et nihil sese invenisse diversum valde delectatus est. ¹⁵ Itaque, quia in iam sepe notatis consonantiis divino munere cognitis totius armonicae disciplinae summa consistit, oportet, ut animo atque auribus sint notae. ¹⁶ Frustra enim haec ratione et scientia colliguntur, ut insignis auctor Boetius testatur, nisi fuerint usu atque exercitatione notissima.

240b

<XIII.> ¹ Septem quippe sunt liberales disciplinae, quarum tres, id est grammatica, rethorica et dialectica, ratione et naturali sensu colliguntur, non oculo videntur aut digito demonstrantur, quia earum vis in sermone est, sermo autem, id est humana locutio, audiri potest, videri non potest. ² Reliquae quattuor, id est arithmetica, geometrica, musica, et astrologia nequaquam animo ad liquidum percipiuntur, nisi oculo videantur et digito demonstrantur.

<XIV.> ¹ Quamobrem nobis utile et pernecessarium videtur, ut primum de cordis et earum nominibus parumper disseramus, et unicuique cordae suum subiciamus tonum, ut cum de suprascriptis consonantiis aliquid apertius et manifestius caeperimus tractare, mittere possimus sob-

XII,13 secundum supra comprehensum modum] cf. Huglo, Tonaires, p.81
 XII,14 cf. Boeth.mus. I,11 (198,16-17)
 XII,15-16 oportet...] cf. Boeth.mus. III,10 (283,6-9)

tera quae (in *add. Me*) autento trito repperiuntur.

11 autem] vero *Ve* tonum] *add. MoMe*: Ut est Puer natus (*om. Mo*) est nobis et omnia quae autenti tetrardi (tetrardi *authent* *Me*) terminantur norma.

13 quidem] autem *VeMoMe* earum *MoMe* duplicitate *Me* diversis cimbala etiam formata *Me* cimbala etiam *Mo*

14 diversum invenisse *Ve* valde] *om. Ve* delectatus] deletatus *Le* laetatus *VeMoMe*

15 Itaque] Igitur *Ve* quia] qui *MoMe* iam in *Ve*

16 atque] ac *Me*

Cap. XIII om. BrMcOlMũObPa

2 Reliqua *Ve* geometria *Ve* astorologia *Le* demonstrantur *Le*

Cap. XIV om. BrOlMũOb. Mc habet solum 5-43; Pa habet solum 6-30, 40

1 suprascriptis] supradictis scriptis *Ve* apertius] apsius *Ve* inmittere *VeMoMe* contractet *Ve*

rium cantorem ad prefatas cordas, ut ibi oculo inspiciat et digito contrectet, quod a nobis verbo et scripto aure percipit. ² De inventione autem cordarum, vel qualiter a diversis per diversa tempora additus sit numerus earum, brevitatis causa pretermittimus.

³ Disponantur itaque per ordinem nervi, in quibus perficitur et demonstratur bisdiapason consonantia hoc modo:

⁴ Proslambanomenos vel Prosmelodos.

XIV,4 cf. Boeth.mus. I,20 (212,8-22)

4 *MoMe habent:*

	Diatonici generis Proslambanomenos	Chromatici generis Proslambanomenos	Henarmonii generis Proslambanomenos	<i>Cicero</i> <i>Luna</i>
<i>secundum</i>	Hypate hipaton	Hypate hipaton	Hypate hipaton	<i>Mercurius</i>
<i>musicos</i>	Parhipate hipaton	Parhipate hipaton	Parhypate hipaton	<i>Venus</i>
	Lichanos ipaton diatonice	Lichanos ipaton cromatice	Lichanos ipaton Enarmonium	<i>Sol</i>
<i>Saturnus</i>	Hypate meson	Hypate meson	Hypate meson diatono	<i>Mars</i>
<i>Iovi</i>	Paripate meson	Paripate meson	Paripate meson	<i>Iovis</i>
<i>Martii</i>	Lichanos meson diatonice	Lichanos meson cromatice	Lichanos meson	<i>Saturnus</i>
<i>Sol</i>	Mese	Mese	Mese diatono	<i>Spera</i> <i>celestis</i>
	Paramese a mese semper tono distat	Paramese a mese semper distat tono	Paramese	
<i>Venus</i>	Trite diezeugmenon	Trite diezeugmenon	Trite diezeugmenon	
<i>Mercurius</i>	Paranete diezeugmenon diatonice	Paranete diezeugmenon cromatice	Paranete diezeugmenon Enarmonium	
<i>Luna</i>	Nete diezeugmenon	Nete diezeugmenon	Nete diezeugmenon diatono	
	Trite hyperboleon	Trite hyperboleon	Trite hyperboleon	
	Paranete yperboleon diatonice	Paranete yperboleon cromatice	Paranete yperboleon enarmonium	
	Nete hyperboleon	Nete hyperboleon	Nete hyperboleon diatono	

COLORABILE

(*Me om. signationem generum (lin.1), systemata planetarum et descriptionem meses. Rubricator litteras primas non perfecit. Pro semper tono distat et semper distat tono*)

Hypate hypaton.
 Parhypate hypaton.
 Lichanos hypaton.
 Hypate meson.
 Parhypate meson.
 Lichanos meson.
 Mese.
 Paramese.
 Trite diezeugmenon.
 Paranete diezeugmenon.
 Nete diezeugmenon.
 Trite hyperboleon.
 Paranete hyperboleon.
 Nete hyperboleon.

241a

⁵ Nomina suprascriptarum cordarum, quia greca sunt, interpretatione indigent. ⁶ Proslambanomenos igitur interpretatur adquisitus vel adaucus: siquidem quia mese non erat loco media, ut utrumque diapason coniungere posset, sed magis hypatis accidebat; idcirco super hypatas hypaton addita est hec una corda. ⁷ Unde et ab aliquibus prosmelodos dicitur, id est ad melodiam adiuncta vel addita. ⁸ Hypate hypaton, id est principalis principalium, subauditur cordarum. ⁹ Nam haec prima semper fuit, antequam proslambanomenos adderetur, eratque corda gravissimum sonum

XIV,6-7 cf. Boeth.mus. IIII,3; I,20 (309,22; 211,21-24)

XIV,8 cf. Boeth.mus. IIII,3 (309,23-24)

XIV,9 hypate hypaton ...] cf. Boeth.mus. I,20 (209,3-4)

habet: distat semper tono)

vel Prosmelodos] *om. Ve* Nete hyperboleon] *add. Ve: Mese. Trite sinemmenon. Paranete sinemmenon. nete sinemmenon.*

5 Nomina suprascriptarum] *Scriptarum nomina VeMoMe* Scripturarum nomina *Mc* sunt] *om. Mo* graecae *Mc*

6 Proslambanomenos *Le* Proslambanomenos *Me* Proslambanomenos *glo.: I Mc* igitur] *om. Pa* adaucus] *adautus Le; glo.: i. superpositus Mc* additus *Pa* siquidem-corda] *om. Pa* siquidem] *glo.: i. certe Mc* utrumque] *glo.: i. hoc et illud Mc* diapason] *diapente glo.: i. V Mc* possit *Le* magis] *glo.: i. multum Mc* accedebat *VeMc; glo.: i. adiungebat Mc* idcirco] *glo.: i. propter hoc Mc* hypata hypaton *Ve* ypatos *ypaton Mc* addita] *glo.: i. ad.... Mc*

7 *om. Pa* Unde et] *om. Ve* Unde] *glo.: i. a quo... Mc* aliquibus] *add. Ve: quoque addita] glo.: i. data Mc*

8 *Ypate ypaton glo.: II Mc* principalium *Ve* subauditur cordarum] *om. Pa* subauditur] *.s. Ve om. Mc*

9 semper] *om. Pa* adderetur] *glo.: i. adiungeretur Mc* corda gravissimum] *gravissima gravium Pa* corda] *cordarum VeMoMe* resonans sonum *Ve* resonans sonum *MoMe* sono *Pa* resonans-sunt] *om. Pa* unde] *glo.: i. a quo Mc* hypate hypaton] *glo.: i. secunda eorum Mc* quasi] vel *Pa* maxime] *magnae suprascr. vel (om. Me) maximae MoMe; glo.: i. praecipuae Mc* magna *Pa* aut-gravium] *om. Pa*

resonans, unde quidam sic interpretantur: hypate hypaton vocatae sunt, quasi maxime magnarum aut gravissime gravium. ¹⁰ Parypate hypaton dicitur tertia corda, quasi iuxta hypaten posita, id est collecta. ¹¹ Potest autem interpretari subprincipalis principalium. ¹² Lichanos hypaton idcirco vocatur, quod lichanos grece index digitus dicitur. ¹³ Grecus a lingendo lichanon appellat; et quoniam in canendo ad eam cordam, quae erat tertia ab hypate, index digitus, qui est lichanos, inveniebatur, idcirco ipsa quoque lichanos appellata est. ¹⁴ Hoc itaque tetracordum, quia longioribus et grossioribus cordis formatur et graviorem sonum reddit, appellatur principale. ¹⁵ Has sequitur hypate meson, id est principalis mediarum, subauditur cordarum. ¹⁶ Parhypate meson, id est subprincipalis mediarum sive iuxta principalem mediarum posita. ¹⁷ Lichanos meson, id est tertia mediarum; deinde mese octavo loco ponitur. ¹⁸ Mese interpretatur media: ideo, quia inter septem et septem semper est media, sive quia finis est praecedentis diapason et principium subsequenteris et pro duabus cordis accipitur.

241b

¹⁹ Denique cum octava corda ad primam diapason consonantiam re-

XIV,10 cf. Boeth.mus. I,20 (206,17-18)

XIV,11 cf. Boeth.mus. IIII,3 (309,25-26)

XIV,12-13 cf. Boeth.mus. I,20 (206,18-23)

XIV,15 cf. Boeth.mus. IIII,3 (310,5-6)

XIV,16 cf. Boeth.mus. IIII,3 (310,7)

XIV,18 cf. Boeth.mus. I,20 (206,23-24)

10 Parypate ypaton *glo.*: III *Mc* hypaton] parypaton *Le* corda tertia *Pa* iuxta] *glo.*: .i. prope *Mc* hypaten] ypate ypaton *Pa* posita] posita *suprascr.* vel collocata *Mo* loca *Me* id est collecta] *om.* *VeMoMeMc* collecta-11 interpretari] *om.* *Pa*

11 interpretari] *om.* *MoMc* dici *VeMe* subprincipalem *Me*

12 Lichanos ypaton *glo.*: IIII *Mc* hypaton] hypate *Ve* idcirco] *om.* *Pa* quod] quia *Ve* grece] *om.* *Pa* digitus] *om.* *Pa* dicitur] est *VeMoMeMc*

13 Grecus-appellat] *om.* *Pa* Grecus] *om.* *VeMoMeMc* lichanos *Ve* lycanos *Mo* lichanos *Me* appellat] dictus *VeMo* dictus dictus *Me* canendo] *glo.*: .i. cantando *Mc* hypate] ypate ipaton *Pa* qui est lichanos] *om.* *VeMoMeMcPa* ipsa quoque] *om.* *Pa*

14 itaque] quoque *VeMoMeMcPa* tetracordum] *glo.*: .i. q.... *Mc* firmatur *Mo-MePa* reddit sonum *VeMoMeMcPa* appellatur principale] principale dicitur *Ve-MoMcPa* principalis dicitur *Me*

15 Has sequitur] *om.* *Pa* ypate meson *glo.*: V *Mc* subauditur cordarum] *om.* *Mc* subauditur] .s. *Ve om. Pa*

16 Parypate meson *glo.*: VI *Mc* id est subprincipalis] *suprascr.* *Mo* id] hoc *Mc* mediarum-posita] *om.* *MoMePa* sive-posita] *om.* *VeMc*

17 Lichanos meson *glo.*: VII *Mc* id est tertia mediarum] *suprascr.* *Mo* id est mediarum extenta (*glo.*: .i. longa) *Mc* mese] *glo.*: VIII *Mc* ponitur loco *VeMoMeMcPa*

18 Mese] et *Me* sive-subsequentis] *om.* *Pa* diapason] *glo.*: .i. VIII *Mc* duobus *Mc* accipitur cordis *VeMoMeMcPa*

19 Denique-resonet] *om.* *Pa* Denique] *glo.*: .i. Iterumque *Mc* diapason] *glo.*: .i. VIII° *Mc* consonantia *Mc* hac de causa] ideo *VeMoMeMcPa* bis] *glo.*: .i. duo *Mc* his *Pa* reperiuntur] *glo.*: .i. Inveniuntur *Mc* tantummodo] *glo.*: .i. tantum *Mc om. Pa* mese] *glo.*: .i. VIII° *Mc* ut diximus] *om.* *Pa* supplet] *glo.*: .i. complet *Mc*

sonet, non hac de causa seddecim cordae in bisdiapason reperiuntur, sed tantummodo quindecim, quia mese, ut diximus, locum supplet sextae decimae cordae. ²⁰ Paramese, id est iuxta mediam posita. ²¹ Tritie diezeu-
menon: trite, id est tertia a mese; diezeu-
menon, id est disiunctarum sive
divisarum, subauditur cordarum. ²² Nam cum duo tetracorda uno me-
dio nervo interveniente consociantur, hoc grece nuncupatur sinnemenon,
id est coniunctum. ²³ Hinc et sinaphe dicitur, id est coniunctio, quoti-
ens duo tetracorda unius medietas termini continuat atque coniungit. ²⁴
E contra diezeuxis appellatur, quae disiunctio dici potest, quotiens duo
tetracorda separantur et pleno tono inter se differunt. ²⁵ Paranete diezeu-
menon dicitur, eoquod iuxta nete, id est ultimam disiunctarum sit locata.
²⁶ Hanc siquidem sequitur nete diezeu-
menon, id est inferior vel ultima
disiunctarum. ²⁷ Tritie hyperboleon, id est tertia excellentium, subauditur
cordarum. ²⁸ Paranete hyperboleon, id est iuxta nete, hoc est ultimam
excellentium posita. ²⁹ Nete hyperboleon ultima excellentium interpre-

XIV,20 cf. Boeth.mus. I,20 (206,24-25)

XIV,21 cf. Boeth.mus. IIII,3 (311,5)

XIV,23 cf. Boeth.mus. I,24 (217,5-7)

XIV,24 cf. Boeth.mus. I,25 (218,2-4; 218,15-16)

XIV,25 cf. Boeth.mus. I,20 (206,27)

XIV,26 cf. Boeth.mus. IIII,3 (311,13)

XIV,27 cf. Boeth.mus. IIII,3 (311,14-15)

supplex est *Pa*

20 Paramese] *glo.*: VIII *Mc* id est] *om. Pa* medium *Pa* positam *Mc*

21 Tritie diezeugmenon *glo.*: X *Mc* mese] *glo.*: i. VIII *Mc* diezeu-
menon] *glo.*: i. corda superflua *Mc* sive-subauditur] *om. Pa* sive] vel *VeMoMeMc* diversarum *Mc*
subauditur] *s. Ve om. Mc*

22 cum] *om. Mc* tetracorda] *glo.*: i. quarta *Mc* uno] in *Me* nervo] *glo.*: i.
vinculo *Mc* sociantur *Pa* hoc-nuncupatur] *om. Pa* nuncupatur] *glo.*: i. dicitur
Mc sinnemenon] sinegmenon *glo.*: i. corda superflua *Mc*

23 *om. Pa* et] *om. VeMoMeMc* id est coniunctio] *om. VeMc*; *suprascr. MoMe*
quotiens] *glo.*: i. quantecumque *Mc* tetracorda] *glo.*: i. quarta *Mc* continuat]
glo.: i. congregat *Mc*

24 *om. Pa* appellatur-disiunctio] *om. VeMc* appellatur, quae] *om. MoMe* quoti-
ens] *glo.*: i. quante uic *Mc* tetracorda] *glo.*: i. quarta *Mc* pleno] plene *Ve* tono]
toto *Le om. VeMoMeMc* differunt] *glo.*: i. dividunt *Mc add.*: tono *VeMoMeMc* tono
glo.: i. sono *Mc*

25 Paranete diezeugmenon *glo.*: XI *Mc* neten *VeMc* ultimam] *glo.*: i. novissima
Mc ultima *MoMePa*

26 Hanc-sequitur] *om. Pa* siquidem] vero *VeMoMeMc* Nete diezeugmenon *glo.*: XII
Mc vel ultima] *om. Pa* ultima] *glo.*: i. novissima *Mc*

27 Tritie yperboleon *glo.*: XIII *Mc* tertia] *om. Mc* excellentium] *glo.*: i. eminentium
Mc subauditur cordarum] *om. Pa* subauditur] *s. Ve om. Mc*

28 Paranete yperboleon *glo.*: XIII *Mc* iuxta] iuncta *Le* neten *VeMc* ultima *VePa*
ultimam] *glo.*: i. novissima *Mc* excellentium] *glo.*: i. altum nimis *Mc*

29 Nete yperboleon] *glo.*: XV *Mc* ultima] id est ultima *glo.*: i. novissima *Mc* ex-
cellentium] *glo.*: i. nimis altum *Mc* interpretatur] *om. Pa*

tatur. ³⁰ Denique hae tres ultimae et novissimae cordae acutissimum et graciliorem ceteris cordis reddunt sonum; unde et excellentes appellantur.

³¹ Nunc videamus, qualiter in his quindecim cordis omnes consonantiae reperiantur: ³² Proslambanomenos a secunda corda, que est hypate hypaton, integro distat tono. ³³ Ipsa quoque proslambanomenos a mese octava est et resonat cum ea, id est cum mese, diapason consonantiam.

³⁴ Eademque proslambanomenos ad quartam cordam, id est ad lichanos hypaton, resonat diatessaron consonantiam. ³⁵ Que lichanos hypaton ad mesen resonat diapente simphoniam, estque ab ea quinta corda. ³⁶ Rursus mese a paramese distat tono; item eadem mese ad neten diezeumenon, quae quinta corda est a mese, facit diapente consonantiam, quae simphonia diapason et diapente vocatur. ³⁷ Predicta nete diezeumenon ad neten hyperboleon quartam cordam facit diatessaron consonantiam. ³⁸ Rursus proslambanomenos ad netem hyperboleon, id est prima corda cum quindecima resonat bisdiapason consonantiam. ³⁹ Ecce habes in quindecim cordis omnes tonos et omnes consonantias.

⁴⁰ Diligentius autem intuenti musicae disciplinae subtilitatem non am-

242a

XIV,32-38 cf. Boeth.mus. I,20 (211,23-212,7)

30 Denique hae] *om. Pa* Denique] *glo.: .i. postea Mc et novissimae] om. Pa et graciliorem-cordis] om. Pa graciliorem] gratiliorem LeVe; glo.: .i. suptiliorem Mc unde-appellantur] om. Pa unde] glo.: .i. a quo Mc et] om. Ve appellantur] vocantur Me*

31 omnis consonantia reperitur *Me* reperiantur] repperantur *glo.: .i. inveniuntur Mc*

32 Proslambanomenos *Ve* Proslambanomenos *Me* Proslambanomenos *Mc* distat] *glo.: .i. separat Mc tono] glo.: .i. sono Mc*

33 Proslambanomenos *Ve* Proslambanomenos *Me* Proslambanomenos *glo.: .i. prima corda Mc mese] glo.: VII Mc cum om. VeMc mese] glo.: .i. VIII Mc diapason] glo.: .i. VIII° Mc consonantia *Le**

34 *om. Me* proslambanomenos *glo.: .i. prima corda Mc ad] om. Mc* lichanos *Ve* lichanos *glo.: III Mc diatessaron] glo.: .i. quatuor (?) Mc*

35 lichanos *glo.: .i. IIII^a corda Mc mesen] glo.: .i. VIII^a Mc diapente] glo.: .i. V Mc symphonia *glo.: .i. modulatio Mc**

36 Rursus] *glo.: .i. Iterum Mc paramese] glo.: VIII Mc distat] glo.: .i. separat Mc tono] glo.: .i. sono Mc Itemque Mc eademque VeMoMeMc mese] glo.: .i. VIII^a Mc neten] glo.: XII Mc mese] glo.: .i. VIII^a Mc diapente] glo.: .i. V Mc consonantia *Mc symphonia] glo.: .i. genus musicae Mc diapason] glo.: .i. VIII° Mc diapente] glo.: .i. V Mc**

37 nete] *glo.: .i. duodecima corda Mc neten] nete VeMeMc cordam] corda est Mc diatessaron] glo.: .i. IIII^a Mc*

38 Rursus] *glo.: .i. Iterum Mc* proslambanomenos *Le* proslambanomenos *Ve* proslambanomenos *Me* proslambanomenos *glo.: .i. prima corda Mc netem] nete glo.: .i. XV corda Mc bisdiapason] glo.: .i. duo uic VIII° fiunt XVI^m Mc*

39 omnes tonos] omnis tonos *glo.: .i. sonos Mc et omnes] et Mc*

40 Diligentius-quam] *om. Pa* intuenti] *glo.: .i. aspicienti Mc* quinque sunt *Pa* tetracorda] *glo.: .i. quarta Mc repperiuntur-est] om. Pa repperiuntur] glo.: .i. inveniuntur Mc id est] om. VeMc* hypaton] ypate *glo.: V Mc synemenon] sinegmenon glo.: .i. corda superflua Mc diezeugmenon glo.: .i. superflua Mc hyperboleon] om. Le*

242b

plius quam quinque tetracorda reperiuntur, id est hypaton, meson, syne-
menon, diezeumenon, hyperboleon. ⁴¹ Possunt autem ita interpretari, ut
accipiamus hypatas principales, mesas medias, synemenas coniunctas, die-
zeumenas disiunctas, hyperboleas excellentes. ⁴² Que omnia hoc in loco
prolixum est demonstrare. ⁴³ Non enim totius armonicae institutionis
plenitudinem proposuimus in hac epistola explanare, cum eius perplexam
subtilitatem vix valuerit insignis auctor Boetius in quinque libris explicare.
⁴⁴ Illud tantum notamus, quod praedicta tetracorda quina in viginti octo
cordis extenduntur.

<XV.> ¹ Hec de cordis et earum nominibus praemissis iam tempus est,
ut de consonantiarum vocabulis earumque vocibus propter minus intelle-
gentes paulo planius et apertius disseramus. ² Quamquam enim omnia,
que ad musicam pertinent, ex maxima parte superius commemoravimus,
tamen quia nomina greca sunt, expositorem requirunt. ³ Diatessaron igitur
grece, ex quattuor latine dici potest; non ea ratione, quod ex quattuor
constet numeris vel partibus, cum fiat de hemiolio, id est ex semis et toto,
sed quia ex quattuor sonis vel vocibus certo spatio inter se distantibus
conficitur. ⁴ Est itaque diatessaron consonantia vocum quidem quattuor,
intervallorum trium. ⁵ Quid sit intervallum, supra monstratum est, id est
soni acuti gravisque distantia. ⁶ Cum itaque maior vox minorem vocem,

XIV,41 cf. Boeth.mus. I,26 (218,23-219,1)

XIV,44 cf. Boeth.mus. I,22 (215,16-19)

XV,3 cf. Remig.Autiss.comm. 45.7, p.151,9-10

XV,4 cf. Boeth.mus. I,17 (203,18-19)

XV,5 cf. Boeth.mus. I,8 (195,6-7)

XV,6 denique ...] cf. Boeth.mus. I,20 (211,27-28)

41 om. *VeMoMeMc*

42 prolixum] *glo.*: .i. longum *Mc*

43 armonicae] armoniae disciplinae *glo.*: .i. dulcedine *Mc* vix] *glo.*: .i. difficile *Mc*
valuerit] *glo.*: .i. potuerit *Mc* explicare] explanare *Me*

44 om. *VeMoMeMc*

Cap. XV om. BrOIMūOb. Mc solum habet 1-12; Pa solum habet 3-6, 8-9, 11-12

1 Hec] Sed *VeMoMeMc* praemissis] his premissis *Me* iam] Ita (?) *Le* plani *Mc*
apertis *Mc* disseramus] *glo.*: .i. disponamus *Mc*

2 enim] om. *Mc* ad] a *Ve* pertinet *Mc* maxima] *glo.*: .i. multa *Mc* superis
connumeravimus *Mc* grece *Ve*

3 igitur grece] om. *Pa* igitur] om. *Mc* latine-potest] dicitur *Pa* constet-conficitur]
om. *Me* constet-sonis vel] om. *Pa* ex semis] exemis *Mc* toto] tono *VeMc* vel ex
vocibus *Mo* distantibus] *glo.*: .i. separantibus *Mc*

4 Est-quattuor] om. *Me* itaque] om. *Pa* diatessaron] *glo.*: .i. IIII° *Mc* consonan-
tia] om. *Pa* quidem] om. *Pa*

5 Quid sit] om. *Pa* supra-soni] om. *Pa* acuti gravisque] gravi acuti *Pa* accuti *Le*
distantia] *glo.*: .i. separantia *Mc*

6 itaque] igitur *Me*; om. *Pa* vel maior sonus minorem sonum] om. *Pa* sonus] sonum

vel maior sonus minorem sonum totum in se continet et insuper tertiam partem minoris vocis vel soni, diatessaron consonantiam creat, fitque semper in quarta corda; denique a proslambenomenos ad lichanos hypaton resonat diatessaron, ut supra monstratum est. ⁷ Diapente interpretatur ex quinque, dia grece ex, prepositio est, penta quinque. ⁸ Diapente dicitur eo, quod ex quinque vocibus vel sonis perficiatur; estque vocum quidem quinque, intervallorum vero quattuor. ⁹ Igitur quando maior vox minorem vocem tota sui praecedat quantitate, et insuper superatae vocis medietate transcendit, sive in acumine sive in gravitate, hec simphonia diapente dicitur, fitque semper in quinta corda. ¹⁰ Nam lichanos hypaton ad mesen diapente consonantiam resonat. ¹¹ Diapason interpretari potest ex omnibus; ex omnibus enim semitoniis, tonis et consonantiis fit. ¹² Siquidem ex diapente et diatessaron constat diapason. ¹³ Igitur quando maior vox minorem vocem dupla sui quantitate superat, sive in extensione acuminis, sive in remissione gravitatis, haec talis simphonia appellatur diapason, fitque semper in octava corda. ¹⁴ Nam proslambenomenos ad mesen diapason consonantiam resonat, estque principalior atque honorabilior ceteris

243a

XV,7 cf. Remig.Autiss.comm. 45.7, p.151,10

XV,8 estque ...] cf. Boeth.mus. I,18 (204,11-12)

XV,9 cf. Remig.Autiss.comm. 11.5, p.87,20-21

XV,10 cf. Boeth.mus. I,20 (211,28-212,1)

XV,11 cf. Remig.Autiss.comm. 45.7, p.151,10

XV,13 cf. Remig.Autiss.comm. 11.5, p.87,15-17; 45.7, p.151,8-9

XV,14 cf. Boeth.mus. I,20 (211,26-27)

Mc sonum totum] tonum *Mc* in se totum tenet *Pa* insuper] *om. Pa* minorem *VeMc* vel-creat] *om. Pa* diatessaron] *glo.: i. IIII^{or}Mc* consonantias *Mc* semper] *om. Pa* denique-est] *om. Pa* denique] Deque *Me*; *glo.: i. Iterum Mc* proslambenomenos] proslambenomenos *Me* proslambenomenos *glo.: i. prima corda Mc* lichanos *glo.: i. quarta corda Mc* hypato *LeMo* diatessaron] *glo.: i. IIII^{or}Mc* ut-est] *om. Mc* monstratum] ostensum *Me*
⁷ *om. Pa* ex-est] expositio est *glo.: s. latine Mc* prepocio *Le* praeposio *Ve*
⁸ vel sonis] *om. Pa* perficiatur] proficiatur *glo.: i. egredietur Mc* fit *Pa* quidem] *om. VeMcPa* quinque quidem *Me* vero] *om. VeMcPa*
⁹ Igitur] *glo.: i. certe Mc*; *om. Pa* vocem-sui] *om. Pa* quantitatem *LeMc* insuper] *om. Pa* transcendit-semper] fit diapente fit *Pa* hec] ex eo *VeMoMeMc* simphonia] *glo.: i. cantica Mc* diapente] *glo.: i. V Mc*
¹⁰ *om. Pa* Nam] *glo.: i. quia Mc* lichanos *glo.: i. quarta corda Mc* mesen] *glo.: i. VIII^aMc* diapente] *glo.: i. V Mc* consonantia *Mc*
¹¹ Diapason] *glo.: i. VIII^oMc* interpretari potest] interpretatur *Pa* omnibus enim] *om. Pa* semitoniis-consonantiis] tonis consonantiis semitoniisque *Pa* semitoniis] *glo.: i. medii sonis Mc* tonis] *glo.: i. sonis Mc*
¹² Siquidem] *glo.: i. certe Mc*; *om. Pa* diapente] *glo.: i. V Mc* diatessaron] *glo.: i. IIII^{or}Mc* constat] fit consonantia *Pa* diapason] *glo.: i. VIII^oMc*. Pergit *Mc*: Diatessaron consonantiam constat ex duobus tonis et semitono ...
¹³ maior] minor *MoMe* superat corr. ex superat *Le*
¹⁴ proslambenon *Me* atque] *om. VeMoMe* honorabilior] *om. Ve*

consonantiis. ¹⁵ Porro diapason et diapente consonantia formatur, cum maior vox vel sonus minorem vocem vel sonum tripla sui quantitate transcendit in acumine vel gravitate, fitque semper in duodecima corda. ¹⁶ Denique proslambenomenos ad neten diezeumenon diapason et diapente consonantiam resonat. ¹⁷ Bisdiapason consonantia dicitur, quando maior vox vel sonus minorem vocem vel sonum quadrupla sui quantitate excedit in acumine vel gravitate, fitque semper in quintadecima corda. ¹⁸ Nam proslambenomenos ad netem hyperboleon bisdiapason consonantiam resonat.

243b <XVI.> ¹ Tonus vero vocatur, quando maior vox vel sonus minorem vocem vel sonum totum possidet, et insuper eius octavam partem, fitque semper in secunda corda. ² Nam proslambanomenos ad hypaten hypaton tonum resonat. ³ Idque sciendum, quod dicitur epogdous in arithmetica, tonus appellatur in musica. ⁴ Epogdous autem dicitur quasi epi ogdous, id est superoctavus. ⁵ Dividitur autem tonus in duobus semitoniiis: non quod omnino semitonia ex aequo sint media, sed quod semum dici solet, quod ad plenam mensuram non pervenit. ⁶ Atque ut id facillime comprobetur, sit sesquioctava proportio octo et novem. ⁷ Inter hos nullus medius numerus naturaliter incedit. ⁸ Multiplicemus ergo eos per binarium. ⁹ Bis octo fiunt sedecim, bis novem fiunt decem et octo. ¹⁰ Inter sedecim autem et decem et octo unus numerus naturalis invenitur, id est decem et septem.

XV,18 cf. Boeth.mus. I,20 (212,5-7)

XVI,1 cf. Macrob. 2,1,20

XVI,3 cf. Remig.Autiss.comm. 46.1, p.152,17-18

XVI,4 cf. Remig.Autiss.comm. 46.1, p.152,16

XVI,5 cf. Boeth.mus. I,16 (203,8-10)

XVI,6-18 cf. Boeth.mus. I,16 (202,20-203,8; 203,11)

15 minorem] maiorem *Me* semper in] semper *Ve*

17 quantitatem *Mo* semper] *om. Ve*

Cap. XVI om. BrMcOlMũOb. Me solum habet 1-35 dimi... (deest bifolium); Pa solum habet 1-18, 22-29, 31-33, 36.

1 vero] *om. Pa* vel sonus] *om. Pa* vel sonum] *om. Pa* totam *Pa* insuper] *om. Pa* fitque] *fit Pa*

2 ad] *om. Pa* y pate ypaton *Ve* hypaton hypaton *Mo* hipate hipaton *Me* y pate ipaton *Pa*

3 Quod dicitur in arithmetica epiogdous in musica appellatur tonus. *Pa* Idque] Idemque *Ve*

4 Epogdous-dicitur] *om. Pa*

5 duo semitonia *Ve* omnino] *om. Pa*

6 Atque-comprobetur] Verbi gratia *Pa* sit] fitque *Ve* fit *Me* sesquia octava *Le*

7 hos duos nullus *Me* incidit *Ve*

8 Multiplemus *Me* Ergo multiplicemus *Pa*

9 fiunt] *om. Me*

10 autem] *om. Ve*

¹¹ Disponantur ergo hi tres numeri in ordinem, id est sedecim, decem et septem et decem et octo. ¹² Igitur sedecim ac decem et octo collatis sesquioctavam retinent proportionem, ac ideo faciunt tonum. ¹³ Sed hanc proportionem septimus decimus numerus, qui inter hos est medius, non in aequalia partitur. ¹⁴ Comparatus enim ad sedecim habet in se totum, sedecim, et insuper eius sextam decimam partem, id est unum. ¹⁵ Rursus si decem et septem et decem et octo comparentur, in decem et octo decem et septem inveniuntur et insuper septima decima pars, id est unus. ¹⁶ Non igitur isdem partibus et minorem superat et a maiore superatur. ¹⁷ Est enim minor pars septima decima, maior sexta decima. ¹⁸ Sed utraeque partes semitonia nuncupantur, unum maius, alterum minus.

¹⁹ In quibus autem numeris haec semitonia reperiantur, vel demonstrantur, poteramus hoc in loco habundanter ac multipliciter inserere, diversorumque auctorum diversas opiniones adnotare, quod duabus ob causis omittimus: sive ne epistolaris sermo in libri transeat magnitudinem et nobis illud obiciatur: „Currente rota amphora caepit institui, cur urceus exit?” sive ne difficultatem magis creemus et sensus legentium potius obtundamus, quam evidentibus documentis informemus. ²⁰ Licet enim omnis armonicae institutionis minima pars sit semitonium eiusque membra, tamen omnibus difcilioribus difcillimum est, et laboriosa indiget expositione. ²¹ In re igitur naturaliter obscura qui in exponendo plura, quam necesse est, superfundit, addit tenebras, non adimit densitatem. ²² Hoc unum nosse sufficiat, quod dimidium semitonium diesis dicitur, estque quarta pars toni; similiter tetrastimonia quarta pars toni, tritemonia tertia pars nuncupatur. ²³ Maior itaque pars toni, id est semitonium maius,

244a

XVI,19 Currente ...] Horatius, ars poet. 21-22 Ne ... creemus] Macrob. 2,1,25

11 Disponantur ergo] Nam Pa ergo] om. Ve et X et VII Me et decem et octo] XVIII Ve decem et octo Mo X et VIII MePa

12 ac] om. Pa ideo] idcirco VeMoMePa

13 hanc om. Pa inaequalia Me

14 Comparatur Me enim] autem Pa habet] habet eum Ve totum] tonum Le(?)Pa sedecim] om. Ve sedecimum Pa

15 decem et septem et] XVII ac Ve decem et octo decem et septem] X et VIII et X et VII Pa VII^{am} X^{am} partem Pa

16 maiore] maiorem Ve

17 Est enim] estque Ve maior] minor Me

18 nuncupatur Mo unum-minus] maius ac minus Ve

19 numerus Le demonstrantur Le duabus ob causis] duobus ob causis LeMo duas ob causas Ve ex duabus causis Me omittimus] mittimus Le magnitudinem transeat Me Amphora caepit institui currente rota cur urceus exit Ve difficultatem MoMe

20 semitonii Me

21 quam] que Le est necesse Me densitatem non adimit Me

22 unum nosse] autem scire Pa tetrastimonia Ve tritemonia Pa tertia pars] tertia VeMoMePa

23 id est] om. Pa apotome VeMe apotamae Mo vocatur apotame Pa a graecis-

apotama vocatur a grecis, a nobis vero potest appellari decisio. ²⁴ Naturale est enim, ut quotiens aliquid secatur ita, ut aequis partibus non dividatur, quanto minor pars dimidio minor est, tanto maior pars dimidium superexcedat. ²⁵ Si igitur ad semitonium addatur <comma>, fit semitonium maius. ²⁶ Constat ergo integer tonus ex apotame ac semitonio. ²⁷ Porro semitonium ab apotame differt commate. ²⁸ Ac idcirco nihil est aliud apotame, nisi semitonium minus et comma. ²⁹ Si igitur duo semitonia minora de tono quis auferat, comma fit reliquum. ³⁰ Est autem comma ultimus sonus auditui subiacens. ³¹ Philolaus autem Pitagoricus minora spatia tonorum talibus diffinitionibus includit: „Diesis” inquit, „est spatium, quo maior est sesquitercia proportio duobus tonis.” ³² Comma vero est spatium, quo maior est sesquioctava proportio duabus diesibus, id est duobus semitoniis minoribus. ³³ Schisma est dimidium commatis, diaschisma vero dimidium dieseos, id est semitonii minoris. ³⁴ Ex quibus illud colligitur, quoniam tonus quidem dividitur principaliter in semitonium minus atque apotomen; dividitur etiam in duo semitonia et comma; quo fit, ut dividatur in duo

244b

XVI,23-24 cf. Boeth.mus. II,30 (263,21-25)

XVI,26-29 cf. Boeth.mus. III,6 (277,21-25)

XVI,30 cf. Boeth.mus. III,10 (285,1-2); III,13 (293,8-9)

XVI,31-41 cf. Boeth.mus. III,8 (278,11-279,2)

apellari] id est Pa decisio Me

24 Naturale-ut] om. Pa Naturalis enim est MoMe quotiens] cum Pa quanto] quando Pa minor] maior Pa superexcedit MePa

25 igitur] ergo Pa <comma>] apotama Le apotome VeMe apotome suprascr. vel a Mo apotame Pa fit] ·i· Ve

26 Constat ergo] om. Pa tonus] tonus fit Pa apotome VeMoMe ac] et MoMePa

27 apotome VeMoMe

28 Ac] et VeMoMePa est aliud] aliud est VeMoMePa apotome VeMoMe

31 Philolaus-includit] om. Pa includit diffinitionibus VeMoMe inquit] om. Pa quo] qui Le qua MoMePa proportionis Pa duobus tonis] tonis duobus VeMo duabus Me duobus Pa

32 Comma-duabus] om. Me vero] autem Ve id est] et Pa

33 Scisma VeMoMePa diaseos MoMePa

34 diaschismata et comma] add. Mo (in margine) et Me: Integros dicimus numeros. integritatem commatis. in quo a sex tonis diapason superatur. Nam inter CCLXXII. CXLIII (!) et inter DXXXI.CCCCXLI sex toni sunt. Sed ad primum numerum id est CCLXXII. CXLIII sunt (est Me) duplus DXXIII.CCLXXXVIII. Inter hunc vero duplum et (om. Me) DXXXI.CCCCXLI (DXXXI.CCCXLI Me) in quo sex toni complentur sunt (est Me) differentia id est comma VII.CLIII inter extensum diatessaron et remissum id est inter CCCXLVIII.DXXV et CCCLIII.CXCIII (!) fuerit (est Me) differentia III. DCCLXVIII et bisse cui differentie si sui dimidium addatur id est CCCLXXXIII (!) commatis id est in quo sex toni diapason supervadent integritas quae est VII.LIII (!) redditur. Quoniam eorum VII.LIII bissae (!) id est duae tertiae III.DCCLXVIII bissae existunt differentia quae est necessario inter diatessaron intensam et remissam. (= Glossa in Boethium. Vide mss. Paris, BN.lat.13908 (s.IX), Besançon 507, Paris, BN, Nouv.acqu.lat.2664 et al.)

diaschismata et comma. ³⁵ Integrum vero dimidium toni, quod est semitonium, constat ex duobus diaschismatibus, quod est unum semitonium minus, et schisma, quod est dimidium commatis. ³⁶ Quoniam enim totus tonus ex duobus semitoniis minoribus et commate coniunctus est, si quis id integre dividere velit, faciat unum semitonium minus commatisque dimidium. ³⁷ Sed unum semitonium minus dividitur in duo <dia>schismata; dimidium vero commatis unum schisma. ³⁸ Recte igitur dictum est integre dimidium tonum in duo diaschismata atque unum schisma posse parti. ³⁹ Quo fit, ut integrum semitonium minora semitonia uno schismate differre videatur. ⁴⁰ Apotome autem a minore semitono duobus schismatibus differt; differt enim comate. ⁴¹ Sed duo schismata unum perficiunt comma.

⁴² Hoc totum idcirco posuimus, ut difficultatem semitoniorum ostenderemus, que magis numerorum proportionibus quam sonorum varietate exprimi et demonstrari possunt. ⁴³ Si quis vero tantae profunditatis ac perplexae subtilitatis curiosus investigator existit, legat sepe dicti Boetii tertium librum de armonica institutione, et ibi fortassis non solum eius curiositati satisfiet, verum etiam suum experiri poterit ingenium. ⁴⁴ Si enim ad haec capienda idoneus inventus fuerit, noverit nihil sibi difficile in septem liberalibus disciplinis.

245a

<XVII.> ¹ Omissis ergo, quae paucorum intellectus capit, ea dicamus, que multorum sensus colligere potest. ² Sciendum itaque est, quod quamquam octo sint soni, qui diapason consonantiam complent, tamen non sunt amplius quam septem dissimiles soni, tono inter se distantes; quia octavus idem est, qui et primus in duplo, nonus idem est, qui et secundus in duplo, similiter decimus idem est, qui et tertius in duplo, sic et in ceteris. ³ Horum conscius Virgilius dicit: „Est mihi disparibus septem compacta cicutis fistula.” ⁴ Ex septem igitur disparibus cicutis fistula fit, quia ex septem dissimilibus vocibus vel sonis tota perficitur consonantia;

XVII,3 cf. Verg.Ecl. II,36-37

35 *post* integrum vero *dimi deest bifolium in Me* schisma] schismata *Le*
 36 enim totus] *om. Pa* totus] *om. VeMo* tonus] tonus ut diximus *VeMoPa* comate] *coma Ve* commatisque] *comatumque Pa*
 37 <dia>schismata] schismata *Le* di schismata *Ve* scismata *Mo*
 39 *minora semitonia] a minore semitono Ve*
 41 *om. Ve*
 42 totum] tonum *Mo*
 43 curiosius *Mo* poterit experiri *Ve*

Cap. XVII *om. BrMeMcOlMüOb. Pa solum habet 2, 10-13*

2 itaque] *om. Pa* quod quamquam] *quamvis Pa* soni] *toni Pa* qui-complent] *om. VeMoPa* soni-ceteris] *inter se tono distantes soni VeMoPa* soni] *sono Pa* *Pergit Pa:* Si enim ad hec capienda inductus fuerit. noverit nichil ibi difficile in septem liberalibus disciplinis.

245b

unde et quidam septem tantum volunt tonos. ⁵ Quod vero Marcianus introducit novem musas in nuptiis Philologiae diversa carmina cantantes, ad armoniam celestem pertinet, que novem ordines habere dinoscitur, scilicet propter septem planetas octavamque speram celestem et nonam terram. ⁶ Sed octo omnes consonantias resonant, nona, id est terra, perpetuo silentio tacet, quia immobilis est. ⁷ Hinc est, quod cum octo musae subvecte in circulis celestibus essent, nona, id est Thalia, in terra remansit. ⁸ Nam cum Urania spheram celestem, Polimnia Saturni, Euterpe Iovis, Heratho Martis, Melpone Solis, Terpsicore Veneris, Calliope Mercurii, Clio Lunae circulos subintrassent, ut ibi dulces resonarent modos, sola Thalia derelicta in ipso florentis campi ubere (id est in circulo terre resedit), eoquod vector eius (id est deportator) cignus incapiens oneris et etiam subvolandi (id est, cum nollet eam ferre et subvolare, id est sursum volare) petiit alumpna stagna (id est nutritoria et sibi cara). ⁹ Thalia autem interpretatur quasi theton lia, id est ponens germina, quod pulchre terrae congruit, que germinat herbam virentem et proferentem semen. ¹⁰ Quidam autem dicunt, quod novem musae idcirco dicuntur, quia humanae vocis officia novem sunt. ¹¹ Omnis enim sermo his novem rebus formatur. ¹² Primo appulsu quattuor dentium, repercussione duorum labrorum, plectro linguae, cavo gutturis, respiratione pulmonis. ¹³ Si enim ex his aliquid defuerit, vox perfecta non erit.

<XVIII.> ¹ Sed ecce dum tonos ostendere conamur, per vastissimam et profundissimam musicae institutionis silvam longius evagati sumus, quae tantae caliginis obscuritate involvitur, ut a notitia humana recessisse videatur. ² Namque cum perpauci sint, qui eius vim et naturam certa ratione perpendant, tamen quod de ea intellegunt, manuum opere ad liquidum

XVII,8 cf. Mart. Cap. I,28; Remig.Autiss.comm. 20.5 p.103,20-24

XVII,9 cf. Remig.Autiss.comm. 20.5 p.103,20

XVII,10-13 quia ...] cf. Remig.Autiss.comm. 19.11 p.101,28-31

7 musae] musicae Ve

8 Melpomoni Ve Tersicone Ve campi] campo Mo id est deportator] om. VeMo et subvolare-volare] om. VeMo id est nutritoria-cara] om. Ve id est nutritoria su-
prascr. Mo et sibi cara] om. Mo

9 theotonlia Ve proferentem] praeferentem Ve

10 idcirco] quas IX sorores Pa

12 a pulsu Pa corr. ex appulsu Le duorum] om. Pa gutturi Ve

13 enim] om. Pa aliquid ex his MoPa erit] add. Pa: Nomina IX sororum haec sunt. Urania. Polimia. Etrope. Melpona. Erato. Terpsicola. Calliope. Clio et terra thalia.

Cap. XVIII om. BrMcOlMũOb. Me solum habet 7-31; Pa solum habet 2, 8-10

1 institutionis musicae VeMo longe Ve

2 Namque-sint] Sed pauci sunt Pa Nam VeMo tamen-possunt] om. Pa

demonstrare non possunt. ³ Rursus cum multi sint, qui eam digitis operentur, vel vocis sono promant, eius tamen vim atque naturam minime intellegunt. ⁴ Denique si roges cytharaedum sive lyricum vel alium quemlibet instrumentorum musicorum notitiam habentem, ut tibi pandat tonos, semitonia vel consonantias, ostendat cognitionem cordarum, qualiter illa corda ad aliam rata numerorum proportione societur; nullum tibi penitus ex his dabit responsum. ⁵ Solum hoc confitebitur, quod hec ita faciat, sicut a magistro accepit et didicit. ⁶ Cum igitur a scientibus et a nescientibus se musica ex permaxima parte abscondit, quasi in profundo oblecta caligine iacet. ⁷ Hinc aiunt fabulam Orphei et Euridicis esse confictam. ⁸ Siquidem Orpheus Euridicem nimpham amavit, quam sono cythare mulcens uxorem duxit. ⁹ Hanc Aristeus pastor dum amans sequitur, illa fugiens in serpente incidit et mortua est. ¹⁰ Quod cum maritus cognovisset, eam sono cytharae de inferno ad superos conatus est revocare; sed minime valuit. ¹¹ Orpheus dicitur quasi oreon phone, id est optima vox. ¹² Euridices interpretatur profunda diiudicatio. ¹³ Orpheus ergo vult revocare de inferno Euriticem sono cythare, sed non praevalet, quia humanum ingenium conatur profunditatem armonice subtilitatis penetrare et eam certis rationibus diiudicare et discernere et ad lucem, id est ad scientiam revocare; sed illa humanam cognitionem refugiens in tenebris ignorantiae latet.

246a

¹⁴ Interea sciendum est, quod non ille dicitur musicus, qui eam manibus tantummodo operatur, sed ille veraciter musicus est, qui de musica naturaliter novit disputare, et certis rationibus eius sensum enodare. ¹⁵

XVIII,8-9 cf. Fulgent.mitilog. III,10 (p.77,10-12)

XVIII,11-12 cf. Fulgent.mitilog. III,10 (p.77,16-17)

XVIII,15-17 cf. Boeth.mus. I,34 (223,28-224,4)

3 promant] praemant *VeMo*

4 sive] vel *VeMo* vel alium] aut alium *VeMo* notitiam musicorum *VeMo* habentem-semitonia] *om. Le* vel consonantias-cordarum] consonantias cordarum cognitionem *VeMo* societur] sonetur *Mo* ex his dabit] dabit ex his *Mo* dabit *Ve*

6 a nescientibus] nescientibus *Ve* a se nescientibus *Mo* ex permaxima] maxima ex *Ve* maxima *Mo*

7 Hinc-fabulam] *om. Me* Euridicis] erudicis *Me*

8-10 Quia latet sicut euridicis quam voluit orpheus eam sono cithare a morte revocare sed non valuit. *Pa*

8 Orpheus] *om. Ve* erudicem *Me*

10 ad-revocare] revocare studuit *VeMoMe*

11 oreon] orton *Me* optima] optativa *Ve*

12 erudices *Me*

13 euridicen revocare de inferno *VeMoMe* erudicen *Me* armonicae profunditatem *VeMoMe* lucem-revocare] scientiae lucem revocare *VeMo* scientiae lumen revocare *Me* refugiens cognitionem *MoMe* fugiens cognitionem *Ve*

14 ille non *Ve* eam-tantummodo] solummodo manibus *Me* ea *Ve* est musicus *Me* sensus *Le*

Omnis enim ars, omnisque disciplina honorabiliorem naturaliter habet rationem quam artificium, quod manu atque opere artificis exercetur. ¹⁶

246b

Multo enim maius est scire, quod quisque faciat, quam facere, quod ab alio discit. ¹⁷ Etenim artificium corporale quasi serviens famulatur; ratio vero quasi domina imperat. ¹⁸ Tanto igitur praeclarius est scientia musicae in cognitione rationis, quantum corpus superatur a mente. ¹⁹ Unde fit, ut cum ratio operandi actu non egeat, manuum opera nulla sint, nisi ratione ducantur. ²⁰ Huc accedit, quod ita dicamus: Corporales artifices non ex musica disciplina, sed ex ipsis potius instrumentis acceperunt vocabula. ²¹ Nam cytharedus ex cythara, lyricus ex lyra, tybicina a tybia, ceterique suorum instrumentorum vocabulis nuncupantur. ²² Musicus autem non ab aliquo instrumento, sed ab ipsa musica nomen accepit. ²³ Is itaque musicus est, qui ratione perpensa canendi scientiam non servitio operis, sed imperio speculationis assumpsit. ²⁴ Quisquis igitur harmonicae institutionis vim atque rationem penitus ignorat, frustra sibi nomen cantoris usurpat, tam etsi cantare optime sciat. ²⁵ Neque enim ille, qui lectionem legit, sed qui lectionem exponit, magister appellatur. ²⁶ Et licet pueri psalmodum verba memoriter decantent, ab eorum tamen scientia alieni existunt, quia eorum sensus mysticos penetrare nesciunt. ²⁷ Itaque sicut non sufficit in visu eruditus viris colores formasque conspiciere, nisi etiam, quae sit horum proprietas, investigaverint: sic non sufficit cantilenis musicis animum oblectari, nisi etiam, quali inter se iuncte sint sonorum vel vocum proportione, discatur. ²⁸ Haec ex multis pauca perstrinximus, ne musicis ac peritis cantoribus de nostra imperitia risum praeberemus. ²⁹ Nequaquam autem haec legenda Walcaudo proponimus, vel ad talia discenda eius animum provocamus; frustra enim lyra asino canitur. ³⁰ Sed

247a

XVIII,18 cf. Boeth.mus. I,34 (224,6-7)

XVIII,19 cf. Boeth.mus. I,34 (224,11-13)

XVIII,20-21 cf. Boeth.mus. I,34 (224,14-18); Aurelian. VII,6

XVIII,23 cf. Boeth.mus. I,34 (224,18-20)

XVIII,26-27 cf. Boeth.mus. I,1 (187,12-16)

XVIII,29 frustra ...] cf. Hieron.ep. XXVII

15 naturaliter] *om. VeMoMe*

16 maius] *magis Ve*

18 rationis cognitione *VeMoMe* quanto *Ve*

20 quod ut ita *VeMoMe* accipere *Ve*

21 tybicinae *Mo* tybicine *Me*

24 igitur huius *VeMoMe* tam etsi] tamen si *Ve*

25 appellatur] *est MoMe*

26 decanter *Me*

27 formas *Ve*

28 Haec autem *Me*

29 Walcaudo] *cuidam stulto VeMo* cuiquam *stulto Me*

30 scientes vos] *quem scimus VeMoMe* atque-cantorem] *perfectumque cantorem esse*

scientes vos egregium atque perfectum esse cantorem, cum vestra excellenti prudentia et cum aliis peritis cantoribus nostra sit sermocinatio et disputationis ratio. ³¹ Huius epistolae verba vobis tantum et perpaucis aliis musicis, si quando ea legitis, conloquantur; ceteros vero ita submoveamus, ut qui capere intellectu nequiverint, ad ea etiam legenda videantur indigni.

<XIX.> ¹ Ceterum ne aliquid intactum, quod ad susceptum negotium pertinet, preterisse videamus, illud in calce ponimus, quod supra suo in loco, si memoriae non defuisset, oportuerat commemorare. ² Quaeritur a nonnullis, quid significant illa verba, per quae tonorum sonoritatem in naturali musica discernimus; id est Nonannoene et Noeais et Noioeane et his similia, et utrum interpretari eorum sensus possit. ³ Ad quod respondendum, quod omnino nullam recipiunt interpretationem; neque enim quicquam significant, sed ad hoc sunt tantum a Grecis reperta, ut per eorum diversos ac dissimiles sonos tonorum admiranda varietas aure simul et mente posset comprehendi.

247b

<XX.> ¹ Sed iam prolixus sermo finem prestolatur. ² Excellentiam vestram superna providentia omni sanctae suae ecclesiae profuturam per multa annorum curricula incolumem conservare dignetur, reverentissime papa.

EXPLICIT EPISTOLA DE ARMONICA INSTITUTIONE.

XIX,2-3 cf. Aurelian. IX,3-4

Me vestra] huius *VeMoMe* cum aliis peritis cantoribus] s. qui nobis facie sunt incogniti *suprascr. Mo* peritis] *om. Ve* sit] fit *VeMoMe*
31 vobis] nobis *VeMoMe* colloquantur *Ve*

Cap. XIX om. McOlMũObPa

1 videamur] *Ve* in loco suo *Me*

2 Nonannoene] *None noeane Me* Noeais] *Noeais Ve* Noioeane] *noeoeane Mo*
Noeoeane *Me*

3 hoc tantum a grecis sunt *Me* posset] *pos Br*

Cap. XX om. McOlMũObPa. VeMoMe habent solum 1.

1 iam] etiam *Br* prestolatur] *postulat Br*

2 incolumen *Br* reverentissimae *Le*

D. Oddonis abbatis, ut videtur Cluniacensis tonarius (GS1, p.247-250)

Die Quellen Gerberts: Monte Cassino, Bibl. Abbaziale 318, p.125-127

Neuedition: Anonymous, *De modorum formulis et tonarius*. Ed. C. W. Brockett, CSM 37 (in Vorbereitung)

Eine umfangreiche Bestandsaufnahme der verschiedenen Redaktionen des Tonars hat M. Huglo: *Les Tonaires*, Paris 1971, S.182-224 gegeben. Huglo hat als Verfasser der ursprünglichen Redaktion den Abt Odo von Arezzo (1105-1107) namhaft gemacht. Gerbert druckte aus der Handschrift Monte Cassino nur den Prolog und die theoretischen Einleitungen zu den einzelnen Tonarten, den gesamten Tonar in einer anderen Redaktion hat Coussemer in seinen *Scriptores* II, S.78-109 veröffentlicht.

D. Oddonis dialogus de musica (GS1, p.251-264)

1. ANONYMI PROLOGUS IN ANTIPHONARIUM (GS1, P.251-252)

Die Quellen Gerberts: Paris, Bibl. Nationale lat. 7211, fol.106r

Neuedition: M. Huglo: „Der Prolog des Odo zugeschriebenen ‚Dialogus de Musica‘“, in: *AfMW XXVIII*, 1971, S.134-146

Vgl. M. Huglo: Art. Odo, in: *The New Grove* 1980, s.v.

2. ANONYMI DIALOGUS DE MUSICA (GS1, P.252-264)

Die Quellen Gerberts: Admont 494 (jetzt Rochester, Sibley Musical Library), fol.1r-11r

München, clm 14663, fol.21v-24v

Paris, Bibl. Nationale lat. 7211, fol.105v-115r

Wien, Österr. Nationalbibl. cpv 2503, fol.37r-42r

Neuedition: K.-W. Gümpel (in Vorbereitung)

Vgl. M. Huglo: „L'auteur du ‚Dialogue sur la Musique‘ attribué a Odon“, in: *RdM LV*, 1969, S.121-171

**D. Oddo de musica
(GS1, p.265-284)**

1. ANONYMUS DE MUSICA (GS1, P.265-283A)

Die Quellen Gerberts: ms. San-Blasianum (verbrannt)
Leipzig, Universitätsbibl. 1492, fol.100r-107r
Neuedition: K.-W. Gumpel (in Vorbereitung)

2. EXCERPTA EX AURELIANO REOMENSI (GS1, P.283A-284)

Die Quellen Gerberts: ms. San-Blasianum (verbrannt)
Die Exzerpte stammen aus Aurelianus Reomensis cap.IV, V und VIII.

**Regulae domni Odonis de rhythmicachia
(GS1, p.285-295)**

Die Quellen Gerberts: Wien, Österr. Nationalbibl. cpv 2503, fol.49r-57v
Neuedition: A. Borst: *Das mittelalterliche Zahlenkampfspiel*. Supplemente zu den Sitzungsberichten der Heidelberger Akademie d. Wissenschaften, Phil.-hist. Kl. Bd.5, Jg. 1986, Heidelberg 1986

Es handelt sich bei diesem Text um keinen Musiktraktat, wenngleich das Spiel musiktheoretische Elemente verwendet. Die Aufschlüsselung der Texte, die in der Hs. Wien kompiliert sind, findet man auf S.311 f. Als Verfasser des Textes darf nach Borst Odo von Tournai (um 1090) gelten.

**Regulae domni Oddonis super abacum
(GS1, p.296-302)**

Die Quellen Gerberts: Wien, Österreichische Nationalbibl. cpv 2503, fol.43r-48v

Da es sich auch bei diesem Text nicht um Musiktheorie handelt, verzichte ich auf eine Neuedition. Weitere Handschriften des Textes: Cambridge, Trinity College 1441; Firenze, Bibl. Med. Laurenziana Plut. XXIX. 48; London, British Libr. add. 10355. Borst aaO S.116 ff. hat festgestellt, daß der Text Gerland von

Besançon benutzt, also nicht vor 1084 entstanden ist. Vgl. auch Th. H. Martin: „Recherches nouvelles concernant les origines de notre système de numération écrite“, in: *Revue archéologique* XIII, 1856, p.541 ff.; M. Cantor: *Vorlesungen über Geschichte der Mathematik*, Leipzig 1907, S.844

Eiusdem Oddonis quomodo organistrum construatur (GS1, p.303)

1. MENSURA ORGANISTRI (GS1, P.303A)

Die Quellen Gerberts: Wien, Österreichische Nationalbibl. cpv 2503, fol.42r
Vgl. dazu J. Smits van Waesberghe, *De Guidone* S.170 f. (Mensura 34)

Quomodo organistrum componatur.

303a ¹ In primis a capite iuxta primum plectrum, infra usque ad aliud plectrum, quod ponitur post rotulam, per duos passus metire et in primo passu pone ·c·, secundus finit. ² A ·c· ad finem metire per III et IIII^{us} retro reddit ·G·. ³ A ·G· ad finem per III et IIII^{us} retro pone ·D·. ⁴ A ·D· ad finem per IIII et in primo passu pone ·a·. ⁵ De ·a· ad finem per III et retro pone ·E· et ab ·E· ad finem per III in primo passu pone ·h·. ⁶ Item a ·c· ad finem per II et III retro pone ·F·; ab ·F· ad finem per IIII in primo passu pone ·b·.

Wien, Österreichische Nationalbibl. cpv 2503, fol.42r

2. MENSURA FISTULARUM „IN MENSURIS“ (GS1, P.303A-303B)

Die Quellen Gerberts: Wien, Österreichische Nationalbibl. cpv 2503, fol.42r
Neuedition: K.-J. Sachs, *Mensura fistularum*. Stuttgart 1970, S.132

Adelboldi musica (GS1, 303-312)

Die Quellen Gerberts: München, clm 18914, fol.33r-39r

Es ist mehrfach festgestellt worden, daß es sich bei diesen Texten um zwei Exzerpte aus Boethius, *De institutione musica* handelt; zuerst von W. Brambach:

Die Musiklitteratur des Mittelalters bis zur Blüthe der Reichenauer Sängerschule, Karlsruhe 1883, S.14; die Diskussion abschließend H. Schmid: „Zur sogenannten Musica Adelboldi Traiectensis“, in: *AM XXVIII*, 1956, S.69-73. Die Zuschreibung ist demnach falsch. Die Exzerpte enthalten Boethius, mus. IV,18 (Friedlein p.348,4 - 349,14) und IV,6 - IV,11 (Friedlein p.318,7 - 334,9).

Bernelini musica (GS1, p.312-330)

Die Quellen Gerberts: Roma, Bibl. Apost. Vaticana Reg. lat. 1661, fol.34r-40v

Die Traktatgruppe ist in der bei Gerbert abgedruckten Form nur in der Handschrift Roma, Vat. Reg. lat. 1661 vorhanden. Von Bernelinus stammt lediglich der in der Handschrift vorausgehende *Liber abaci*. Eine sehr viel spätere Hand (s.XVIII ?) hat im Inhaltsverzeichnis auf dem Vorsatzblatt notiert: „Bernelini abacus, musica ...“. Diese Bemerkung, der natürlich keinerlei Beweiskraft zukommt, führte zu der Zuschreibung der Musikabhandlung an Bernelinus. Zuerst hat wiederum Brambach in seiner Schrift *Die Musiklitteratur des Mittelalters bis zur Blüthe der Reichenauer Sängerschule*, Karlsruhe 1883, S.14-15 auf diesen Irrtum hingewiesen. Der Text stellt sich als Sammlung von kleinen musiktheoretischen Stücken heraus, die in verschiedenen Zusammenstellungen in mehreren Handschriften auftauchen. Folgende Einzeltexte können aufgrund der Überlieferung isoliert werden (in Klammern gesetzte Handschriften bezeichnen unvollständige Überlieferung):

1. Mensura monochordi „Dimidium proslambanomenos“
Br, Ce, Ch, Kr, Le, Lh, Ls, Mi, Pr, Re
2. Anonymus de speciebus „Prima species“
Br, (Ce), Ch, (Fl), (Fn), (Kr), (Le), (Lh), (Mi), (Pa), Pr, Re
3. Mensura fistularum „Rogatus“
(Ce), Ma, Mo, (Mü), Ps, (Ps), Re, Rv
4. Anonymus „A summa quacumque locata“
Lz, Ma (2), Me, Mo (2), Ps, Re (2), Rv (2)
5. Tabula trium generum musicae
Ma, Mo, Re, Rv
6. Mensura fistularum „Si tonum“
Ce, Ps, Re
7. Mensura fistularum „Si fistulae II“
Ps, Re
8. Mensura monochordi „In primo diapason E habet totum F“
Ba, Ce, Kr, Ma, Mo, Ps, Pr, Re, Rv, Wi

Die Überlieferung bietet folgendes Bild:

<i>Ba</i> = Barcelona, Archivo d.l. Cor. d. Arag. Cod. Ripoll 42, fol.63rv, s.XI	8
<i>Br</i> = Bruxelles, Bibl. Royale 10078-95, fol.45r, s.XI	1,2
<i>Ce</i> = Cesena, Bibl. Malatest. S.XXVI.1., fol.177rv,196, s.XV	9,1,(2),(3),6
<i>Ch</i> = Chartres, Bibl. municipale 130 (390), fol.29rv, s.XI	2,1
<i>Fl</i> = Firenze, Bibl. Med. Laurenziana Ashb. 1051, fol.72r, s.XV	(2)
<i>Fn</i> = Firenze, Bibl. Nazionale Conv. Soppr. F.III.565, fol.74v-75r, s.XII	(2)
<i>Kr</i> = Krakow, Bibl. Jagiell. Rkps BJ 1965, fol.26v, 39r, s.XI	8,1,(2)
<i>Lh</i> = London, British Libr. Harley 3199, fol.69v-70v, s.XI ex.	1,(2)
<i>Ls</i> = London, British Libr. Sloane 1621, fol.4r, s.XII	1
<i>Le</i> = Leipzig, Universitätsbibl. 1492, fol.50r, s.XII-XIII	1,(2)
<i>Ma</i> = Madrid, Bibl. Nacional 9088, fol.125r-128v, s.XI	3,4,8,5
<i>Mi</i> = Milano, Bibl. Ambros. D.5.inf., fol.30v-31r, s.XIV	1,2
<i>Mo</i> = Montpellier, Bibl. de l'Ecole de Médec. H 491, fol.81r-93v, s.XI	3,4,5,8,4
<i>Me</i> = München, clm 14836, fol.126v-127r, s.XI	4
<i>Mü</i> = München, clm 18914, fol.40r, s.XI	(3)
<i>Pa</i> = Paris, Bibl. Nationale lat. 10509, fol.67rv, s.XII	(2)
<i>Ps</i> = Paris, Bibl. Nationale lat. 7377 C, fol.44r-47v, s.XII	7,(3),6,8,3,4
<i>Pr</i> = Praha, Státní knihovna XIX C 26, fol.12r-13v, ca.1100	1,2,8
<i>Re</i> = Roma, Bibl. Apost. Vat. Reg. lat. 1661, fol.34r-40v, s.XII	1,2,3,4,5,6,7,8,4
<i>Rv</i> = Roma, Bibl. Apost. Vaticana Vat. lat. 4539, fol.85r-93v, s.XV	3,4,5,8,4
<i>Wi</i> = Wien, Österreichische Nationalbibl. cpv 55, fol.208v, s.XI	8

1. MENSURA MONOCHORDI „DIMIDIUM PROSLAMBANOMENOS“ (GS1, P.313A)

Die Quellen Gerberts: Roma, Bibl. Apost. Vaticana Reg. lat. 1661, fol.34r

Ein vollständiges Stemma der Handschriften läßt sich wegen der relativ geringfügigen Varianten nicht aufstellen. Folgende Beobachtungen waren für die Textgestaltung ausschlaggebend:

Die Handschriften lassen sich in zwei Gruppen einteilen:

Ch, Br, Pr, Re und *Ls* bilden die Gruppe, die ich der Textgestaltung zugrunde gelegt habe. *Ch, Br, Pr* und *Re* haben den vollständigen Text der Traktate 1 und 2. *Ch, Re* und *Ls* sind weitgehend frei von Textfehlern und eigenen Varianten. *Br* und *Pr* haben einige gemeinsame Fehler.

Lh, Mi, Kr, Le und *Ce* bilden eine zweite Gruppe, die aus einer Variante in Satz 2 kenntlich wird. *Kr, Le* und *Ce* brechen in Text 2 an derselben Stelle ab; *Kr* und *Le* sind eng verknüpft durch zahlreiche gemeinsame Fehler. *Lh* und *Mi* haben einige charakteristische gemeinsame Varianten und denselben Umfang.

[CITA ET VERA DIVISIO MONOCHORDI IN DIATONICO GENERE]

¹ Dimidium proslambanomenos est mese. ² Huius autem dimidium est nete hyperboleon, cuius tertia pars sibi addita est nete diezeugmenon. ³ Eiusdem nete hyperboleon medietas similiter ei addita est paranete diezeugmenon, cuius quarta pars est paranete hyperboleon. ⁴ Huius autem medietas sibi addita est trite diezeugmenon. ⁵ Huius autem quarta pars est trite hyperboleon. ⁶ Nete diezeugmenon autem tertia pars sibi addita est paramese.

313a

⁷ Ecce habes octo divisiones, quarum unicuique da suam diapason, scilicet usque proslambanomenos, et habebis XV sonos in bis diapason constitutos.

ChBrPrReLsLhKrLeMiCe

CITA-GENERE] *om. ChBrLhMi* Divisio monocordi in diatonico genere *KrLe*

1 Dimidium] *glo.*: pro dimidia pars *Kr* proslambanomenos] proslambanomenos *Lh* totius monocordi *KrLe* est] *E. Ls*

2 Huius] *glo.*: s. mese *Kr* est] *om. Lh* nete hyperboleon] *glo.*: a *Le* cuius] *glo.*: i. mese *Kr* i. nete hyperboleon *Le* tertia] si tertia *Mi* pars] *om. LhBrPr* sibi] si sibi *LhKr* addita est] est addita est *LhKrLeCeMi*; *glo.*: s. per hyperboleon ab alio latere per diatesseron sic *Kr* diezeugmenon] diezemenon *Br*; *glo.*: s. per diapente *Kr e Le*

3 medietas] *glo.*: s. paranete diezeugmenon s. per diapente *Kr* ei] *om. Mi*; *glo.*: s. hyper *Kr* addita] *om. Ch* est] cum *Ce* paranete] *glo.*: *G Le* diezeugmenon-paranete] *om. Lh* cuius] *glo.*: i. paranete diezeugmenon *Le*

4 Huius] *glo.*: i. paranete hyperboleon *KrLe* autem] *om. KrLe* si sibi *Kr* addita] data *Le* est] est est *KrLe* trite diezeugmenon] *glo.*: *E Kr*

5 Huius] *glo.*: i. trite diezeugmenon *Le* autem] *om. KrLe* est] *om. LhMiCe* perhiboleon *Re*

6 diezeugmenon] *glo.*: Genitivus est *Le* pars] *add.*: a mese usque in nete diezeugmenon facit tonum inter mese et paramese. *Kr* sibi addita est] si sibi addita est erit *KrLe*

7 da] dat *Kr* suam] suum *Ch* proslambanomenos] proslambanomenonem *LsMi* proslambanomenonem *Lh* habebis] habes *Ce* bis] his *Lh* constitutos] *add. Le*: Media autem trite iperboleon sibi addita erit sinemenon

2. ANONYMUS DE SPECIEBUS „PRIMA SPECIES“ (GS1, P.313A-314A)

Die Quellen Gerberts: Roma, Bibl. Apost. Vaticana Reg. lat. 1661, fol.34rv

Die Handschriften *Fn*, *Fl* und *Pa*, die nur Text 2 enthalten, bilden eine gemeinsame Gruppe, die an der Umstellung der Speciesordnung in Satz 2 und 3 erkennbar ist. In *Br* hat ein Korrektor in Text 2 radiert und die veränderte Ordnung der Species aus dieser Gruppe übernommen. *Fl* ist wahrscheinlich eine direkte Kopie von *Fn*.

Ansonsten gilt auch hier das zu Text 1 Gesagte.

- 313a ¹ Prima species diatessaron constat ex tono, semitonio et tono. ² Secunda ex duobus tonis et semitonio. ³ Tertia ex semitonio et duobus tonis. ⁴ Prima species diapente constat ex prima specie diatessaron adiecto tono superius. ⁵ Secunda ex secunda diatessaron adiecto tono superius. ⁶ Tertia ex tertia diatessaron adiecto tono superius. ⁷ Quarta ex prima specie diatessaron adiecto tono inferius.
- 313b ⁸ Protus constat ex prima specie diapente et prima specie diatessaron superius. ⁹ Subiugalis eius ex eadem specie diapente et eadem specie diatessaron inferius. ¹⁰ Deuterus constat ex secunda specie diapente et secunda specie diatessaron superius. ¹¹ Subiugalis eius ex eadem specie diapente et eadem specie diatessaron inferius. ¹² Tritus constat ex tertia specie diapente et tertia specie diatessaron superius. ¹³ Subiugalis eius ex eadem specie diapente et eadem specie diatessaron inferius. ¹⁴ Tetrardus constat ex quarta specie diapente et prima specie diatessaron superius. ¹⁵ Subiugalis eius ex eadem specie diapente et eadem specie diatessaron inferius.

ChBrPrRe; LhMi solum habent 1-20; Pa solum habet 1-17; KrLeCeFnFl solum habent 1-15

Quem unusquisque tonorum locum in natura musicae optineat inter simphonias. *Pa*
De expositione specierum diatessaron diapente et tonis. *Fl*

1 et semitonio *Pa* et] *om. Ce*

2 Secunda ex semitonio (emitonio *Fn*) et duobus tonis *BrFnFlPa*

3 Tertia ex ditono et semitonio *Br* Tertia ex duobus tonis et semitonio *FnFlPa*

4 constat] *om. BrPr* abiecto *Fn*

5 ex secunda specie *Br*

6 Tertia diapente *Fn* ex-superius] ex tritono et semitonio *Br* ex tertia specie *Pr*
diatessaron] *om. LhKrMiCe* inferius *ReLhKrLeMiCePa* superius-7 tono] *om. Pr*

7 Quarta ex ditono et semitonio et tono *Br* prima] quarta *FnFl* diatessaron specie
Fl adiecto] adiuncto *LhCe*

8 Protus] Autenticus protus *Fn* Autentus protus *Fl* et ex prima *FnFl* superius]
om. Ce

9 *om. Ce* Subiugalis eius] Plagis proti constat *FnFl* diapente specie *Kr* et] qua et
autenticus eius et ex *Fn* quam et autentus eius et ex *Fl* specie] *om. FnFl* inferius]
superius *Re*; *add. Ch in marg.*: protus appellatur primus tropus autenticus i. dorius.

10 *om. Ce* Deuterus] Autenticus deuterus *Fn* Autentus deuterus *Fl* et secunda] et
ex eadem *FnFl* specie] *om. Pa* superius] inferius *Pr*

11 Subiugalis-diatessaron] *om. Ce* Subiugalis eius] Subiugalis vero eius *Le* Plagis deuteri
constat *FnFl* et eadem] et ex eadem *FnFl* eadem] tertia *Re* specie] *om. Kr*
inferius] *add. Ch in marg.*: Deuterus secundus autenticus i. frigijs.

12 Tritus] Autenticus tritus *Fn* Autentus tritus *Fl* tertia] quinta *FnFl* et tertia] et
ex eadem *FnFl* tertia] eadem *BrPr*

13 et eadem] et ex eadem *FnFl* inferius] *add. Ch in marg.*: Tritus tertius autenticus
i. lidius.

14 Tetrardus] Autentus tetrardus *FnFl* et prima specie] et ex eadem *FnFl*

15 Subiugalis eius] Plagis tetrardi constat *FnFl* et eadem] ex eadem *Kr* et ex eadem
FnFl specie] *om. KrCe* inferius] *add. Ch in marg.*: Tetrardus quartus autenticus i.
hypermixolidius.

¹⁶ Omnis tropus subiugalis eandem habet diapente vel diatessaron quam autenticus eius. ¹⁷ Differunt autem, quod autenticus diatessaron habet supra diapente, subiugalis infra. ¹⁸ Protus et tetrardus contrarii sunt, eo quod diapente protii habet prius duos tonos et postea semitonium et in fine tonum, diapente vero tetrardi prius tonum et semitonium, postea duos tonos. ¹⁹ Concordant autem prima specie diatessaron excepto quod tetrardi est inferior. ²⁰ Deuterus et tritus omnino contrarii sunt, cum diapente deuteri prius tres tonos habeat et postea semitonium, diapente vero triti prius semitonium, postea tres tonos, et diatessaron deuteri sit duorum tonorum et semitonii, diatessaron autem triti semitonii et duorum tonorum. ²¹ Si converteris diapente protii, efficitur diapente tetrardi; rursus tetrardi diapente conversa resonat diapente protii, diatessaron vero ipsorum non convertitur. ²² Si converteris diapente deuteri, efficitur diapente triti; rursus triti diapente conversa resonat diapente deuteri; similiter converti potest et diatessaron eorum.

314a

16 tropus] autem tropicus *Pa* eandem] eadem *Ch* quam] quam et *BrPr* eius] est *Mi*

17 Differunt] Distat *LhMi* Differtur *Pa* autenticus] autenti *BrPr*

18 postea duos tonos] et postea duos tonos *Lh*

19 Concordat *Mi* est inferior] inferior est *BrPr* est superior *LhMi*

20 deuteri] teutri *Re* tonos III *Br* diapente vero-22 eorum] *om. LhMi* et semitonii] et semitonium *Re* triti-tonorum] triti et duorum tonorum *Br* triti est (*add. supra lin.: semitonii et*) duorum tonorum *Pr*

21 rursus tetrardi] rursus tetrardi *Br*

22 similiter converti potest et] similiter et converti potest *Re*

3. MENSURA FISTULARUM „ROGATUS“ (GS1, P.314A-325B)

Die Quellen Gerberts: Roma, Bibl. Apost. Vaticana Reg. lat. 1661, fol.34v-39r

Neuedition: K.-J. Sachs, *Mensura fistularum*, Stuttgart 1970, S.59-77

4. ANONYMUS „A SUMMA QUACUMQUE LOCATA“ (GS1, P.325B-326B)

Die Quellen Gerberts: Roma, Bibl. Apost. Vaticana Reg. lat. 1661, fol.39r

Neuedition: K.-J. Sachs, *Mensura fistularum II*, Murrhardt 1980, S.178-179

Zusätzlich zu der bei Sachs angegebenen Überlieferung findet sich der Text in mehreren Handschriften von Boethius, mus., wo er als Marginalglosse verschiedenen Stellen zugeordnet wird: Leipzig, Universitätsbibl. 1492 und 1493, Madrid, Bibl. Nacional 9088 und Wien, Österreichische Nationalbibl. cpv 55.

5. TABULA TRIUM GENERUM MUSICAE (GS1, P.326-328)

Die Quellen Gerberts: Roma, Bibl. Apost. Vaticana Reg. lat. 1661, fol.39r-40r

Die Tafeln sind eine tabellarische Auflistung der Monochorddarstellung in Boethius, mus. IV,11. Sie geben die Teilungszahlen, ihre Differenzen, die von Boethius eingeführten Buchstabenmarkierungen für die einzelnen Töne, schließlich das Intervall, den mittelalterlichen Tonbuchstaben, den griechischen Namen des Tons und eine Angabe, ob der Ton in den Genera beweglich ist oder nicht.

6. MENSURA FISTULARUM „SI TONUM“ (GS1, P.328A-329A)

Die Quellen Gerberts: Roma, Bibl. Apost. Vaticana Reg. lat. 1661, fol.40r

Neuedition: K.-J. Sachs, *Mensura fistularum*, Stuttgart 1970, S.52

7. MENSURA FISTULARUM „SI FISTULAE II“ (GS1, P.329A)

Die Quellen Gerberts: Roma, Bibl. Apost. Vaticana Reg. lat. 1661, fol.40r

Neuedition: K.-J. Sachs, *Mensura fistularum*, Stuttgart 1970, S.51

8. MENSURA MONOCHORDI „IN PRIMO DIAPASON E HABET TOTUM F“ (GS1, P.329B-330A)

Die Quellen Gerberts: Roma, Bibl. Apost. Vaticana Reg. lat. 1661, fol.40rv

Die Überlieferung teilt sich in drei Gruppen, von denen keiner eine besondere Priorität zugestanden werden kann:

Die Handschriften *Ma*, *Mo*, *Wi*, *Re* und *Rv* sind als Gruppe leicht durch die gemeinsame Überschrift und die Auslassungen der Konsonanzzuweisungen („quod est tonus“ etc.) ab Satz 13 zu erkennen. *Rv* ist als Abschrift von *Mo* schon von N. Bubnov, *Gerberti opera mathematica*, Berlin 1899, S.LXXXI erkannt und von K.-J. Sachs, *Mensura fistularum* II, Murrhardt 1980, S.176 und 268 bestätigt worden.

Ps und *Pr* lassen die Konsonanzzuweisungen bereits ab Satz 8 weg, was für die Abhängigkeit von einer gemeinsamen Quelle spricht.

Ba, *Kr* und *Ce* haben den vollständigen Text und einige charakteristische Varianten (z.B. Auslassung in Satz 10; Satz 11 „simul et diatesseron“).

Da der Text sprachlich völlig anspruchslos ist, ergibt sich die Textgestaltung allein aus der sachlichen Richtigkeit.

¹ IN PRIMO DIAPASON ·E· habet totum ·F· et eius octavum, id est 329b
sesquioctavum.

² ·D· totum ·E· et eius octavum, id est epogdoum.

³ ·C· totum ·F· et eius tertium, quod est sesquitercium vel epitrita, id
est diatessaron.

⁴ ·B· totum ·C· et eius octavum, quod est tonus, vel totum ·E· et eius
tertium, quod est diatessaron, vel totum ·F· et eius medium, quod est
diapente.

⁵ ·A· totum ·B· et eius octavum, quod est tonus, vel totum ·D· et eius
tertium, quod est diatessaron, vel totum ·E· et eius medium, quod est
diapente.

⁶ ·G· habet totum ·C· et eius tertium, quod est diatessaron.

⁷ ·G· autem, quod est trite sinemenon, habet totum ·D· primi diapason
et eius medium, id est diapente. G. G. A. B. C. D. E. F.

⁸ IN SECUNDO DIAPASON ·F· habet totum ·G·, et eius octavum,
quod est tonus, vel totum ·B· et eius tertium, quod est diatessaron, vel
totum ·C· et eius medium, quod est diapente, vel aliud ·F· duplo, quod est
diapason.

⁹ ·E· totum ·F· et eius octavum, quod est tonus, vel totum ·A· et eius
tertium, quod est diatessaron, vel totum ·B· et eius medium, quod est
diapente, vel aliud ·E· duplo, quod est diapason.

¹⁰ ·D· totum ·E· et eius octavum, quod est tonus, vel totum ·G· trite 330a

BaKrCeMaMoWiReRvPsPr

Mensura monochordi vel organorum in genere diatonico *MaMoReRv*

1 IN PRIMO DIAPASON MENSURA *MaMoWiRv* habet totum] habet *Re* totum
habet *Ps* octavam *Ma* sesquioctavam *Ma* sexquialterum *Ps*

2 ·E·] ·F· *Pr* ·G· *BaCe* octavam *Ma* ypodoum *Ps*

3 ·C·] ·E· *Ce* tertium] tertiam *Ma* toti *Ps* quod] id *PsPr* sesquitercia *BaKrCe* epi-
tritum *MaPsPr* id] quod *Kr*

4 octavam *Ma* quod] qui *Ba* tertium] *om. Kr* tertiam *Ma* vel totum F-diapente]
om. Ps

5 octavam] *Ma* quod est tonus] *om. PsPr* id est tonus *BaKr* id est tonum *Ce* vel
totum] *om. Kr* quod est diatessaron] *om. PsPr* quod est diapente] *om. PsPr*

6 habet] haec *Pr* ·C·] ·E· *Ce* tertiam *Ma* quod est diatessaron] *om. PsPr*

7 quod est] quod *WiPs* sineugmenon *Ce* primum *Kr* id est] quod est *PsPr* G.-F.]
om. BaKrCe g. G. *MaMoReRv* G. g. *Ps*

8 IN SECUNDO DIAPASON MENSURA *MaMoWiReRv* habet totum ·G·] totum
·G· *Ps* totum ·G· habet *Ce* octavam *Ma* quod est tonus] *om. PsPr* vel totum ·B·]
·B· *Ps* tertiam *Ma* quod est diatessaron] *om. PsPr* ·C·] ·E· *Ps* quod est diapente]
om. PsPr quod est diapason] *om. PsPr*

9 quod est tonus] *om. PsPr* id est tonum *BaKrCe* eius] *om. Kr* tertium] *om. Ps*
quod est diatessaron] *om. PsPr* quod est diapente] *om. PsPr* ·E·] ·F· *Rv* quod est
diapason] *om. PsPr*

sinemenon, et eius tertium, quod est diatessaron, vel totum ·A· et eius medium, quod est diapente, vel aliud ·D· duplo, quod est diapason.

¹¹ ·C· totum ·F· et eius tertium, quod est diatessaron, vel totum ·G· paramese, et eius medium, quod est diapente, vel aliud ·C· duplo, quod est diapason.

¹² ·B· totum ·C· et eius octavum, id est tonus, vel totum ·E· et eius tertium, quod est diatessaron, vel totum ·F· et eius medium, id est diapente, vel aliud ·B· duplo, id est diapason, vel aliud ·F· triplo, id est diapason et diapente.

¹³ ·A· totum ·B· et eius octavum, quod est tonus, vel totum ·D· et eius tertium, quod est diatessaron, vel totum ·E· et eius medium, quod est diapente, vel aliud ·A· duplo, id est diapason.

¹⁴ ·G· totum ·C· et eius tertium, id est diatessaron, vel aliud ·G· duplo, id est diapason.

¹⁵ ·F· totum ·G· et eius octavum, id est tonus, vel totum ·B· et eius tertium, id est diatessaron, vel totum ·C· et eius medium, quod est diapente, vel aliud ·F· duplo, quod est diapason, vel tertium ·F· quadruplo, id est bisdiapason. F. G. A. B. C. D. E. F. G. G. A. B. C. D. E. F.

10 quod est tonus] *om. PsPr* id est tonum *BaKrCe* vel totum ·G·-diatessaron] *om. BaKrCe* vel totum ·G· quod est trite sinemenon *Ps* vel totum ·G· et eius tertium quod est trite sinemmenon *Pr* vel totum ·A·] vel totum secundum ·A· *Kr* quod est diapente] *om. PsPr* vel aliud ·D·] et aliud ·D· *BaCe* et aliud ·F· *Kr* quod est diapason] *om. PsPr*

11 ·F·] et ·F· *Ps* ·E· *Ma* quod est diatessaron] *om. PsPr* id est diatessaron *Ba* paramese] *om. BaKrCe* parameses *Ma* quod est diapente] *om. PsPr* id est diapente *Kr* quod est diapason] *om. PsPr* id est diapason *Ma*; *add. BaKrCe*: simul et diatessaron

12 octavam *Ma* id est tonus] *om. PsPr* id est tonum *BaKrCe* quod est diatessaron] *om. PsPr* id est diatessaron *BaKrCe* id est diapente] *om. PsPr* quod est diapente *MaCe* id est diapason] *om. PsPr* id est diapason et diapente] *om. PsPr* id est diapason simul et diapente *BaKrCe*

13 octavam *Ma* quod est tonus] *om. MaMoWiReRvPsPr* id est tonum *BaKr* eius] *om. Ma* quod est diatessaron] *om. MaMoWiReRvPsPr* ·E·] ·G· *MaMoWiBaCePsPr* ·C· *ReRv* quod est diapente] *om. MaMoWiReRvPsPr* id est diapente *BaKr* ·A· duplo, id est diapason] ·A· duplo *MaMoWiReRvPsPr* id est diapason ·A· duplo *BaKr*

14 id est diatessaron] *om. MaMoWiReRvPsPr* vel aliud] *om. Ps* ·G·] ·C· *Rv* id est diapason] *om. MaMoWiReRvPsPr*

15 id est tonus] *om. MaMoWiReRvPsPr* id est tonum *BaKrLe* ·B·] *om. Ps* id est diatessaron] *om. MaMoWiReRvPsPr* et diatessaron *Ba* totum ·C·] totum ·E· *Ce* totum i *Ba* ·C· *Ps* quod est diapente] *om. MaMoWiReRvPsPr* vel aliud ·F·] id est ·F· *Kr* quod est diapason] *om. MaMoWiReRvPsPr* id est diapason *Ce* vel tertium] tertium *Ps* id est bisdiapason] *om. MaMoWiReRvPsPr* F.-F.] *om. BaKrCe* G. G.] g. G. *MoReRvPs* G. *Re* C.D.F. *Ma*

4. ANONYMUS „A SUMMA QUACUMQUE LOCATA“ (GS1, P.330A-330B)

Die Quellen Gerberts: Roma, Bibl. Apost. Vaticana Reg. lat. 1661, fol.40v
Siehe oben S.81.

Anonymi I. musica (GS1, p.330-338)

Die Quellen Gerberts: ms. San-Blasianum (verbrannt)

Neuedition: Schola palaeographica Amstelodamensis auspice J. Smits van Waesberghe: *Bernonis Augiensis abbatis de arte musica disputationes traditae. Pars A: Bernonis Augiensis de mensurando monochordo.* Divitiae musicae artis (DMA) A. VIa, Buren 1978.

Der Text ist von J. Smits van Waesberghe auf Grund der einzigen erhaltenen Handschrift in der Österreichischen Nationalbibliothek cpv 51, fol.52v-55r Berno von der Reichenau zugewiesen worden.

Anonymi II. tractatus de musica (GS1, p.338-342)

1. RATIO BREVITER EXCERPTA DE MUSICA CUM TONARIO (GS1, P.338-342)

Die Quellen Gerberts: ms. San-Blasianum (verbrannt)

Der Traktat, den Gerbert hier veröffentlichte, bildet die Einleitung zu einem Tonar, der auch in der verbrannten Handschrift St. Blasien nach Angabe Gerberts (p.342) vorhanden war. E. Langer druckte den Tonar in seinem Aufsatz „Ein musikalisches Manuskript des 11. Jahrhunderts“ (*KmJb* 1902, S. 64-81) aus einer Tetschener Handschrift ab, die heute in Prag liegt. Dazu kommen vier weitere Handschriften, in denen sich der Tonar ohne Trennung von der Einleitung anschließt:

Mü = München, clm 19489, p.1-38, s.XI

Mn = München, clm 27300, fol.45r-60r, s.XI

Br = Bruxelles, Bibl. Royale 10078-95, fol.76v-80v, s.XI

Pr = Praha, Státní knihovna XIX C 26, fol.2r-11r, c.1100

La = London, British Libr. add. 17808, fol.50r-55v, s.XII in.

Ein Teil der Handschriften hat hingegen nur den Einleitungstraktat überliefert. Vollständig ist er in nur in einer weiteren Handschrift vorhanden:

Me = München, clm 14663, fol.25r-26v, 28r, s.XII

Fünf weitere Textzeugen enthalten unvollständige Fassungen:

Wi = Wien, Österreichische Nationalbibl. cpv 55, fol.168r, s.XI

Lh = London, British Libr. Harley 3199, fol.70v, s.XI ex.

Fi = Firenze, Bibl. Nazionale Conv. Soppr. F. III. 565, fol.87v-90v, s.XII

El = Erlangen, Universitätsbibl. 66, fol.84v-85r, s.XIII

Er = Erlangen, Universitätsbibl. 66, fol.110r, s.XIV-XV

Die Quellenlage dieses Textes ist kompliziert. Folgende Zusammenhänge lassen sich nachweisen:

Die Handschriften *BrMePr* haben eine gemeinsame Quelle. Ihre auffälligste Gemeinsamkeit ist die eigene Einleitung. Daneben haben sie viele charakteristische Lesarten. Die gemeinsame Quelle bildet wiederum zusammen mit *La* eine Gruppe, wie zwei Einzelfehler beweisen (29 sine hac remitti] remitti om. *LaBrMePr*; 31 vel-inferiora] om. *LaBrMePr*).

Die Frage, welchem der beiden Zweige, *La* oder *BrMePr* der Vorrang einzuräumen ist, läßt sich durch die Ordnung der Tonarten lösen, in der die Handschriften wesentlich divergieren. Der Traktat bestimmt die Abstände zwischen den Tonarten wie folgt (Satz 70-71):

	<i>LaMüMn</i>	<i>BrMePr</i>
1. hypodorius	G	A
	t	t
2. hypophrygius	A	H
	t	s
3. hypolydius	H	C
	s	t
4. dorius	C	D
	t	t
5. phrygius	D	E
	t	s
6. lydius	E	F
	s	t
7. mixolydius vel hyperdorius	F	G
	t	t
8. hypermixolydius	G	a

LaMüMn zitieren korrekt den Text von Boethius, mus. S.342,23, während *BrMePr* die Stufenfolge um einen Ganzton nach oben verschieben, um das mittelalterliche Bild der griechischen Tonarten herzustellen. Daß diese Stufenfolge aus einer späteren Korrektur entstanden ist, verrät der Wortlaut: Alle Handschriften haben den Text: „quartus quoque a quinto tono, quintus item a sexto ...“ Es folgt in *La* „tono“ in *BrMePr* „semitonio“. (*MüMn* haben an dieser Stelle eine Textlücke.) Durch den Anschluß „semitonio“ verliert „item“ seinen Sinn.

Auch die Einleitung von *BrMePr* ist nachträglich geschrieben. Im folgenden Text (5) kommt es so zu einer Wiederholung der Definition des Halbtons, die in

BrMePr mit dem Zusatz „ut paulo ante dictum est“ kaschiert werden muß.

Die übrigen Handschriften bilden eine zweite Gruppe. Eine gemeinsame Überlieferung findet sich in 23.

Die Übereinstimmung der Handschriften *Mü* und *Mn* ist auch in offensichtlichen Fehlern (Tonar I,34 a parhypate] y parhypate *Mü* hyparhypate *Mn* I,46 inchoantium] inchoantum *Mü* inchoatum *Mn*) so groß, daß ich trotz einiger Unterschiede dazu neige, eher *Mn* als Kopie von *Mü* zu betrachten, als eine weitere gemeinsame Quelle vorzusetzen. Eine große Lücke im Tonar V,18-21, offensichtlich durch einen Augensprung entstanden, ist in *Mü* mit einem Verweiszeichen versehen, das auf ein nicht mehr vorhandenes Ergänzungsblatt schließen läßt. *Mn* hat den vollständigen Text. Eine zweite Textlücke in *Mü* im Tonar VII,5-6 findet sich auch in *Mn*. Bemerkenswert bleibt, daß *Mn* die irrümliche Textwiederholung von *Mü* in Satz 44 nicht mechanisch übernommen hat. Ebenso hat der Schreiber versucht, die oben erwähnte Lücke in Satz 71 teilweise wiederherzustellen, allerdings mit dem falschen Intervall.

Die beiden Erlanger Handschriften sind direkte Abkommen von *Wi*: Neben dem gemeinsamen Schluß mitten im Satz findet sich in diesen Handschriften dasselbe Repertoire an Texten. Für die *Musica enchiriadis* hat Hans Schmid diese Abhängigkeit nachgewiesen (*Musica et scolica enchiriadis*, VMK 3, München 1981, Stemma S.X: V – He¹ – He²). Textverluste in *Wi* durch Beschädigungen des Pergaments am äußeren Rand lassen sich daher aus *El* und *Er* ergänzen.

Lh ist nicht einzuordnen, da die Handschrift nur zwei kleine Auszüge enthält. Die verbrannte Quelle Gerberts ist eindeutig dem Zweig *FiWi* zuzuordnen. Da die Handschrift keine Besserungen des Textes bietet, sondern eher noch durch Fehler der Druckfassung Gerberts entstellt ist, habe ich auf Nachweise im Apparat verzichtet.

Die korrekteste Fassung des Textes bieten daher *La* und *Mü*, die als Leithandschriften anzunehmen sind, obwohl beide eine ganze Anzahl Einzelfehler erkennen lassen.

Der Inhalt des Traktats beruht im Wesentlichen auf Boethius, obwohl wörtliche Zitate nur selten festzustellen sind. Neben der Beschreibung der Konsonanzen, Species, des antiken Tonsystems und der Tonartenlehre wird die mittelalterliche Lehre nur am Rande gestreift (2: „diapason raro utimur; ceteras in nostris cantilenis non adhibemus.“ 76: „quatuor dicuntur autenti, id est magistri vel principales; eisque vicissim supponuntur alii quatuor, qui vocantur plagi, id est laterales vel particulares.“). Die Überlieferung des Textes beginnt im 11. Jahrhundert, die Entstehung in das 10. Jahrhundert zu legen, erscheint vom Inhalt her nicht unwahrscheinlich.

Der Tonar ist nur in den Handschriften *LaMüMnBrPr* überliefert. In den theoretischen Teilen des Tonars bestätigt sich das bisher gewonnene Bild. Die Anwendung der griechischen Namen für die Tonarten im Tonar ist in *BrPr* völlig

durcheinandergeraten. *La* hat keine Bezeichnungen, während *MüMn* die Boethianische Reihe aus der theoretischen Einleitung verwenden, die in dieser Reihenfolge den Kirchentonarten natürlich falsch zugeordnet ist. Es ist anzunehmen, daß *La* den ursprünglichen Text wiedergibt und die Tonartenbezeichnungen sowohl in *MüMn* wie auch in *BrPr* als Interpolationen zu bewerten sind:

<i>MüMn:</i>	<i>BrPr:</i>	<i>Finalton:</i>
1. hypodorius	lydius	lichanos hypaton
2. hypophrygius	hypolydius	lichanos hypaton
3. hypolydius	phrygius	hypate meson
4. dorius	hypophrygius	hypate meson
5. phrygius	dorius	parhypate meson
6. lydius	hypodorius	parhypate meson
7. mixolydius vel hyperdorius	mixolydius	lichanos meson
8. hypermixolydius	hypomixolydius	lichanos meson

Große Unterschiede gibt es im Repertoire der zitierten Incipits. *MüMn* haben den größten Bestand, *La* hingegen den geringsten. *Mn* erweist sich im allgemeinen als treue Kopie von *Mü*, zeigt aber einige versehentliche wie auch bewußte Lücken, die durch Bemerkungen wie „et alii huiusmodi“ gekennzeichnet sind. Vom Stemma her nicht zu erklären sind größere Gemeinsamkeiten zwischen *MüMn* und *Pr* auf der einen Seite und *La* und *Br* auf der anderen Seite, die besonders im zweiten Ton (II,30) auffällig sind. Man könnte eine Vorlage postulieren, die Ergänzungen am Rand notiert hatte, welche von den Kopisten entweder übernommen wurden oder nicht. Weder bei R.-J. Hesbert, *Antiphonale missarum sextuplex* (Brüssel 1935) und *Corpus antiphonale officii* (Rom 1963-1979) noch bei C. Marbach, *Carmina scripturarum* (Straßburg 1907) findet man die nur in *Pr* nach den abschließenden *Gloria Patri* zitierten Incipits zum 1., 2., 7. und 8. Ton: *Sacrosancti, Et virga, Caro enim* und *Qui solus*. Folgende Incipits mit gemeinsamer Überlieferung sind dort ebenfalls nicht zu finden: *Hic est Sebastianus* (Ant.1.Ton), *O athletam invictissimum* (Ant.1.Ton), *Protege Domine* (Off.2.Ton), *Avete magni* (Ant.4.Ton) und *Sacratissimi* (Ant.4.Ton).

Nach den bisherigen Beobachtungen muß man wohl Michel Huglos Stemma (*Les Tonaires*, Paris 1971, S.301-310) korrigieren, die von ihm aus dem Repertoire plausibel gemachte Herkunft des Tonars aus Lüttich bleibt davon unberührt.

Das Ziel der Edition des Tonars kann schwerlich in der Rekonstruktion des Originals liegen. Gerade Tonare sind immer dem lokalen Gebrauch angepaßt worden, ihre Bearbeitung ist ebenso interessant wie ihr Ursprung. Daher habe ich eine synoptische Ausgabe gewählt, um die verschiedenen Textzustände möglichst deutlich zu dokumentieren. Wiederholungen der griechischen Tonbezeichnungen vor den Incipits innerhalb einer zusammengehörigen Gruppe wurden in der Edition stillschweigend übergangen. Bei der Orthographie des Traktats ist je-

weils diejenige Lesart übernommen worden, die sich am meisten klassischem Gebrauch nähert. Im Tonar wird die Orthographie nach den Handschriften, in der Gruppe *MüMn* die Orthographie von *Mü* wiedergegeben. In wenigen Fällen ist ein längerer Wortlaut der Textincipits ohne Nachweis im Apparat aus *Mn* übernommen worden.

Adiastematische Neumen finden sich in den Handschriften *MüBrPr*. Nur in *Mü* sind neben den *Gloria saeculorum amen* auch etliche Textincipits neumierte.

Sigla codicum

Br = Bruxelles, Bibl. Royale 10078-95, fol.76v-80v, s.XI

El = Erlangen, Universitätsbibl. 66, fol.84v-85r, s.XIII

Er = Erlangen, Universitätsbibl. 66, fol.110r, s.XIV-XV

Fi = Firenze, Bibl. Nazionale Conv. Soppr. F. III. 565, fol.87v-90v, s.XII

La = London, British Libr. add. 17808, fol.50r-55v, s.XII in.

Lh = London, British Libr. Harley 3199, fol.70v, s.X-XI

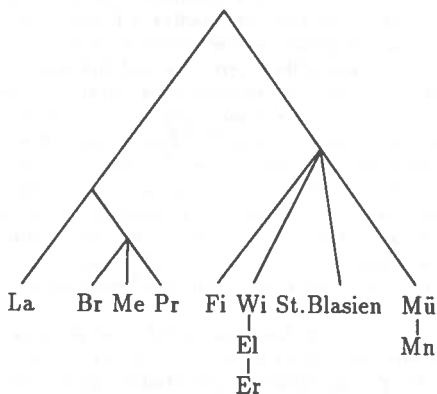
Me = München, clm 14663, fol.25r-26v, 28r, s.XII

Mn = München, clm 27300, fol.45r-60r, 28r, s.XI

Mü = München, clm 19489, p.1-38, s.XI

Pr = Praha, Státní Knihovna XIX.C.26, fol.2r-11r, c.1100

Wi = Wien, Österreichische Nationalbibl. cpv 55, fol.168r, s.XI

RATIO BREVITER EXCERPTA DE MUSICA

338a ¹ Quinque sunt consonantiae musicae: diatessaron, quae et sesquitertia dicitur; diapente, quae et sesquialtera; diapason, quae et dupla vocatur: diapente ac diapason, quae et tripla nuncupatur; bis diapason, quae et quadrupla. ² Duas harum, id est diatessaron et diapente, in frequentiori usu tenemus; tertia, id est diapason, raro utimur; ceteras in nostris cantilenis non adhibemus.

³ Diatessaron igitur vocum quidem est quatuor, quia quatuor chordarum est, sed tamen intervallorum trium; constat enim ex duobus tonis et semitonio minore. ⁴ Est autem tonus quod et sonus; semitonium vero

1 cf. Boeth.mus. I,7 (194,24-26)

3-7 cf. Boeth.mus. I,33 (223,19-24)

3 cf. Boeth.mus. I,17 (203,18-20); Boeth.mus IV,7 (322,27-323,1)

4 cf. Isid.etym. 13,8,1

BrLaMeMūMnPr; *Fi* solum habet 1-70; *ElErWi* solum habent 1-25; *Lh* solum habet 1-2,70

RATIO BREVITER EXCERPTA DE MUSICA] *La* RATIO IN MENSURAM MONOCHORDI *Mū* SENTENTIA CUIUSDAM DE RATIONE TONORUM *Br* RATIO BREVITER SUPER MUSICAM *Pr* De V consonantiis musicae *Me*

1-2] Quinque sunt consonantiae musicae, quarum prima et novissima (notissima *Br*) est ea, quae dicitur diapason, in dupla consistens proportione. Cui contigua succedit ea, quae appellatur diapason ac diapente (ac diapente *om. Me*), quae et tripla nuncupatur. Post duplum enim naturaliter sequitur triplum. Deinde quadrupla ponitur, quae est bisdiapason. Post quas sequuntur duae simpliciores, diapente scilicet, quae et (*om. Me*) sesquialtera et diatessaron, quae et sesquitertia nominatur. Tonus vero in sesquioctava habitudine consistit, sed in hoc nondum est consonantia. (Tonus est minima pars musicae, regula tamen sicut minima pars grammaticae littera et minima pars arithmeticae unitas. Et quomodo literis oratio, unitatibus catervus multiplicatus numerorum conurgit et regitur, eo modo et sonorum tonorumque linea omnis cantilena modulatur. Diffinitur autem ita: Tonus est tocus constitutionis armonicae differentia et quantitas, quae in vocis accentu sive tenore consistit. *add. Me*) Est igitur tonus breve quoddam intervallum duorum inaequalium sonorum apte coniunctorum, sibi contiguorum, id est, inter quos nullus alius sonus (*om. Br*) medius possit inveniri. Et quemadmodum lineae principium est punctus et numeri unitas, sic et tonus caput principiumque censetur fore symphoniarum. De quo illud etiam intimandum, quod numquam tonus in duo aequa dividi potest. (De semitonio. *add. Me*) Semitonium enim appellatur, non quod vere dimidius sit tonus (tonus tonus *Me*), sed quod semum solet dici, quod ad integritatem usque non pervenit. *BrMePr*

1 musicae] musicae id est *Lh* id est diatessaron *Lh* sequitertia *Wi* dicitur] *om. MūMn* et sesquialtera] sesquialtera *Fi* et sequaltera *Wi* vocatur] nuncupatur *MūMn* ac] et *BrMePrMūMn* tripla] dupla tripla *MūMn* dupla *eras. Mn* nuncupatur] *om. La* vocatur *MūMn*

2 diapente] *om. Er* frequentiore *MūMnLh* tertia-69 regitur] *om. Lh* tertia] tratia *WiElEr* diapason] diapente *corr. in* diapason *MūMn* in] *om. WiElEr*

3 De diatessaron. *add. Me* Diatessaron igitur] Denique diatessaron *BrMePr* vocum quidem est vocum *La* est quidem *Er* est-quia] est quia *Mn* minore] maiore *Fi* minori *WiElEr*

4 Est-sonus] *om. BrMePr* vero est] est vero *Fi* vero] autem *MūMn* enim *BrMePr*

est maius et minus. ⁵ Semitonium autem dicitur, non quod dimidius sit tonus, sed quia non sit perfecte tonus. ⁶ Diapente vero vocum est quinque, quia quinque chordarum est; intervallorum quatuor, quia constat tribus tonis et minore semitonio. ⁷ Diapason rursus constat ex quinque tonis et duobus semitoniis minoribus, id est, qui non impleant tonum.

⁸ Hae ergo tres principales consonantiae, diatessaron videlicet, diapente ac diapason in decem et octo chordis per tetrachorda et pentachorda et octochorda apte distinguuntur. ⁹ Nam omne quidem tetrachordum resonat consonantiam diatessaron. ¹⁰ Sunt enim quinque principalia tetrachorda, hypaton videlicet, meson, sinemmenon, diezeugmenon, hyperboleon, quae in diatonico genere melorum resonant consonantiam diatessaron. ¹¹ Tria siquidem sunt genera melorum, diatonum scilicet, chroma et enarmonium; sed diatonum durius et naturalius est ceteris, unde quasi repudiatis aliis hoc usitatus habetur. ¹² Dicitur autem diatonum, quod in omni tetrachordo per tonum ac tonum et semitonium progrediatur.

¹³ Habet autem haec eadem consonantia diatessaron tres species: ¹⁴ Primam videlicet, qua per tonum ac tonum semitoniumque progreditur; ¹⁵ secundam vero, qua per tonum, semitonium ac tonum modulatur; ¹⁶

338b

6 cf. Boeth.mus. I,18 (204,11-13)

7 cf. Boeth.mus. I,19 (205,5-7)

9 cf. Boeth.mus. IV,7 (322,23-24)

10-12 cf. Boeth.mus. I,21 (213,2-6; 212,25-26; 213,7-8)

13-16 cf. Boeth.mus. IV,14 (338,17-20)

maius est *Br*

⁵ autem] enim *Br* vero *WiEIEr* dicitur] dicitur, ut paulo ante dictum est *BrMePr* quia] quod *MūMnWiEIEr*

⁶ Diapente] De diapente. Diapente *Me* est quinque] quinque *Me* est de quinque *Fi* intervallorum quatuor] sed tamen intervallorum est IIII^{or} *MūMn* et intervallorum IIII^{or} *Fi* quia constat] constat autem ex *Fi*

⁷ Diapason] De Dyapason. Dyapason *Me* ex] ex diatessaron et diapente, id est ex *BrMePr* semionis *Mn* id est] vel *Fi* impleant] implent *MePr* impleat *Fi*

⁸ Hae] De V principalibus consonantiis. Quae *Me* Hae *Fi* tres] om. *MūMnMe* ac] et *MūMn* in] om. *MūMn* decem et octo] XVIcim *La* octacorda *La* apte] om. *EIEr* distinguitur *WiEIEr*

⁹ quidem] om. *MūMn* diatessaron consonantiam *La*

¹⁰ Sunt] De V tetracordis. Sunt *Me* enim] autem *Lh* videlicet hypaton *Mn* hypaton-hyperboleon] videlicet lychanos ypaton (*suprascr.*: ·D·) et lychanos meson (·G·) et paranete sinemenon (·C·) et trite diezeumenon (·C·) et trite yperboleon (·F·) *Fi* melorum] malorum *Br*

¹¹ siquidem] quidem *Lh* sunt] om. *La* genera sunt *Mn* melorum genera *Br* diatonicum *Lh* scilicet] om. *MūMn* videlicet *BrMePr* chromaticum *BrMePr* et ceteris] ac naturalius aliis est *Wi* ac naturalius est aliis *EIEr*

¹² diatonicum *Mn* ac] atque *MūMn* et semitonium] semitoniumque *Fi*

¹³ Habet] De speciebus consonantiarum. Habet *Me* autem] om. *MūMn* consonantiam *Fi* species i. figure *Fi*

¹⁴ Primam] om. *Mn* qua] quam *Pr* progrediatur *Fi*

¹⁵ ac tonum] tonum ac tonum *Fi*

tertiam quoque, qua per semitonium, tonum ac tonum canitur.

339a

¹⁷ Diapente autem consonantia distinguitur per pentachorda, quae et ipsa quatuor habet species: ¹⁸ Et prima quidem progreditur per tonum, tonum, semitonium et tonum; ¹⁹ secunda per tonum, semitonium, tonum et tonum; ²⁰ tertia per semitonium et tres continuos tonos; ²¹ quarta per tres continuos tonos et semitonium.

²² Diapason quoque consonantia distinguitur per octachorda. ²³ Constat enim, ut dictum est, ex quinque tonis et duobus semitoniis minoribus, ac per hoc comprobatur in se continere diatessaron et diapente. ²⁴ Habet autem et ipsa septem species, quae quoniam in raro usu habentur, brevitatis causa a nobis praetermittuntur.

²⁵ Nomina autem chordarum, in quibus hae consonantiae distinguuntur, sunt haec: ²⁶ Prima et gravissima omnium est proslambanomenos, duplici ratione immobilis, vel quia scilicet fundamentum est reliquarum vocum, vel quia in tribus generibus melorum, diatonico videlicet, chromatico et enarmonio, sono et nomine permanet uniformis.

²⁷ Ad quam obtinet toni proportionem sequens hypate hypaton, et ipsa similiter duplici ex causa immobilis: vel quia scilicet in tribus generibus est consimilis, vel quia a prima praecedente ad tertiam sequentem sine hac non potest cantilena intendi, neque a tertia sequente ad primam sine hac remitti.

17 cf. Boeth.mus. IV,14 (339,1)

23 cf. Boeth.mus. III,14 (294,14-15)

24 cf. Boeth.mus. IV,14 (338,15-16)

26 cf. Boeth.mus. IV,5 (315,18); Boeth.mus. IV,13 (337,11)

16 quoque *om. MūMn* qua] quam *Pr*

18 quidem] *om. MūMn* tonum semitonium tonum ac tonum *Fi* et] ac *MūMn*

19 tonum ac tonum semitonium ac tonum *Fi* et] ac *MūMnWiEIEr*

20 per semitonium tonum et (ac *Br*) tonum ac semitonium *BrMePr* tres tres *Er* tonos continuos *WiEIEr*

21 quarta per tonum tonum semitonium et tonum *BrMePr* quarta-tonos] *om. Er* tonos] *om. WiEi*

22 quoque] *om. Mn* VIII cordas *Pr* octachorda *LaFi*

23 enim] autem *Fi om. Mn* semitoniis duobus *Mn* ac per hoc-continere] continens in se videlicet *MūFiEr* continens in se *Mn* continens videlicet in se *WiEi* continere in se *BrMePr* et] ac *MūMnWiEIErFi*

24 septem] tres *Er* in raro] raro *MūMn* raro in *Me* a nobis brevitatis causa *La*

25 De nominibus chordarum. Nomina *Me* autem] *om. Mn* in] *om. MūMn* post quibus *fin. WiEIEr* add. *Wi* manu s. XV: consistunt quere in sequenti pagina. distingunt *La*

26 est omnium *La* proslambanomenos] *suprascr. Fi: .A.* vel quia scilicet] vel quod scilicet *Mū* vel quod *Mn* quia scilicet *BrMePr* dyatono *BrMe* diatono *Pr*

27 Ad quem *Fi* sequens] *om. La* hypate hypaton] *suprascr. Fi: .B.* similiter] *om. Fi* scilicet-consimilis] *om. Me* scilicet] *om. MūMn* est] *om. Pr* prima] *suprascr. Fi: .A.* tertiam] *suprascr. Fi: .C.* sequente *Fi* tertia] *suprascr. Fi: .C.* sequente *om. La* ad primam] a primam *suprascr.: .A. Fi* remitti] reverti *Mn*

²⁸ Tertia namque sequens post has est parhypate hypaton, nec in totum mobilis, nec in totum immobilis, quia in diatonico quidem et chromatico genere uniformis habetur, in enarmonio vero variatur.

²⁹ Et rursus a praecedente secunda ad sequentem quartam sine hac tertia potest cantus intendi, vel a quarta sequente ad secundam praecedentem remitti. ³⁰ Est itaque semitonii differentia inter hypate hypaton et parhypate hypaton.

339b

³¹ Post has consequitur quarta lychanos hypaton mobilis per omnia, quia videlicet per omnia tria genera variatur et ab inferioribus ad superiora vel a superioribus ad inferiora sine hac facilis patet in intensione vel remissione modulandi via. ³² Est autem tonus inter parhypate hypaton et lychanos hypaton. ³³ A prima igitur proslambanomenos ad quartam lychanam hypaton intenditur consonantia diatessaron, et ab eadem quarta ad primam per tonum, semitonium et tonum remittitur.

³⁴ Quinta dehinc subsequitur hypate meson immobilis sicut et hypate hypaton, tono quidem distans a lychanos hypaton, ad hypate hypaton autem resonans consonantiam diatessaron, ad proslambanomenos quoque symphoniam diapente, sive intendatur cantilena ab inferioribus ad superiora, sive remittatur a superioribus ad inferiora.

³⁵ Deinde sexto loco ponitur parhypate meson, nec in totum mobilis, nec in totum immobilis sicut et parhypate hypaton. ³⁶ Et ipsa quoque semitonio differt ab hypate meson, sed ad parhypate hypaton obtinet symphoniam diatessaron intensam vel remissam.

³⁷ Septimo denique ordine succedit lychanos meson, per omnia mobilis,

28 cf. Boeth.mus. IV,13 (335,10)

28 Tertia namque] *suprascr. Fi: .C.* post has sequens *La* in totum immobilis] totum immobilis *Mū* totum mobilis *Mn* quia-quidem] quia scilicet in diatonico *Fi* quidem] *om. Mn* variantur *Fi*

29 secunda] *suprascr. Fi: .B.* quartam] quarta *suprascr.: .D. Fi* sequente] consequente *MūMnFi* praecedente *Fi* remitti] sine hac remitti *MūMnFi*

30 itaque] namque *Mn* semitonium *Fi* hypate hypaton] *suprascr. Fi: .B.* parhypate hypaton] parhipaton *Mn; suprascr. Fi: .C.*

31 Post has itaque *MūMnFi* videlicet quia *La* videlicet] *om. Mn* per-variatur] in tribus generibus variatur *MūMnFi* variatur per tria genera *BrMePr* vel-inferiora] *om. LaBrMePr* ad superioribus *Fi* intentione *LaFi* vel] et *MūMn*

32 Est] Et *Mn* parhypate] hypate *Fi*

33 igitur] vero *Mn* ad quartam] et ad quarta *Fi* lychanam] lychanon *Br* lychanos *MePrFi* ad prima *Fi*

34 hypate meson] *suprascr. Fi: .E.* ad hypate hypaton autem] ad hypate hypaton quidem *La* ab hypate hypaton vero usque in hypate meson *Fi* ad proslambanomenos] a proslambanomenos *Fi* symphonia *Fi* ab inferioribus ad superiora] *om. MūMnFi* a superioribus ad inferiora] *om. MūMnFi*

35 parhypate meson] *suprascr. Fi: .F.* in totum mobilis] in tonum mobilis *MūMn* 36 quoque] *om. Mn* a semitonio *MūMn* a parhypate *Fi* vel] tibi *Mn*

37 denique] denique loco *BrMePr* lychanos meson] *suprascr. Fi: .G.* tono quidem *MūMn* distat tono *BrMePr* ad lychanos] a lychanos *Fi* autem] *om. Fi* ad par-

sicut et lichanos hypaton, quae a parhypate meson quidem tono distat, ad lichanos hypaton autem diatessaron resonat, ad parhypate hypaton vero diapente concrepat.

340a

³⁸ Octavo deinceps loco collocatur mese, quae est media superiorum et inferiorum, immobilis etiam et ipsa sicut et proslambanomenos; quia nec a superioribus vocibus ad inferiores est pervius descensus, nec ab inferioribus ad superiores sine hac facilis patet ascensus. ³⁹ Et haec rursus a lichanos meson distat tono, ad hypate meson vero diatessaron consonantiam, ad lichanos autem hypaton diapente, ad proslambanomenos quoque diapason resonat. ⁴⁰ Ubi aperte datur intellegi, quod supra dictum est, diatessaron et diapente in diapason contineri. ⁴¹ Nam a mese in hypate meson invenitur remissa diatessaron, et ab hypate meson in proslambanomenos diapente remissa, itemque diapente remissa a mese in lichanos hypaton, et ab eadem in proslambanomenos remissa diatessaron; conversimque a proslambanomenos in lichanos hypaton intensa diatessaron, et ab eadem in mese intensa diapente; rursusque a proslambanomenos in hypate meson intensa diapente, et ab eadem in mese intensa diatessaron. ⁴² A mese igitur in proslambanomenon est remissa diapason et conversim a proslambanomenos in mesen intensa diapason.

⁴³ Deinde sequuntur duo tetrachorda partim sinemmenon partim diezeugmenon. ⁴⁴ Sed synemmenon tetrachordum coniungitur cum mese per semitonium, quod est inter mese et trite synemmenon. ⁴⁵ Diezeugmenon autem tetrachordum disiungitur a mese per tonum, qui est inter mese et paramese. ⁴⁶ Unde et illud appellatur synemmenon, id est coniunctarum, istud vero diezeugmenon, id est disiunctarum.

38 cf. Boeth.mus. IV,3 (310,14)

43 cf. Boeth.mus. I,22 (214,17-18)

hypate] a parhypate *Fi*

38 mese] *suprascr. Fi*: .A. etiam] *om. MūMnFi* et] *om. La* vocibus] vocibus sine hac *La* est pervius] *La* per huius *MūMn* nisi per huius *BrMePr* superius *Fi*

39 rursus haec *Mn* haec] haec quidem *La* lychana mese *La* ad hypate meson] ab hypate meson *Fi* vero] *om. Mn* diatessaron consonantiam] facit consonantiam diatessaron *MūMnFi* ad lichanos autem hypaton] a lichanos autem hypaton *La* ad lichanos hypaton autem *MūMn* a lichanos hypaton enim *Fi* ad lichanos hypaton *BrMePr* a proslambanomenos *Fi* quoque] quod *MūMn* resonat diapason *MūMnFi*

41 diapente remissa,] remissa diatessaron *Mn* eodem *Mn* in mese] *om. Fi* in mesen *BrMePr* rursumque *MūMnFi* in mese] in mesen *BrMePr* et ab-diatessaron] *om. Mn*

43 tetracordi *Fi* partim diezeugmenon partim sinemmenon *BrMePr*

44 inter] in *Fi* mesen *BrMePr* post synemmenon *repet. MūMn*: 43 partim diezeugmenon - 44 trite synemmenon

45 disiungitur] distinguitur *Mn* per tonum] *om. Mn* qui] quod *MūMn* mesen et paramesen *BrMePr*

46 coniunctarum] collectarum *Fi* coniuncturarum *Me* istud-est] illud *MūMn* disiuncturarum *Me*

47 Si igitur a mese, quae est octava, intendas semitonium, occurret nona trite synemmenon, nec in totum mobilis, nec in totum immobilis, faciens ad parhypate meson consonantiam diatessaron.

340b

48 A qua si rursus intendatur tonus, occurret decima paranete synemmenon, mobilis per omnia, et facit diatessaron ad lychanos meson per tonum, semitonium et tonum; ad parhypate meson vero resonat consonantiam diapente.

49 Post hanc quoque intenso tono sequitur nete synemmenon undecima, quae ad mesen quidem resonat consonantiam diatessaron, ad lychanos meson vero diapente.

50 Si autem a mese quis intendat tonum, occurret paramese, quae relicto tetrachordo synemmenon quasi post mesen videtur esse nona, sed hoc aptato comprobatur esse duodecima. ⁵¹ Est autem immobilis et ipsa sicut et hypate hypaton, ad quam videlicet ipsa facit consonantiam diapason. ⁵² Haec eadem quoque paramese ad hypate meson quidem remittit consonantiam diapente per tres tonos continuos et semitonium, sed ad parhypate meson non valet remittere diatessaron. ⁵³ Unde et remota videtur a tetrachordo meson, et omnimodis est contraria trite synemmenon, adeo, ut si utralibet harum in cantu proferatur, altera nullatenus inferatur.

54 Ab eadem autem paramese intenso semitonio consequitur XIII^{ma} trite diezeugmenon, nec in totum mobilis, nec in totum immobilis, sicut et parhypate hypaton, ad quam haec ipsa facit consonantiam diapason. ⁵⁵ Et est ea ipsa consona paranete synemmenon, nomine tantum discrepans ab ea, et quod a mese ad hanc fit intensio per tonum et semitonium, ad illam vero per semitonium et tonum.

56 Ab ea rursus intenso tono occurret XIII^{ma} paranete diezeugmenon,

47 quae est] quae *Me* intendas] intensa *Fi* occurrat *Fi* ad parhypate meson] a
52 cf. Boeth.mus. IV,14 (338,10-11)

parhypate meson *BrFi* ad ypate meson *Pr* diatessaron consonantiam *La*
48 si] *om. Mn* tonum *Fi* mobilis] immobilis *La* a lychanos *Fi* a parhypate meson
Fi diapente consonantiam *Fi*
49 undecima nete sinemenon *La* a mese *Fi* a lychanos meson *Fi*
50 tonum] sonum *Mn* post mese *Fi* nona] *add. Fi*: Et moderni musyca ita faciunt.
et trite diezeugmenon faciunt decimam et ista paramese faciunt nonam. hoc aptato]
haec apte *MūMn* esse duodecima] *X^{ma} La*
51 videlicet ipsa] videlicet et ipsa *La* videlicet] *om. Mn*
52 eadem] *om. La*
53 omnimodis] omnibus modis *Fi* ultralibet *Fi*
54 XIII^{ma}] XI^{ma} *La* mobilis-totum] *om. La* nec in totum immobilis-diapason] faciens
a parhypate meson consonantia diapason *Fi* in immobilis *Mū* diapason consonantiam *La*
55 Et] *om. Fi* consona] consonantia *Fi* ad hanc fit intensio] ab hanc fit intentio *Fi*
fit] sit *MūMn* illa *Br*
56 occurrat *La* XIII^{ma}] XII^{ma} *La* lychanos hypaton] lychanos meson *Fi* consonantia *Fi*

341a

mobilis per omnia sicut et lychanos hypaton, ad quam ipsa facit consonantiam diapason. ⁵⁷ Haec eadem quoque suo sono sonorumque proportione equiparat nete synemmenon. ⁵⁸ Nam sicut a mese ad illam intenditur diatessaron per semitonium, tonum et tonum, sic et ad istam per tonum, semitonium et tonum. ⁵⁹ Remittit etiam haec sicut et illa consonantiam diapente ad lychanos meson.

⁶⁰ Item ab eadem paranete diezeugmenon intenso tono sequitur XV^{ma} nete diezeugmenon, immobilis sicut et hypate meson, ad quam ipsa reddit consonantiam diapason. ⁶¹ Resonat autem hoc tetrachordum a paramese inchoatum, consonantiam dyatessaron sicut et de reliquis est indicatum. ⁶² Cui addito tono qui est inter mese et paramese fit consonantia diapente.

⁶³ Huic aptatur tetrachordum hyperboleon et intenso semitonio a nete diezeugmenon nascitur XVI^{ma} trite hyperboleon, nec in totum mobilis, nec in totum immobilis sicut et parhypate meson, ad quam resonat consonantiam diapason.

⁶⁴ Ab ea quoque intenso tono succedit XVII^{ma} paranete hyperboleon, mobilis per omnia sicut et lychanos meson, ad quam ipsa facit consonantiam diapason.

⁶⁵ A qua rursus intenso tono subsequitur XVIII^{ma} nete hyperboleon, immobilis sicut et mese, ad quam ipsa reddit duplicem sonum. ⁶⁶ Quemadmodum enim proslambanomenos ad mesen intendit diapason, ita mese ad neten hyperboleon. ⁶⁷ Unde et proslambanomenos ad neten hyperboleon facit bisdiapason, quae et quadrupla nuncupatur. ⁶⁸ Sed haec, ut dictum est, in nostris cantilenis non adhibetur.

341b

⁶⁹ Ex supradictis igitur speciebus consonantiarum nascuntur octo modi sive tropi, per quos omnis cantus moderatur et regitur. ⁷⁰ Horum primus

66 cf. Boeth.mus. IV,12 (334,15-18)

70 cf. Boeth.mus. IV,15 (342,13-14); Boeth.mus. IV,17 (347,18); Cassiod.inst. 2,5,8

57 quoque] *om. Mn* sono] *om. Fi*58 sic et] *sic Me*59 sicut] *om. Br* a lychanos *Fi*60 sequitur intenso tono *Fi* sequitur] consequitur *MūMn XV^{ma}] XIII^{ma} La* nete] *om. Fi* reddit consonantiam] resonat *BrMePr*61 hoc] *om. Fi* a paramese] ad paramese *Fi* inchoatum] *om. La* consonantiam-indicatum] sicut et reliqua consonantiam diatessaron *MūMnFi*62 tonum quod *Fi* mesen et paramesen *BrPr* consonantiam *Fi*63 et intenso] intenso enim *BrMePr* intenso *Fi* XVI^{ma}] XIII^{ma} *La* hyperboleon-64 paranete] *om. Fi* quam] quam ipsa *MūMn*64 ea] eadem *BrMePr* XVII^{ma}] XV^{ma} *La* per omnia] *om. LaBrMePr*65 intenso] *om. Mn* XVIII^{ma}] XVI *La* duplicem reddit *Br*66 mesen] mese *Fi* mese] a mese *Fi* neten] nete *MūMnFi*67 Unde-hyperboleon] Unde et ad proslambanomenon *BrMePr* ad nete *MūMnFi*68 cantinenis *Mū* cantalenis *Pr* non] raro *BrMePr*69 Ex] De VIII modis sive tonis. Ex *Me* upradictis *Fi* et regitur] *om. MūMnFi*70 Horum-gravissimus] Quomodo vocantur toni. Primus tonus *Lh* primus] primus

et omnium gravissimus vocatur hypodorius, secundus hypophrygius, tertius hypolydius, quartus dorius, quintus phrygius, sextus lydius, septimus mixolydius vel hyperdorius, octavus hypermixolydius. ⁷¹ Et primus quidem superatur a secundo in acumine tono, secundus autem a tertio tono, tertius vero a quarto semitonio, quartus quoque a quinto tono, quintus item a sexto tono, sextus vero a septimo semitonio, septimus autem ab octavo tono. ⁷² Quod in monochordi partitione in promptu est videre, ubi ea, quae est mese hypodorii, aequiparatur in sua dispositione lichanos meson hypophrygii et parhypate meson hypolydii, nec non hypate meson dorii. ⁷³ Mese autem hypophrygii est paramese hypodorii, mese quoque hypolydii est trite diezeugmenon eiusdem hypodorii, itemque mese dorii est paranete diezeugmenon eiusdem hypodorii, distat igitur mese dorii a mese hypodorii diatessaron consonantia. ⁷⁴ Sicque sequentes tropi sese alterutrum in acumine superant, ut nete hyperboleon hypodorii inveniatur, mese hypermixolydii; facitque eadem hypermixolydii mese ad dorii mesen consonantiam diapente, ad mesen vero hypodorii resonat consonantiam diapason; siquidem ea ipsa, quae est media primi, est et prima octavi. ⁷⁵ Quocirca plerumque contingit, ut cantus eminentiorum troporum a sui status rectitudine resolvantur in chordas inferiorum. ⁷⁶ Ex his itaque quatuor dicuntur autentici, id est magistri vel principales; eisque vicissim supponuntur alii IIII^{or}, qui vocantur plagi, id est laterales vel particulares.

342a
342b

73 cf. Boeth.mus. IV,17 (346,17-19)

in partitione monochordi *BrMePr* gravissimus] *pergit* *Fi*: vocatur secundum musyca hypodorius, secundum grecos autentus protus, secundum latinis magister vel princeps primus. Secundus autem tropus dicitur hypofrigius, grece plagis protii, latine particularis vel lateralis primi. Tertius tropus hypolidius, qui grece inscribitur autentus deuterus, latine dicitur magister vel princeps secundus. Quartus tropus hypodorius, grece plagis dicitur deuteri, latine dicitur lateralis magistri secundi. Quintus tropus frigijs, grece autentus tritus, latine dicitur magister vel princeps tertius. Sextus tropus lidius, grece plagis triti, latine vero dicitur pars tertii magistri. Septimus tropus mixolidius vel yperdorius, qui grece inscribitur autentus tetrardus, latine vero magister vel princeps quartus. Octavus tropus dicitur hypermixolidius, grece plagis tetrardi, latine particularis vel lateralis quarti. ... mixolydius] *mecolydius Mũ* metholidius *Mn* hyperdorius] *ypodorius MePr* hyperderius *Lh* hypermecolydius *Mũ* *post* hypermixolydius *fn. Lh* 71 a secundo superatur *La* a secundo] *om. MePr* a tertio tono] a tertio semitonio *BrMePr* a quarto semitonio] a quarto tono *BrMePr* quoque] vero *Br* quintus-semitonio] *om. Mũ* quintus-tono] *om. Mn* vero] autem *Mn* a sexto tono] a sexto semitonio *BrMePr* vero] autem *Br* a septimo semitonio] a septimo tono *BrMePrMn* autem] *om. BrMePr*

72 videri *Me* mese] a mese *La* aequiperat *MũMn* sua] sui *MũMn*

73 autem] quoque *MePr* item *Mn* itemque-distat] distat *Me* hypodorii, distat] hyperdorii, distat *MũMn* igitur] *om. Mn*

74 mese hypermixolydii] mese hypermecolydii *Mũ* ad mesen] a mesen *Pr*

75 contingit] *om. Mn* eminentiorum *Br* inferiorum in chordas *Mn*

76 autentici *MũMn* magisti *Br*

<TONARIUS>

I.

¹ Primus itaque hypodorius, qui grece inscribitur autenticus protus, id est magister vel princeps primus, principium suae symphoniae sumit a mese et finem eius mittit in lichanos hypaton hoc modo:

NONANEANE

² Omnis ergo cantus huius tropi a quacumque chorda incipiat, hanc debet habere fidem licet aliquotiens inveniatur in quibusdam evagari ultra legitimum modum et principalem chordam praedictae symphoniae finiri.

³ Habet autem iste tropus in introitibus suis tres differentias, quarum una tenetur in illis officiis, quae a mese inchoant ita:

Parhypate meson.

Gloria seculorum amen.

Lex Domini.

Meditatio cordis mei.

Sapientiam sanctorum.

Salus autem iustorum.

Scio cui credidi.

⁴ Altera vero observatur in illis, quae a parhypate meson vel a lichanos hypaton incipiunt hoc modo: Parhypate meson.

¹ Primus igitur, qui grece inscribitur autentus protus, id est magister vel princeps primus, principium suae symphoniae sumit a mese et eandem terminat in lichanos hypaton hoc modo:

NONANOEANE

² Omnis ergo cantus huius tropi a quacumque corda incipiat, naturaliter et regulariter hunc debet habere finem licet aliquotiens inveniatur in quibusdam evagari ultra legitimum modum et in principalem chordam praedictae symphoniae finiri.

<INTROITUS>

³ Habet autem iste tropus in introitibus suis tres differentias, quarum una tenetur in illis officiis, quae a mese inchoant ita:

Lex Domini.

Meditatio cordis mei.

Sapientiam.

Salus autem.

Scio cui credidi.

Haec autem huiusmodi est:

Gloria seculorum amen.

⁴ Altera vero observatur in illis, quae a parhypate meson vel a lichanos hypaton incipiunt hoc modo:

<TONARIUS>

I.

¹ Primus igitur lydius, qui grece inscribitur autentus protus, id est magister vel princeps primus, principium suae simphoniae sumit a mese et eandem terminat in lycanos ypaton hoc modo:

NONENOEANE

² Omnis ergo huius tropi cantus a quacunque corda incipiat, naturaliter et regulariter hunc debet habere finem, licet aliquoties inveniatur in quibusdam evagari ultra legitimum modum et in principalem cordam praedictae simphonie finiri.

¹ Primus igitur lydius, qui grece inscribitur autentus prothus, id est magister vel princeps primus, principium suae symphoniae sumit a mese et eandem terminat lycanos ypaton hoc modo:

Mese.

NONENOEANE

Lycanos ypaton.

² Omnis igitur huius tropi cantus a quacumque corda incipiat, naturaliter et regulariter hunc debet habere finem, licet aliquoties inveniatur in quibusdam evagari ultra legitimum modum et in principalem cordam predictae symphonie finiri.

<INTROITUS>

³ Habet autem iste tropus in introitibus suis tres differentias, quarum una tenetur in illis officiis, quae a mese incoant ita:

Lex Domini.

Meditatio.

Sapientiam.

Salus autem.

Scio cui.

Haec autem est huiusmodi:

Gloria saeculorum amen.

⁴ Altera vero observatur in illis, quae a parypate meson vel lycanos ypaton incipiunt hoc modo:

³ Habet autem iste tropus in introitibus suis tres differentias, quarum una tenetur in illis officiis, quae a mese incoant ita:

Lex Domini.

Meditatio.

Sapientiam.

Salus autem.

Scio cui.

Haec autem est huiusmodi:

Gloria saeculorum amen.

⁴ Altera vero observatur in illis, quae a parypate meson vel a lycanos ypaton incipiunt hoc modo:

Gloria saeculorum amen.

Lychanos ypaton.

⁵ Parhypate meson:

Etenim sederunt.

Misereris omnium.

Ego autem in Domino.

Exclamaverunt.

Dicit Dominus sermones.

Dominus secus mare.

⁶ Lychanos hypaton:

Gaudete in Domino.

Exsurge quare.

Redime me Domine.

De ventre.

*Miserere mihi Domine quoniam
conculcavit.*

Exaudi Domine vocem meam.

Laudate pueri.

Iustus non conturbabitur.

Statuit ei Dominus.

Factus est Dominus.

Iustus es Domine.

⁷ Tertia autem differentia in illis tantum canitur, quae a parhypate hypaton inchoando gradatim ad mesen intenduntur ita:

Parhypate meson.

Gloria saeculorum amen.

Rorate caeli.

Gaudeamus.

Suscepimus Deus.

⁵ Parhypate meson:

Etenim sederunt.

Misereris.

Ego autem in Domino.

Exclamaverunt.

Dicit Dominus sermones mei.

Dominus secus mare.

⁶ Lychanos hypaton:

Gaudete in Domino.

Exurge quare.

Redime me Domine.

*Miserere mihi Domine quoniam
conculcavit.*

Exaudi Domine.

De ventre matris.

Laudate pueri.

Iustus non conturbabitur.

Statuit ei Dominus.

Factus est Dominus.

Iustus es Domine.

In omnibus sic incipientibus ista modulatur differentia:

Gloria saeculorum amen.

⁷ Tertia autem differentia in illis tantum canitur, quae a parhypate hypaton inchoantes, gradatim ad mesen intenduntur ita:

Rorate.

Gaudeamus.

Suscepimus.

⁵ Parypate meson:

Et enim sederunt.

Misereris.

Ego autem in Domino.

Exclamaverunt.

Dicit Dominus sermones.

Dominus secus mare.

⁶ Lycanos ypaton:

Gaudete in Domino.

Exsurge quare.

Redime me Domine.

Miserere mihi Domine.

Exaudi Deus vocem.

De ventre.

Laudate pueri.

Iustus non conturbabitur.

Statuit.

Factus est.

Iustus [ut past.]

In omnibus sic incipientibus ista modulatur differentia:

Gloria saeculorum amen.

⁷ Tertia autem differentia in illis tantum canitur, quae a parypate ypaton inchoantes gradatim ad mesen intenduntur:

Rorate.

Gaudeamus.

Suscepimus.

⁵ Parypate meson:

Etenim.

Misereris.

Ego autem in Domino.

Exclamaverunt.

Gaudete

Dominus secus mare.

Exaudi Domine vocem.

⁶ Lycanos ypaton:

Dicit dominus sermones.

Exurge.

Redime me.

De ventre.

Laudate.

Iustus non conturbabitur.

Statuit.

Factus est.

Iustus es.

In omnibus sic incipientibus ista modulatur differentia:

Gloria saeculorum amen.

⁷ Tertia autem differentia in illis tantum canitur, quae a parypate ypaton inchoantes gradatim ad mesen intenduntur:

Rorate.

Gaudeamus.

Suscepimus.

Inclina Domine.

Inclina Domine.

Haec est huiusmodi:

Gloria seculorum amen.

<RESPONSORIA GRADALIA>

⁸ Responsoria quoque gradalia eiusdem tropi incipiunt aut a lychanos hypaton, ut est:

Miserere mei Deus miserere.

Beata gens.

⁹ aut a parhypate hypaton ut est:

Sacerdotes eius.

Posuisti Domine.

⁸ Responsoria quoque gradalia eiusdem tropi incipiunt aut a lychana hypaton, ut est:

Miserere mei Deus miserere.

Beata gens.

⁹ aut a parhypate hypaton ut est:

Sacerdotes eius.

Posuisti Domine.

<ALLELUIA>

¹⁰ Alleluia eiusdem tropi inchoant aut a mese, ut est:

Iustus ut palma.

Vindica Domine.

Mirabilis.

¹¹ aut a lychanos hypaton, ut:

Iudicant sancti.

¹² aut a parhypate hypaton, ut:

Qui timent Dominum.

¹⁰ Alleluia eiusdem tropi inchoant aut a mese, ut:

Iustus ut palma.

Iustus germinabit.

Vindica Domine.

¹¹ aut a lychanos hypaton, ut:

Iudicabunt sancti.

¹² aut a parhypate hypaton, ut:

Qui timent.

<OFFERTORIA>

¹³ Offertoria quoque sic incipiunt a parhypate ypaton, ut:

Iubilate Deo universa terra.

Benedicam Domino qui mihi.

Confitebor tibi Domine.

¹⁴ A lychanos hypaton, ut:

Repleti sumus.

¹³ Offertoria quoque sic incipiunt a parhypate hypaton, ut:

Iubilate Deo universa terra.

Benedicam Dominum.

Confitebor tibi Domine.

¹⁴ Lychanos hypaton:

Repleti sumus.

Inclina.

Haec est huiusmodi:

Gloria saeculorum amen.

Inclina.

Haec est huiusmodi:

Gloria saeculorum amen.

<RESPONSORIA GRADALIA>

⁸ Responsoria quoque gradalia eiusdem tropi incipiunt aut a lycanos ypaton, ut est:

Miserere mei.

Beata gens.

⁹ aut a parypate ypaton ut:

Sacerdotes eius.

Posuisti.

⁸ Responsoria quoque gradalia eiusdem tropi incipiunt aut a lycanos ypaton, ut est:

Miserere.

Beata gens.

⁹ aut a parypate ypaton ut:

Sacerdotes.

Posuisti.

<ALLELUIA>

¹⁰ Alleluia eiusdem tropi inchoant aut a mese, ut:

Iustus ut palma.

Iustus germinabit.

Vindica Domine.

Mirabilis.

¹¹ aut a lycanos ypaton, ut:

Iudicabunt sancti.

¹² aut a parypate ypaton, ut:

Qui timent.

¹⁰ Alleluia eiusdem tropi inchoant aut a mese, ut:

Iustus germinabit.

Vindica Domine.

Mirabilis.

¹¹ aut a lycanos ypaton, ut:

Iudicant sancti.

¹² aut a parypate ypaton, ut:

Qui timent.

<OFFERTORIA>

¹³ Offertoria quoque sic incipiunt a parypate ypaton, ut:

Iubilare Deo universa.

Benedicam Dominum.

Confitebor tibi.

¹⁴ Lycanos ypaton:

Repleti sumus.

¹³ Offertoria quoque sic incipiunt a parypate ypaton, ut:

Iubilare Deo universa.

Benedicam.

Confitebor.

¹⁴ Lycanos ypaton offertoria, ut:

Repleti sumus.

<COMMUNIONES>

15 Communiones eiusdem tropi easdem habent differentias quas et in introitibus tenemus quippe ab eiusdem chordis inchoantes, ut:

Gloria seculorum amen.

16 Mese:

Notas mihi fecisti.

Vos qui secuti estis me.

Beati mundo corde.

Gloria seculorum amen.

17 Parhypate meson:

Dominus dabit.

Revelabitur gloria.

Viderunt omnes.

Dicit Dominus implete.

Panis quem ego.

Domine Deus meus in te.

Data est mihi omnis.

Petite et accipietis.

Ego vos elegi.

Posuerunt mortalia.

Confundantur superbi.

Fili quid fecisti nobis.

18 Lychanos hypaton:

Ecce Virgo.

Qui vult venire.

Illumina faciem tuam.

Manducaverunt.

Cum invocarem te.

Domine Dominus noster.

Cantate Domino alleluia.

Gaudete iusti.

Psallite Domino.

15 Communiones eiusdem tropi easdem habent differentias quas et in introitis quippe ab eiusdem cordis inchoantes, ut est:

Gloria saeculorum amen.

16 Mese:

Notas mihi.

Lychanos hypaton:

Vos qui secuti estis me.

Beati mundo corde.

Gloria seculorum amen.

17 Parhypate meson:

Dominus dabit.

Revelabitur.

Viderunt omnes.

Dicit Dominus implete.

Panis quem ego.

Domine Deus meus.

Data est mihi.

Petite et accipietis.

Posuerunt mortalia.

Confundantur superbi.

Fili quid fecisti.

18 Lychanos hypaton:

Ecce Virgo.

Qui vult venire.

Illumina.

Manducaverunt.

Cum invocarem te.

Domine Dominus noster.

Cantate Domino alleluia.

Gaudete iusti.

15 in] om. Mn quippe] om. Mn eiusdem Mn ut est Mn 16 mundi Mn 17 Panis quem ego. Dicit Dominus implete. Mn 18 Illuminas M̄

<COMMUNIONES>

¹⁵ Communiones eiusdem tropi easdem habent differentias quippe ab eisdem cordis incipientes, ut est:

Gloria seculorum amen.

¹⁶ Mese:

Notas mihi.

Vos qui secuti estis.

Beati mundo.

Gloria seculorum amen.

¹⁷ Parypate meson:

Dominus dabit.

Revelabitur.

Viderunt omnes.

Dicit Dominus implete.

Panis.

Domine Deus meus.

Data est mihi.

Petite.

Ego vos.

Posuerunt.

Confundantur.

Fili quid fecisti.

¹⁸ Lycanos ypaton:

Ecce Virgo.

Qui vult.

Illumina.

Manducaverunt.

Cum invocarem.

Domine Dominus noster.

Cantate Domino.

Gaudete.

Psallite Domino.

¹⁵ Communiones eiusdem tropi easdem habent differentias quas et introitus quippe ab eisdem cordis incoantes, ut:

Gloria seculorum amen.

¹⁶ Mese:

Notas.

Vos qui secuti.

Beati mundo.

Gloria seculorum amen.

¹⁷ Parypate meson:

Dominus dabit.

Revelabitur.

Viderunt omnes.

Panis quem ego.

Domine Deus meus.

Data est mihi.

Petite.

Posuerunt.

Confundantur.

Fili quid fecisti.

¹⁸ Lycanos ypaton:

Ecce Virgo.

Qui vult.

Illumina.

Manducaverunt.

Cum invocarem.

Dicit Dominus implete.

Domine Dominus noster.

Cantate Domino.

Psallite Domino.

Quicumque fecerit.
Amen dico vobis quod uni.
Etsi coram hominibus.

Gloria seculorum amen.

¹⁹ Parhypate hypaton:

Amen dico vobis quod vos.
Amen dico vobis quicquid.

Quicumque fecerit.

19

<ANTIPHONAE>

²⁰ In antiphonis quoque variae sunt differentiae, quarum primam constituimus eam, quae in illis maxime tenetur. Quae a principali chorda symphonie huius tropi incipiunt hoc modo:

Gloria seculorum amen.

Mese:

Ite dicite Iohanni.
Veniet Dominus et non tardabit.
Vidi Dominum sedentem.

²¹ Tenetur haec eadem differentia etiam in his, quae a parhypate meson quidem inchoant, sed mox in secunda syllaba vel in tertia vel etiam in quarta intenduntur ad mesen hoc modo:

Gloria saeculorum amen.

Diffusa est gratia.
Apertis thesauris suis.
Estote fortes.
Sebastianus Dei cultor.

²⁰ In antiphonis quoque variae fiunt differentiae, quarum primam constituimus eam, quae in illis tenetur maxime. Quae a principali corda symphonie huius tropi incipiunt hoc modo:

Gloria seculorum amen.

Mese:

Ite dicite Iohanni.
Veniet Dominus.
Vidi Dominum sedentem.

²¹ Tenetur haec eadem differentia etiam in his, quae a parhypate meson quidem inchoant, sed in secunda syllaba vel tertia vel etiam in quarta intenduntur ad mesen hoc modo:

Gloria saeculorum amen.

Diffusa est gratia.
Apertis thesauris.
Estote fortes.
Sebastianus Dei cultor.

19 Amen dico quidquid. Mn 20 quoque] autem Mn quarum] qua La 21 etiam] om. Mn etiam] om. Mn

Quicumque fecerit.
Etsi coram hominibus.
Amen dico vobis quod vos qui.

19

Etsi coram.
Quicumque fecerit.
Amen dico vobis quod.

19

<ANTIPHONAE>

²⁰ In antiphonis quoque variae fiunt differentiae, quarum primam constituimus eam, quae in illis maxime tenetur. Quae a principali corda symphoniae huius tropi incipiunt hoc modo:

Gloria saeculorum amen.

Mese:

Ite dicite.
Veniet Dominus.
Vidi Dominum.

²¹ Tenetur haec eadem differentia etiam in his, quae a parypate meson quidem inchoant, sed in secunda syllaba vel in tertia vel etiam in quarta intenduntur ad mesen ita:

Gloria saeculorum amen.

Diffusa est gratia.
Apertis.
Estote.
Sebastianus.

²⁰ In antiphonis quoque variae sunt differentiae, quarum primam constituimus eam, quae in illis maxime tenetur. Quae a principali corda symphoniae huius tropi incipiunt hoc modo:

Gloria saeculorum amen.

Mese:

Ite dicite.
Veniet Dominus.
Vidi Dominum.

²¹ Tenetur haec eadem differentia etiam in his, quae a parypate meson quidem inchoant, sed in secunda syllaba vel in tertia vel etiam in quarta intenduntur ad mesen ita:

Gloria saeculorum amen.

Diffusa est.
Apertis.
Estote.
Sebastianus.

Hic est discipulus ille.

²² Invenitur tamen et alia differentia in quibusdam a mese inchoantibus ita:

Gloria seculorum amen.

Inter natos mulierum.

Ille homo.

²³ In una autem a lychanos meson incipientium talis habetur differentia:

Gloria seculorum amen.

Ecce quam bonum.

²⁴ In aliis vero ab eadem corda incipientibus taliter canitur:

Gloria saeculorum amen.

Lychanos meson:

Canite tuba.

Tecum principium.

Ave Maria.

²⁵ Huic differentiae pene consimilis est haec, quae tenetur in plerisque incipientibus ab hypate meson vel a lychanos ypaton vel a parhypate hypaton hoc modo:

Gloria seculorum amen.

²⁶ Ypate meson:

Iste est Iohannes.

Impetum fecerunt.

²⁷ Lychanos meson:

Ecce nomen Domini.

Ante me non est.

²⁸ Lychanos ypaton:

Ex quo facta est.

Angelus Domini.

Antequam convenirent.

Ecce in nubibus caeli.

Hic est discipulus ille.

²² Invenitur tamen alia differentia in quibusdam a mese inchoantibus ita:

Gloria seculorum amen.

Ille homo.

²³ In una autem a lychana meson incipientium talis differentia habetur:

Gloria seculorum amen.

Ecce quam bonum.

²⁴ In aliis vero ab eadem corda incipientibus taliter canitur:

Gloria saeculorum amen.

Parhypate meson:

Canite tuba.

Tecum principium.

Ave Maria.

²⁵ Huic differentiae pene similis est haec, quae tenetur in plerisque incipientibus ab hypate meson vel a lychanos hypaton vel a parhypate hypaton hoc modo:

²⁶ Hypate meson:

Iste est Iohannes.

Impetum fecerunt.

²⁷ Lychanos hypaton:

Ecce nomen Domini.

²⁸

Angelus Domini.

Antequam convenirent.

Ecce in nubibus caeli.

Hic est discipulus.

²² Invenitur tamen et alia differentia in quibusdam a mese inchoantibus ita:

Gloria saeculorum amen.

Inter natos.

Ille homo.

²³ In una a lycanos meson incipientium differentia habetur:

Gloria saeculorum amen.

Ecce quam bonum.

²⁴ In aliis vero ab eadem corda incipientibus taliter canitur:

Gloria saeculorum amen.

Lycanos meson:

Canite tuba.

Tecum principium.

Ave Maria.

²⁵ Huic differentiae pene similis est haec, quae tenetur in plerisque incipientibus ab hypate meson vel a lycanos ypaton vel a parypate ypaton hoc modo:

Gloria saeculorum amen.

²⁶ Hypate meson:

Iste est Iohannes.

Impetum fecerunt.

²⁷ Lycanos ypaton:

Ecce nomen Domini.

28

Antequam convenirent.

Ecce in nubibus.

²² Invenitur tamen et alia differentia in quibusdam a mese inchoantibus ita:

Gloria saeculorum amen.

Inter natos.

Ille homo.

²³ In una a lycanos meson incipientium differentia habetur:

Gloria saeculorum amen.

Ecce quam bonum.

²⁴ In aliis vero ab eadem corda incipientibus taliter canitur:

Gloria saeculorum amen.

Canite tuba.

Tecum principium.

Ave Maria.

²⁵ Huic differentiae pene similis est haec, quae tenetur in plerisque incipientibus ab ypate meson vel a lycanos ypaton vel a parypate ypaton hoc modo:

Gloria saeculorum amen.

²⁶ Hypate meson:

Iste est Iohannes.

Impetum fecerunt.

²⁷ Lycanos ypaton:

Ecce nomen.

28

Antequam convenirent.

Ecce in nubibus.

*Montes et colles.
Levabit Dominus signum.
Iohannes autem cum audisset.*

*Hoc est testimonium.
Ecce veniet desideratus.
Egredietur virga.*

²⁹ Item lychanos hypaton ita:

*Leva Iherusalem.
Predicans praeceptum.
Isti sunt qui venerunt.
Hi sunt qui cum mulieribus.*

³⁰ Parhypate ypaton:

*Erunt prava.
Dies Domini.
Cor mundum.
Si quis fecerit.*

³¹ In illis autem, quae a parhypate meson incipiunt et gradatim revolvuntur ad mesen, talis sit differentia.

*Gloria saeculorum amen.
Venit lumen tuum.
Veniet dies Domini.
Domine bonum est nos hic esse.
Domine si hic fuisses.*

³² In quibusdam quoque a parhypate meson inchoantibus et quasi deorsum cito labentibus talis fit discretio modulationis:

Gloria saeculorum amen.

*Reges terrae.
Benedicat nos.
Reges Tharsis.
Volo Pater.*

*Montes et colles.
Levabit Dominus signum.
Iohannes autem.*

*Hoc est testimonium.
Ecce veniet desideratus.
Egredietur virga.*

²⁹ Item lychanos hypaton ita:

*Leva Iherusalem.
Praedicans.
Isti sunt qui venerunt.
Hi sunt qui cum mulieribus.
Euge serve bone.*

³⁰ Parhypate hypaton:

*Erunt prava.
Dies Domini.
Cor mundum.*

³¹ In illis autem, quae a parhypate meson incipiunt et gradatim revolvuntur ad mesen, talis fit differentia.

*Gloria saeculorum amen.
Venit lumen tuum.*

*Domine bonum est.
Domine si hic fuisses.*

³² Item ab eadem corda incipientes et infra cito relabentes sic intonantur:

Gloria saeculorum amen.

*Benedictus es.
Reges Tharsis.
Volo Pater.
Reges terrae.*

*Montes et colles.
Levabit Dominus.
Iohannes autem.*

*Hoc est testimonium.
Ecce veniet desideratus.
Egredietur virga.*

²⁹ Item lycanos ypaton:

*Leva Hierusalem.
Praedicans.
Isti sunt qui venerunt.*

³⁰ Parypate ypaton:

*Erunt prava.
Dies Domini.
Cor mundum.*

³¹ In his autem, quae a parypate meson incipiunt et gradatim revolvuntur ad mesen, talis est differentia:

*Gloria saeculorum amen.
Venit lumen.*

*Domine bonum est.
Domine si hic fuisses.*

³² Item ab eadem corda incipientes et infra cito relabentes sic intonantur:

Gloria saeculorum amen.

*Benedicat nos.
Reges Tharsis.
Volo Pater.*

*Montes et colles.
Levabit Dominus.*

*Levate.
Hoc est testimonium.
Ecce veniet desideratus.
Egredietur virga.*

²⁹ Item lycanos ypaton ita:

*Leva Iherusalem.
Predicans.
Isti sunt qui venerunt.
Hi sunt qui cum.*

³⁰ Parypate ypaton:

*Erunt prava.
Dies Domini.
Cor mundum.*

³¹ In his autem, quae a parypate meson incipiunt et gradatim revolvuntur ad mesen, talis est differentia:

*Gloria saeculorum amen.
Venit lumen.*

*Domine bonum est.
Domine si hic.*

³² Item ab eadem corda incipientes et infra cito relabentes sic intonantur:

Gloria saeculorum amen.

*Benedicat nos.
Reges terrae.
Volo Pater.
Reges Tharsis.*

33 In aliis vero ab eadem chorda incipientibus et inferius se morose protrahentibus talis fit differentia:

Gloria saeculorum amen.

Lux orta est.

Unus est enim magister vester.

34 Haec differentia tenetur etiam in quibusdam a lychanos ypaton vel a parhypate ypaton inchoantibus et similiter se morose infra protrahentibus, ut est:

Gloria saeculorum amen.

35 Lychanos hypaton:

Ecce ascendimus.

Euge serve.

36

Virgo Dei Genitrix.

Amavit eum.

37 In illis vero, quae a parhypate ypaton inchoant et gradatim superascendunt, ista tenetur differentia:

Gloria saeculorum amen.

Sint lumbi vestri.

O quantus luctus.

O athletam invictissimum.

Hic est Sebastianus.

38 Adiciunt plerique etiam has in antiphonis differentias:

Gloria saeculorum amen.

Parhypate meson:

Ecce vere.

33 In aliis vero ab eadem corda incipientibus et inferius se morose protrahentibus talis fit differentia:

Seculorum amen.

Lux orta est super nos.

Unus est enim magister.

34 Haec differentia tenetur etiam in quibusdam a lychanos hypaton vel a parhypate hypaton inchoantibus et similiter se morose infra protrahentibus, ut est:

Gloria saeculorum amen.

35

36 Parhypate hypaton:

Virgo Dei Genitrix.

37 In illis vero, quae a parhypate hypaton inchoant gradatim superascendunt, ista tenetur differentia:

Gloria saeculorum amen.

Sint lumbi vestri.

O quantus luctus.

O athletam.

Hic est Sebastianus.

38 Adiciunt etiam plerique his antiphonis differentias:

Gloria saeculorum amen.

33 taliter Mn 34 etiam] om. Mn a parhypate] y parhypate M̄ū hyparhypate Mn
37 supra ascendunt Mn differentia tenetur Mn 38 etiam] om. Mn

³³ In aliis vero ab eadem corda incipientibus et inferius se morose protrahentibus talis fit differentia:

Gloria saeculorum amen.

Lux orta est.

³⁴ Haec differentia tenetur in quibusdam a lycanos ypaton incipientibus vel a parypate ypaton et se similiter morose protrahentibus, ut est:

Gloria saeculorum amen.

35

Euge serve bone.

³⁶ Parypate ypaton:

Virgo Dei Genitrix.

Amavit eum Dominus.

³⁷ In illis vero, quae a parypate ypaton inchoant et gradatim super ascendunt, ista tenetur differentia:

Gloria saeculorum amen.

Sint lumbi.

O quantus luctus.

O athletam.

Hic est Sebastianus.

³⁸ Adiciunt etiam plerique hanc differentiam:

Gloria saeculorum amen.

³³ In aliis vero ab eadem corda incipientibus et inferius se morose protrahentibus talis fit differentia:

Gloria saeculorum amen.

Lux orta est.

Unus est enim.

Biduo vivens.

³⁴ Haec differentia tenetur in quibusdam a lycanos ypaton vel a parypate ypaton inchoantibus et similiter se morose infra protrahentibus, ut est:

Gloria saeculorum amen.

³⁵ Lycanos ypaton:

Euge.

Senex.

³⁶ Parypate ypaton:

Virgo Dei Genitrix.

Amavit.

³⁷ In illis vero, quae a parypate ypaton inchoant et gradatim super ascendunt, ista tenetur differentia:

Gloria saeculorum amen.

Sint lumbi.

O quantus.

O athleta.

Hic est Sebastianus.

³⁸ Aditiunt etiam plerique has in antiphonis differentias:

Gloria saeculorum amen.

Speciosus forma.

³⁹ *Gloria saeculorum amen.*

Hypate meson:

Inclinans se Iesus.

⁴⁰ *Gloria saeculorum amen.*

Parhypate meson:

Laudate Dominum de caelis.

Spetiosus.

³⁹ *Gloria saeculorum amen.*

Hypate meson:

Inclinans se Iesus.

⁴⁰ *Gloria seculorum amen.*

Parhypate meson:

Laudate Dominum de caelis.

<RESPONSORIA NOCTURNALIA>

⁴¹ Responsoria quoque nocturnalia pleraque incipiunt a mese, ut est:

Civitas Iherusalem.

Ecce apparebit.

Annunciatum est.

O Regem caeli.

Domine ne in ira.

⁴² Quaedam vero a lychanos meson, ut est:

Canite tuba.

⁴³ Alia autem a lychanos ypaton vel a parhipate ypaton hoc modo:

⁴⁴ Lychanos hipaton:

Germinaverunt.

Descendit de caelis.

Impetum fecerunt.

Iste est Iohannes.

Centum quadraginta.

Tria sunt munera.

⁴⁵ Parhypate hypaton:

Confirmatum est.

In medio ecclesiae.

Cantabant sancti.

⁴¹ Responsoria quoque nocturnalia pleraque incipiunt a mese, ut est:

Civitas Iherusalem.

Ecce apparebit.

Adnunciatum est.

O Regem caeli.

Domine ne in ira.

⁴² Quaedam vero a lychanos meson, ut est:

Canite tuba.

⁴³ Alia autem a lychanos hypaton hoc modo:

⁴⁴ Lychanos hypaton:

Germinaverunt.

Descendit de caelis.

Impetum fecerunt.

Iste est Iohannes.

Centum quadraginta.

Tria sunt munera.

⁴⁵ Parhypate:

Confirmatum est.

In medio aecclesiae.

Cantabant sancti.

39

Sol et luna.
Inclinans se.

40 Parypate meson:

Laudate Dominum.
Gloria saeculorum amen.

39 Hypate meson:

Inclinans se.
40 *Gloria saeculorum amen.*

Parypate meson:

Laudate Dominum.

<RESPONSORIA NOCTURNALIA>

41 Responsoria quoque nocturnalia pleraque incipiunt a mese, ut:

Civitas Ierusalem.
Ecce apparebit.

O Regem caeli.
Domine ne in ira.

42 Quaedam a lycanos meson, ut:

Canite tuba.

43 Alia autem a lycanon ypaton vel a parypate ypaton hoc modo:

44 Lycanos ypaton:

Germinaverunt.
Descendet Dominus.
Impetum fecerunt.
Iste est Iohannes.
Centum quadraginta.
Tria sunt munera.

45 Parypate ypaton:

Confirmatum est.
In medio ecclesiae.

41 Responsoria quoque nocturnalia pleraque incipiunt a mese, ut est:

Ecce apparebit.
Annuntiatum.

O Regem.
Domine ne in ira.

42 Quaedam vero a lycanos meson, ut est:

Canite tuba.

43 Alia autem a lycanos ypaton vel a parypate ypaton hoc modo:

44 Lycanos ypaton:

Germinaverunt.
Impetum.
Iste est Iohannes.
Centum quadraginta.
Tria sunt.

45 Parhypate ypaton:

Confirmatum est.
In medio.
Cantabant.

⁴⁶ In omnibus tamen uniformiter tenetur modulatio versuum a mese videlicet inchoantium ita:

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

⁴⁶ In omnibus tamen uniformiter tenetur modulatio versuum a mese videlicet inchoantium ita:

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

II.

¹ Secundus tropus hypophrigius grece inscribitur plagis proti, id est particularis vel lateralis primi. ² Is suae principium vel finem symphoniae mittit in lychanon hypaton hoc modo:

NOEAGIS

¹ Secundus tropus grece inscribitur plagis proti, id est particularis vel lateralis primi. ² Is suae principium vel finem symphoniae mittit in lychanos hypaton hoc modo:

NOEAGIS

<INTROITUS>

³ Iste tropus in introitibus suis uniformiter se habet:

Gloria saeculorum amen.

⁴ Parhypate meson:

Me exspectaverunt.

Venite adoremus.

⁵ Lychanos hypaton:

Dominus dixit ad me.

Ex ore infantium.

Vultum tuum.

Fac mecum Domine.

Clamaverunt.

Terribilis est.

Multe tribulationes.

Sacerdotes eius induant.

³ Iste tropus in introitibus suis uniformiter se habet:

Gloria saeculorum amen.

⁴ Parhypate meson:

Me exspectaverunt.

Venite.

⁵ Lychanos hypaton:

Dominus dixit ad me.

Ex ore infantium.

Vultum tuum.

Fac mecum Domine.

Clamaverunt.

Terribilis est.

Multae tribulationes.

46 vesuum Mū videlicet] om. Mn inchoantum Mū inchoatum Mn Gloria saeculorum amen. Mn

⁴⁶ In omnibus tamen uniformiter tenetur modulatio versuum a mese inchoantium ita:

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto.

⁴⁶ In omnibus tamen uniformiter tenetur modulatio versuum a mese videlicet inchoantium ita:

*Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.
Sacrosancti.*

II.

¹ Secundus tropus hypolidius grece inscribitur plagis prothi id est particularis vel lateralis primi. ² Is suae principium vel finem symphoniae mittit in lycanos ypaton hoc modo:
NOE AIS

¹ Secundus tropus ypolydius grece inscribitur plagis prothi id est particularis vel lateralis primi. ² Is suae principium vel finem symphoniae mittit in lycanos ypaton hoc modo:
NOE AIS

<INTROITUS>

³ Iste tropus in introitibus suis uniformiter se habet:
Gloria saeculorum amen.

³ Iste tropus in introitibus uniformiter se habet:
Gloria saeculorum amen.

⁴ Parypate meson:
*Me expectaverunt.
Venite adoremus.*

⁴ Parypate meson:
*Me expectaverunt.
Venite.*

⁵ Lycanos ypaton:
*Dominus dixit.
Ex ore infantium.
Vultum tuum.
Fac mecum.
Clamaverunt.
Terribilis.
Multae tribulationes.
Sacerdotes eius.*

⁵ Lycanos ypaton:
*Dominus dixit ad me.
Ex ore.
Vultum tuum.
Fac mecum.
Clamaverunt.
Terribilis.
Multae tribulationes.*

⁶ Parhypate hypaton:

Sicientes.

Mihi autem.

⁷ Proslambanomenos:

Veni et ostende.

Ecce advenit.

Letetur cor.

Cibavit eos.

Dominus illuminatio.

Dominus fortitudo.

⁶ Parhypate hypaton:

Gloria saeculorum amen.

Mihi autem.

Sitientes.

⁷ Proslambanomenos:

Ecce advenit.

Letetur cor.

Cibavit eos.

Dominus illuminatio.

Dominus fortitudo.

<RESPONSORIA GRADALIA>

⁸ Responsoria gradalia huius tropi incipiunt vel a lychanos ypaton, vel a parhipate hypaton, vel a proslambanomenon hoc modo:

⁹ Lychanos ypaton:

De necessitatibus.

Domine audivi.

Domine exaudi.

¹⁰ Parhypate hypaton:

Universi qui te exspectant.

¹¹ Proslambanomenos:

Ne avertas faciem tuam.

⁸ Responsoria gradalia huius tropi incipiunt vel a lychanos hypaton, vel a parhypate hypaton, vel a proslambanomenos hoc modo:

⁹ Lychanos hypaton:

De necessitatibus.

Domine audivi.

Domine exaudi.

¹⁰ Parhypate hypaton:

Universi.

¹¹ Proslambanomenos:

Ne avertas.

<ALLELUIA>

¹² Alleluia a lychanos ypaton ut est:

Confitemini Domino.

Dominus regnavit decorem.

Dies sanctificatus.

Video caelos.

¹² Alleluia a lychanos hypaton ut est:

Confitemini.

Dominus regnavit.

<OFFERTORIA>

¹³ Offertoria a lychanos hypaton hoc modo:

¹³ Offertoria a lychanos hypaton ut est:

⁶ Parypate ypaton:

Sitientes.

Mihi autem.

⁷ Proslambanomenos:

Ecce advenit.

Laetetur cor.

Cibavit eos.

Dominus illuminatio.

Dominus fortitudo.

⁶ Parypate ypaton:

Sitientes.

Michi autem.

⁷ Proslambanomenos:

Ecce advenit.

Laetetur cor.

Cybavit.

Dominus illuminatio.

Dominus fortitudo.

<RESPONSORIA GRADALIA>

⁸ Responsalia gradalia huius tropi incipiunt vel a lycanos ypaton, vel a parypate ypaton vel a proslambanomenos hoc modo:

⁹ Lycanos ypaton:

De necessitatibus.

Domine exaudi.

¹⁰ Parypate ypaton:

Universi.

¹¹ Proslambanomenos:

Ne avertas.

⁸ Responsoria gradalia huius tropi incipiunt vel a lycanos ypaton, vel a parypate ypaton vel a proslambanomenon hoc modo:

⁹ Lycanos ypaton:

De necessitatibus meis.

Domine exaudi.

Domine audivi.

¹⁰ Parypate ypaton:

Universi.

¹¹ Proslambanomenos:

Ne avertas.

<ALLELUIA>

¹² Alleluia lycanos ypaton:

Confitemini Domino.

Dominus regnavit.

¹² Alleluia lycanos ypaton ita est:

Confitemini.

Dominus regnavit.

<OFFERTORIA>

¹³ Offertoria lycanos ypaton:

¹³ Offertoria lycanos ypaton:

Protege Domine.

Laudate Dominum.

¹⁴ vel a Proslambanomenos:

Ad te Domine.

Vir erat.

De profundis.

Protege Domine.

Laudate Dominum.

¹⁴ vel a Proslambanomenos:

Ad te Domine.

Vir erat.

De profundis.

<COMMUNIONES>

¹⁵ Communiones a parhypate meson inchoant, hoc modo:

Hierusalem surge.

Dominus regit me.

Dominus firmamentum.

Dominus Iesus postquam cenavit.

¹⁶ aut ab hypate meson, ut est:

Tu puer propheta.

¹⁷ aut ab licanos hypaton ut:

Laetabimur.

Potum meum.

Omnes qui in Christo.

¹⁸ aut a parhypate hypaton, ut:

Vovete et reddite.

¹⁹ aut a proslambanomenos, ut:

Narrabo omnia.

Cantabo Domino.

Anima nostra.

²⁰ Qui tamen omnes uniformiter se habent, sicut introitus, ut:

Gloria saeculorum amen.

¹⁵ Communiones a parhypate meson inchoant, ut est:

Iherusalem surge.

Dominus regit me.

Dominus Iesus.

Dominus firmamentum.

¹⁶ aut ab ypate meson:

Tu puer.

¹⁷

Laetabimur.

Potum meum.

Omnes qui in Christo.

¹⁸ aut a parhypate ypaton, ut:

Vovete et reddite.

¹⁹ aut a proslambanomenos, ut:

Narrabo omnia.

Cantabo Domino.

²⁰ Qui tamen uniformiter se habent, sicut et introitus, ut:

Gloria saeculorum amen.

<ANTIPHONAE>

²¹ In antiphonis quoque una tenetur differentia, quae in minoribus ita canitur:

Gloria saeculorum amen.

²¹ In antiphonis quoque una tenetur differentia, quae in minoribus ita canitur:

Gloria saeculorum amen.

14 vel a] *om. Mn* 15 regit] *reget Mn* 17 ab] *a Mn* 18 a parhypaton ut *M̄* ut est *Mn* 19 a] *om. Mn* ut est *Mn* 20 ut est *Mn* amen] *om. Mn*

*Protege Domine.
Laudate Dominum.*

14 Proslambanomenos:

*Ad te Domine.
Vir erat.
De profundis.*

*Protege Domine.
Laudate Dominum.*

14 Proslambanomenon:

*Ad te Domine.
Vir erat.
De profundis.*

<COMMUNIONES>

15 Communiones aut a parypate meson inchoant, ut est:

*Ierusalem surge.
Tu puer.*

16

17 aut a lycanos, ut est:

Letabimur.

Omnes qui in Christo.

18 aut a parypate ypaton, ut est:

Vovete.

19 aut a proslambanomenos, ut:

Narrabo.

Cantabo.

Anima nostra.

20 Qui tamen uniformiter ita se habent, sicut et introitus, ut:

Gloria saeculorum amen.

15 Communiones aut a parypate meson inchoant, ut est:

Hierusalem surge.

Dominus regit me.

Dominus Iesus.

Dominus firmamentum.

16

17 aut a lycanos ypaton, ut est:

Laetabimur.

Omnes qui in Christo.

18 aut a parypate ypaton, ut est:

Vovete.

19 aut a proslambanomenos, ut est:

Narrabo.

Cantabo.

20 Qui tamen uniformiter se habent, sicut et introitus, ut:

Amen.

<ANTIPHONAE>

21 In antiphonis quoque una tenetur differentia, quae in minoribus ita canitur:

Gloria saeculorum amen.

21 In antiphonis quoque una tenetur differentia, quae in minoribus ita canitur:

Gloria saeculorum amen.

22 In maioribus ita:

Gloria seculorum amen.

23 Parhypate meson:

Consolamini.

Omnipotens Sermo.

Quem vidistis.

Scuto bonae.

O Domine salvum me fac.

Laudate Deum.

Meus cibus est.

Framea suscitare.

Oblatus est.

24 Lichanos hypaton:

De Syon eribit lex.

Consurge consurge.

Iuste et pie vivamus.

Spiritus Domini.

Constantes estote.

O Sapientia.

Genuit puerpera.

In universa terra.

Me etenim.

Dominus Deus auxiliator meus.

Dominus tamquam ovis.

Calicem salutaris accipiam.

Beata Mater.

25 Parhypate hipaton:

Virgo verbo concepit.

Assumpsit Iesus.

22 In maioribus vero ita:

Gloria seculorum amen.

23 Parhypate meson:

Consolamini.

Omnipotens.

Quem vidistis.

Scuto bone.

O Domine salvum me fac.

24 Lychanos hypaton:

De Syon eribit lex.

Iuste et pie.

Spiritus Domini.

O Sapientia.

Calicem salutaris.

25 Parhypate ypaton:

Virgo verbo concepit.

Assumpsit Iesus.

<RESPONSORIA NOCTURNALIA>

26 Responsoriorum etiam nocturnalium quaedam incipiunt a parhypate meson, quaedam a lichanos hy-

26 Responsorum etiam nocturnalium quaedam incipiunt a parhypate meson, quaedam a lychanos

23 Omnipotens] Omnis Mn O Domine salvum me. Quem vidistis. Scuto bone. Mn
26 Responsoriorum] Responsoriorum M̄ Responsorium Mn

²² In maioribus vero ita:

Gloria saeculorum amen.

²³ Parypate meson:

Consolamini.

Omnipotens.

Quem vidistis.

Scuto.

O Domine.

Laudate Dominum.

Framea.

Oblatus est.

²⁴ Lycanos ypaton:

De Sion exhibit.

Iuste et pie.

Spiritus Domini.

Constantes estote.

O Sapientia.

Genuit puerpera.

In universa terra.

Me etenim.

Dominus Deus auxiliator.

Dominus tamquam.

Beata Mater.

²⁵ Parypate ypaton:

Virgo verbo concepit.

Assumpsit Iesus.

²² In maioribus vero ita:

Gloria saeculorum amen.

²³ Parypate meson:

Consolamini.

Omnipotens.

Quem vidistis.

Scuto bone.

O Domine.

Framea.

Meus cybus est.

Oblatus est.

²⁴ Lycanos ypaton:

De Syon exhibit. lex per Moysen.

Lex per Moysen.

Iuste et pie.

Constantes.

Genuit.

O Sapientia.

In universa.

Me etenim.

Dominus Deus auxiliator.

Dominus tamquam.

Calicem.

Beata Mater.

²⁵ Parypate ypaton:

Virgo verbo.

Assumpsit.

<RESPONSORIA NOCTURNALIA>

²⁶ Responsoria etiam quaedam nocturnalicia incipiunt a parypate meson, quaedam a lycanos ypaton,

²⁶ Responsoriorum etiam nocturnalium quaedam incipiunt a parypate meson, quaedam a lycanos ypaton,

paton, quaedam a proslambanomenos, ut:

27 Parhypate meson:

Audi Israel.

Vide quia tribulor.

28 Lichanos hypaton:

Non auferetur.

Sancta et immaculata.

Beata et venerabilis Virgo.

In columbae.

Temptavit Deus.

Locutus est Dominus.

Ingrediente Domino.

Velum templi.

Sepulto Domino.

Locutus est ad me.

Cantate Domino.

Ponis nubem.

29 Parhypate hypaton:

Erue a framea.

Iudas mercator.

Agnus Dei Christus.

Bonum certamen.

Domine si adhuc.

30 Proslambanomenos:

Laetentur caeli.

Docebit nos Dominus.

Emitte Agnum.

Valde honorandus est.

Qui vicerit.

Angelus Domini.

Emendemus.

In mari viae tuae.

Sicut fui.

hypaton, quaedam a <parhypate>ypaton, quaedam etiam a proslambanomenos, ut est:

27 Parhypate meson:

Audi Israel.

Vide quia tribulor.

28 Lichanos hypaton:

Non auferetur.

Sancta et immaculata.

In columbae specie.

Temptavit Deus.

Cantate Deo alleluia.

Ponis nubem.

29 Parhypate hypaton:

Erue a framea.

Agnus Dei Christus.

Domine si adhuc.

30 Proslambanomenos:

Laetentur caeli.

Emitte Agnum Domine.

Valde honorandus est.

26 parhypate hypaton] lichanos hypate ypaton La ut est Mn 27 Vide quia tribulor. om. Mn 29 Domine si adhuc. om. Mn 30 Emitte Agnum.-Iohannes.] om. Mn, sed add.: et alia huiusmodi

quaedam etiam a proslambanomenos, ut est:

²⁷ Parypate meson:

Audi Israel.

²⁸ Lycanos ypaton:

Non auferetur.

Vide quia tribulor.

Sancta et immaculata.

Beata et venerabilis.

In columbae.

Locutus est Dominus.

Temptavit.

Ingrediente.

Velum templi.

Sepulto.

Locutus est ad me.

Ponis nubem.

Cantate Domino.

²⁹ Parypate ypaton:

Erue.

Iudas mercator.

Agnus Dei.

Bonum certamen.

³⁰ Proslambanomenos:

Laetentur.

Emitte Agnum.

Valde honorandus.

Qui vicerit.

Angelus Domini.

In mari via.

quaedam etiam a proslambanomenos, ut est:

²⁷ Parypate meson:

Audi Israel.

Vide quia.

²⁸ Lycanos ypaton:

Non auferetur.

Sancta et immaculata.

Beata et venerabilis.

In columbae.

Locutus est Dominus.

Temptavit.

Ingrediente.

Velum templi.

Sepulto Domino.

Cantate Domino.

²⁹ Parypate ypaton:

Erue a framea.

Iudas mercator.

Agnus Dei.

Bonum certamen.

Domine si adhuc.

³⁰ Proslambanomenos:

Laetentur.

Emitte.

Valde honorandus.

Qui vicerit.

Angelus Domini.

In mari.

Emendemus.

Sicut fui.

Ne avertas.

In te iactatus sum.

De ore leonis.

Synagogae populorum.

Barrabas latro.

Candidi facti sunt.

Viderunt te aquae.

Narrabo.

Repleti sunt.

Innuebant.

Reposita.

Constitues.

Levita Laurentius.

Strinzerunt.

Beatus Laurentius.

Homo Dei.

Puellae.

Iohannes.

³¹ In his tamen omnibus una tenetur modulatio versuum a parhypate hypaton inchoantium, ita:

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

Candidi facti sunt.

Innuebant.

Homo Dei.

Levita Laurentius.

³¹ In his omnibus una tenetur modulatio versuum a parhypate hypaton inchoantium, ita:

Gloria saeculorum amen.

III.

¹ Tertius tropus hypolidius, qui inscribitur autenticus deuterus, id est magister vel princeps secundus, principalem vocem suae symphoniae habet mese, finalem vero hypate meson ita:

¹ Tertius tropus, qui inscribitur autenticus deuterus, id est magister vel princeps secundus, principalem vocem suae symphoniae habet trite diezeumenon:

31 tamen] enim Mn Gloria-Amen] Gloria saeculorum amen. Mn

Candidi facti sunt.

Innuebant.

Homo Dei.

*Ne avertas.
In te iactatus sum.
De ore.
Synagogae.
Barabbas.*

*Viderunt te.
Narrabo.
Repleti sunt omnes.
Levita.
Innuebant.
Reposita est.
Constitues.
Fuerunt.
Strinxerunt.
Beatus Laurentius.
Puellae saltanti.
Homo Dei.*

³¹ In omnibus his tamen una tenetur modulatio versuum a parypate ypaton inchoantium, ita:

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto.

³¹ In his omnibus tamen una tenetur modulatio versuum a parypate ypaton inchoantium, ita:

*Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.
Et virga.*

III.

¹ Tertius tropus phrigius, qui inscribitur autentus deuterus, id est magister vel princeps secundus, principalem suae symphoniae habet mese, finalem vero hypate meson ita:

Mese.

¹ Tertius tropus phrigius, qui inscribitur autentus deuterus, id est magister vel princeps secundus, principalem suae symphoniae habetur mese, finalem vero hypate meson ita:

Mese.

NOEOEANE

NOEOEANE

<INTROITUS>

² Iste tropus in introitibus suis duas habet differentias, quarum una tenetur in his, quae a lichanos meson incipiunt hoc modo:

Gloria saeculorum amen.

³ Lichanos meson:

In Deo laudabo.

Intret oratio.

Tibi dixit.

Liberator meus.

Omnia quae fecisti.

Victricem manum.

Deus cum egredereris.

Karitas Dei diffusa est.

Timete Dominum.

Loquetur Dominus.

Dispersit dedit.

Confessio.

⁴ Altera vero observatur in his, quae a parhypate meson vel ab hypate meson ita:

Lichanos meson.

Gloria saeculorum amen.

⁵ Parhypate meson:

Ego clamavi.

Dum sanctificatus.

⁶ Hypate meson:

Ego autem sicut oliva.

Confessio.

² Iste tropus in introitibus duas habet differentias, quarum una tenetur in his, quae a lichanos meson incipiunt hoc modo:

Lichanos meson.

Gloria saeculorum amen.

³ Lichanos meson:

In Deo laudabo.

Intret oratio.

Tibi dixit.

Victricem manum.

Deus dum egredereris.

Caritas Dei.

⁴ Altera vero observatur in his, quae a parhypate meson vel ab hypate meson inchoant:

Lichanos meson.

Gloria saeculorum amen.

⁵

Ego clamavi.

Dum sanctificatus.

⁶

Ego autem sicut oliva.

Confessio.

NOEOEANE

NOEOEANE

<INTROITUS>

² Iste tropus in introitibus habet duas differentias, quarum una tenetur in his, quae a lycanos meson incipiunt hoc modo:

Lycanos meson.

Gloria saeculorum amen.

³ Lycanos meson:

In Deo laudabo.

Intret oratio.

Victricem.

Omnia quae.

Deus dum egredereris.

Caritas.

Timete.

Loquetur.

Dispersit.

⁴ Altera vero observatur in his, quae a parypate meson vel a parypate ypaton inchoant ita:

Lycanos meson.

Gloria saeculorum amen.

⁵ Parypate meson:

Ego clamavi.

Dum sanctificatus.

⁶

² Iste tropus in introitibus duas habet differentias, quarum una tenetur in his, quae a lycanos meson incipiunt hoc modo:

Lycanos meson.

Gloria saeculorum amen.

³ Lycanos meson:

In Deo.

Intret.

Tibi dixit.

Liberator.

Victricem.

Omnia quae fecisti.

Karitas.

Timete.

Loquetur.

Dispersit.

Deus dum egredereris.

⁴ Altera vero observatur in his, quae a parypate meson vel a hypate meson inchoant ita:

Lycanos meson.

Gloria saeculorum amen.

⁵ Parypate meson:

Ego clamavi.

Dum sanctificatus.

⁶ Hypate meson.

Ego autem sicut.

Confessio.

Dum clamarem.

Repleatur.

In nomine Domini.

Ecce oculi.

Vocem iocunditatis.

Si iniquitates.

Ecce oculi Domini.

Vocem iocunditatis.

Si iniquitates.

<RESPONSORIA GRADALIA>

⁷ Responsoria gradalia huius tropi
incipiunt a lychanos meson, ut est:

⁷ Responsoria gradalia huius tropi
incipiunt a lychanos meson, ut est:

Adiutor in oportunitatibus.

Spetiosus forma.

Exsurge Domine fer.

⁸ aut a parhypate meson ut:

Eripe me Domine de inimicis.

Iuravit Dominus.

Adiutor in oportunitatibus.

Spetiosus forma.

Exurge Domine.

⁸ aut a parhypate meson ut:

Eripe me Domine.

Iuravit Dominus.

<ALLELUIA>

⁹ Alleluia a lychanos meson:

Iubilare Deo omnis terra.

Benedicam Dominum.

¹⁰ Aut a hypate meson ut:

Cum sederit Filius hominis.

¹¹ Aut a lychanos hypaton ut:

Spiritus Domini replevit.

⁹ Alleluia a lychanos meson ut:

Iubilare Deo.

Benedicam Dominum.

¹⁰

Cum sederit.

¹¹

<OFFERTORIA>

¹² Offertoria a lychanos meson ita:

Exulta satis.

Perfice gressus.

¹² Offertoria a lychanos meson:

Exulta satis.

Perfice gressus.

6 Dum clamarem.-Si iniquitates.] om. Mn, sed add.: et alia huiusmodi 7 Spetiosus forma. Exurge Domine fer.] om. Mn, sed add.: etc. 8 ut est Mn Iuravit Dominus.] om. Mn 9 lychanos meson ut est Mn Benedicam Dominum.] om. Mn 10 ut est Mn 11 ut] om. Mn 12 Perfice gressus.-Sperent in te.] om. Mn, sed add.: et alia huiusmodi

In nomine Domini.
Ecce oculi.
Vocem iocunditatis.
Repleatur.
Si iniquitates.

Dum clamarem.
In nomine Domini.
Ecce oculi.
Vocem.
Repleatur.
Si iniquitates.

<RESPONSORIA GRADALIA>

⁷ Responsalia gradalia huius tropi incipiunt aut a lycanos meson, ut est:

Adiutor.
Speciosus.
Exurge.

⁸ aut a parypate meson, ut est:

Iuravit.

⁷ Responsoria gradalia huius tropi <incipiunt> aut a lycanos meson, ut est:

Adiutor in oportunitatibus.
Speciosus.
Exurge.

⁸ aut a parypate meson, ut:

Iuravit.

<ALLELUIA>

⁹ Alleluia aut a lycanos meson ut:

Iubilate Deo.
Benedicam.

¹⁰ aut ab ypate meson ut est:

Cum sederit.

¹¹ aut a lycanos ypaton, ut:

Spiritus Domini.

⁹ Alleluia aut a lycanos meson ut:

Iubilate Deo.
Benedicam Dominum.

¹⁰ aut ab ypate meson ut:

Consederit.

¹¹ aut a lycanos ypaton, ut:

Spiritus Domini.

<OFFERTORIA>

¹² Offertoria a lycanos meson:

Exultate.
Perfice.

¹² Offertoria a lycanos meson:

Perfice.
Exultabunt.

Benedictus es.
Sperent in te.

Benedictus es.
Sperent in te.

<COMMUNIONES>

¹³ Communiones easdem habent sedes principiorum easdemque differentias quas et introitus, ut est:

Gloria saeculorum amen.

¹⁴ Lichanos meson:

Christus resurgens.

Scapulis suis.

¹⁵ Hypate meson:

Passer invenit sibi.

Iustorum animae.

Gustate et videte

¹³ Communiones easdem principiorum sedes easdem differentias quas et in introitibus, ut est:

Gloria saeculorum amen.

¹⁴

Scapulis suis.

¹⁵

Iustorum animae.

Gustate et videte

¹⁶ *Gloria saeculorum amen.*

Hypate meson:

Beatus servus.

Qui meditabitur in lege.

¹⁶ *Gloria saeculorum amen.*

Beatus servus.

Qui meditabitur.

<ANTIPHONAE>

¹⁷ Antiphonae quoque duas optinent sedes principiorum ideoque duabus distinguntur differentiis, quarum una quidem tenetur in his, quae a lichanos meson inchoant et mox intenduntur ad superiora, ita:

Gloria saeculorum amen.

¹⁸ Lichanos meson:

Ecce Dominus noster.

Tu Bethlehem terra.

Orietur diebus Domini.

Semen cecidit.

¹⁷ Antiphonae quoque duas optinent sedes principiorum ideoque duabus disiunguntur differentiis, quarum una quidem tenetur in his, quae a lichanos meson inchoant et mox intenduntur ad superiora:

Gloria saeculorum amen.

¹⁸

Ecce Dominus noster.

Tu Bethleem.

Orietur.

13 et] et et Mn 15 Iustorum animae.] om. Mn 16 Hypate meson-*Qui meditabitur in lege.*] om. Mn 17 optinent] habent Mn

Benedictus es.
Sperent.

Benedictus es.
Sperent.

<COMMUNIONES>

¹³ Communiones principiorum easdem habent differentias quas et introitus, ut est:

Gloria saeculorum amen.

14

¹³ Communiones principiorum easdem habent differentias quas et introitus, ut est:

Gloria saeculorum amen.

14

Scapulis.

15

Scapulis.

15

Iustorum animae.

Gaudete.

16

Gustate.

Iustorum.

¹⁶ *Gloria saeculorum amen.*

Beatus servus.

Qui meditabitur.

Beatus servus.

Qui meditabitur.

<ANTIPHONAE>

¹⁷ Antiphonae quoque duas obtinent principiorum ideoque duabus disiungitur differentiis, quarum una quidem tenetur in his, quae a lycanos meson inchoant et mox intenduntur ad superiora.

Gloria saeculorum amen.

18

¹⁷ Antiphonae quoque duas sedes obtinent principiorum ideoque duabus disiungitur differentiis, quarum una quidem tenetur in his, quae a lycanos meson inchoant et mox intenduntur ad superiora.

Gloria saeculorum amen.

18

Ecce Dominus noster.

Tu Bethleem.

Orietur.

Adhesit anima.

Ecce Dominus noster.

Orietur.

Adhesit anima mea.

¹⁹ *Gloria saeculorum amen.*

Reliquit Iesum.

Malos male perdet.

Querentes eum.

Fac benigne.

Alliga Domine.

Dum fortis armatus.

Si in digito Dei.

Qui sequitur me.

Pastor bonus.

Et intravit cum illis.

Elisabet Zachariae.

Herodes enim tenuit.

Salva nos Christe.

²⁰ Una invenitur in eadem differentia incipiens ita:

Gloria saeculorum amen.

Vivo ego.

²¹ Adhibetur autem et alia differentia in quibusdam a lychanos meson inchoantibus et deorsum descendentibus ita:

Gloria saeculorum amen.

²² Lychanos meson:

Qui odit animam.

Adhesit anima.

Auge in nobis.

²³ Altera vero differentia observatur proprie in his, quae a parhypate meson incipiunt hoc modo:

Gloria saeculorum amen.

Adhaesit anima.

19

Reliquit Iesum.

Malos male perdet.

Fac benigne.

Dum fortis armatus.

Pastor bonus.

Et intravit cum illis.

²⁰ Una invenitur in eadem differentia incipiens a trite diezeumenon, ut est:

Vivo ego.

Gloria saeculorum amen.

²¹ Adhibetur autem et alia differentia in quibusdam a lychanos meson incipientibus et descendentibus ita:

Gloria saeculorum amen.

22

Auge in nobis.

²³ Altera vero differentia observatur proprie, quae ab hypate meson incipiunt hoc modo:

Gloria saeculorum amen.

19 Gloria saeculorum amen.] om. Mn Iesum] eum Mn Alliga Domine. Fac benigne. Mn 20 Vivo ego.] om. Mn descendentibus] descentibus Mn

Semen cecidit.

19

Reliquit eum.

Fac benigne.

Dum fortis armatus.

Si in digito.

Qui sequitur.

Alliga Domine.

19

Reliquit.

Semen cecidit.

Adhesit.

Fac benignae.

Dum fortis.

Si in digito.

Qui sequitur.

Pastor bonus.

²⁰ Una antiphona invenitur in eadem differentia incipiens a trite diezeugmenon, ut:

Gloria saeculorum amen.

Vivo ego.

²¹ Adhibetur autem et alia differentia in quibusdam a lycanos meson incipientibus et deorsum descendentibus ita:

Gloria saeculorum amen.

22

²⁰ Una in antiphonis invenitur in eadem differentia incipiens a trite diezeugmenon, ut:

Vivo ego.

Gloria saeculorum amen.

²¹ Adhibetur autem et alia differentia in quibusdam a lycanos meson incipientibus et deorsum descendentibus ita:

Gloria saeculorum amen.

22

23

23

24 Parhypate meson:

*Qui de terra est.
Quando natus est.
Sub altare Dei.
Haec est generatio.
Dum complerentur.
Beatus vir.*

24

*Qui de terra est.
Quando natus es.
Sub altare Dei.
Haec est generatio.
Dum complerentur.*

<RESPONSORIA NOCTURNALIA>

25 Responsoria quoque incipiunt vel a lychanos meson vel a parhypate meson vel ab hypate meson:

26 Lychanos meson:

*Salvatorem expectamus.
Ecce Virgo concipiet.
O magnum misterium.
Me oportet minui.
Intuemini quantus.
Paratus esto Israel.
Hodie in Iordane.
Videte miraculum.
Edificavit Noe.*

27 Parhypate meson:

*Isti sunt sancti qui passi sunt.
Videntes stellam.
Alleluia mane apud nos.
Insurrexerunt.*

28 Hypate meson:

*Audite verbum.
Egredietur Dominus de Samaria.
Congratulamini.
In diademate capitis.*

29 In quibus omnibus talis fit modulatio versuum a paramese incho-

25 Responsoria quoque incipiunt vel a lychanos meson ut:

26

*Salvatorem.
Ecce Virgo.
Me oportet.
Intuemini.
Paratus esto Israel.
O magnum.
Hodie in Iordane.
Videte miraculum.
Aedificavit Noe.*

27 vel a parhypate meson, ut:

*Isti sunt sancti qui passi.
Videntes stellam Magi.
Alleluia mane apud nos.
Insurrexerunt.*

28 Vel ab hypate meson:

*Audite verbum Domini.
Egredietur Dominus.
Congratulamini.
In diademate.*

29 In quibus omnibus talis fit modulatio versuum a paramese incho-

24 natus] nata Mn 25 hypate meson] add. Mn: incipiunt hoc modo 27 Insurrexerunt.] om. Mn 29 inchoantium] inchoantiantium Mū

24

*Qui de terra.
Quando natus.
Sub altare Dei.
Haec est generatio.
Dum complerentur.
Beatus vir.*

24

*Qui de terra est.
Quando natus es.
Sub altare Dei.
Haec est generatio.
Dum complerentur.*

<RESPONSORIA NOCTURNALIA>

25 Responsoria quoque incipiunt vel
a lycanos meson, ut:

26

*Salvatorem.
Ecce Virgo.
Me oportet.
Intuemini.
Paratus esto.
O magnum.
Hodie in Iordane.
Videte miraculum.*

27 vel a parypate meson, ut est:

*Isti sunt sancti.
Videntes stellam.
Alleluia mane.
Insurrexerunt.*

28 Vel ab ypate meson, ut:

*Audite verbum.
Egredietur Dominus de Samaria.
Congratulamini.
In diademate.*

29 In quibus omnibus talis fit mo-
dulatio versuum a paramese incho-

25 Responsoria quoque incipiunt vel
a lycanos meson, ut:

26

*Salvatorem.
Ecce Virgo.
Me oportet.
Intuemini.
Paratus esto.
O magnum.
Hodie in Iordane.
Videte miraculum.
Edificavit.*

27 vel a parypate meson, ut:

*Isti sunt sancti qui pro testamento.
Videntes stellam.
Alleluia mane apud.
Insurrexerunt.*

28 Vel ab hypate meson, ut:

*Audite.
Egredietur Dominus de Samaria.
Congratulamini.
In diademate.*

29 In quibus omnibus talis fit mo-
dulatio versuum a paramese incho-

antium, ut sit a fine cuiuslibet responsorii, qui est hypate meson, ad principium versus, quod est paramese, intensa diapente ita:

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in secula saeculorum. Amen.

antium, ut sit a fine cuiuslibet responsi, qui est hypate meson, ad principium versus, quod est paramese, intensa diapente ita:

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

<IV.>

¹ Quartus tropus dorius, qui inscribitur plagis deuteri, id est pars secundi, principium et finem symphoniae mittit in fine tertii, hoc est in hypate meson.

NOEAGIS

¹ Quartus tropus, qui inscribitur plagis deuteri, id est pars secundi, principium et finem suae symphoniae mittit in fine tertii, hoc est in hypate meson.

NOEAGIS

<INTROITUS>

² Iste tropus in introitibus taliter variatur:

Gloria saeculorum amen.

³ Parhypate meson:

Sacerdotes tui Domine.

Intret in conspectu.

Omnis terra.

De necessitatibus meis.

Salus populi.

Sancti tui Domine.

⁴

Gloria saeculorum amen.

Sicut oculi.

Iudica me Deus.

Deus in nomine tuo.

Dicit Dominus Petro.

² Iste tropus in introitibus taliter variatur:

Mese.

Gloria saeculorum amen.

³ Parhypate meson:

Sacerdotes tui Domine.

Intret in conspectu.

Omnis terra.

De necessitatibus.

Salus populi.

Sancti tui Domine.

⁴ Similiter:

Gloria saeculorum amen.

Sicut oculi.

Iudica me Deus.

Deus in nomine tuo.

Dicit Dominus Petro.

antium, ut sit a fine cuiuslibet responsi quidem hypate meson, ad principium versus, quod est paramese, intensa dyapente ita:

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto.

antium, ut sit a fine cuiuslibet responsi, qui est hypate meson, ad principium versus, quod est paramese, intensa dyapente ita:

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in secula seculorum. Amen.

<IV.>

¹ Quartus tropus hypofrigius, qui inscribitur plagis deuteri, id est pars secundi, principium et finem suae symphoniae mittit in finem tertii, id est in hypate meson.

NOE AIS

¹ Quartus tropus hypophrygius, qui inscribitur plagis deuteri, id est pars secundi, principium et finem suae symphoniae mittit in fine tertii, hoc est in hypate meson.

NO<EAIS>

<INTROITUS>

² Iste tropus taliter in introitibus variatur:

Gloria saeculorum amen.

³ Hypate meson. Parypate meson:

Sacerdotes tui Domine.

Intret in conspectu.

Omnis terra.

De necessitatibus.

Sancti tui Domine.

4

² Iste tropus in introitibus taliter variatur:

Mese.

Gloria saeculorum amen.

³ Hypate meson:

Sacerdotes tui Domine.

Intret.

Omnis terra.

De necessitatibus.

Salus.

Sancti tui Domine.

4

⁵ Item a lychanos meson, ut est:

Gloria saeculorum amen.

Accipite iocunditatem.

⁶ In quibusdam vero a lychanos hypaton incipientibus et mox ad parhypate meson se subrigentibus nec deorsum cito relabentibus talis fit differentia:

Gloria saeculorum amen.

Prope esto.

Nos autem.

Iudica Domine.

⁷ In aliis vero ab eadem chorda incipientibus et ad eandem statim relabentibus ita canitur:

Gloria saeculorum amen.

Resurrexi.

Reminiscere.

Misericordia Domini.

In voluntate.

⁵ Item a lychanos meson, ut est:

Accipite iocunditatem.

Saeculorum amen.

⁶ In quibusdam vero a lychanos hypaton incipientibus et mox ad hypate meson se subrigentibus nec deorsum cito relabentibus talis fit differentia:

Gloria saeculorum amen.

Prope esto Domine.

Nos autem gloriari.

Iudica Domine.

⁷ In aliis vero ab eadem corda incipientibus et ad eandem statim relabentibus ita canitur:

Saeculorum amen.

Resurrexi.

Reminiscere.

Misericordia Domini.

In voluntate tua Domine.

<RESPONSORIA GRADALIA>

⁸ Responsoria gradalia huius tropi incipiunt vel a lychanos hypaton vel a parhypate hypaton.

⁹ Lychanos hypaton:

Tibi Domine.

¹⁰ Parhypate hypaton.

Tu es Deus qui facis.

Exurge Domine et intende.

Ego autem dum mihi molesti.

⁸ Responsoria gradalia huius tropi incipiunt vel a lychanos ypaton vel a parhypate hypaton.

⁹ Lychanos hypaton:

¹⁰

Tu es Deus.

Tibi Domine.

Exurge Domine et intende.

Ego autem dum mihi molesti.

<ALLELUIA>

¹¹ Alleluia vel a mese vel a parhypate meson ita:

¹¹ Alleluia a mese vel a parhypate meson ita:

5

⁶ In quibusdam vero a lycanos ypaton incipientibus et mox ad ypate meson se subrigentibus nec deorsum cito relabentibus talis fit differentia:

Gloria saeculorum amen.

Prope esto.

Nos autem.

Iudica Domine.

⁷ In aliis vero ab eadem corda incipientibus et in eandem statim relabentibus ita canitur:

Gloria saeculorum amen.

Resurrexi.

Reminiscere.

Misericordia.

In voluntate tua.

5

⁶ In quibusdam vero a lycanos ypaton incipientibus et mox ad hypate meson se subrigentibus nec deorsum cito relabentibus talis fit differentia:

Gloria saeculorum amen.

Prope esto.

Nos autem.

Iudica Domine.

⁷ In aliis vero ab eadem corda incipientibus et in eandem statim relabentibus ita canitur:

Gloria saeculorum amen.

Resurrexi.

Reminiscere.

Misericordia Domini.

In voluntate.

<RESPONSORIA GRADALIA>

⁸ Responsoria gradalia huius tropi incipiunt vel a lycanos ypaton vel a parypate ypaton.

⁹ Lycanos ypaton:

Tibi Domine.

¹⁰ Parypate ypaton.

Tu es Deus qui.

Exurge Domine et intende.

Ego autem dum mihi.

⁸ Responsoria gradalia huius tropi incipiunt vel a lycanos ypaton vel a parypate ypaton.

⁹ Lycanos ypaton:

10

Tibi Domine.

<ALLELUIA>

¹¹ Alleluia vel a mese vel a parypate meson.

¹¹ Alleluia a mese vel a parypate meson.

12 Mese:

*Laudate pueri.**Dextera Dei.**Caeli enarrant.**Excita Domine.*

13 Parhypate meson:

Domine Deus salutis meae.

12 Mese:

*Laudate pueri.**Dextera Dei.**Excita Domine.*

13 Parhypate meson:

Domine Deus salutis.

<OFFERTORIA>

14 Offertoria vel a lichanos meson
vel a parhypate hypaton.

Lichanos meson:

Exulta satis filia.

15 Parhypate hypaton:

*Laetentur caeli.**Lauda anima mea.*14 Offertoria vel a lichanos meson
ut:*Exulta satis.*

15 vel a parhypate hypaton, ut:

*Laetentur caeli.**Lauda anima mea.*

<COMMUNIONES>

16 Communiones eisdem distingun-
tur differentiis, quibus et introitus,
quippe ab eisdem chordis inchoan-
tes, ut est:*Gloria saeculorum amen.*

17 Hypate meson:

*Vidimus stellam eius.**Benedicite omnes.*

18 Parhypate meson:

*Videns Dominus flentes.**Pater cum essem.**Aufer a me.*16 Communiones eisdem distingun-
tur differentiis, quibus et introitus,
quippe ab eisdem cordis inchoantes,
ut:*Gloria saeculorum amen.*

17 Hypate meson:

*Vidimus stellam.**Benedicite omnes angeli.*

18 Parhypate meson:

*Videns Dominus.**Pater cum essem.**Aufer a me.*

19 Lichanos meson:

19 Lychanos meson:

12 Mese:

*Laudate pueri.
Dextera Dei.
Caeli enarrant.
Excita Domine.*

13 Parypate meson:

Domine Deus salutis.

12 Mese:

*Laudate pueri.
Dextera Dei.
Caeli enarrant.
Excita Domine.*

13 Parypate meson:

*Domine Deus salutis.
Qui sanat.*

<OFFERTORIA>

14 Offertoria a lycanos meson, ut:

Exulta satis.

15 vel a parypate ypaton ut:

*Laetentur caeli.
Lauda anima mea.*

14 Offertoria a lycanos meson, ut:

Exulta satis.

15 vel a parypate ypaton:

*Laetentur.
Lauda anima.*

<COMMUNIONES>

16 Communiones eisdem differentiis distinguuntur quibus et introitus, quippe ab eisdem cordis inchoantes, ut est:

Gloria saeculorum amen.

17 Hypate meson:

*Vidimus stellam.
Benedicite.*

18 Paripate meson:

*Videns Dominus flentes.
Pater cum essem.
Aufer a me.*

19 Lycanos meson:

16 Communiones eisdem distinguuntur differentiis quibus et introitus, quippe ab eisdem cordis inchoantes, ut est:

Gloria saeculorum amen.

17 Hypate meson:

*Vidimus stellam.
Benedicite.*

18 Parypate meson:

Pater cum essem.

Memento.

19 Lycanos meson:

Memento verbi.

Feci iudicium.

20

Gloria saeculorum amen.

Tanto tempore.

Memento verbi tui.

Feci iudicium.

20

Saeculorum amen.

Tanto tempore.

Quod dico vobis.

<ANTIPHONAE>

21 In antiphonis autem tales fiunt
varietates:

Lichanos meson.

Gloria saeculorum amen.

22 Parhypate meson:

Tria sunt munera.

Maria et flumina.

Vox de caelis sonuit.

Quis scit si convertatur.

Ymnum dicite.

23 Hypate meson:

Vigilate animo.

24 Haec in maioribus ita morose
protrahitur:

Lichanos meson.

Gloria saeculorum amen.

25 Parhypate meson:

Avete magni.

26 Hypate meson:

Sanctum est verum lumen.

Intuens in caelum.

27 Parhypate hypaton:

Stephanus servus Dei.

Sacratissimi.

28 Mese.

21 In antiphonis autem tales fiunt
varietates:

Gloria saeculorum amen.

22 Parhypate meson:

Tria sunt munera.

Maria et flumina.

Vox de caelo sonuit.

Quis scit.

Hymnum dicite.

23 Hypate meson:

Vigilate animo.

24 Haec in maioribus ita morose
protrahitur:

Saeculorum amen.

25 Parhypate meson:

Avete magni.

26 Hypate meson:

Sanctum est verum lumen.

Intuens.

27 Parhypate meson:

Stephanus servus Dei.

Sacratissimi.

28

Memento verbi tui.

Feci iudicium.

20

Quod dico vobis.

Gloria saeculorum amen.

Tanto tempore.

Feci iudicium.

20 *Lycanos ypaton:*

Quod dico.

Tanto tempore.

<ANTIPHONAE>

21 In antiphonis autem tales fiunt
varietates:

Gloria saeculorum amen.

22 *Paripate meson:*

Tria sunt munera.

Maria et flumina.

Vox de caelo.

Quis scit.

Ymnum dicite.

23 *Hypate meson:*

Vigilate animo.

24 Haec in maioribus ita morose
protrahitur:

Gloria saeculorum amen.

25 *Paripate meson:*

Avete magni.

26 *Hypate meson:*

Sanctum est.

Intuens.

27 *Parypate ypaton:*

21 In antiphonis autem tales fiunt
varietates:

Gloria amen.

22 *Parypate meson:*

Tria sunt.

Maria et flumina.

Vox de caelo.

Ymnum dicite.

23 *Hypate meson:*

Vigilate animo.

Sancta Maria.

24 Haec in maioribus ita morose
protrahitur:

Gloria saeculorum amen.

25 *Parypate meson:*

Avete magni.

26 *Hypate meson:*

Sanctum est.

Intuens.

27

Gloria saeculorum amen.

Hypate meson vel lichanos meson:

Quaerite Dominum.

Egredietur Dominus.

Rorate caeli desuper.

Emitte Agnum Domine.

²⁹ Lichanos meson.

Gloria saeculorum amen.

Lichanos hypaton:

Rubum quem viderat.

Eius quoque.

30

³¹ Mese.

Gloria saeculorum amen.

Lychanos hypaton:

Ecce veniet propheta.

Benedicta tu.

Expectabo Dominum.

Ecce Rex venit.

32

Super te Hierusalem.

Ecce mitto.

Qui post me venit.

Intuemini.

Valde honorandus.

³³ Mese.

Gloria saeculorum amen.

Hypate meson:

Ex Aegypto vocavi.

Crucem tuam.

Ad te Domine levavi.

Saeculorum amen.

Hypate meson vel lychanos meson:

Quaerite Dominum.

Egredietur Dominus.

Rorate caeli desuper.

Emitte Agnum.

29

Saeculorum amen.

Rubum quem viderat.

30

Est secretum.

31

Saeculorum amen.

Ecce veniet propheta.

Benedicta tu.

Expectabo Dominum.

Ecce Rex venit.

³² Parhypate hypaton:

Super te Iherusalem.

Ecce mitto.

Intuemini.

33

Gloria saeculorum amen.

Hypate meson:

Ex Aegypto.

Crucem tuam.

Ad te Domine.

Gloria saeculorum amen.

Hypate meson vel lycanos meson:

Quaerite Dominum.

Egredietur Dominus.

Rorate caeli.

29

Gloria saeculorum amen.

Rubum quem.

30

Est secretum.

31

Gloria saeculorum amen.

Benedicta tu.

Expectabo Dominum.

Ecce Rex venit.

³² Lycanos ypaton:

Super te Ierusalem.

Ecce mitto.

Qui post me.

Intuemini.

33

Gloria saeculorum amen.

Hypate meson:

Ex Egipto.

Crucem tuam.

Ad te Domine.

Gloria saeculorum amen.

Lycanos meson:

Querite Dominum.

Egredietur.

Rorate caeli.

Emitte.

29

Gloria saeculorum amen.

Lycanos ypaton:

Rubum quam.

³⁰ Parypate ypaton:

Est secretum.

Ne reminiscaris.

31

Gloria saeculorum amen.

Ecce veniet.

Benedicta tu.

Expectabo Dominum.

Ecce Rex venit.

32

Super te Hierusalem.

Ecce mitto.

Qui post me venit.

Intuemini.

Quae incipiunt omnes lycanos ypaton.

33

Gloria saeculorum amen.

Hypate meson:

Ex Aegypto.

Crucem tuam.

Ad te Domine.

34 Mese.

Gloria saeculorum amen.

Lichanos meson:

*Syon renovaberis.**Syon noli timere.**O mors ero mors.*

34

Gloria saeculorum amen.

Lychanos meson:

*Syon renovaberis.**Syon noli timere.**O mors ero mors tua.*

<RESPONSORIA NOCTURNALIA>

35 Responsoriorum nocturnalium quaedam incipiunt a parhypate meson, quaedam vero ab hypate meson, quaedam etiam a lichanos hypaton, quaedam quoque a parhypate hypaton.

36 Parhypate meson:

*Suscipe verbum.**Aegypte noli flere.**Descendet Dominus.**Videbunt gentes.**Usquequo exaltabitur.**Adiutor et susceptor.**Ascendens.**Tempus est.**Quae est ista.**In craticula.**Hoc signum crucis.**Dum perambularet Dominus.**Dilexit Andream Dominus.**Expandi manus.**Sebastianus vir.**O quantus erat luctus.*

35 Responsoriorum quoque nocturnalium quaedam vel ab hypate meson, quaedam etiam a lichanos hypaton, quaedam quoque a parhypate meson.

36 Parhypate meson:

*Suscipe verbum.**Aegypte noli flere.**Descendet Dominus.**Adiutor et susceptor.**Dum perambularet.*

37 Hypate meson:

*Hierusalem cito veniet.**Rex noster adveniet.*

37

34

Gloria seculorum amen.

Lycanos meson:

*Syon renovaberis.**Syon noli timere.**O mors.*

34

Gloria saeculorum amen.

Lycanos meson:

*Syon renovaberis.**Syon noli.**O mors.*

<RESPONSORIA NOCTURNALIA>

35 Responsoria quoque nocturnalia
quaedam incipiunt a parypate meson,
quaedam ab hypate meson.

36

*Suscipe verbum.**Egypte.**Descendet Dominus.**Videbunt gentes.**Adiutor et susceptor.**Quae est ista.**In craticula.**Hoc signum.**Dum perambulet Dominus.**Dilexit Andream.**Expandi.**Sebastianus.**O quantus luctus.*

37 Hypate meson.

*Ierusalem.**Vidi coniunctos.*

35 Responsoriorum quoque nocturnalium
quaedam incipiunt a parypate meson,
quaedam ab ypate meson,
quaedam a lycanos ypaton,
quaedam a parypate ypaton.

36 Parypate meson:

*Suscipe.**Descendet.**Videbunt.**Adiutor.**Usquequo.**Tempus est.**Quae est ista.**In craticula.**Hoc signum.**Dilexit.**Dum perambulet.**Expandi.**Sebastianus.**O quantus.**Rex noster.*

37 Hypate meson.

*Hierusalem.**Vidi coniunctos.*

Vidi coniunctos viros.

Magnus Dominus.

³⁸ Lichanos hypaton:

Sicut cedrus.

Ora pro nobis.

Benedicta et venerabilis.

Ecce quomodo.

³⁹ Parhypate hypaton:

Dum transisset sabbatum.

Oculis ac manibus.

Te Deum Patrem.

⁴⁰ Horum tamen omnium uniformis distinctio versuum sic modulatur:

Mese.

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

³⁸ Lychanos hypaton:

Sicut cedrus.

Ora pro nobis.

Benedicta et venerabilis.

³⁹ Parhypate hypaton:

Ecce quomodo.

Dum transisset sabbatum.

Te Deum Patrem.

⁴⁰ Horum tamen omnium uniformis distinctio versuum sic modulatur:

Mese.

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

<V.>

¹ Quintus tropus phrigius, qui praetitulatur autenticus tritus, id est magister vel princeps tertius, modulationem suae symphoniae orditur a trite diezeumenon et claudit eam in parhypate meson ita:

NOEOEANE

¹ Quintus tropus, qui praetitulatur autenticus tritus, id est magister vel princeps tertius, modulationem suae symphoniae orditur a trite diezeumenon et claudit eam in parhypate meson:

NOEANE

<INTROITUS>

² Introitus huius tropi incipiunt vel a trite diezeumenon vel a mese vel a parhypate meson. Distinguntur autem omnes uniformiter ita:

² Introitus huius tropi incipiunt vel a trite diezeumenon vel a mese vel a parhypate meson. Distinguntur autem omnes uniformiter ita:

38 venerabilis] venerunt Mn 39 post Dum transisset sabbatum. repet. Sicut cedrus. Ora pro nobis. Mn 40 sic] sicut Mn Gloria-Amen] Gloria patri saeculorum amen. Mn et nunc et semper et nunc et semper Mū

Magnus Dominus.

Rex noster.

³⁸ Lycanos ypaton:

Sicut cedrus.

Benedicta et venerabilis.

³⁹ Paripate ypaton:

Ecce quomodo.

Dum transisset.

Te Deum.

⁴⁰ Horum tamen omnium uniformis distinctio versuum sic modulatur:

Mese.

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto.

Magnus Dominus.

³⁸ Lycanos ypaton:

Sicut cedrus.

³⁹ Parypate ypaton:

Ecce quomodo.

Dum transisset.

Oculis.

Te Deum Patrem.

⁴⁰ Horum tamen omnium uniformis distinctio versuum sic modulatur:

Mese.

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

<V.>

¹ Quintus tropus dorius, qui praetitulatur autentus tritus, id est magister vel princeps tertius, a trite diezeugmenon orditur modulationem suae symphoniae et claudit eam in parypate meson:

¹ Quintus tropus dorius, qui praetitulatur autentus tritus, id est magister vel princeps tertius, modulationem suae symphoniae orditur a trite diezeugmenon et claudit eam in parypate meson, ut est:

NOEOEANE

<INTROITUS>

2

² Introitus huius tropi incipiunt vel a trite diezeugmenon vel a mese vel a parypate meson. Distinguntur autem omnes uniformiter ita:

³ Parhypate meson, trite sinemmenon, paranete sinemmenon.

Gloria saeculorum amen.

Mese.

⁴ Trita diezeugmenon:

Ecce Deus adiuuat me.

⁵ *Gloria saeculorum amen.*

Mese:

Exaudi Deus orationem.

Miserere mihi Domine quoniam tribulor.

⁶ Parhypate meson.

Gloria saeculorum amen.

Parhypate meson:

Loquebar de testimoniis.

Verba mea.

Domine refugium.

Laetare Hierusalem.

⁷ In quibusdam tamen ita morose protrahitur:

Parhypate meson.

Gloria saeculorum amen.

Lichanos meson.

Parhypate meson:

Circumdederunt me.

Domine in tua misericordia.

³ Parhypate meson.

Gloria saeculorum amen.

⁴ Trita diezeugmenon:

Ecce Deus adiuuat me.

⁵ *Gloria saeculorum amen.*

Similiter:

Exaudi Deus.

Mese:

Miserere mihi Domine quoniam tribulor.

⁶

Gloria saeculorum amen.

Parhypate meson:

Loquebar.

Verba mea.

Domine refugium.

Laetare Hierusalem.

⁷ In quibusdam tamen ita morose protrahitur:

Gloria saeculorum amen.

Parhypate meson:

Circumdederunt me.

Domine in.

<RESPONSORIA GRADALIA>

⁸ Responsoria gradalia a parhypate vel a lichanos hypaton.

⁹ Parhypate meson:

⁸ Responsoria gradalia a parhypate vel a lichanos hypaton.

⁹ Parhypate meson:

3

*Gloria saeculorum amen.*⁴ Trite diezeugmenon:*Ecce Deus adiuvat.*

5

Mese:

*Exaudi Deus.**Miserere mihi Domine quoniam tribulor.*

6

Parypate meson:

*Loquebar.**Verba mea.**Domine refugium.**Laetare Ierusalem.*⁷ In quibusdam tamen morose protrahitur:

Parypate meson.

*Gloria saeculorum amen.**Circumdederunt.**Domine in tua.*³ Parypate meson.*Gloria saeculorum amen.*⁴ Trite diezeugmenon:*Ecce Deus adiuvat.*

5

Mese:

*Exaudi Deus.**Miserere <mihi Domine> quoniam tribulor.**Verba.*

6

Parypate meson:

*Loquebar.**Domine refugium.**Laetare Iherusalem.*⁷ In quibusdam tamen ita morose trahitur:

Parypate meson.

*Gloria saeculorum amen.**Circumdederunt me.**Domine in tua.*

<RESPONSORIA GRADALIA>

⁸ Gradalis a parypate meson vel a lycanos ypaton:⁹ Parypate meson:⁸ Gradales a parypate meson vel a lycanos ypaton:⁹ Parypate meson:

Locus iste.

Ex Syon species.

Viderunt omnes.

¹⁰ *Lichanos hypaton.*

Propitius esto.

Discerne causam meam.

Ex Syon species.

Viderunt omnes.

¹⁰ *Lychanos hypaton.*

Propitius.

Discerne.

<ALLELUIA>

¹¹ Alleluia a parhypate meson ut:

Diligam te.

Beatus es Symon.

Memento.

¹¹ Alleluia a parhypate meson:

Diligam te.

Beatus es Symon.

Memento Domine.

<OFFERTORIA>

¹² Offertoria similiter a parhypate meson incipiunt:

Intende voci.

Populum humilem.

Benedic anima mea.

Sanctificavit.

¹² Offertoria similiter a parhypate meson incipiunt ut:

Intende voci.

<COMMUNIONES>

¹³ Communiones ab eisdem chordis incipiunt a quibus et introitus, et simili differentia distinguntur ut:

Gloria seculorum amen.

¹⁴ *Trite diezeugmenon.*

Iustus Dominus.

Quis dabit ex Syon.

Tu mandasti mandata.

Pacem meam do.

Mense septimo.

Panem de caelo.

Dico vobis gaudium.

¹³ Communiones ab eisdem cordis incipiunt a quibus et introitus, et simili differentia distinguntur:

Gloria seculorum amen.

¹⁴ *Trite diezeugmenon.*

Iustus Dominus.

Quis dabit.

Tu mandasti.

Pacem meam.

Mense septimo.

Locus iste.

Ex Syon.

Viderunt.

¹⁰ *Lycanos ypaton:*

Propitius.

Discerne.

Locus iste.

Ex Syon.

Viderunt omnes.

¹⁰ *Lycanos ypaton:*

Propitius.

Discerne.

<ALLELUIA>

¹¹ *Alleluia:*

Diligam te.

Beatus es Symon.

Memento.

¹¹ *Alleluia a parypate meson:*

Diligam te.

Memento Domine.

<OFFERTORIA>

¹² *Offertoria similiter a parypate meson incipiunt:*

Intende voci.

Populum humilem.

Benedic anima.

Sanctificavit Moyses.

¹² *Offertoria similiter a parypate meson incipiunt:*

Intende.

Populum.

Benedic.

Sanctificavit Moyses.

<COMMUNIONES>

¹³ *Communiones ab eisdem cordis incipiunt quibus et introitus, et simili differentia distinguuntur:*

Gloria saeculorum amen.

¹⁴ *Trite diezeugmenon.*

Iustus Dominus.

Quis dabit ex Syon.

Tu mandasti mandata.

Pacem meam.

Mense septimo.

Panem de caelo.

Dico vobis.

¹³ *Communiones ab eisdem cordis incipiunt a quibus introitus, et simili differentia distinguuntur:*

Gloria saeculorum amen.

¹⁴ *Trite diezeugmenon.*

Iustus Dominus.

Quis dabit.

Tu mandasti.

Mense septimo.

Pacem meam.

Dico vobis.

15 Mese:

*Adversum me.
Non vos relinquam.
Qui mihi ministrat.
Servite Domino.*

16 Parhypate meson:

Intellege.

*Voce mea.
Laetabitur iustus.*

15 Mese:

*Adversum me.
Non vos relinquam.*

Servite Domino.

16 Parhypate meson:

Intellige.

*Voce mea.
Laetabitur iustus.*

<ANTIPHONAE>

17 Antiphonae quoque easdem optinent sedes principiorum eandemque habent differentiam:

Gloria saeculorum amen.

18 Trite diezeugmenon:

Ecce Dominus veniet.

Ponent Domino.

Mese:
*Celi aperti sunt.
Non in solo.*

19

Montes et omnes colles.

In sole posuit.

Parhypate meson:

Ecce Maria.

Solvite templum.

20

Vox clamantis.

Omnis vallis.

Ecce iam veniet.

Haurietis.

17 Antiphonae quoque easdem optinent sedes principiorum eandemque habent differentiam:

Gloria saeculorum amen.

18 Trite diezeumenon:

Ecce Dominus veniet.

Ponent Domino.

Caeli aperti sunt.

In sole.

19 Mese:

Montes et omnes.

Ecce Maria.

Solvite templum hoc.

20 Parhypate meson:

Vox clamantis.

Omnis vallis.

Ecce iam veniet.

Haurietis aquas.

17 quoque] *om. Mn* 18-21 *om. Mū cum signo, quod refert ad additamentum deperditum, ut videtur*

15 Mese:

*Adversum me.
Non vos relinquam.
Qui mihi ministrat.
Servite Domino.*

16 Parypate meson:

*Intellege clamorem.
Voce mea.*

15 Mese:

*Adversum me.
Non vos relinquam.*

*Servite Domino.
Intellege.*

16 Parypate meson:

*Panem de.
Voce mea.*

Qui michi ministrat.

<ANTIPHONAE>

17 Antiphonae quoque easdem obtinent sedes principiorum eandemque habent differentiam:

18 Trite diezeugmenon:

*Ecce Dominus veniet.
Gloria seculorum amen.
Ponen<t> Domino.
Caeli aperti sunt.
Non in solo.*

19 Mese:

*Montes et omnes colles.
In sole.
Ecce Maria.
Solvite templum.*

20 Paripate meson:

*Vox clamantis.
Omnis vallis.
Ecce iam venit.
Haurietis.*

17 Antiphonae quoque eisdem obtinent sedes principiorum eandemque habent differentiam:

Gloria seculorum amen.

18 Trite diezeugmenon:

Ecce Dominus veniet.

Ponent Domino.

Non in solo.

In sole.

19 Mese:

Montes et omnes.

Ecce Maria.

Solvite.

Omnes angeli.

20 Parypate meson:

Vox clamantis.

Omnis vallis.

Ecce iam.

Haurietis.

*Omnes angeli eius.
Cum angelis et.
Sicut novit me.
Paganorum.
Laudem dicite.*

*Omnes angeli.
Sicut novit me.
Paganorum multitudo.*

<RESPONSORIA NOCTURNALIA>

²¹ Similiter et responsoria nocturnalialia easdem sedes requirunt ut est:

²² Trite diezeugmenon:

*Hodie nobis caelorum Rex.
Ecce vidimus eum.
Plange quasi.*

²³ Mese:

*Caligaverunt.
Iherusalem luge.
Angelus Domini.*

Qui operatus est.

²⁴ Parhypate meson:

*Ecce iam veniet.
Benedictus qui venit.
Inmisit Dominus.
Quadraginta dies.
In ieiunio et fletu.
Dextram meam.
Vidisti Domine.*

²⁵ Quorum versus ita modulantur:

Trite diezeugmenon:

*Gloria Patri et Filio et Spiritui
Sancto, sicut erat in principio et
nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.*

²¹ Similiter et responsoria nocturnalialia easdem sedes principiorum requirunt ut:

²² Trite diezeugmenon:

*Hodie nobis.
Ecce vidimus eum.
Plange quasi virgo.*

²³ Mese:

*Caligaverunt.
Iherusalem luge.
Qui operatus est.*

Angelus Domini locutus est.

²⁴ Parhypate meson:

*Ecce iam veniet.
Benedictus qui venit.
Inmisit Dominus.*

²⁵ Quorum versus ita modulantur:

*Gloria Patri et Filio et Spiritui
Sancto, sicut erat in principio et
nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.*

Omnes angeli.

Sicut novit me.

Paganorum.

Laudem dicite.

Cum angelis.

Sicut novit me.

Paganorum.

Laudem dicite.

<RESPONSORIA NOCTURNALIA>

²¹ Similiter responsoria nocturnalia easdem sedes principiorum requirunt, ut est:

²² Trite diezeugmenon:

Hodie nobis caelorum.

Ecce vidimus eum.

Plange quasi.

²³ Mese:

Caligaverunt.

Ierusalem luge.

Angelus Domini locutus est mulieribus.

Qui operatus est.

²⁴ Paripate meson:

Ecce iam veniet.

Benedictus qui venit.

Immisit Dominus.

Quadraginta dies.

Dextram meam.

Vidisti Domine.

In ieiunio et fletu.

²⁵ Quorum versus ita modulantur:

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto.

²¹ Similiter et responsoria nocturnalia eas sedes principiorum requirunt, ut est:

²² Trite diezeugmenon:

Hodie.

Plange quasi.

Ecce vidimus.

²³ Mese:

Caligaverunt.

Angelus Domini locutus est.

Qui operatus est.

²⁴ Parypate meson:

Ecce iam venit.

Benedictus qui venit.

Inmisit Dominus.

Quadraginta.

Dexteram meam.

Vidisti Domine.

In ieiunio.

²⁵ Quorum versus ita modulatur:

Trite diezeugmenon:

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in secula saeculorum. Amen.

<VI.>

¹ Sextus tropus lydius, qui praetitulatur plagis triti, id est pars tertii, principium et finem suum mittit in fine quinti, hoc est in parhypate meson ita:

NOEAIS

¹ Sextus tropus, qui praetitulatur plagis triti, id est pars tertii, principium et finem suum mittit in finem quinti, hoc est in parhypate meson.

NOEAGIS

<INTROITUS>

² Istius tropi introitus trifariam dividuntur.

³ Cum enim incipiunt aequaliter a parhypate meson, taliter intonantur:

Parhypate meson:

Gloria saeculorum amen.

Os iusti.

Esto mihi.

Omnes gentes.

Iusti epulentur.

Respice in me.

⁴ Cum vero a lychanos hypaton inchoant, et mox supra revolvuntur, et superiori differentiae tantum semitonium additur ita:

Gloria saeculorum amen.

⁵ Lychanos hypaton:

Hodie scietis.

In medio ecclesiae.

Adorate Deum.

Cantate Domino.

⁶ Quando autem ab eadem lychanos hypaton incipiunt, et infra statim reflectuntur, vel cum inferius a parhypate hypaton inchoant, taliter circumflectitur:

² Istius tropi introitus trifariam dividuntur.

³ Cum enim incipiunt aequaliter ab hypate meson, taliter intonantur:

Parhypate meson:

Gloria saeculorum amen.

Os iusti.

Esto mihi in Deum.

Omnes gentes.

Iusti epulentur.

Respice in me.

⁴ Cum vero a lychanos hypaton inchoant, et mox supra revolvuntur, superiori tantum differentiae semitonium additur ita:

Gloria saeculorum amen.

⁵ Lychanos hypaton:

Hodie scietis.

In medio ecclesiae.

Adorate Deum.

Cantate Domino.

⁶ Quando autem ab eadem lychanos hypaton incipiunt, et infra statim reflectuntur, vel cum inferius a parhypate hypaton inchoant, taliter circumflectitur:

<VI.>

¹ Sextus tropus hypodorius, qui praetitulatur plagis triti, id est pars tertii, principium et finem suum mittit in fine quinti, id est in parypate meson.

NOE AIS

¹ Sextus tropus ypodorius, qui praetitulatur plagis triti, id est pars tertii, principium et finem suum mittit in fine quinti, hoc est in parypate meson.

NOE AIS

<INTROITUS>

² Istius tropi introitus trifariam distinguuntur.

³ Cum enim incipiunt aequaliter a parypate meson, ita intonantur:

Gloria saeculorum amen.

Os iusti.

Esto mihi.

Omnes gentes.

Iusti epulentur.

Respice in me.

⁴ Cum vero a lycanos ypaton inchoant et mox supra revolvuntur, in superiori tantum differentia semitonium additur ita:

Gloria saeculorum amen.

⁵ Lycanos ypaton:

Hodie scietis.

In medio ecclesiae.

Adorate Deum.

Cantate Domino.

⁶ Quando autem ab eadem lycanos ypaton incipiunt, et infra statim reflectuntur, vel cum inferius a parypate ypaton inchoant, taliter circumflectitur:

² Istius tropi introitus trifariam distinguuntur.

³ Cum enim incipiunt aequaliter a parypate meson, taliter intonantur:

Parypate meson:

Gloria saeculorum amen.

Os iusti.

Esto michi.

Omnes gentes.

Iusti epulentur.

Respice in me.

⁴ Cum vero a lycanos ypaton inchoant et mox supra revolvuntur, in superiori tantum differentia semitonium additur ita:

Gloria saeculorum amen.

⁵ Lycanos ypaton:

Hodie.

In medio.

Cantate Domino.

⁶ Quando autem ab eadem lycanos ypaton incipiunt, et infra statim reflectuntur, vel cum inferius a parypate ypaton inchoant, taliter circumflectuntur:

⁷ *Gloria saeculorum amen.*

Lichanos hypaton:

Sacerdotes Dei.

Exultate Deo adiutori.

Dicit Dominus ego.

⁸

Quasimodo geniti.

⁷ Lychanos hypaton:

Gloria saeculorum amen.

Sacerdotes Dei.

Exultate Deo.

Dicit Dominus ego cogito.

⁸ Parhypate hypaton:

Quasimodo geniti.

<RESPONSORIA GRADALIA>

⁹ Gradalia a parhypate meson vel a lichanos hypaton ita:

¹⁰ Parhypate meson:

Fuit homo.

Ego dixi.

Esto mihi in Deum.

Anima nostra.

¹¹ Lychanos hypaton:

Venite filii.

In Deo speravi.

Constitues eos.

Benedictus es.

⁹ Responsoria gradalia a parhypate meson vel a lichanos hypaton ita:

¹⁰ Parhypate meson:

Fuit homo.

Ego dixi Domine.

Esto mihi in Deum.

Anima nostra.

¹¹ Lychanos hypaton:

Venite filii.

In Deo speravit.

Constitues eos.

Benedictus es Domine qui intueris.

<ALLELUIA>

¹² Alleluia a parhypate meson vel a lichanos hypaton:

Parhypate meson:

Domine in virtute tua.

¹³ Lychanos hypaton:

In omnem terram.

¹² Alleluia a parhypate meson, ut:

Domine in virtute.

¹³ vel a lichanos ypaton ut:

In omnem terram.

<OFFERTORIA>

¹⁴ Offertoria quoque a parhypate meson vel a lichanos hypaton:

Parhypate meson:

¹⁴ Offertoria quoque a parhypate meson ita:

⁷ *Gloria saeculorum amen.*

Lycanos ypaton:

Sacerdotes.

Exultate.

Dicit Dominus ego.

⁸ Parypate ypaton:

Quasimodo.

⁷ *Gloria saeculorum amen.*

Lycanos ypaton:

Sacerdotes Dei.

Exultate.

Dicit Dominus ego.

⁸ Parypate ypaton:

Quasimodo.

<RESPONSORIA GRADALIA>

⁹ Gradales a parypate meson vel a lycanos ypaton ita:

¹⁰ Parypate meson:

Fuit homo.

<Ego> *dixi.*

Esto mihi.

Anima nostra.

¹¹ Lycanos ypaton:

Venite filii.

In Deo speravi.

Constitues.

Benedictus es.

⁹ Gradales a parypate meson vel a lycanos ypaton ita:

¹⁰ Parypate meson:

Fuit homo.

Ego dixi.

Esto michi.

Anima.

¹¹ Lycanos ypaton:

Venite fili.

In Deo speravit.

Constitues.

Benedictus.

<ALLELUIA>

¹² Alleluia a parypate meson, ut est:

Domine in virtute.

¹³

¹² Alleluia a parypate meson, ut est:

Domine in virtute.

¹³ vel a lycanos ypaton ut:

In omnem terram.

<OFFERTORIA>

¹⁴ Offertoria quoque a parypate meson ita:

¹⁴ Offertoria quoque a parypate meson ut:

Domine in auxilium meum.
Domine Deus in simplicitate.
Domine convertere.

¹⁵ Lichanos hypaton:
Iustitiae Domini.

Domine in auxilium.
Domine <Deus> in simplicitate.

¹⁵ vel a lychanos ypaton ita:
Iustitiae Domini.

<COMMUNIONES>

¹⁶ Communiones item ut introitus a parhypate meson vel a lichanos hypaton vel a parhypate hipaton incipiunt et eisdem distinguntur differentiis ita:

Gloria saeculorum amen.

¹⁷ Parhipate meson:

Exiit sermo.
Simile est regnum.
Quinque prudentes.
In splendoribus.
Domine quis habitabit.
Lutum fecit.
Pascha nostrum.
Mitte manum tuam.
Tu es Petrus.
Dicit Andreas.

¹⁸ *Gloria saeculorum amen.*

Lichanos hypaton:
Diffusa est gratia.
Qui me dignatus.
Surrexit Dominus et apparuit.
Gloria saeculorum amen.

Lichanos hypaton:
Multitudo languentium.

¹⁹ Parhypate hypaton:
Exultavit ut gigas.
Qui manducat carnem.
Posuisti Domine.

¹⁶ Communiones item ut introitus a parhypate meson vel a lichanos hypaton vel a parhypate <hypaton> incipiunt et eisdem distinguntur differentiis ita:

Gloria saeculorum amen.

¹⁷ Parhypate meson:

In splendoribus sanctorum.
Simile est regnum.
Quinque prudentes.

Pascha nostrum.
Mitte manum tuam.

¹⁸ *Gloria saeculorum amen.*

Lichanos hypaton:
Diffusa est gratia.
Qui me dignatus est.
Surrexit Dominus et apparuit.

¹⁹ Parhypate hypaton:
Exultavit ut gigas.
Qui manducat.
Posuisti Domine.

Domine in auxilium.
Domine Deus in simplicitate.
Domine convertere.
 15 vel a lycanos ypaton ita:
Iustitiae Domini.

Domine in auxilium.
Domine Deus in simplicitate.
Domine convertere.
 15 vel a lycanos ypaton ita:
Iustitiae.

<COMMUNIONES>

16 Communiones ut introitus a
 parypate meson vel a lycanos ypa-
 ton vel parypate ypaton incipiunt
 et eisdem distinguuntur differentiis
 ita:

Gloria saeculorum amen.

17 Parypate meson:

Exiit sermo.
Simile est regnum.
Quinque prudentes.
In splendoribus.

Pascha nostrum.
Mitte manum.
Tu es Petrus.
Dicit Andreas.

18 *Gloria saeculorum amen.*

Lycanos ypaton:
Diffusa est gratia.
Qui me dignatus.
Surrexit Dominus et apparuit.

Lycanos ypaton:
Multitudo.

19 Paripate meson:

Exultavit ut gigas.
Qui manducat carnem.
Posuisti Domine.

16 Communiones item ut introitus a
 parypate meson vel a lycanos ypa-
 ton vel a parypate ypaton incipi-
 unt et eisdem distinguuntur differen-
 tiis ita:

Gloria saeculorum amen.

17 Parypate meson:

Exiit sermo.
Simile est.
Quinque prudentes.
In splendoribus.

Pascha nostrum.
Mitte manum.
Tu es Petrus.
Dicit Andreas.

18

Lycanos ypaton:
Diffusa est.
Qui me dignatus.
Surrexit Dominus et apparuit.

19 Parypate ypaton:

Qui manducat.
Posuisti.
Exultavit.

<ANTIPHONAE>

20 Antiphonae autem a parhypate meson inchoantes una distinguntur differentia, quae est huiusmodi:

Gloria saeculorum amen.

Gaudent in caelis.

Multa quidem et alia.

O quam gloriosum est.

Gloriosi principes.

O quam metuendus est.

O ammirabile.

Dum inventum esset.

Cum ergo sint.

20 Antiphonae autem a parhypate meson inchoantes una distinguntur differentia, quae est huiusmodi:

Gloria saeculorum amen.

Gaudent in caelis.

Multa quidem.

O quam gloriosum est.

Gloriosi principes.

<RESPONSORIA NOCTURNALIA>

21 Responsoria nocturnalia pleraque a parhipate meson incipiunt, quaedam vero a lichanos hypaton, quaedam etiam a par<hypate> hypaton ut:

Parhypate meson:

Aspiciebam.

Qui venturus.

Clama.

Per memetipsum.

Principes persecuti.

Induit me Dominus.

Girum caeli.

Scio Domine.

Paucitas dierum.

Super muros tuos.

21 Responsoria nocturnalia pleraque a parhypate meson incipiunt, ut est:

Aspiciebam.

Qui venturus est.

Clama in fortitudine.

Per memetipsum.

Gyrum caeli.

22 Lichanos hypaton:

Responsum acceperat.

22 Quaedam vero a lichanos hypaton:

Responsum acceperat.

20 O quam gloriosum est.] *om. Mn* O quam metuendus est.-Cum ergo sint.] *om. Mn, sed add.:* et alii huiusmodi 21 parhypate hypaton ut] parhypaton ut *M̄* paripaton ut est *Mn* Qui venturus.-Super muros tuos.] *om. Mn, sed add.:* et alii huiusmodi 22 Suscipiens Iesum.-Gaude Maria.] *om. Mn, sed add.:* et alii huiusmodi

<ANTIPHONAE>

²⁰ Antiphonae autem a parypate meson inchoantes una distinguuntur differentia ita:

Gloria seculorum amen.

Gaudent in caelis.

Multa quidem.

O quam gloriosum.

Dum inventum.

Cum ergo sint.

²⁰ Antiphonae autem a parypate meson inchoantes una distinguuntur differentia, quae est huiusmodi:

Gloria saeculorum amen.

Gaudent.

Multa quidem.

Gloriosi.

O quam gloriosum.

O quam metuendus.

O admirabile.

Dum inventum.

Dum ergo sint.

<RESPONSORIA NOCTURNALIA>

²¹ Responsoria nocturnalia pleraque a parypate meson incipiunt, ut est:

Aspiciebam.

Qui venturus est.

Clama.

Per memetipsum.

Principes persecuti sunt.

Induit me.

Girum caeli.

Paucitas dierum.

Super muros.

²² Quaedam vero a lycanos ypaton:

Responsum acceperat.

²¹ Responsoria nocturnalia pleraque a parypate meson incipiunt, ut est:

Aspiciebam.

Qui venturus est.

Clama.

Principes.

Induit me.

Gyrum caeli.

Paucitas.

Super muros.

Per memet.

²² Quaedam vero a lycanos ypaton ut:

Responsum acceperat.

Suscipiens Iesum.

Abscondi tamquam.

Beata es Virgo Maria.

Gaude Maria.

²³ Parhypate <hypaton>:

Tradiderunt me.

Decantabat.

²⁴ Unum invenitur incipiens a mese
ut:

Modo veniet.

²⁵ In illis tamen uniformis modula-
tio versuum tenetur ita:
Parhypate meson:

*Gloria Patri et Filio et Spiritui
Sancto, sicut erat in principio et
nunc et semper et in saecula sae-
culorum. Amen.*

Abscondi tanquam aurum.

23

²⁴ Unum invenitur a mese incipiens:

Modo veniet.

²⁵ In omnibus tamen uniformis mo-
dulatio versuum tenetur ita:
Parhypate meson:

*Gloria Patri et Filio et Spiritui
Sancto, sicut erat in principio et
nunc et semper et in saecula sae-
culorum. Amen.*

<VII.>

¹ Septimus tropus mixolydius vel
hypodorius, qui praenotatur auten-
tus tetrardus, id est magister quar-
tus, incipit a paranete diezeugme-
non et finitur in lichanos meson ita:

NOEOEANE

Lichanos meson.

¹ Septimus tropus, qui praenotatur
autentus tetrardus, id est magister
quartus, incipit a paranete diezeu-
menon et finitur in lychanos meson
ita:

NOEANE

Lychanos meson.

<INTROITUS>

² Istius tropi introitus licet a diver-
sis chordis incipiant, tamen omnes
uniformiter intonantur ita:
Gloria saeculorum amen.

³ Trite diezeugmenon:

² Istius tropi introitus licet a diver-
sis cordis incipiant, tamen omnes
uniformiter intonantur ita:
Gloria saeculorum amen.

3

23 Parhypate meson M̄Mn Decantabat.] om. Mn 25 Gloria-Amen] Gloria saecu-
lorum amen. Mn et filio et filio et filio M̄ 1 mixolydius Mn

Suscipiens.

Beata es Virgo.

Gaude Maria.

²³ Quaedam etiam a paripate ypaton:

Tradiderunt me.

Decantabat.

²⁴ Unum invenitur a mese incipiens:

Modo veniet Dominator.

²⁵ In omnibus tamen uniformes sunt versus ita:

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto.

Suscipiens.

Beata es.

Gaude Maria.

²³ Quaedam etiam a parypate ypaton:

Tradiderunt.

Decantabat.

²⁴ Unum invenitur a mese incipiens:

Modo veniet.

²⁵ In omnibus tamen uniformis modulatio versuum tenetur ita:

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in secula seculorum. Amen.

Quoniam ipse est.

<VII.>

¹ Septimus tropus mixolidius, qui praenotatur autentus tetrardus, incipit a paranete diezeugmenon et finitur in lycanos meson.

Paranete diezeugmenon:
NOEOEANE

¹ Septimus tropus myxolydius, qui praenotatur autentus tetrardus, incipit a paranete diezeugmenon et finitur in lycanos meson.

Paranete diezeugmenon:
NOEOEANE
Item.

<INTROITUS>

² Istius tropi introitus licet a diversis cordis incipiant, tamen omnes uniformiter intonantur ita:
Gloria seculorum amen.

³ Trite diezeugmenon:

² Istius tropi introitus licet a diversis cordis incipiant, tamen omnes uniformiter intonantur ita:
Gloria seculorum amen.

³ Trite diezeugmenon:

Populus Syon.

Deus in loco.

Deus in adiutorium.

⁴ Lichanos meson:

Puer natus est nobis.

Oculi mei semper.

Protexisti me Deus.

Aqua sapientiae.

Viri Galilei quid.

Audivit Dominus.

Ne derelinquas me.

Expecta Dominum.

Venite benedicti.

Ne timeas Zacharia.

Iudicant sancti gentes.

Respice Domine in testamentum.

Gloria et honore.

Populus Syon.

Deus in loco.

Deus in adiutorium.

⁴ Similiter lychanos meson:

Puer natus est.

Oculi mei.

Protexisti me.

Audivit Dominus.

Ne derelinquas me.

Aqua sapientiae.

Venite benedicti.

Viri Galilei.

Respice Domine.

Gloria et honore.

<RESPONSORIA GRADALIA>

⁵ Gradalia a lichanos meson:

Iacta cogitatum.

Dirigatur oratio.

⁵ Responsoria gradalia a lychanos meson:

Iacta cogitatum.

Dirigatur oratio.

Oculi omnium.

Liberasti nos.

<ALLELUIA>

6

⁶ Alleluia similiter a lychanos meson:

Venite exultemus.

Quoniam Deus magnus.

<OFFERTORIA>

⁷ Offertoria quoque ab eadem lychanos meson:

Precatus est Moyses.

⁷ Offertoria quoque a lychanos meson:

Precatus est.

3 Deus in loco. Deus in adiutorium.] *om. Mn, sed add.: et alii huiusmodi* 4 Oculi mei semper. Protexisti me Deus.] *om. Mn, sed add.: et alii huiusmodi* Viri Galilei quid.] *om. Mn* Ne derelinquas me.-Respice Domine in testamentum.] *om. Mn* Gloria et honore.] Gloria. et alii is similia *Mn*

Populus Syon.

Deus in adiutorium.

⁴ Similiter lycanos meson:

Puer natus est.

Oculi mei.

Protexisti me.

Aqua sapientiae.

Viri Galilei.

Audivit Dominus.

Deus in adiutorium.

⁴ Similiter lycanos meson:

Puer natus est.

Oculi mei.

Protexisti.

Aqua sapientiae.

Viri Galilei.

Audivit.

Ne derelinquas.

Expecta.

Ne timeas Zacharia.

Ne timeas.

Respice.

Iudicant sancti.

Gloria et honore.

Gloria et honore.

<RESPONSORIA GRADALIA>

⁵ Gradalia a lycanos meson:

Iacta cogitatum.

Dirigatur.

Oculi omnium.

Liberasti nos.

⁵ Gradales a lycanos meson:

Iacta cogitatum.

Dirigatur.

Liberasti nos.

<ALLELUIA>

⁶ Alleluia similiter a lycanos meson:

Venite exultemus.

Quoniam Deus magnus.

⁶ Alleluia similiter a lycanos meson:

Venite exultemus.

Quoniam Deus magnus.

<OFFERTORIA>

⁷ Offertoria quoque a lycanos meson:

Precatus est.

⁷ Offertoria quoque a lycanos meson:

Precatus est.

*Confitebuntur caeli.
Eripe me de inimicis.*

*Confitebuntur.
Eripe me.*

<COMMUNIONES>

⁸ Communiones de principiis et de
diferentia suos imitantur introitus:
Gloria saeculorum amen.

⁹ Trite diezeugmenos:
*Domine quinque talenta.
Erubescant et revereantur.*

¹⁰

Vox in Rama.

¹¹

Lichanos meson:
*Dicite pusillanimes.
Tolle Puerum.*

*Si conresurrexistis.
Populus acquisitionis.
Domus mea.
Factus est repente.*

⁸ Communiones de principiis et de
diferentia suos imitantur introitus:

⁹ Trite diezeumenon:
*Domine quinque.
Erubescant et revereantur.*

¹⁰ Paranete diezeumenon:

Vox in Rama.

¹¹ *Gloria saeculorum amen.*

Lichanos meson:
*Dicite pusillanimes.
Tolle Puerum.
Fidelis servus.
Si conresurrexistis.
Populus acquisitionis.*

Factus est repente.

<ANTIPHONAE>

¹² Antiphonae, cum a paranete die-
zeugmenon incipiunt, sic intonan-
tur:

Gloria saeculorum amen.

Semitonium intensum.

Omnes sicientes.

Homo natus est.

*Si vere fratres.
Si culmen veri honoris.
Voce mea.*

¹² Antiphonae quoque, cum a para-
nete diezeumenon incipiunt, sic in-
tonantur:

Omnes sitientes.

Homo natus est.

Gloria saeculorum amen.

*Si vere fratres.
Si culmen.*

11 Tolle Puerum.-Factus est repente.] *om. Mn, sed add.: et alii huiusmodi* 12 Si vere fratres.-Si coram hominibus.] *om. Mn, sed add.: et alii huiusmodi*

Confitebuntur.
Eripe me.

Confitebuntur.
Eripe me de inimicis.

<COMMUNIONES>

⁸ Communiones de principiis et de
differentia suos imitantur introitus:
Gloria saeculorum amen.

⁹ Trite diezeugmenon:

Domine quinque talenta.
Erubescant.

10

Vox in Rama.

11

Paranete diezeugmenon:

Dicite pusillanimes.
Tolle Puerum.
Fidelis servus.
Si conresurrexistis.
Populus acquisitionis.
Domus mea.
Factus est repente.

⁸ Communiones de principiis et de
differentia suos imitantur introitus:
Gloria saeculorum amen.

⁹ Trite diezeugmenon:

Domine quinque.
Erubescant.

10

Vox in Rama.

11

Lycanos meson:

Dicite pusillanimes.
Tolle Puerum.
Fidelis servus.
Si conresurrexistis.
Populus acquisitionis.
Domus mea.
Factus est repente.

<ANTIPHONAE>

¹² Antiphonae quoque, cum a
paranete diezeugmenon incipi-
unt, sic intonantur:
Gloria saeculorum amen.

Omnes sitientes.
Homo natus.
Si vere fratres.

¹² Antiphonae quoque a paranete
diezeugmenon incipiunt et sic into-
nantur:
Gloria saeculorum amen.

Omnes sicientes.
Si vere.
Homo natus est.

Si culmen.

*Domine labia mea.
Et me scitis.
Liberavit Dominus.
In tribulatione.
Dixi iniquis.
Proprio Filio suo.
Mittite in dexteram.
Iustorum autem.
Sanctorum velut.
Si coram hominibus.*

¹³ Cum vero a lichanos meson inchoantes gradatim ad trite diezeugmenon intenduntur, taliter modulantur:

Gloria saeculorum amen.

*Hierusalem respice.
Concede nobis.
Quinque prudentes.*

¹⁴ Illae autem, quae a trite diezeugmenon incipiunt et mox per semitonium revolvuntur ad paramesen, tali differentia reguntur:

Gloria saeculorum amen.

*Stella ista.
Quid me quaeritis.
Recordare mei Domine.
Vide Domine et considera.
Misit Dominus angelum.
Dixit Dominus Domino.*

¹⁵ Quae vero a mese inchoant et ad paranete diezeugmenon vel in secunda syllaba vel post aliquot syllabas intenduntur, sic intonantur:

Gloria saeculorum amen.

*Domine labia mea.
In tribulatione.
Liberavit Dominus.
Dixi iniquis.
Proprio Filio.
Mittite in dexteram.*

¹³ Cum autem a lychanos meson inchoantes gradatim a trite diezeumenon intenduntur, taliter modulantur:

Gloria saeculorum amen.

*Concede nobis.
Quinque prudentes.*

¹⁴ Illae autem, quae ab eadem trite diezeumenon incipiunt et revolvuntur ad paramesen, tali differentia reguntur:

Stella ista.

*Vide Domine et considera.
Misit Dominus.
Dixit Dominus.*

Gloria saeculorum amen.

¹⁵ Quae vero a mese inchoant et a paranete diezeumenon in secunda syllaba intenduntur et infra replicantur, sic distinguntur:

Gloria saeculorum amen.

13 gradati Mn post Hierusalem respice. add.: Tonus VIII Mn 14 parameson Mn
Quid me quaeritis.-Dixit Dominus Domino.] om. Mn, sed add.: et alia hu 15 inchoan
La paranet Mn

Domine labia.

Liberavit Dominus.

In tribulatione.

Mittite in dexteram.

Dixi iniquis.

Domine labia.

Liberavit.

In tribulatione.

Dixi iniquis.

Mittite in dexteram.

¹³ Cum autem a lycanos meson inchoantes gradatim ad trite diezeugmenon intenduntur, taliter modulantur:

Gloria saeculorum amen.

Ierusalem respice.

Concede nobis.

¹³ Cum autem a lycanos meson inchoantes gradatim a trite diezeugmenon intenduntur, taliter modulantur:

Gloria saeculorum amen.

Hierusalem respice.

Concede nobis.

Quinque prudentes.

¹⁴ Illae autem, quae a trite diezeugmenon <incipiunt> et mox per semitonium revolvuntur ad paramesen, tali differentia reguntur:

Gloria saeculorum amen.

¹⁴ Ille autem, quae ab eadem trite diezeugmenon incipiunt et mox per semitonium revolvuntur ad paramesen, tali differentia reguntur:

Gloria saeculorum amen.

Dixit Dominus.

Stella ista.

Quid me quaeritis.

Recordare.

Vide Domine et considera.

Misit Dominus.

Stella ista.

Quid me quaeritis.

Recordare mei.

Vide Domine et considera.

Misit Dominus.

¹⁵ Quae vero a mese inchoant et ad paranete diezeugmenon in secunda sillaba intenduntur et infra replicantur, sic intonantur:

Gloria saeculorum amen.

¹⁵ Quae vero a mese inchoant et a paranete diezeugmenon in secunda sillaba intenduntur et infra replicantur, sic intonantur:

Gloria saeculorum amen.

Exortum est in tenebris.

Dives ille.

Dum tribularer.

Discerne causam.

Tulerunt Dominum.

Mane nobiscum.

Ecce ascendimus.

¹⁶ Item a lychanos meson inchoantes et sursum se mox subrigentibus taliter canitur:

Gloria saeculorum amen.

Facta est cum angelo.

Angelus ad pastores.

Videntes stellam.

Redemptionem misit.

Lapides torrentes.

Omnes nationes.

Veterem hominem.

Custodi me a laqueo.

Non lotis manibus.

In pace factus est.

Prae timore autem.

Scio quod Iesum.

Exortum est.

Discerne.

Tulerunt Dominum meum.

¹⁶ Item a lychanos meson inchoantes et mox se sursum subrigentes vel gradatim se sursum protrahentes ita modulantur:

Gloria saeculorum amen.

Facta est cum angelo.

Angelus ad pastores.

Videntes stellam Magi.

Afferte Domino.

Redemptionem.

Lapides torrentes.

Omnes nationes.

Veterem hominem.

Non lotis manibus.

Dum tribularer.

Mane nobiscum.

<RESPONSORIA NOCTURNALIA>

¹⁷ Responsoria etiam nocturnalia a diversis chordis inchoant:

¹⁸ Paranete diezeugmenon:

Aspiciens a longe.

Veni Domine et noli.

Omnes de Saba.

¹⁹ Trite diezeugmenon:

¹⁷ Responsoria etiam nocturnalia a diversis cordis inchoant:

¹⁸ Paranete diezeugmenon:

Aspiciens a longe.

Veni Domine et noli.

Omnes de Saba.

¹⁹ Trite diezeugmenon:

15 Dives ille.] om. Mn Mane nobiscum.] om. Mn 16 Videntes stellam.-Omnes nationes.] om. Mn Custodi me a laqueo.-In pace factus est.] om. Mn

Exortum est.

Exortum est.

Tulerunt.

Discerne.

¹⁶ Item a lycanos meson inchoantes et mox se sursum subrigentes vel gradatim se sursum protrahentes ita modulantur:

Gloria saeculorum amen.

Facta est cum angelo.

Angelus ad pastores.

Videntes.

¹⁶ Item a lycanos meson incoantes et mox se sursum subrigentes vel gradatim se sursum protrahentes ita modulantur:

Gloria saeculorum amen.

Facta est cum.

Angelus ad.

Videntes stellam.

Afferte.

Lapides torrentes.

Omnes nationes.

Veterem.

Veterem hominem.

Non lotis.

Dum tribularer.

Custodi me a laqueo.

Considerabam.

In pace factus.

<RESPONSORIA NOCTURNALIA>

¹⁷ Responsoria nocturnalia a diversis cordis inchoant:

¹⁸ Paranete diezeugmenon:

Aspiciens.

Veni Domine.

Omnes de Saba.

¹⁹ Trite diezeugmenon:

¹⁷ Responsoria nocturnalia a diversis cordis inchoant:

¹⁸ Paranete diezeugmenon:

Aspiciens.

Veni Domine.

Omnes de Saba.

¹⁹ Trite diezeugmenon:

Puer meus.
Dixit Iudas fratribus suis.
Precursor pro nobis.
Preciosa in conspectu.

²⁰ Mese:

Sub altare Dei.
Elisabet Zachariae.

²¹ Lichanos meson:

Missus est Gabriel.
Ave Maria.

Sanctificamini.
Beata Dei Genitrix.
Beata viscera.
Ecce Agnus Dei.
Nesciens Mater.
Hesternae die Dominus.
Impii super iustum.
In sudore vultus tui.
Dignus es Domine.
Bonum est confiteri.

²² In omnibus tamen uniformiter
 versuum regula tenetur ita:

*Gloria Patri et Filio et Spiritui
 Sancto, sicut erat in principio et
 nunc et semper et in saecula sae-
 culorum. Amen.*

Puer meus.
Dixit Iudas.
Precursor pro nobis.
Pretiosa.

²⁰ Mese:

Sub altare Dei.
Helisabeth Zachariae.

²¹ Lychanos meson:

Missus est Gabriel.
Ave Maria.

Sanctificamini.
Beata Dei Genitrix.

Ecce Agnus Dei.
Nesciens Mater.
Hesternae die.
Impii super iustum.
In sudore.

²² In omnibus tamen uniformis est
 regula versuum ita:

Paranete diezeumenon.

*Gloria Patri et Filio et Spiritui
 Sancto, sicut erat in principio et
 nunc et semper et in saecula sae-
 culorum. Amen.*

<VIII.>

¹ Octavus tropus hypermixolidius,
 qui inscribitur plagis tetrardi, id
 est particularis vel lateralis quarti,
 principium et finem suum claudit in
 fine septimi, id est a lichanos hypa-
 ton, hoc modo:

¹ Octavus tropus, qui inscribitur
 plagis tetrardi, particularis vel la-
 teralis quarti, principium et finem
 suum claudit in finem septimi, hoc
 est in lychanos meson hoc modo:

Puer meus.
Dixit Iudas.
Pretiosa.
Praecursor pro nobis.

²⁰ Mese:

Sub altare.
Elisabet.

²¹ Lycanos meson:

Ave Maria.
Octava decima.
Sanctificamini hodie.
Beata Dei Genitrix.
Beata viscera.
Ecce Agnus.
Nesciens Mater.
Esterna die.
Impii super iustum.
In sudore.
Dignus es Domine.

²² In omnibus tamen uniformis est
 regula versuum ita:

*Gloria Patri et Filio et Spiritui
 Sancto.*

De octavo tono.

¹ Octavus tropus hipomixoli<di>us,
 qui inscribitur plagis tetrardi, id est
 pars quinti, finem suum claudit in
 fine septimi, hoc est in lycanos me-
 son ita:

Puer meus.
Dixit Iudas.
Pretiosa.
Praecursor pro.

²⁰ Mese:

Sub altare Dei.
Elisabeth.

²¹ Lycanos meson:

Ave Maria.
Octava.
Sanctificamini.

Beata viscera.
Ecce Agnus Dei.
Nesciens.
Hesterna.
Impii super.
In sudore.
Dignus es.
Bonum est.

²² In omnibus tamen uniformis est
 regula versuum ita:

*Gloria Patri et Filio et Spiritui
 Sancto, sicut erat in principio et
 nunc et semper et in saecula secu-
 lorum. Amen.*
Caro enim.

<VIII.>

¹ Octavus tropus ypermixolydius,
 qui inscribitur plagis tetrardi, id est
 particularis vel lateralis IIII^{ti}, prin-
 cipium et finem suum claudit in fine
 septimi, hoc est in lycanos meson
 ita:

NOEAGIS

Lichanos meson.

NOEAGIS

<INTROITUS>

² Iste tropus licet in introitibus varias sedes principiorum habeat, tamen una regula discernitur, quae est huiusmodi:

Gloria seculorum amen.

³ Lichanos meson:

In excelso throno.

Dilexisti.

Laetabitur iustus.

In virtute tua.

Invocavit me.

Iubilare Deo.

⁴ Lichanos hipaton:

Ad te levavi.

Lux fulgebit.

Dum medium silentium.

Introduxit.

Spiritus Domini replevit.

² Iste tropus licet in diversis variis sedes principiorum habeat, tamen una regula distinguitur, quae est huiusmodi:

Gloria seculorum amen.

³ Lychanos meson:

In excelso throno.

Laetabitur iustus.

In virtute tua.

Invocabit me.

Iubilare Deo.

⁴ Lychanos hypaton:

Ad te levavi.

Lux fulgebit.

Dum medium.

Introduxit vos Dominus.

Spiritus Domini.

<RESPONSORIA GRADALIA>

⁵ Gradalia a lichanos meson ita:

Propter veritatem.

Benedictus Dominus Deus Israel.

⁵ Responsoria gradalia a lychanos meson ita:

Propter veritatem.

Benedictus Dominus Deus Israel.

<ALLELUIA>

⁶ Alleluia a trite diezeugmenon:

Ostende nobis Domine.

Specie tua.

Diffusa est gratia.

⁶ Alleluia a trite diezeugmenon ita:

Ostende nobis.

Specie tua.

NOEAIS

NOEAIS

<INTROITUS>

² Iste tropus licet varias sedes principiorum habeat, una regula distinguitur, quae est huiusmodi:

Gloria saeculorum amen.

³ Lycanos meson:

In excelso.

Laetabitur.

In virtute.

Invocavit me.

⁴ Lycanos ypaton:

Ad te levavi.

Lux fulgebit.

Domine ne longe.

Introduxit.

Spiritus Domini.

² Iste tropus licet varias sedes principiorum habeat, una regula distinguitur, quae est huiusmodi:

Gloria saeculorum amen.

³ Lycanos meson:

In excelso.

Laetabitur.

In virtute.

Iubilate Deo.

Invocavit me.

⁴ Lycanos ypaton:

Ad te levavi.

Lux fulgebit.

Introduxit.

Spiritus Domini.

Dum medium.

<RESPONSORIA GRADALIA>

⁵ Gradalia a lycanos meson ita:

Propter veritatem.

Benedictus.

⁵ Gradales a lycanos meson ita:

Propter veritatem.

Benedictus.

<ALLELUIA>

⁶ Alleluia a trite diezeugmenon ita:

Ostende nobis.

Specie tua.

⁶ Alleluia trite diezeugmenon ita:

Ostende.

Specie.

Diffusa est.

<OFFERTORIA>

⁷ Offertoria incipiunt vel a lichanos meson vel a parhypate meson vel a lichanos hypaton ita:

⁸ Lichanos meson:

Exaudi Deus orationem.

Miserere mihi Domine secundum.

⁹ Parhypate meson:

Angelus Domini.

Posuisti Domine in capite.

¹⁰ Lichanos hypaton:

Domine Deus salutis meae.

⁷ Offertoria incipiunt vel a lychanos meson vel a parhypate meson vel a lychanos hypaton ita:

⁸

Exaudi Deus.

Miserere mihi Domine.

⁹

Posuisti Domine.

¹⁰

Domine Deus salutis.

<COMMUNIONES>

¹¹ Communiones introitus imitantur ubique:

Gloria saeculorum amen.

¹² Trite diezeugmenon:

Pater si non potest.

Redime me Deus.

Ego sum pastor.

Ego sum vitis.

Signa eos qui in me.

¹³ Lichanos meson:

Introibo ad altare.

Oportet te fili.

Nemo te condempnavit.

Dum venerit.

Spiritus Sanctus docebit vos.

Simon Iohannis.

Dico autem vobis.

Circuibo et inmolabo.

Primum quaerite.

¹⁴ Parhypate meson:

Video caelos apertos.

¹¹ Communiones introitus imitantur ubique:

Gloria saeculorum amen.

¹²

Redime me.

Ego sum pastor.

Signa eos.

¹³

Introibo.

Oportet te.

Nemo te condempnavit.

Dum venerit.

Spiritus Sanctus docebit vos.

¹⁴

<OFFERTORIA>

7 Offertoria incipiunt vel a lycanos
meson vel a paripate meson vel a
lycanos ypaton ita:

8

Exaudi Deus.

9

Posuisti.

10

Domine Deus.

7 Offertoria incipiunt vel a lycanos
meson vel a parypate meson vel a
lycanos ypaton ita:

8

Exaudi Deus orationem.

Miserere mei Domine.

9

Posuisti.

Angelus Domini.

10

Domine Deus salutis.

<COMMUNIONES>

11 Communiones introitus imitan-
tur ubique:

Gloria saeculorum amen.

12

Redime me.

Ego sum pastor.

Signa eos.

13

Oportet te fili.

Nemo te.

Introibo.

Primum quaerite.

14

11 Communiones introitus imitan-
tur ubique:

Gloria saeculorum amen.

12

Redime me.

Ego sum pastor.

Ego sum vitis.

Signa.

13

Oportet te.

Nemo te.

Introibo.

Spiritus Sanctus docebit.

Dum venerit.

Symon Iohannis.

Dico autem vobis.

Circuibo.

Primum quaerite.

14

Domine memorabor.

Modicum et non.

Spiritus ubi.

Ego clamavi.

¹⁵ Lichanos hypaton:

Responsum accepit.

Lavabo.

Comedite.

Domine memorabor.

Modicum et non videbitis me.

15

Responsum accepit.

Lavabo inter.

Comedite pinguia.

<ANTIPHONAE>

¹⁶ Antiphonae vero, cum a trite diezeugmenon incipiunt, si mox se super tenuerint, sic intonantur:

Gloria saeculorum amen.

Veniet fortior.

Ego dormivi.

Confirma hoc Deus.

Emitte Spiritum tuum.

¹⁶ Antiphonae vero, cum a trite diezeugmenon incipiunt, si mox se supra tenuerint, sic intonantur:

Emitte Spiritum tuum.

Confirma hoc Deus.

Gloria saeculorum amen.

¹⁷ Si autem ab eadem corda inchoantes statim deorsum reclinentes, taliter pronuntiantur:

Gloria saeculorum amen.

Veritas de terra.

Crastina erit vobis.

Hodie scietis.

Dominus dixit.

Hoc est praeceptum meum.

Beatus venter.

¹⁷ Cum vero ab eadem corda inchoantes mox inferiora petierunt, taliter canuntur:

Gloria saeculorum amen.

Veritas de terra.

Crastina erit.

Hodie scietis.

Dominus dixit ad me.

Beatus venter.

Hoc est praeceptum.

¹⁸ In illis vero, quae a lichanos meson incipiunt, si in secunda syllaba sursum eleventur, ista differentia reguntur:

Gloria saeculorum amen.

Beata es Maria quae credidisti.

¹⁸ In illis vero, quae a lychanos meson incipiunt, si in secunda syllaba sursum eleventur, ista differentia reguntur:

Gloria saeculorum amen.

Beata es Maria.

16 Ego dormivi.-Emitte Spiritum tuum.] *om. Mn, sed add.:* et alia is similia 17 Crastina erit vobis. Hodie scietis.] *om. Mn* Hoc est praeceptum meum. Beatus venter.] *om. Mn, sed add.:* et alii huiusmodi

*Domine memorabor.
Modicum.
Spiritus ubi vult.*

15

*Lavabo.
Comedite.*

*Domine memorabor.
Modicum.
Spiritus ubi vult.
Ego clamavi.*

15

*Responsum.
Lavabo.
Comedite.*

<ANTIPHONAE>

¹⁶ Antiphonae quoque, cum a trite diezeumenon incipiunt, si mox se supra tenuerint, sic intonantur:
Gloria saeculorum amen.

Confirma hoc.

¹⁷ Si vero cito infra relabuntur, taliter intonantur:

*Gloria saeculorum amen.
Veritas de terra.
Crastina erit.
Hodie scietis.
Dominus dixit.
Beatus venter.
Hoc est praeceptum.*

¹⁸ Illae vero, quae a lycanos meson incipiunt, si in secunda sillaba sursum eleventur, ita differentia reguntur:

*Gloria saeculorum amen.
Beata es Maria.*

¹⁶ Antiphonae vero, cum a trite diezeugmenon incipiunt, si mox se supra tenuerint, sic intonantur:
Gloria saeculorum amen.

Confirma hoc.

Factus est repente.

¹⁷ Si vero cito infra relabantur, taliter intonantur:

*Amen.
Veritas de terra.
Crastina erit.
Hodie scietis.
Dominus dixit.
Beatus venter.
Hoc est praeceptum.*

¹⁸ Illae vero, quae a lycanos meson incipiunt, si in secunda syllaba sursum eleventur, ista differentia reguntur:

*Gloria saeculorum amen.
Beata es.*

Beatam me dicent.
Nolite timere.
Convertere Domine.
Absterget Deus.

¹⁹ In aliis autem ab eadem lichanos meson vel etiam a mese inchoantibus et deorsum descendentibus talis fit differentia:

Gloria saeculorum amen.

²⁰ Lichanos meson:

Super solium.
Dabo in Syon.
Orietur sicut.
Iudea et Hierusalem.
Tamquam sponsus.
Suscepimus Deus.
Rex pacificus.
Dum ortus.

²¹ Mese:

Scitote quia prope est.
Completi sunt.
Contritum est.

²² In eis vero, quae a parhypate meson vel a lichanos hypaton inchoant, talis circumflexio fit:

Gloria saeculorum amen.

²³ Parhypate meson:

Tu es qui venturus es.
Missus est Gabriel.
Nato Domino.
Stephanus vidit.
Hodie caelesti Sponso.
Adhuc multa habeo.

Beatam me dicent.
Nolite timere.
Convertere Domine.

¹⁹ In aliis autem ab eadem lychanos meson vel etiam a mese inchoantibus et deorsum descendentibus talis est differentia:

Saeculorum amen.

²⁰

Super solium David.
Dabo in Syon.

Tamquam sponsus.
Suscepimus Deus.
Rex pacificus.
Dum ortus fuerit.

²¹ Mese:

Scitote quia prope est.
Completi sunt.
Contritum est.

²² In eis vero, quae a parhypate meson vel a lychanos hypaton inchoant, talis circumflexio fit:

Gloria saeculorum amen.

²³

Missus est Gabriel.
Tu es qui venturus es.
Nato Domino.
Stephanus vidit caelos.
Hodie caelesti Sponso.

<RESPONSORIA NOCTURNALIA>

²⁴ Responsoria etiam a diversis sedibus incipiunt, ut est:

²⁴ Responsoria etiam a diversis sedibus incipiunt, ut est mese:

18 *Beatam-Absterget Deus.*] *om. Mn, sed add.: et alia is similia* 19 fit] *sit Mn* 20 *Orietur-Dum ortus.*] *om. Mn, sed add.: et alii huiusmodi* 22 vero] *om. Mn* fit] *sit Mn* 23 *Stephanus-Adhuc multa habeo.*] *om. Mn, sed add.: et reliqui* 24 etiam] *om. Mn*

Beatam me dicent.

Nolite timere.

Convertere.

¹⁹ In aliis autem ab eadem lycanos meson vel etiam a mese incoantibus talis est differentia:

Gloria saeculorum amen.

20

Super solium.

Dabo in Syon.

Orietur.

Iudea.

Tanquam sponsus.

Suscepimus Deus.

Rex pacificus.

Dum ortus.

²¹ Mese:

Scitote.

Completi sunt.

²² In his vero, quae a paripate meson vel a lycanos ypaton inchoant, talis circumflexio fit:

Gloria saeculorum amen.

23

Tu es qui venturus.

Missus est.

Nato Domino.

Hodie caelesti.

Beatam.

Nolite timere eos.

Convertere.

Ingresso Zacharia.

¹⁹ In aliis autem ab eadem lycanos meson vel etiam a mese incoantibus talis est differentia:

Gloria saeculorum amen.

20

Super solium.

Dabo in Syon.

Orietur.

Iudaea et Hierusalem.

Tanquam sponsus.

Suscepimus.

Rex pacificus.

²¹ Mese:

Scitote.

Completi sunt.

Contritum est.

²² In eis vero, quae a parypate meson vel a lycanos ypaton inchoant, talis circumflexio fit:

Gloria saeculorum amen.

23

Tu es qui venturus es.

Missus est.

Nato Domino.

Hodie caelesti.

Adhuc multa.

Ecce nunc.

<RESPONSORIA NOCTURNALIA>

²⁴ Responsoria etiam a diversis sedibus incipiunt.

²⁴ Responsoria etiam a diversis sedibus incipiunt.

25 Mese:

*Iuravi dicit Dominus.
Oravit Iacob.
Conclisit.*

26 Lichanos meson:

*Ecce radix.
Radix Iesse.
Dies sanctificatus.
Ecce Adam.
Virgo Israel.
Deus Domini mei.
Salvum me fac Deus.*

27 Parhypate meson:

*Hic est dies praeclarus.
Doceam iniquos.
Merito haec patimur.*

28 Lichanos hypaton:

*Sicut mater consolatur.
Sanctificamini filii Israel.
Adorna thalamum.
Multiplicentur.*

29 Trite diezeugmenon:

Senex Puerum.

30 In omnibus tamen una modulatio
versuum tenetur ita:

Trite diezeugmenon:

*Gloria Patri et Filio et Spiritui
Sancto, sicut erat in principio et
nunc et semper et in saecula sae-
culorum. Amen.*

25

*Iuravi dicit Dominus.
Oravit Iacob.*

26 Lychanos meson:

*Ecce radix Iesse.
Radix Iesse.
Virgo Israel.
Dies sanctificatus.
Ecce Adam.*

27 Parhypate meson:

Hic est dies.

28

29

30

26 Dies sanctificatus.-Salvum me fac Deus.] *om. Mn, sed add.: aliaque illis similia* 27
Doceam iniquos.] *om. Mn* 28 Lychanos menon *Mn* Multiplicentur.] *om. Mn*

²⁵ Mese:

Iuravi dicit Dominus.

Oravit Iacob.

Conclusit vias.

²⁶ Lycanos meson:

Ecce radix.

Virgo Israel.

Dies sanctificatus.

Ecce Adam.

Salvum me fac.

²⁷ Parypate meson:

Hic est dies praeclarus.

Doceam iniquos.

Merito haec patimur.

²⁸ Lycanos ypaton:

Sicut mater.

Adorna thalamum.

Multiplicati sunt.

²⁹ Trite diezeugmenon:

Senex Puerum.

³⁰ In omnibus tamen versus ita cantantur:

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto.

²⁵ Mese:

Iuravi dicit.

Conclusit.

²⁶ Lycanos meson:

Ecce radix.

Virgo Israel.

Dies sanctificatus.

Ecce Adam.

Deus Domini mei.

Salvum me fac.

Oravit Iacob.

²⁷ Parypate meson:

Hic est dies.

Doceam.

Merito haec patimur.

²⁸ Lycanos ypaton:

Sicut mater.

Sanctificamini.

Adorna.

Multiplicati sunt.

²⁹ Trite diezeugmenon:

Senex Puerum.

³⁰ In omnibus tamen una modulatio versuum tenetur:

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

Qui solus.

30 *add. Pr:* Duas differentias hic addimus, quas superfluas iudicamus, quae si proferantur, neque de quarto, neque de septimo tropo sunt. Sed quia usu eas didicimus, ipsas hic describimus: *Saeculorum amen. Benedicta tu. Saeculorum amen. Post partum.* None dicitur a greco, quod est nus, id est sensus, noe flatus, ane sursum. Inde nonenoeane dicitur sensus ad superiora ducens. Oies vel aies interiectiones sunt exortatoriae, quasi dicatur: Agite sursum. Quae videlicet interiectiones apud nos interpretari possunt eia.

2. VERSUS „INDICIS A SUMMO“ (GS1, P.342)

Die Quellen Gerberts: ms. San-Blasianum (verbrannt)

Neuedition: T. A. Russell: „A Poetic Key to a Pre-Guidonian Palm and the Echemata“, in: *JAMS* 34, 1981, S.109-118

3. MENSURA MONOCHORDI „PRIUS DIVIDENDA EST“ (GS1, P.342)

Die Quellen Gerberts: ms. San-Blasianum (verbrannt)

Neuedition: O. Wessely: „Ein unbekanntes Fragment zu Martin Gerberts ‚Anonymi II. tractatus de musica‘“, in: *Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften* 86, 1949, S.29-32 (nach Li)

Erhalten sind folgende Handschriften:

Rp = Roma, Bibl. Apostolica Vaticana Pal. lat. 1377, fol.108r, s.XI

Li = Linz, Studienbibl. 597, s.XI

Mi = Milano, Bibl. Ambrosiana M 17 sup., fol.37rv, s.XII

Pa = Paris, Bibl. Nationale, lat. 10509, fol.95v-96r, s.XII

Ox = Oxford, Bodleian Libr. Rawl. C.270, fol.9v-10v, s.XII-XIII

Ca = Cambridge, Trinity College 944, fol.135r, s.XIII

Gerberts Text aus der St. Blasianer Handschrift hat eine Lücke von Satz 9-11, ist aber nicht, wie Gerbert meint, am Schluß unvollständig. Da eine ziemlich verderbte Fassung vorliegt, sind ihre Lesarten im Apparat nicht berücksichtigt. Das Linzer Fragment ist am rechten Rand mit Textverlust beschnitten.

Es lassen sich deutlich zwei Handschriftengruppen erkennen: *RpLiPa* mit der St. Blasianer Handschrift und *MiOxCa*. *Rp* fällt durch seine eigene Fassung von Satz 12 und 13 auf. Im allgemeinen habe ich die Lesarten der Gruppe *MiOxCa* übernommen, die einen geringen sprachlichen Vorzug vor der anderen Gruppe zu haben scheinen. Die Orthographie richtet sich wiederum nach derjenigen Handschrift, die klassischem Gebrauch am nächsten kommt.

Die Mensur berechnet das Monochord von A - P, ein Typ, der dem Boethianischen Vorbild sehr nahesteht. Beachtenswert ist die Notierung der Trite synemmenon durch den Schrägstrich, den *LiPaOxCa* durch ein teilweise nicht eindeutig geschriebenes Z ersetzt haben. Der Schrägstrich findet sich auch in der Mensur „Totam tabulam divide“ (J. Smits van Waesberghe: *De musico-paedagogico et theoretico Guidone Aretino*. Florenz 1953, S.159, Nr.3).

¹ Prius dividenda est tota linea in quattuor partibus per tria puncta 342a
semper a dextro latere procedens, id est a dextra magada. ² In primo puncto pone ·P·, quae corda vocatur nete yperboleon. ³ In secundo pone ·H· et vocatur mese. ⁴ In tercio ·D· et vocatur lichanos ypaton. ⁵ In quarto autem pone ·A·, id est in sinistra magada, cuius corda vocatur proslambanomenos. ⁶ Deinde divide per VIII partes usque ad ·P· et pone nonam usque ad ·O· et erit tonus, cuius corda vocatur paranete hyperboleon. ⁷ Et iterum octo partes a magada usque ad ·O· et in nona pone ·N· et erit tonus, cuius corda vocatur trite yperboleon, et haec sunt sesquioctavae proportiones. ⁸ Deinde divide a magada usque ad ·P· in tres partes et in quarta pone ·M· et erit symphonia diatessaron, cuius corda vocatur nete diezeumenon. 342b
⁹ Divide iterum in duas partes usque ad ·P· et in tertia pone ·L· et erit symphonia diapente, cuius corda vocatur paranete diezeumenon. ¹⁰ Divide iterum usque ad ·O· in duas partes et in tertia pone ·K· et erit iterum symphonia diapente, cuius corda vocatur trite diezeumenon. ¹¹ Deinde divide usque ad ·M· in tres partes et in quarta pone ·I· eritque iterum symphonia diapente, corda cuius vocatur paramese.

RpLiMiPaOxCa

Quomodo terminatur monocordum. *Pa* De Symphonia facienda. *Ox*

1 toto *Pa* partes *RpLi* per-latere] *om. Li* dextro *Pa* dexteram *Ca*

2 puncto-nete] *om. Li*

4 In-lichanos] *om. Li* tertia *Ca*

5 quarta *Ca* autem] *om. OxCa* magada-vocatur] *om. Li* magada] magada *suprascr.*: i. semisperia *Mi* magadae *Ca*

6 Deinde-partes] Deinde quartam partem quam habes dexteram per VIII partes divide *Ca* usque-O et] *om. Li* usque ad O] et fac O *Ca* cuius corda vocatur] cuius vocatur corda *Li* vocaturque *Pa*

7 Et-et in] *om. Li* iterum] iterum divide in *Pa* iterum divide per *Ca* iterum fac *Ox* partes a magada] *om. RpPa* usque ad O] usque O *Pa* ad O *Ca* in nona pone] nona usque ad *Rp* novem usque ad *Li* nona erit *Pa* tonus] secundus tonus *Li* cuius corda] corda eius *RpLi* quae *Pa* (eius) vocatur-sunt] *om. Li* hae *Ox* proportiones] propositiones *LiPa* *add. in marg. Ox*: quotienscumque maior numerus continet in se minorem numerum et eius octavam partem

8 Deinde] *om. Pa* a magada] *om. RpLiPa* a magada *suprascr.*: id est semisperia *Mi* usque-quarta] *om. Li* usque P *Pa* et IIII *MiPa* cuius corda] corda eius *RpLiPa* (corda eius)-diezeumenon] *om. Li*

9 Iterum divide *Pa* usque P in tertia *Pa* in-symphonia] *om. Li* symphonia] *om. Pa* cuius corda vocatur] corda eius vocatur *RpLi* corda cuius vocatur *Mi* vocaturque *Pa*

10 Divide-ad] *om. Li* usque O in duo et in tercio *Pa* et] *om. RpLi* tertia] *om. Ox* erit-(corda)] *om. Li* et erit] eritque *MiCa* cuius corda vocatur] corda eius vocatur *RpLiOx* vocaturque *Pa* cuius corda dicitur *Ca*

11 Divide deinde *Rp* deinde] *om. PaCa* divide-partes] *om. Li* ad] *om. Pa* et] *om. Pa* eritque] et erit *RpLiPa* diapente-vocatur] *om. Li* corda cuius vocatur] corda eius vocatur *RpOx* eius corda dicitur *Pa* paramese] *add. in marg. Ox*: et haec est sesquitercia proportio quotiens maior numerus continet in se minorem numerum et eius terciam partem.

*Rp**LiMiPaOxCa*

¹² Fac autem in longum lineam ab ·L· usque ad ·H· et erit tetracordum sinemenon.

¹³ Porro divide usque ad ·N· in duas partes et in tertio pone figuram trite ita ·/· in superiori linea. Et erit tonus a ·K· usque praeditam figuram, cuius corda vocatur trite sinemenon.

¹³ Porro divide ab ·I· usque ad ·H· et in horum medio pone figuram ita ·Z·, cuius corda vocatur trite synemenon.

¹⁴ Item divide usque ad ·L· in duas partes et in tertia pone ·G· eritque iterum simphonia diapente, cuius corda vocatur lichanos meson. ¹⁵ Iterum divide in duas partes usque ad ·K· et in tertia pone ·F·, cuius corda vocatur parypate meson. ¹⁶ Divide in duas partes usque ad ·I· et in tertia pone ·E·, cuius corda vocatur ypate meson. ¹⁷ Item divide usque ad ·F· in tres partes et in quarta pone ·C· et erit simphonia diatessaron, cuius corda vocatur parypate ypaton. ¹⁸ Divide iterum usque ad ·E· in tres partes et in quarta pone ·B·, cuius corda vocatur ypate ypaton.

13 ad] *om. LiPa* horum-figuram] *om. Li* ita] *om. Ca* Z] \Mi cuius-trite] quae est *Pa*

14 Item-duas] *om. Li* Divide usque L in duo in tertio *Pa* L] i *Ca* tertia] tertio *RpPa* nona *Li* eritque iterum] et iterum erit *RpLi* eritque *Pa* simphonia-corda] *om. Li* et diapente *Ox* cuius corda vocatur] diciturque *Pa*

15 Iterum divide] Divide iterum *RpLi* Divide *Pa* duas-F] *om. Li* duas partes] duo *Pa* ad] *om. PaCa* et] *om. Pa* tertia] tertio *Pa* cuius corda] quae *Pa*

16 Divide iterum *Rp* in-corda] *om. Li* duas partes] duo *Pa* ad] *om. PaCa* et] *om. Pa* tertia] tertio *RpPa* cuius corda vocatur] quae est *Pa*

17 Item] Iterum *MiOx* Item-partes] Usque F partire in IIIa *Pa* ad] *om. Li* quarto *RpLi* pone-symphonia] *om. Li* et erit] eritque *MiCa* cuius corda] *om. Pa*

18 Divide-partes] *om. Li* Usque E partire in IIIa *Pa* usque] *om. Ox* ad] *om. Ca* in quarta pone] in quarto *Pa* ypaton] *om. Li*

Anonymi III. fragmentum musices. (GS1, p.343-344)

1. GLOSSA IN BOETHIUM, DE INSTITUTIONE MUSICA II,21 (254,4)
(GS1, P.343A)

Die Quellen Gerberts: ms. San-Blasianum (verbrannt)

Die Glosse ist in mehreren Boethius-Handschriften zu finden: Autun, Bibl. municipale 46; London, British Libr. Arundel 77; Milano, Bibl. Ambrosiana

C 128 inf.; Paris, Bibl. Nationale lat. 7200, 7297 und 10275; Roma, Bibl. Apostolica Vaticana Reg. lat. 1638. Eine Ausgabe des gesamten Glossencorpus ist von Calvin M. Bower und mir in Vorbereitung.

2. GERBERTUS, EPISTULA AD CONSTANTINUM (SCHOLIUM AD BOETHII MUSICAE INSTITUTIONIS II,21) (GS1, P.343B-344A)

Die Quellen Gerberts: ms. San-Blasianum (verbrannt)

Neuedition: N. Bubnov: *Gerberti postea Silvestri II papae opera mathematica.* Berlin 1899, S.30-31

3. GERBERTUS, EPISTULA AD CONSTANTINUM (SCHOLIUM AD BOETHII MUSICAE INSTITUTIONIS II,10; IV,2) (GS1, P.344)

Die Quellen Gerberts: ms. San-Blasianum (verbrannt)

Neuedition: N. Bubnov: *Gerberti postea Silvestri II papae opera mathematica.* Berlin 1899, S.28-30

Mensura monochordi Boetii.
Ex Codice Benedictoburano Saec. XII.
(GS1, p.344-345a)

Die Quellen Gerberts: München, clm 4622, fol.178rv

Die Mensur ist nur in der von Gerbert benutzten Münchener Handschrift überliefert. Sie ist eine von mehreren Messuren, die eine Reihe von F - F (= A - $\frac{3}{2}$) berechnen (vgl. J. Smits van Waesberghe: *De musico-paedagogico et theoretico Guidone Aretino.* Florenz 1953, S.158 ff. Nr.5-6,10-13,20,22-25).

Mensura Boetii

¹ Totum monochordum partire in primis in quattuor, et in initio monochordi ad leva pone ·F·, et in primo passu fac ·B·, in secundo ·F· mese, 344a
in tercio ·F· quartus finit. ² Tunc a fine fac tres passus in ultimum ·F·, 344b
dico in acutissimum, et in quarto passu habes ·C· superius. ³ Item a fine 344b
fac duos passus in eandem ·F· et in tercio habes ·B· superius. ⁴ Tunc ab 344b
eadem ·B· fac ad finem IIII^{or} passus, quorum primus finit in superius ·E·.
⁵ Item a fine fac duos passus in eandem ·E· et retro in tercio habes ·A· 345a

superius. ⁶ Tunc ab eodem ·A· fac ad finem IIII passus, quorum primus terminabit in ·D· superius. ⁷ A fine fac tres passus in ·C· superius, et retro in quarto habes ·G· superius. ⁸ A fine fac II^{os} passus in ·D· superius, et retro tertium ·G· synnemenon.

⁹ Postea duplica spacium uniuscuiusque littere in suum equivocum, id est, fac unum passum a fine, id est ab acumine, in unamquamque litterarum superiorum, secundum passum in suum cognominem gravem.

Mensura monochordi.
Ex Cod. S. Blas. Sec. XII.
(GS1, p.345a)

Die Quellen Gerberts: ms. San-Blasianum (verbrannt)

Da der verbrannte Codex aus St. Blasien die einzige Quelle für diese Mensur darstellt, gebe ich den Text nach Gerberts Abdruck. Einige Verbesserungen ergeben sich aus dem sachlichen Zusammenhang. Die Mensur baut auf der zweiten Mensur Guidos (*Micrologus* ed. J. Smits van Waesberghe, CSM 4, Rom 1955, III, 15 ff.) auf, zeigt aber einige Abweichungen.

345a

¹ Monochordum disparaturus totam epiphaniam in novem partes distribue, et in primo puncto sinistrae partis ·Γ· notato, in secundo ·A·, in quarto ·D·, in quinto ·F·, in sexto ·a·, in septimo ·d·, in octavo ·ḡ·. ² Item usque ·A· in novem disparetur linea, et proveniet in primo ab ·A·, secundo ·B·, in tertio ·E·, in quinto ·b· quadratum, in sexto ·e·, in septimo ·ḡ·. ³ Item tota epiphania in quatuor resoluta in sinistro secundae partis puncto dat ·C·, in tertio ·G·, in quarto <·g·>. ⁴ Item usque ·G· in quatuor distributa <in secundo puncto> redditur ·c·. ⁵ Usque <·F·> quadripartita, in secundo puncto ·b· molle, in tertio ·f·. ⁶ Ab ·f· quadripartita ad finem facit <in secundo puncto> ·ḡ· synnemenon modernum, ⁷ ab ·g· tripartita dat ·ḡ·, ⁸ ab ·c· bipartita ·ε·.

5 F] E Gerbert

De mensura monochordi.
Ex eodem Cod. Msc. S. Blas. Saec. XII.
(GS1, p.345b-347a)

Die Quellen Gerberts: ms. San-Blasianum (verbrannt)

Der verbrannte Codex aus St. Blasien ist die einzige Quelle für diese Mensur. J. Smits van Waesberghe hat in seinem Buch *De musico-paedagogico et theoretico Guidone Aretino*. Florenz 1953, S.159, Nr.12 auf zwei weitere Quellen hingewiesen, die einen Teil der Mensur enthalten: den Codex Wolfenbüttel, Gud. lat. 334 und das 11. Kapitel von Frutolfs *Breviarium de musica* (ed. C. Vivell, Sitzungsberichte der Wiener Akademie 188,2, Wien 1919).

Ein genauer Vergleich der Texte ergibt, daß sich Frutolfs Mensur in zahlreichen sprachlichen Wendungen mit der hier zu behandelnden Mensur deckt. Allerdings berechnet Frutolf eine Mensur von $\Gamma - \frac{3}{2}$, für die er auch die griechischen Tonbezeichnungen angibt, während in der Handschrift St. Blasien die Buchstabenreihe von F - F verwendet wird. Man kann aufgrund einer Aussage von Frutolf darauf schließen, daß die Mensur aus St. Blasien die Vorlage für die Mensur Frutolfs gebildet hat. Er schreibt nämlich im 4. Kapitel, S.43 : „Nam septem dumtaxat sunt vocum distantiae, ... quae notantur literis his: A B C D E F G vel secundum quorundam annotationem F G A B C D E. Quod si octavam tetigeris, quae est mese et a quibusdam notatur a, ab aliis autem f, eadem inuenies quae est et prima.“ Da die Notation von F - F nur aus Messuren bekannt ist, liegt es nahe, daß Frutolf sich auf die St. Blasianer Mensur bezieht, die er zu seiner eigenen Mensur umformte.

Der Text der Handschrift Wolfenbüttel, Gud. lat. 334, fol.90v-97v ist eine Abschrift von Frutolfs 11. Kapitel, die sogar einen besseren Text bietet als Vivells Ausgabe. Dort ist auf S.92 ein größerer Abschnitt offensichtlich falsch eingeschoben worden. Diese Frage werde ich an anderer Stelle behandeln.

Da also beide Textparallelen Sekundärquellen zu der vorliegenden Mensur darstellen, werden nur Verbesserungen von Gerberts Abdruck aufgeführt.

¹ Si regularis monochordi divisionem secundum authenticam Boetii institutionem scire volueris, simplici hanc sermone tibi studebo patefacere. 345b

² Cum ergo in utramque partem monochordi magadas posueris, totam eius longitudinem inter magadas per quatuor aequa partire, et his punctis seu his litteris convenit notare ·F·B·F·F·<Z·>. ³ Deinde quartam partem, quae ad dextram dividendi occurrit, id est, ·F·Z·, per octo divide, et nonam eidem adde, ibique ·E· pone, scilicet ut ·E·Z· sesquioctava proportione, id est tono, distet. ⁴ Rursus ·E·Z· per octo divide, et octavam adiiciens ·D· signato, secundumque tonum habeto. ⁵ Postea pristinam quartam partem, id est ·F·Z·, per tria divide, et <tertiam> eidem adde, ibique ·C· pone, eritque ·C·Z· ab ·F·Z· sesquitertia proportione distans vel epitrita, id est

1 regularis monochordi divisionem] cf. Boeth.mus. IV,5 (314,8)

5 tertiam] tria Gerbert

diatessaron consonantia, a ·D·Z· vero semitonio. ⁶ En habes tetrachordum hyperboleon, constans tono, tono, semitonio.

⁷ Exin ·B·, quod a ·C· tono convenit distare, sive octava ·C·Z· eidem addita, id est sesquioctava, sive in ·E·Z· <tertia> ipsi adiecta, id est epitrito, seu dimidia ·F·Z· superaucta, id est hemiolio vel sesquialtero, quod resonat diapente symphoniam, poteris invenire. ⁸ Itidem ·A·, quod tono distat a ·B· sive per octavam, sesquioctavum ipsi, sive per tertiam ·D·Z· sesquitertium, seu per mediam ·E·Z· sesquialterum eidem facito. ⁹ Confestim ·G·, quod semitonio distat ab ·A·, per tertiam partem ei praepone

346a

·C·Z· sesquitertium illi facere, ibique secundum tetrachordum diezeugmenon, item tono, tono ac semitonio constans convenit finire; sicque tonum usque ad secundum ·F· in medio monochordi positum invenies remanere. ¹⁰ Hoc in loco tetrachordum synemmenon debes innectere, cuius acutissima chorda supradicto ·B· connexa est, secunda praedicto ·A·, tertiaque ab ·A· tono et a secundo ·F· semitonio distare debet, sive per octavam ·A·Z· sesquioctavam illi facias, seu per mediam ·D·Z· hemioliā ac sesquialteram eidem reddas. ¹¹ Quo peracto et hoc tetrachordum tono, tono ac semitonio usque ad secundum ·F· perspicias constare. ¹² En diapason consonantiam a priori ·F· usque secundum in dupla proportione constantem finivimus.

¹³ Huic aliud diapason usque in tertium ·F· eadem a secundo ·F· mensurandi ratione, eadem litterarum redeunte positione, eodem tonorum ac semitoniorum ordine debes subiungere. ¹⁴ ·E·, si quidquid ab ·F· tono distat, vel per octavam <·F·>Z· adiecta nona, vel per tertiam ·A·Z· adiecta quarta, vel per dimidium ·B·Z· addita tertia, vel duplicato altero ·E·Z· debes invenire. ¹⁵ ·D· vero, quod ab ·E· tono distat, vel per octavam ·E·Z· addita nona, vel per dimidiam ·A·Z· addita tertia, seu per duplicationem alterius ·D·Z·. ¹⁶ Deinde ·C·, quod semitonio distat a ·D·, sive per tertiam ·F·Z· quarta apposita, sive per dimidiam ·G·Z· addita tertia, seu per duplicationem alterius ·C·Z· reperies. ¹⁷ Sicque et hoc tetrachordum meson ab ·F· usque ·C· tonum, tonum ac semitonium uti priora constat habere.

346b

¹⁸ Postea ·B·, quod tono distat a ·C·, in quarta totius parte monochordi positum occurrit, quamvis et aliter multimodis inveniri possit. ¹⁹ ·A· vero, quod item tono differt a ·B·, vel per octavam ·B·Z· nona superaucta, sive per tertiam ·D·Z· quarta iuncta, seu per dimidiam ·E·Z· tertia adaucta, seu per duplicationem alterius ·A·Z· quaere. ²⁰ Exin ·G·, quod semitonio distat ab ·A·, vel tertia ·C·Z· quarta adiuncta, seu per duplicationem alterius ·G·Z· invenies, et hoc tetrachordum hypaton a ·C· usque in ·G· in tono, tono ac semitonio, uti priora, consummabis.

²¹ Adhuc restat tonus a ·G· usque in tertiam ·F·, in quo secundum diapason finitur, et totius mensura monochordi in diatonico melorum genere

plene perficitur.

²² Sed ut hanc mensuram facilius possis memoria tenere, breviter universalem de supradictis regulam non gravemur subponere. ²³ Quicumque soni tono invicem respondent, sesquioctavo seu epogdoo eos intervallo sercne; id est, acutiorem seu breviorum chordam per octo aequa divide, et nona graviorem seu longiorem facias superare, ut minor octo partes, novem maior obtineat. ²⁴ Quicumque soni diatessaron symphonia invicem constant, in duobus tonis et semitonio epitrito seu sesquitertio distant intervallo, minor chorda tres partes, maior quatuor habet. ²⁵ Quicumque soni diapente symphonia, id est, tribus tonis et semitonio concordant, hemiolia seu sescupla sive sesquialtera proportione differunt, minor quippe chorda duas partes, maior obtinet tres. ²⁶ Quicumque soni diapason symphonia consonant, id est, quinque tonis et duobus semitoniis, distant diplasio, id est duplo constant, minor enim chorda duplicata maiorem creat. ²⁷ In hac enim diapason symphonia septem variarum discrimina constant vocum. Octava eadem quae et prima est; ideo etiam superiorum mensuram monochordi septenis tantum litteris in diatonico genere designantes notavimus.

347a

²⁸ Sed si chromaticum genus et enarmonicum etiam mensurare volueris, in uno tetrachordo diatonici generis generaliter poteris doceri. ²⁹ Ad metiendum quippe chromaticum sume minimum et acutissimum in quolibet tetrachordo diatonici generis tonum, et eum in duo divide, sicque circinum in sequentem tonum maiorem verte, sicque tria semitonia facto signo simul complectere, et duo reliqua semitonia ex tetrachordo lineis distingue.

³⁰ Ad metiendum vero enarmonicum duos continuos diatonici generis tonos complectere, et sequens tantum semitonium in duo aequa facta linea distingue, et sic in omnibus tetrachordis diatonici generis duo haec genera metire.

23 epogdoo] epogdos Gerbert

26 enim] H. Gerbert

27 enim] H. Gerbert

28 mensurari Gerbert

Item ad Monochordum Regula (GS1, p.347)

Die Quellen Gerberts: ms. San-Blasianum (verbrannt)

Neuedition: J. Smits van Waesberghe: *Aribonis de musica*. CSM 2, Rom 1951, S.45

Smits van Waesberghe druckt den Text im Apparat seiner Aribo-Ausgabe in zwei Fassungen aus den Handschriften München, clm 4622, fol.41r und clm 18914

(nicht 14914!), fol.178v ab. Die Fassung aus clm 18914 entspricht bis auf eine Abweichung („et primus finit in G“ statt falsch bei Gerbert: „et primus finit in C“) ganz genau dem Text Gerberts. Einige Fehler sind in Smits van Waesberghes Text zu berichtigen: „Inscribo A“ statt „Inscribe A“; „ab eodem A“ statt „ab eadem A“; „Intendo a C“ statt „Intendo in C“.

Mensura Guidonis.
Ex Cod. Benedicto-Burano sec. XII.
(GS1, p.347b-348a)

Die Quellen Gerberts: München, clm 4622, fol.177v

Die Mensur gibt fast wörtlich die zweite Mensur Guidos wieder (*Micrologus* ed. J. Smits van Waesberghe, CSM 4, Rom 1955, III,17 ff.), hat aber ab Satz 8 eine eigenständige Fortsetzung. Das *synemmenon* in der tiefen Oktave ist in der Handschrift wie ein überdimensioniertes Minuskel-Sigma wiedergegeben, entspricht also ungefähr der Tonreihe Frutolfs (*Breviarium*, cap. XI), der ein lateinisches S verwendet.

Mensura Guidonis

- 347b ¹ Cum primum a ·Γ· ad finem novem passibus monochordum partiris, primus passus terminabit in ·A·, secundus vacat, tertius in ·D·, quartus vacat, quintus in ·a· superius, sextus in ·d·, septimus in ·♯·, reliqui vacant. ² Item cum ab ·A· ad finem novenis partiris, primus passus terminabit in ·B·, secundus vacat, tertius in ·E·, quartus vacat, quintus in quadrum ·b·, sextus in ·e·, septimus in ·♯·, reliqui vacant. ³ Tunc a ·Γ· ad finem quaternis dividas, et primus terminabit in ·C·, secundus in ·G·, tertius in ·g·, quartus finit. ⁴ Similiter a ·C· quaternorum passuum ad finem primus terminabit in ·F·, secundus in ·C·, tertius in <f>, quartus finit. ⁵ Ab ·F· autem quaternorum passuum ad finem primus terminabit in ·b· rotundum, secundus in superius ·f·, reliqui vacant. ⁶ A ·b· rotundo ad finem duorum passuum prior terminabit in excellens rotundum ·♯·. ⁷ A ·d· superiori in finem duorum passuum prior in excellens ·♯·. ⁸ Tunc demum fac a fine unum passum in rotundum superius ·b·, secundum passum retro in grave ·σ· synemmenon, quod subiungendum est inter grave ·A· et grave ·B·, et finita est.
- 348a

2 vacant] vacat *ms.*

4 f] E *ms.*

**Otkeri Ratisbonensis
monachi aetatis incertae mensura quadripartitæ figuræ
(GS1, p.348)**

Die Quellen Gerberts: München, clm 4622, fol.178v-179r

Die *Quadripartita figura*, deren Erfindung in diesem anonymen Text einem Otkerus zugeschrieben wird, ist nur fragmentarisch in der Benediktbeurer Handschrift überliefert. Der Regensburger Mönch Otkerus ist offensichtlich nirgendwo sonst in Erscheinung getreten (vgl. B. Bischoff: „Literarisches und künstlerisches Leben in St. Emmeram (Regensburg) während des frühen und hohen Mittelalters“ in: *Mittelalterliche Studien* II, Stuttgart 1967, S.95, Anm.71). Darstellungen der *Quadripartita figura* finden sich auch bei Wilhelm von Hirsau (ed. D. Harbinson, CSM 23, 1975, cap. XL und XLI) und bei Aribo (ed. J. Smits van Waesberghe, CSM 2, Rom 1951, 6 ff.). Die Erfindung des Mönches Otker läßt sich also sehr genau in die Zeit nach Guido und vor Wilhelm von Hirsau datieren.

Über die Sache selbst unterrichtet L. Bronarski: „Die Quadripartita figura in der mittelalterlichen Musiktheorie“ in: *Festschrift Peter Wagner zum 60. Geburtstag*, Leipzig 1926, S.27-43. Dort findet man eine genaue Aufschlüsselung der Verteilung der Punkte in 15 für die einzelnen Modi, die ich in der Edition der Deutlichkeit halber untereinander angeordnet habe, und nicht in einer durchgehenden Reihe wie in der Handschrift.

Mensura quadripartite figuræ

¹ Quidam Ratisponensis monachus nomine Otkerus adinvenit hanc mensuram quadripartitam et nominavit eam theorema troporum, quod dicere possumus cribrum monochordi. ² Nam in ea vides aperte, quomodo conveniunt omnes graves et omnes finales et omnes superiores ac omnes excellentes. ³ Et simul vides omnes species dyatessonon et omnes species dyapente et quorsum cursus sit cuiusque toni susum vel iusum. ⁴ Quam mensuram sic debes disponere: 348a

⁵ Partito unum latus monochordi in IIII partes, spacio supra vel infra ad latum unius culmi relicto, in quo utrimque litteras mesure possis scribere, et ita uno latere quadrifariam diviso, mensura idem latus Guidonice et punctis in summa linea cum litteris et in ima linea eisdem punctis et litteris notatis, da singulas partes singulis autenticis tonis et suis plagalibus. ⁶ Scilicet summam partem da tetrardo et eius plagi, hoc est septimo tono et octavo. ⁷ Antepenultimam partem da trito autentico et eius discipulo, id est quinto tono et sexto. ⁸ Penultimam partem deputa deuterio et eius 348b

subiugali, hoc est tertio tono et quarto. ⁹ Ultimam, id est imam partem, da proti et eius laterali, id est primo tono et secundo. ¹⁰ Summe parti que est tetrardi da nomen TE. ¹¹ Antepenultime parti da nomen TR. ¹² Penultime parti da nomen DE. ¹³ Ultime parti da nomen PR. ¹⁴ Mensura Guidonice facta, et punctis superne et infra cum litteris positis, tunc pone regulam transversim a puncto in punctum et secundum hec monogrammata incide incipiens a ·Γ·, et quam partem debeas incidere, docet te hic cantus:

15

TE	TE	Sy	TE	Se	TE	TE	TE	TE	TE	TE	TE	TE	Sy	TE	Se	TE	TE	
	TR			DE		TR	TR	TR	TR	TR	TR	TR			DE	TR	Sy	TR
							DE	DE	DE	DE	DE	DE			DE			DE
								PR	PR	PR	PR	PR	PR	PR	PR			PR

	<TE>		TE	TE	TE	TE												
			TR	TR	TR	TR				TR								
Se	DE			DE	DE		<DE>		DE									
	PR	Se	PR	PR	PR	PR	PR	PR	PR	PR	PR	PR	PR	PR	PR	PR	PR	PR

¹⁶ Tunc metire ab gravi A triti ad finem novem passus et primus passus
<...>

15 <TE>] Se *ms.* <DE>] Se *ms.*